

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Θεόδωρος Κατσουλάκος
Μαρία Λένα

Ιφιγένεια Καρυώτη
Χριστίνα Κατσάρου

Ιστορία Δ' Δημοτικού

Στα αρχαία χρόνια

Βιβλίο Δασκάλου

Στα αρχαία χρόνια

Ιστορία Δ' Δημοτικού

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-1818-6

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Ιστορία Δ' Δημοτικού

Στα Αρχαία Χρόνια

Βιβλίο Δασκάλου

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Θεόδωρος Κατσουλάκος

Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Χριστίνα Κατσάρου

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Μαρία Λένα

Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Ιφιγένεια Καρυώτη

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Δημήτριος Ανωγιάτης-Πελέ

Καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Στέφανος Παπαστεργιόπουλος

Σχολικός Σύμβουλος

Σαράντης Χέλμης

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Λαμπρινή Ζέρβα

Θεόδωρος Τάσιος

Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Γιάννης Παπαρηγορίου

Σύμβουλος Π.Ι.

Δήμητρα Καυκά

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Δημοσθένης Κοκκινίδης

Εικαστικός Καλλιτέχνης

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ - MULTIMEDIA Α.Ε.”

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Τύπας

Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Οικονόμου

Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Θεόδωρος Κατσουλάκος
Μαρία Λένα

Ιφιγένεια Καρυώτη
Χριστίνα Κατσάρου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ιστορία Δ' Δημοτικού Στα Αρχαία Χρόνια

Βιβλίο Δασκάλου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΣΠΟΥΔΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ο δάσκαλος της ιστορίας και ο ιστορικός

Ο δάσκαλος, από τη στιγμή που καλείται να διδάξει μια ιστορική ενότητα, λειτουργεί, τηρουμένων των αναλογιών, ως ιστορικός. Δε συγγράφει βέβαια ιστορία ούτε φέρνει στο φως νέα τεκμήρια. Αναπαράγει όμως την ιστορική γνώση και εμπλέκει στην προβληματική της συγγραφής τους μαθητές του μέσω της ιστορικής αφήγησης και της αξιοποίησης των παραθεμάτων και του εικονογραφικού υλικού. Η παρουσίαση μιας διδακτικής ενότητας εμπεριέχει τον προβληματισμό της ιστορικής σύνθεσης.

Η έννοια της ιστορίας

Η λέξη ιστορία παράγεται από τη λέξη ίστωρ (γνώστης, μάρτυρας) και αυτή από το ρήμα οίδα (γνωρίζω). Ως επιστήμη η ιστορία έχει στραμμένο το ενδιαφέρον προς το παρελθόν, στου οποίου τη γνωστική προσέγγιση και ερμηνεία κατατείνει. Ιστορία βέβαια δεν είναι μόνο αυτό που καταφέρνει να γνωρίσει ο ιστορικός, αλλά και η ίδια η ιστορική πραγματικότητα, το παρελθόν καθεαυτό. Ειδικότερα, ιστορία είναι η γνώση του παρελθόντος και η αναγωγή αυτής της γνώσης στο επίπεδο της σύγχρονης πραγματικότητας. Η ιστορική γνώση συμβάλλει στη διαμόρφωση της συνείδησης, μέσω της οποίας το άτομο προβαίνει σε αξιολόγηση των ποικίλων εκδηλώσεων της κοινωνικής ζωής.

Η ιστορία γράφεται και ξαναγράφεται, αφού κάθε εποχή διαθέτει διαφορετικές τεχνικές και προπαντός άλλη οπτική. Εξειδικεύοντας, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ιστορία είναι ο τρόπος με τον οποίο το κάθε παρόν αντικρίζει το παρελθόν του. Νεότερος ερευνητής ορίζει την ιστορία ως ρήξη με το φυσικό περιβάλλον η οποία έλαβε χώρα, όταν ο άνθρωπος απέκτησε συνείδηση της ύπαρξής του.

Το ιστορικό γεγονός

Ο ιστορικός και ο δάσκαλος της ιστορίας πρέπει να γνωρίζουν ότι αντικείμενός τους είναι τα γεγονότα, τα οποία, όπως η λέξη δηλώνει, ανήκουν στο παρελθόν. Είναι επομένως συγκεκριμένα και μοναδικά. Ιστορικό γεγονός είναι κάθε συνειδητή ανθρώπινη δράση που τείνει σε κάποιο σκοπό. Έχουν λοιπόν τα γεγονότα ποικίλο περιεχόμενο, το οποίο και καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο ο ιστορικός θα τα εξηγήσει. Κάθε αξιολογητή ανθρώπινη ενέργεια αποτελεί γεγονός. Ό,τι συνήθως επαναλαμβάνεται και δε συμβάλλει στην εξέλιξη της ζωής είναι απλό συμβάν. Αλλά και ένα φυσικό φαινόμενο, όπως σεισμός, έκρηξη ηφαιστείου, είναι ιστορικό γεγονός, όταν οι συνέπειές του αφορούν στην ιστορική ζωή.

Η αιτιότητα

Ο ερευνητής της ιστορίας πρέπει να είναι σε θέση να προσδιορίσει τις αιτίες ενός γεγονότος. Αυτή η εργασία απαιτεί εξοικείωση με το αντικείμενο και κριτική ικανότητα. Στον προσδιορισμό των αιτιών δε συμφωνούν όλοι οι ιστορικοί. Από το σημείο αυτό άλλωστε ξεκινά και η διαφωνία ανάμεσά τους. Οι ίδιες αιτίες δεν παράγουν τα ίδια αποτελέσματα. Είναι, ως εκ τούτου, δύσκολο να ανευρεθούν οι λόγοι που ωθούν

τους ανθρώπους να δράσουν με τον ένα ή άλλο τρόπο. Έχει πάντως υποστηριχθεί ότι ο ιστορικός αναγνωρίζεται από τα αίτια που επικαλείται.

Η αξία του χρόνου

Ο χρόνος είναι στοιχείο του γεγονότος. Χωρίς χρονικό προσδιορισμό δεν είναι δυνατόν να αξιολογηθεί η ανθρώπινη δράση. Ο χρόνος δεν ορίζει μόνο το γεγονός αλλά υπεισέρχεται και στην ερμηνεία του, αφού η χρονική στιγμή τέλεσης ενός γεγονότος συναρτάται άμεσα με τις δυνατότητες των προσώπων και τις τεχνικές της εποχής.

Ο άνθρωπος συνειδητοποίησε αρχικά το χρόνο μέσω των μεταβολών που συντελούνταν στο φυσικό περιβάλλον, όπως το ημερονύκτιο και οι εποχές. Η παρατήρηση της σελήνης συνέβαλε στη συνειδητοποίηση της εβδομάδας και του μήνα. Στην αρχαιότητα οι άνθρωποι υιοθέτησαν ανάλογα το ηλιακό ή το σεληνιακό ημερολόγιο. Κάποτε ένα σημαντικό γεγονός αποτέλεσε αφετηρία χρονικού προσδιορισμού άλλων γεγονότων.

Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποίησαν πολλούς τρόπους υπολογισμού του χρόνου. Τον 3ο π.Χ. αι. πρώτος ο Τίμαιος ο Ταυρομενίτης έκαμε χρήση των Ολυμπιάδων με χρονική αφετηρία το 776 π.Χ.. Οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν ως βάση την ίδρυση της Ρώμης (753 π.Χ.) και οι Μουσουλμάνοι τη μετοικεσία του Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα (622 μ.Χ.).

Ο χρόνος στη διδακτική πρακτική νοείται συνήθως ως ευθεία, σε σημεία της οποίας εγγράφονται τα γεγονότα.

Η σημασία του χώρου

Ο χώρος αποτελεί το πλαίσιο στο οποίο εκτυλίσσεται η ανθρώπινη δραστηριότητα. Ο άνθρωπος συνδέθηκε αναγκαστικά με το υγρό στοιχείο. Τα ποτάμια, οι λίμνες, οι θάλασσες προσδιόρισαν τη μοίρα του. Την πραγματικότητα αυτή εκφράζει χαρακτηριστικά ο λόγος του Εκαταίου που επαναλαμβάνει ο Ηρόδοτος: «η Αίγυπτος δώρον του Νείλου». Ο ελληνικός πολιτισμός αναπτύχθηκε στις δύο όχθες του Αιγαίου, στις ακτές της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου. Το είδος του κλίματος, η ποιότητα του εδάφους, η πεδινή ή ορεινή κατατομή, η γεωγραφική θέση επηρέασαν τις τύχες των κρατών.

Η αντίληψη ότι το γεωγραφικό περιβάλλον ασκεί επίδραση στον άνθρωπο ήταν γνωστή από τα αρχαία χρόνια. Τούτο φαίνεται και από το έργο του Ιπποκράτη «Περί ανέμων, υδάτων και τόπων». Από τους νεότερους ερευνητές ο Herder παρατηρεί ότι «η γεωγραφία είναι σιγώσα ιστορία, αλλά και η ιστορία συνεχής γεωγραφία».

Σήμερα μπορούμε να πούμε ότι ο άνθρωπος επέβαλε την κυριαρχία του στη φύση, αφού τελικά αυτός είναι που δημιουργεί πολιτισμό.

Ο ρόλος της προσωπικότητας

Ο ηγέτης επηρεάζει την εξέλιξη χωρίς να την καθορίζει. Πολλές φορές αναδείχθηκαν κάποιοι ηγέτες, επειδή κατάφεραν να αξιοποιήσουν ένα ανθρώπινο δυναμικό, ψυχολογικά έτοιμο να υπηρετήσει υψηλούς σκοπούς. Ο ηγέτης δεν μπορεί να δημιουργήσει χειμάρρους, μπορεί όμως να τους παροχετεύσει. Οι κοινωνικές συνθήκες είναι αποτέλεσμα πολυετών και αφανών διεργασιών. Οι λαοί επηρεάζονται από τους ηγέτες, δένονται με αυτούς συναισθηματικά και βιώνουν την εξέλιξη μέσω αυτών. Φυσι-

κό είναι λοιπόν να αποδίδουν στον ιστορικό πρωταγωνιστή ιδιότητες μοναδικές και πολλές φορές υπερφυσικές.

Η χρονική απόσταση αποκαθιστά την ισορροπία, καθώς επικρατούν ωριμότερες σκέψεις και επιτυγχάνεται η νηφάλια αποτίμηση της προσφοράς αυτών.

Η παρέμβαση του τυχαίου

Η παρέμβαση του τυχαίου, του εξωλογικού δηλαδή στοιχείου στην ιστορική εξέλιξη, αποτελεί αντικείμενο ιστορικής σπουδής. Η τύχη, ως άθροισμα συμπτώσεων, επιφυλάσσει στον άνθρωπο πολλές εκπλήξεις. Δεν πρέπει όμως να απολυτοποιείται ο ρόλος της, αφού και τα πιο τυχαία γεγονότα μπορούν να ενταχθούν στις δυνατότητες της ανθρώπινης προβλεψιμότητας. Παράτολμες ή απερίσκεπτες ενέργειες εμπεριέχουν πάντοτε τον κίνδυνο του απρόβλεπτου.

Οφείλει επομένως ο μελετητής της ιστορίας να υπογραμμίσει την παρέμβαση του τυχαίου και να τοποθετήσει αυτό στις πραγματικές του διαστάσεις.

Η ιστοριογραφία στα νεότερα χρόνια

Η ιστορία γεννήθηκε από τη στιγμή που ο άνθρωπος θέλησε να κληροδοτήσει στους μεταγενέστερους στοιχεία της δραστηριότητάς του. Από τότε η ενασχόληση με το ανθρώπινο παρελθόν διήλθε διάφορες φάσεις στενά συναρτημένες με ιδεολογικές αναζητήσεις και ποικίλους προβληματισμούς.

Στα νεότερα χρόνια σημαντική υπήρξε η προσφορά του Γκ. Χέγκελ (1770 – 1831) στην εξέλιξη της ιστορικής σκέψης. Η ιστορία, κατά τον Χέγκελ, εκφράζει τη θεία βούληση και ως όργανα πραγμάτωσης του στόχου αυτού επιλέγονται οι ιστορικές προσωπικότητες και τα έθνη. Οι δυνάμεις που προωθούν την ανθρώπινη δράση προς το συγκεκριμένο σκοπό είναι οι ιδέες, οι οραματισμοί αλλά και οι ανταγωνισμοί και οι συγκρούσεις.

Ο Ο. Κοντ (1798 – 1857) αξιοποίησε τα δεδομένα του πολιτισμού και την επιστημονική πρόοδο και θέλησε να ερμηνεύσει την ιστορική πραγματικότητα κατά τρόπο θετικό. Την προσπάθεια αυτή χαρακτηρίζει η τάση ανεύρεσης των νόμων που διέπουν την εξέλιξη.

Η ιστορική επιστήμη επηρεάστηκε σημαντικά από τη σκέψη του Κ. Μαρξ (1818 – 1883), ο οποίος υπήρξε και ο εισηγητής του ιστορικού υλισμού. Ο μαρξισμός έστρεψε το ενδιαφέρον των ιστορικών σε γεγονότα μακράς διάρκειας και στο ρόλο των κοινωνικών τάξεων στην ιστορική εξέλιξη. Οι ιστορικοί της σχολής αυτής ερεύνησαν τις αλληλεξαρτήσεις παραγωγής, τεχνικής προόδου και εδάφους και ενέταξαν στην ιστορική επιστήμη ποικίλες πλευρές της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Αξιόλογος υπήρξε ο ρόλος της σχολής των Annales, η οποία από το 1929, με την έκδοση του ομώνυμου περιοδικού, επιχείρησε να αποκαλύψει την πολυδιάστατη πραγματικότητα του ιστορικού γεγονότος. Υπό την επίδραση των ιδεών της γαλλικής σχολής, οι ιστορικοί στράφηκαν προς τη συνολική πραγματικότητα και προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τη ζωή του ανθρώπου μέσω αυτής.

Σήμερα έχει καταστεί συνείδηση ότι την ιστορική πραγματικότητα διαμορφώνουν ποικίλοι παράγοντες που εγγράφονται στον ευρύ χώρο και ακολουθούν τη σιγηλή ροή του χρόνου. Ο χώρος προσφέρει ενεργειακές πηγές, εργαλεία, μέταλλα, αναδεικνύει σιτοφόρες περιοχές. Ο άνθρωπος αξιοποιεί τις κτηνοτροφικές ιδιότητες, αναπτύσσει τα συγκοινωνιακά μέσα, το ανταλλακτικό εμπόριο. Σταθμό στην ιστορική διαδρομή αποτέλεσαν οι ανακαλύψεις, η τυπογραφία, η πυρίτιδα, το πυροβόλο

όπλο. Τη συμπεριφορά του ανθρώπου καθορίζουν η δυναμική των καθημερινών προβλημάτων, οι παραδοσιακές αξίες, η ιστορική μνήμη, το βιωμένο αίσθημα (συνειδητό ή ασυνειδητό), οι νοοτροπίες, η αλογία των παθών, το πολιτισμικό επίπεδο. Το ιστορικό γίνεσθαι διαμορφώνεται αργά και ανεπαίσθητα και καμιά φορά γρήγορα και βίαια. Σημαντική κινητήρια δύναμη είναι το θυμικό της ψυχής και ο αγώνας για αναγνώριση.

Ο ιστορικός οφείλει να αξιολογήσει με την απαιτούμενη αμεροληψία τη συμμετοχή ή μη κάποιου παράγοντα στην ιστορική εξέλιξη.

Πηγές της ιστορίας

Ο ιστορικός, για να γνωρίσει τι έχει γίνει πριν από αυτόν, στηρίζεται στα κάθε λογής κατάλοιπα του παρελθόντος, τις πηγές, και με αυτά προσπαθεί ν' ανασυνθέσει την ιστορική εικόνα. Όταν λοιπόν μιλάμε για ιστορικές πηγές, εννοούμε κάθε είδους υλικό από το οποίο πηγάζουν οι γνώσεις για το παρελθόν.

Πηγές θεωρούνται:

α. Τα γραπτά μνημεία (ενεπίγραφες πινακίδες, κείμενα διατηρημένα σε παπύρους, σε περγαμνή, σε χαρτί, επιτύμβια επιγράμματα, έργα της λογοτεχνίας, εφημερίδες, ημερολόγια)

β. Η προφορική παράδοση (θρύλοι, μύθοι, ήθη και έθιμα, γλώσσα)

γ. Τα μνημεία (κτίσματα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, έργα τέχνης) και

δ. Για τις τελευταίες δεκαετίες: Το οπτικό και ακουστικό υλικό της εποχής μας (φωτογραφία, κινηματογράφος)

Μερικές από τις πιο πάνω κατηγορίες πηγών απαντούν σε όλες τις ιστορικές περιόδους, όπως τα ιστοριογραφικά έργα, τα μνημεία, τα έγγραφα, άλλες πάλι είναι περισσότερο συνυφασμένες με το πολιτιστικό επίπεδο ορισμένων λαών και εποχών, όπως οι επιγραφές με την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα, οι πάπυροι με τη διοικητική και οικονομική ιστορία της Αιγύπτου, τα αγιογραφικά κείμενα με την εσωτερική και εξωτερική κυρίως ιστορία του βυζαντίου και οι εφημερίδες με τον ΙΖ' αιώνα (η πρώτη εφημερίδα εκδόθηκε στα 1631 στη Γαλλία με τον τίτλο *Cazette de France*).

Όσο όσο είτε απαντούν οι ίδιες πηγές σε όλες τις εποχές είτε κάποιες από αυτές συνδέονται με την ιστορία ορισμένων λαών και εποχών, οι πηγές είναι το μόνο μέσο που διαθέτουμε, για να γυρίσουμε με τη βοήθεια της σκέψης μας στο παρελθόν.

Κατάταξη πηγών

Οι πηγές διακρίνονται σε άμεσες και έμμεσες.

Άμεσες είναι:

α. Τα κείμενα που προορίζονταν να υπηρετήσουν συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς.: οι συνθήκες, η νομοθεσία, τα έγγραφα (δημόσια και ιδιωτικά), οι πολιτικοί λόγοι, τα πολιτικά φυλλάδια, οι επιστολές.

β. Οι επιγραφές, οι πάπυροι, τα νομίσματα, οι επιστολές, οι σφραγίδες

γ. Τα μνημεία (από τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης ως τα τείχη της αρχαίας Πλάταιας και της Κωνσταντινούπολης)

δ. Το ακουστικό και οπτικό υλικό της εποχής μας (φωτογραφία, κινηματογράφος, εγγραφές σε δίσκο ή μαγνητοταινίες)

Έμμεσες είναι:

α. Τα ιστοριογραφικά κείμενα, οι χρονογραφίες, τα αγιογραφικά κείμενα

β. Τα απομνημονεύματα

γ. Ο τύπος (εφημερίδες και περιοδικά)

δ. Τα έργα της λογοτεχνίας

Όλες οι γραπτές πηγές δεν έχουν την ίδια αξία και η αξιοπιστία τους εξαρτάται από την προσωπικότητα του συγγραφέα, το χαρακτήρα της συγγραφής, τη χρονική απόσταση από το γεγονός που ιστορείται.

(Γ. Γιαννόπουλος, Ξ. Οικονομοπούλου, Θ. Κατσουλάκος, Εισαγωγή στις ιστορικές σπουδές, ΟΕΔΒ 1996, σ. 89 – 90).

ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Γενικά, σκοπός του μαθήματος της ιστορίας είναι η γνωριμία του μαθητή με το αξιωμαμένο παρελθόν. Ότι νοηματοδοτεί την πορεία του ανθρώπου αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος. Η ιστορία έχει χαρακτηριστεί ως *vita memoriae* (ζωή της μνήμης). Ήδη η «μυθολόγος» αρχαιότητα θεωρούσε τη μούσα Κλειώ ως κόρη της Μνημοσύνης. Η διδασκαλία της ιστορίας στοχεύει στη μετάδοση γνώσεων, η δημιουργική αφομοίωση των οποίων βοηθάει το νέο να αποκτήσει αυτογνωσία και να αντιμετωπίσει επιτυχώς επιδράσεις αλλοτριωτικού χαρακτήρα του κοινωνικού βίου. Η ιστορία από τη στιγμή που ο άνθρωπος συνειδητοποίησε την ανάγκη να μεταβιβάσει κάτι από τη μνήμη του, απέβη σταδιακά σύνθετη επιστήμη. Η ένταξη της στους παιδευτικούς στόχους φιλοδοξεί να καταστήσει τους νέους αντικειμενικούς κριτές της κοινωνικής πραγματικότητας και παραγωγικούς πολίτες. Η απόκτηση ιστορικής συνείδησης εναρμονίζει τις αποκλίσεις, συνθέτει τις αξίες και προάγει την ποιότητα της κοινωνικής ζωής.

Ειδικά, το μάθημα της ιστορίας στοχεύει να φέρει τους μαθητές σε επαφή με τις θεωρίες και μεθόδους που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί. Με τον τρόπο αυτό θα αξιολογήσουν δημιουργικά τα κατάλοιπα του παρελθόντος. Θα εκτιμήσουν σωστά την αυθύπαρκτη παρουσία τους και τη συμβολή τους στην προαγωγή της ανθρώπινης γνώσης. Έτσι, οι μαθητές θα αντιληφθούν ότι η ιστορική γραφή δεν είναι συρραφή ασύνδετων γεγονότων ούτε αυθαίρετη συναγωγή απόψεων. Με την αξιολόγηση των ιστορικών κατάλοιπων (κειμένων ή μνημείων) θα συνειδητοποιήσουν ότι τα γεγονότα αρθρώνονται οργανικά και εξελίσσονται στο χώρο και το χρόνο. Η κατά κάποιον τρόπο εμπλοκή τους στη διαδικασία της ιστορικής γραφής θα τους βοηθήσει να εκτιμήσουν τον αγώνα του ιστορικού να αξιοποιήσει τις μαρτυρίες της ιστορικής ζωής και να συνθέσει το έργο του. Θα εξηγήσουν, έτσι, ευκολότερα την υποκειμενικότητα των απόψεων και θα γίνουν ανεκτικοί στη διαφορετική οπτική.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η προσέγγιση του μορφωτικού αγαθού δεν είναι προνόμιο καμιάς αυθεντίας. Κανένας τρόπος διδασκαλίας δεν είναι μοναδικός και αναντικατάστατος, πολύ δε περισσότερο υποχρεωτικός. Όσα αναφέρονται στο βιβλίο του δασκάλου είναι προτάσεις. Στο πλαίσιο, άλλωστε, της συλλογιστικής αυτής κινείται και η εναλλακτική πρόταση που τονίζει ακριβώς την πολλαπλότητα των κριτηρίων της διδακτικής πρακτικής. Με έμφαση πάντως

τονίζεται ότι όλα τα μέρη που συνιστούν την κάθε ενότητα (προοργανωτής, κείμενο, εικονογραφικό υλικό, παραθέματα, ασκήσεις) αποτελούν ουσιαστικά στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στην άρθρωση του παιδευτικού λόγου.

Σημαντική παράμετρος μιας επιτυχημένης διδακτικής απόπειρας είναι η ενεργός συμμετοχή της τάξης, η οποία μπορεί να υποβοηθηθεί κατάλληλα με την πρόκληση του ενδιαφέροντος. Η αφήγηση, σε περιορισμένη πάντως κλίμακα, συμβάλλει στο να τεθεί το θέμα και να δημιουργηθεί ο κατάλληλος προβληματισμός. Ο κατευθυνόμενος διάλογος ενδείκνυται, αρκεί να δίνει έμφαση στον επιχειρηματικό λόγο και να μην τείνει στην απλουστευτική ερωταπόκριση. Το κύριο ενδιαφέρον πρέπει να εστιαστεί στην αξιοποίηση των πηγών είτε αυτές είναι κείμενα είτε εικονογραφικό υλικό. Η εμπλοκή του μαθητή στην παραγωγή ιστορικού κειμένου θα τον διευκολύνει να θέτει προβλήματα και να προβαίνει στη λύση τους στηριζόμενος στα δεδομένα των ιστορικών μαρτυριών και τις επιταγές του ορθού λόγου.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ

Στα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και τις προδιαγραφές συγγραφής διδακτικών βιβλίων τονίζεται ότι τα διδακτικά βιβλία πρέπει να είναι ευσύνοπτα και όχι εκτεταμένα, για να ολοκληρώνεται η διδασκαλία όλων των νοτήτων στο χρόνο που διατίθεται από το Ωρολόγιο Πρόγραμμα. Αυτή η διδακτική απαίτηση, που προβάλλεται συνέχεια και από τους περισσότερους που ασχολούνται με θέματα διδασκαλίας και εκπαίδευσης, δημιουργεί πολλά προβλήματα στην ικανοποίηση αιτημάτων, που τακτικά υποβάλλονται στο ΥΠΕΠΘ και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο από πολιτιστικούς φορείς, ιδιώτες κ.ά, για περισσότερα γεγονότα και περισσότερες λεπτομέρειες στα βιβλία Ιστορίας, για όλες τις περιοχές και για όλες τις ιστορικές περιόδους.

Το πρόβλημα αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας, η οποία επισημοποιείται με τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και αποσκοπεί, σύμφωνα με αυτό, να γνωρίσουν οι μαθητές την ιστορία του τόπου τους και να την εντάξουν στη Γενική Ιστορία.

Επομένως, σημαντικά ιστορικά γεγονότα, που συνδέονται με την ιστορία της περιοχής και δεν αναφέρονται ή παρουσιάζονται συνοπτικά στο βιβλίο της Ιστορίας, μπορεί να αποτελέσουν θέματα για σχέδια εργασίας στα οποία θα αξιοποιούνται αυτά που επισημαίνονται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. για τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης και στην εισαγωγή για τη χρήση των ιστορικών πηγών. Για παράδειγμα, στην περιοχή του Πειραιά οι μαθητές εκπονούν σχέδια εργασίας για τα μακρά τείχη, στην περιοχή της Επιδαύρου για τις σχετικές με την αρχαία εποχή αρχαιότητες κτλ.

Θεωρείται αυτονόητο ότι σε όλα τα μαθήματα θα πρέπει να χρησιμοποιείται διδακτικός λόγος και να γίνονται διδακτικές ενέργειες που προσοδιάζουν στις επιδιώξεις του μαθήματος και στις δυνατότητες των παιδιών της τάξης. Έτσι δεν αποκλείεται, μερικές φορές, να παρουσιάζεται η ανάγκη ο εκπαιδευτικός να κάνει επιλογές και προσαρμογές που επιβάλλονται από τις ιδιαιτερότητες της τάξης όπου διδάσκει, το διατιθέμενο διδακτικό χρόνο και τις υπάρχουσες δυνατότητες: υλικότεχνική υποδομή, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία κτλ.

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Σε κάθε διδακτική ενότητα αντιστοιχεί και ένας προοργανωτής, ο οποίος παρέχει μια πρώτη πληροφόρηση που σε κάποιες περιπτώσεις προσφέρεται και ως αφόρμηση για προβληματισμό και δημιουργία προϋποθέσεων αποδοχής του νέου γνωστικού αντικειμένου.

Τα συνοδευτικά κείμενα αποτελούν κυρίως έμμεσες ιστορικές πηγές που στηρίζουν ή επεκτείνουν την ιστορική αφήγηση. Συνήθως είναι διασκευές που έγιναν με κριτήριο την αντιληπτική ικανότητα των παιδιών.

Η εικονογράφηση είναι απαραίτητο συμπλήρωμα κάθε ενότητας και η αξιοποίησή της κρίνεται απαραίτητη. Η εικόνα, ως άμεση πολλές φορές ιστορική πηγή και δραστικό μέσο επίδρασης, ελκύει το ενδιαφέρον, εμπεδώνει την ιστορική γνώση και καθιστά βιωματική την προσέγγιση του ιστορικού γεγονότος.

Οι δραστηριότητες – ασκήσεις που περιέχονται στο Τετράδιο Εργασιών αποτελούν μέσο ανατροφοδότησης της διδασκαλίας και αποσκοπούν στη διαπίστωση της επίτευξης των διδακτικών στόχων, της ατομικής και συνολικής προόδου των μαθητών (αξιολόγηση) και τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας της μεθόδου πού επιλέχθηκε.

Με τα Επαναληπτικά μαθήματα ανακεφαλαιώνονται ευρύτερες διδακτικές ενότητες και συστηματοποιούνται οι γνώσεις που αποκτήθηκαν σ' αυτές. Δίνουν τη δυνατότητα στο διδάσκοντα να συγκεντρώσει στοιχεία για την πρόοδο και τις ελλείψεις των μαθητών, (αξιολόγηση, ανατροφοδότηση), ώστε να προβεί σε διορθωτικές παρεμβάσεις.

Η σφαιρική αντιμετώπιση των γνωστικών αντικειμένων επιτυγχάνεται μέσα από τις διαθεματικές προσεγγίσεις που προτείνονται σε κάθε ενότητα. Οι προτάσεις συνοδεύονται και με την αναφορά όλων των θεμελιωδών εννοιών που σχετίζονται, σύμφωνα με το Α.Π.Σ, με την ενότητα, τόσο των ενδοκλαδικών όσο και των διεπιστημονικών-διαθεματικών. Έτσι αφήνεται στην κρίση του διδάσκοντος η αξιοποίησή τους ή η επιλογή κάποιας άλλης προσέγγισης που θα αφορά πάντα στη συσχέτιση του γνωστικού αντικειμένου της συγκεκριμένης ενότητας με τις θεμελιώδεις έννοιες που εμπλέκονται σε αυτή. Απαραίτητη κρίνεται κατά την πραγματοποίηση των παραπάνω δραστηριοτήτων η υιοθέτηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου για την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στην «ανακάλυψη» της γνώσης και την τελική επίτευξη τόσο μαθησιακών όσο και συναισθηματικοκοινωνικών στόχων.

Η ενασχόληση με την **τοπική ιστορία** θα βοηθήσει τους μαθητές όχι μόνο να γνωρίσουν το χώρο στον οποίο γεννήθηκαν ή δραστηριοποιήθηκαν, αλλά και να αναχθούν από το παρόν προς το παρελθόν. Καθώς ενθαρρύνεται η μελέτη της κοινωνικής και πολιτισμικής δράσης, ο φακός της έρευνας εστιάζεται σε πλευρές της καθημερινής ζωής, της οικονομικής δραστηριότητας, της ατομικής και συλλογικής δράσης των απλών ανθρώπων, της νοοτροπίας τους και των προβληματισμών τους. Οι μαθητές βιώνουν τη συμμετοχή τους στο ιστορικό γίνεσθαι της μικρής τοπικής κοινωνίας και προετοιμάζονται για τη μελλοντική τους ένταξη στην ευρύτερη εθνική και διεθνή κοινωνία (βλ. σελ. 114).

Γενικές οδηγίες για την εκπόνηση των σχεδίων εργασίας

Τα σχέδια εργασίας αποτελούν τον ιδανικό τρόπο για τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης μέσω δραστηριοτήτων με διαφορετικά θέματα και περιεχόμενο τα οποία λειτουργούν συμπληρωματικά και οδηγούν στη δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου γνώσεων και δεξιοτήτων.

Για την υλοποίηση αυτών των εργασιών σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Π.Σ και το Α.Π.Σ πρέπει να αφιερώνεται συγκεκριμένος χρόνος που μπορεί να κυμαίνεται στο 10% περίπου του συνολικού διδακτικού χρόνου κάθε θεματικής ενότητας και προτείνεται να πραγματοποιούνται μετά την ολοκλήρωση 8-10 διδακτικών κεφαλαίων.

Τα σχέδια εργασίας θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως συνθετική δραστηριότητα που γίνεται με τη μέθοδο της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας.

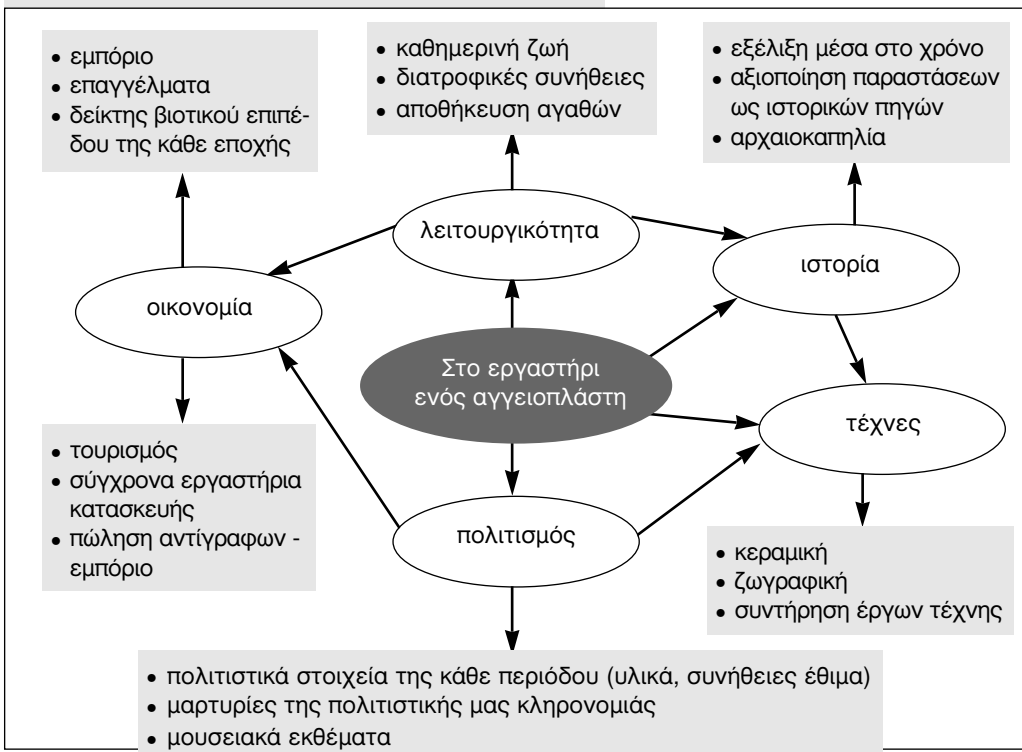
Οι μαθητές καλούνται οι ίδιοι να συμπληρώσουν τον εννοιολογικό χάρτη που εξακτινώνεται γύρω από την επιλεγμένη θεματική γι' αυτό και κάθε πρόταση που γίνεται, όπως του συγκεκριμένου παραδείγματος, είναι απόλυτα ενδεικτική.

Οι δραστηριότητες αποτελούν προϊόν των ενδιαφερόντων των μαθητών και οι στόχοι που αναμένεται να επιτευχθούν μέσα από αυτές βρίσκονται σε άμεση σχέση με το μαθησιακό επίπεδο της τάξης.

Ο ρόλος του δασκάλου θα πρέπει να είναι συμβουλευτικός και παρεμβατικός μόνο όταν αυτό κρίνεται αυστηρά αναγκαίο. Σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης των σχεδίων θα πρέπει να καθοδηγεί και να βοηθάει τις ομάδες στη συλλογή και την ταξινόμηση των πληροφοριών, στην κριτική τους ανάλυση και δημιουργική ανασύστασή τους, προκειμένου να επιτευχθούν οι επιδιωκόμενοι στόχοι. Παράλληλα, θα πρέπει να προτείνει πηγές αναζήτησης πληροφοριών φιλικές και προσβάσιμες για τους μαθητές, αξιοποιώντας έτσι τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα που περιλαμβάνονται στο βιβλίο του δασκάλου.

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων εργασίας της κάθε ομάδας γίνεται μέσα στην τάξη με διάφορους τρόπους ώστε να επιτευχθεί η ατομική και η ομαδική αξιολόγηση των μαθητών με κριτήρια που βασίζονται τόσο σε σχέση με την επίτευξη των στόχων που είχαν τεθεί όσο και σε σχέση με τη γενικότερη φιλοσοφία των σχεδίων εργασίας.

«Στο εργαστήρι ενός αγγειοπλάστη» οριζόντια ανάλυση (Εξακτινίωση)

Οριζόντια ανάλυση (Εξακτίνωση)

ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΕΣ ΣΥΝΔΕΞΕΙΣ
<p>Οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να γνωρίσουν το επάγγελμα του αγγειοπλάστη που σήμερα βρίσκεται υπό εξαφάνιση. - να κατανοήσουν τη μεγάλη χρησιμότητα του συγκεκριμένου επαγγέλματος στην αρχαία Ελλάδα. - να γνωρίσουν συνήθειες διατροφικές της εποχής. - να έρθουν σε επαφή με τον τρόπο αποθήκευσης των προϊόντων και τον τρόπο με τον οποίο διεξάγεται το εμπόριο. - να γνωρίσουν άλλα επαγγέλματα τα οποία σχετιζόνταν με αυτό του αγγειοπλάστη. 	<p>Οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - συγκεντρώνουν φωτογραφικό υλικό από αγγεία διάφορων εποχών. - συγκεντρώνουν πληροφοριακό υλικό σχετικό με τη χρήση τους. - καταγράφουν πίνακα με τις προμήθειες μιας οικογένειας της εποχής και τον τρόπο που αυτή θα πρέπει να τις αποθηκεύσει. - ζωγραφίζουν διάφορα αγγεία, κάνοντας αρχικά μόνο περίγραμμα. - κατασκευάζουν αγγεία από πλαστελίνη ή πηλό. - δραματοποιούν διάλογο ανάμεσα σε έναν αγγειοπλάστη και σε αγοραστή-εμπόρου που έρχονται να ψωνίσουν στο εργαστήρι του. 	<p>Ιστορία, Νεοελληνική Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Αισθητική Αγωγή</p>
<ul style="list-style-type: none"> - να έρθουν σε επαφή με διάφορες μορφές της τέχνης. - να κατανοήσουν ότι ο πολιτισμός εξελίσσεται, γεγονός που γίνεται αισθητό σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής και στην τέχνη. - να κατανοήσουν ότι οι διαφορές μορφές τέχνης αποτελούν μαρτυρίες και πολιτισμικά στοιχεία μιας περιόδου. - να μάθουν να χρησιμοποιούν τα έργα τέχνης ως ιστορικές πηγές. 	<ul style="list-style-type: none"> - παρατηρούν αγγεία διαφορετικών εποχών και προσπαθούν να τα εντάξουν σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. - ζωγραφίζουν την εξωτερική επιφάνεια των αγγείων έχοντας ως κριτήριο γνωρίσματα της τέχνης των συγκεκριμένων περιόδων. - επισκέπτονται κάποιο μουσείο, φωτογραφίζουν αγγεία και στη συνέχεια μέσα από τις παραστάσεις τους καταγράφουν συνήθειες και ιδεολογικά στοιχεία της εποχής. - παρατηρούν περιπτώσεις φθαρμένων αγγείων και προσπαθούν να συμπληρώσουν τα πιθανά κενά συνειδητοποιώντας την εργασία ενός αρχαιολόγου και ενός συντηρητή έργων τέχνης. 	<p>Ιστορία, Νεοελληνική Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Αισθητική Αγωγή</p>
<ul style="list-style-type: none"> - να επισημάνουν την ανάγκη της κατάλληλης συντήρησης. - να επισημάνουν την ανάγκη προβολής και θεμιτής διαφήμισης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. - να κατανοήσουν τη σχέση ανάμεσα στον τουρισμό και την οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου. - να κατανοήσουν την αναγκαιότητα ίδρυσης και προβολής μουσειακών χώρων. - να ευαισθητοποιηθούν κατά της αρχαιοκαπηλίας. 	<ul style="list-style-type: none"> - δημιουργούν διαφημιστικό φυλλάδιο με στόχο να προσελκύσουν ξένους τουρίστες στην Ελλάδα (και σε ξένα γλώσσα). - συγκεντρώνουν από το δικτυακό κόμβο του Ε.Ο.Τ πληροφορίες για τον αριθμό των τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα μας κατά έτος και προβαίνουν σε οικονομικούς υπολογισμούς. - συντάσσουν επιστολή που αποστέλλουν σε τοπική εφημερίδα σχετική με την αρχαιοκαπηλία. 	<p>Ιστορία, Νεοελληνική Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Αισθητική Αγωγή, Μαθηματικά, Ξένη Γλώσσα</p>

Η εμπλοκή των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία

Στην εποχή μας, όταν οι επαναστατικές αλλαγές στην τεχνολογία έχουν δημιουργήσει μια νέα γλώσσα στην επικοινωνία και νέους δρόμους για την πρόσβαση στην πληροφορία και τη γνώση, θεωρείται απαραίτητη η αξιοποίηση του συγκεκριμένου εργαλείου το οποίο μπορεί να υποστηρίξει σημαντικά την αναβάθμιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και να μιήσει τους μαθητές στη δια βίου μάθηση.

Οι Νέες Τεχνολογίες ειδικότερα στο μάθημα της Ιστορίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν με ποικίλους τρόπους:

- ως εργαλεία συλλογής πληροφοριών μέσα από έγκυρες ηλεκτρονικές διευθύνσεις του διαδικτύου.
- ως εργαλεία ανεύρεσης φωτογραφικού υλικού.
- ως εργαλεία ανάλυσης και αποκωδικοποίησης καθώς και αξιολόγησης πληροφοριών.
- ως εργαλεία για τη δημιουργία και παρουσίαση συνθετικών εργασιών (εφημερίδων, φυλλαδίων, οδηγιών, κ. ά.).
- ως εργαλεία για την ενεργό συμμετοχή των μαθητών μέσα από διαδραστικά παιχνίδια με ιστορικό περιεχόμενο που υπάρχουν σε ανάλογα εκπαιδευτικά λογισμικά.
- ως μέσα για την πραγματοποίηση εικονικών επισκέψεων σε απομακρυσμένους από τη σχολική μονάδα χώρους.
- ως μέσα για την ανάπτυξη ομαδοσυνεργατικών δραστηριοτήτων με στόχο την κοινωνικοποίηση των μαθητών και τη δημιουργία θετικού κλίματος μέσα στη σχολική τάξη.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, αλλά και για μια περισσότερο ελκυστική εκπαιδευτική διαδικασία, στα προτεινόμενα εποπτικά μέσα έχει καταγραφεί μεγάλος αριθμός ηλεκτρονικών διευθύνσεων. Η χρήση τους και η ανάλογη αξιοποίησή τους θεωρείται ένα συμπληρωματικό αλλά ταυτόχρονα απαραίτητο μέσο διδασκαλίας.

Οι μουσειοσκευές και η χρησιμότητά τους

Οι μουσειοσκευές είναι μικρές βαλίτσες που φέρνουν το μουσείο στο χώρο του σχολείου και αναφέρονται σε διάφορα θέματα. Περιλαμβάνουν ποικίλο υλικό, όπως αντίγραφα αλλά και πρωτότυπα αντικείμενα, διαφάνειες, φωτογραφίες, βιβλία για επιπλέον ενημέρωση του εκπαιδευτικού, επιλεγμένη βιβλιογραφία, επεξηγηματικά κείμενα, παιχνίδια, προτάσεις για δραστηριότητες και κατασκευές.

Οι εκπαιδευτικοί έρχονται σε προσυνηνόηση με τα μουσεία και δανείζονται τη μουσειοσκευή που εξυπηρετεί τις διδακτικές ανάγκες της ενότητας που εξετάζουν.

Τα πλεονεκτήματα της μουσειοσκευής ως μέσου μάθησης και διδασκαλίας μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα σημεία:

- Είναι εύχρηστο παιδαγωγικό μέσο και δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να το προσαρμόσει σύμφωνα με τους μαθησιακούς στόχους που έχει θέσει.
- Εξασφαλίζει την ενεργητική συμμετοχή των μαθητών, γιατί τους προσφέρει την εμπειρία της άμεσης γνωριμίας με τα μουσειακά αντικείμενα.
- Συμβάλλει στην προσέγγιση της γνώσης με τρόπο ταχύτερο και αποτελεσματικότερο και μάλιστα μέσα από ψυχαγωγικές και δημιουργικές δραστηριότητες.
- Παρέχει την ευκαιρία σε όλους τους μαθητές ακόμη και των δυσπρόσιτων περιοχών να γνωρίσουν και να επεξεργαστούν στο χώρο του σχολείου τους πολύμορφο μουσειακό υλικό.
- Επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να αξιοποιήσουν το ποικίλο υλικό που έχουν στη διάθεσή τους για να αναδείξουν την τοπική ιστορία.

Η αξιοποίηση των εκπαιδευτικών επισκέψεων μέσω της υλοποίησης προγραμμάτων

Σήμερα χρησιμοποιούνται ενεργητικές μέθοδοι διδασκαλίας που έχουν ως κύριο στόχο τους να ωθήσουν το μαθητή στην αναζήτηση και ανακάλυψη της γνώσης. Γι' αυτό προβάλλει επιτακτική η ανάγκη να έλθουν οι μαθητές κοντά στις ιστορικές πηγές, να συλλέξουν πληροφορίες, να τις αξιολογήσουν και να διατυπώσουν τις απόψεις τους μέσα από διαδικασίες γόνιμης διαλεκτικής αντιπαράθεσης.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιούνται στους μουσειακούς χώρους, στα πλαίσια των εκπαιδευτικών επισκέψεων, περιλαμβάνουν οργανωμένες σε θεματικούς κύκλους δραστηριότητες, που βοηθούν τους μαθητές μέσα από μια επικοινωνιακή σχέση να γνωρίσουν το πολιτισμικό περιβάλλον. Στηρίζονται στην ενεργητική συμμετοχή των μαθητών και διατηρούν αμετάπρωτο το ενδιαφέρον τους χωρίς να τους προκαλούν κόπωση. Βοηθούν τους μαθητές να αναδείξουν τα ενδιαφέροντά τους και να καλλιεργήσουν τις δεξιότητές τους μέσα από ποικίλες δραστηριότητες, όπως: παιχνίδια μυστηρίου, τεστ παρατηρητικότητας, θεατρικό παιχνίδι, εικαστικές δραστηριότητες, μουσικοκινητικά δρώμενα κ.ά.

Οι δραστηριότητες αυτές συμβάλλουν ώστε οι μαθητές:

- να αντιληφθούν τη σημασία των αρχαιολογικών ευρημάτων για την ιστορική γνώση,
- να ασκήσουν την ικανότητά τους στην ερμηνεία παραγόντων που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των ιστορικών γεγονότων,
- να κατανοήσουν τη διαπλοκή των παραγόντων εκείνων που επιδρούν καταλυτικά στη ζωή των ανθρώπων,
- να συνδέσουν και να συσχετίσουν με τρόπο τεκμηριωμένο γεγονότα, ευρήματα και δραστηριότητες,
- να αντλήσουν πληροφορίες και να συνθέσουν γνώσεις για το παρελθόν,
- να διαπιστώσουν τη συνεχή αλληλεπιδραστική σχέση ανθρώπου και φύσης,
- να συνειδητοποιήσουν τη σημασία και την αξία που έχει η διαφύλαξη του πολιτισμικού περιβάλλοντος.

Προκειμένου να έχει επιτυχία ένα τέτοιο πρόγραμμα θα πρέπει ο εκπαιδευτικός:

- να γνωρίζει καλά οτιδήποτε έχει σχέση με το χώρο στον οποίο υλοποιείται το πρόγραμμα,
- να έχει σχετική βιβλιογραφική ενημέρωση,
- να έχει διδάξει προηγουμένως την αντίστοιχη ενότητα και να έχει προετοιμάσει τους μαθητές έτσι ώστε να εξασφαλίσει τη συμμετοχή τους σε όλη την παιδαγωγική διαδικασία,
- να είναι έτοιμος να παρέμβει και να αντιμετωπίσει δυσκολίες που ενδέχεται να ανακύψουν κατά την υλοποίηση του προγράμματος,
- να γνωρίζει τον ακριβή χρόνο διάρκειας του προγράμματος.

Ο εκπαιδευτικός κατά τη διάρκεια της υλοποίησης του προγράμματος αλλά και κατά την επιστροφή στην τάξη μπορεί να εκτιμήσει κατά πόσο επιτεύχθηκαν οι στόχοι που έθεσε, ώστε να σχεδιάσει και να οργανώσει καλύτερα επόμενο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

1η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Γεωμετρικά χρόνια (11ος-8ος αι. π.Χ.) ονομάζεται η περίοδος της αρχαίας ελληνικής ιστορίας που ακολουθεί την εποχή του χαλκού, κατά την οποία αναπτύχθηκαν τρεις αξιόλογοι πολιτισμοί: α) ο κυκλαδικός, β) ο μινωικός και γ) ο μυκηναϊκός. Η περίοδος αυτή οφείλει την ονομασία της στη γεωμετρική τέχνη, γιατί τα περισσότερα πήλινα αγγεία που διασώθηκαν από τότε ήταν διακοσμημένα με ποικίλα γεωμετρικά σχήματα και μοτίβα.

Στα τέλη του 12ου αι. π.Χ. οι Δωριείς, πιεζόμενοι από άλλους λαούς, μετακινήθηκαν από τη βορειοδυτική Ελλάδα νοτιότερα. Στις μετακινήσεις τους αυτές δε συνάντησαν ιδιαίτερες δυσκολίες, γιατί τα μυκηναϊκά κέντρα ήταν αποδυναμωμένα και οι παλιοί κάτοικοι δεν ήταν σε θέση να προβάλουν αντίσταση στους κατακτητές, οι οποίοι επικράτησαν εύκολα.

Οι συνέπειες της δωρικής καθόδου δεν άργησαν να φανούν:

1. Ακολουθεί μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα τριών ελληνικών φυλετικών ομάδων: Αιολέων, Ιώνων και Δωριέων με κατεύθυνση ανατολική, προς τα νησιά του Αιγαίου και τα μικρασιατικά παράλια. **2.** Οι Φοίνικες κυριαρχούν στη θάλασσα και ελέγχουν το εμπόριο. **3.** Στην κυρίως Ελλάδα οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την οικοτεχνία. **4.** Η γραμμική γραφή Β' λησμονήθηκε και παρατηρείται μία προσωρινή ύφεση στα γράμματα και τις τέχνες. **5.** Μετά τον α' ελληνικό αποικισμό η κατάσταση στην Ελλάδα εξομαλύνθηκε και εμφανίστηκαν τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης.

Τα χαρακτηριστικά των γεωμετρικών χρόνων

- Κλονίζεται το βασιλικό αξίωμα που ήταν κληρονομικό και αποκτούν δύναμη οι ευγενείς (βλ. Οδύσσεια).
- Τα κράτη είναι φυλετικά και ο βασιλιάς είναι ο ανώτατος άρχοντας, στην άσκηση όμως της εξουσίας τον βοηθούν και οι ευγενείς. Καθιερώνεται επίσης η συνέλευση του λαού, χωρίς καμία ουσιαστική πολιτική δικαιοδοσία αυτή την εποχή.
- Η κοινωνία των γεωμετρικών χρόνων αποτελείται από το βασιλιά, τους ευγενείς, το λαό και τους δούλους.
- Την εποχή αυτή σχηματοποιούνται οι κυριότερες διάλεκτοι της αρχαίας ελληνικής γλώσσας: η αιολική, η ιωνική και η δωρική. Από την ιωνική προήλθε αργότερα η αττική διάλεκτος.
- Κατά τον 9ο αι. π.Χ. εμφανίζεται η αλφαβητική γραφή. Αυτή η νέα γραφή χρησιμοποιήθηκε αρχικά στις ιωνικές πόλεις της Μ. Ασίας. Κατά μία εκδοχή, οι Έλληνες πήραν το φοινικικό αλφάβητο και το προσαρμόσαν στις φωνητικές απαιτήσεις της ελληνικής γλώσσας προσθέτοντας σ' αυτό τα φωνήεντα.
- Κατά την περίοδο αυτή εμφανίζεται και αναπτύσσεται η ηρωική επική ποίηση. Κυριότερος εκπρόσωπός της ο εθνικός ποιητής των αρχαίων Ελλήνων, ο Όμηρος.
- Επίσης διαμορφώνεται μία γνήσια ελληνική τέχνη, η γεωμετρική, η οποία χαρακτηρίζεται από στερεοτυπισμό και πειθαρχία στη θεματολογία της.

Β. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η κάθοδος των Δωριέων

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά της καθόδου και εγκατάστασης των Δωριέων και να κατανοήσουν την ιστορική έννοια «κάθοδος».
- Να γνωρίσουν τις συνθήκες και τις αιτίες που έκαναν τους Δωριείς να μετακινηθούν.
- Να καταλήξουν σε συμπεράσματα για τους λόγους που τελικά οι Δωριείς επικράτησαν σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό αυτών των περιοχών.
- Να εκτιμήσουν τις συνέπειες της εγκατάστασης των Δωριέων στις νέες περιοχές.

Πρόσθετα στοιχεία

Ο μύθος της επιστροφής των Ηρακλειδών: Οι Δωρείς, για να αιτιολογήσουν την καταγωγή τους, έπλασαν το μύθο της επιστροφής των Ηρακλειδών. Σύμφωνα με αυτόν οι ίδιοι ήταν απόγονοι του Ηρακλή, τους οποίους είχε εκδιώξει ο βασιλιάς των Μυκηνών Ευρυσθέας, γι' αυτό επέστρεψαν και πάλι στην προγονική τους γη. Ο μύθος αυτός αποτελεί πιθανότατα επινόηση της σπαρτιατικής αριστοκρατίας στην προσπάθειά της να συνδέσει τους Σπαρτιάτες με μια σημαντική προσωπικότητα της μυθολογίας.

Δωρίδα: περιοχή που βρισκόταν ανάμεσα στη Φωκίδα, την Οίτη και τον Παρνασσό. Στα προϊστορικά χρόνια ονομαζόταν Δρυοπία και οι κάτοικοί της Δρύοπες. Ονομάστηκε Δωρίδα από τους Δωρείς που εγκαταστάθηκαν εκεί. Αυτοί ίδρυσαν τη δωρική τετράπολη. Από εκεί οι περισσότεροι κατέβηκαν στην Πελοπόννησο. Τη Δωρίδα όμως τη θεωρούσαν μητρόπολή τους και την υπερασπίστηκαν πολλές φορές.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με την πορεία των Δωριέων και τα σημεία τελικής εγκατάστασής τους.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως αφόρμηση ο χάρτης, εικόνα 2 του σχολικού βιβλίου, ενώ παράλληλα γίνεται ανάγνωση του 2ου παραθέματος. Η ενότητα προσφέρεται για τη χρήση του διαλόγου ώστε επαγωγικά οι μαθητές να επισημάνουν τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα ιστορικά γεγονότα της ενότητας. Κατάλληλες θεωρούνται ερωτήσεις του τύπου:

- Ποια ήταν η γενικότερη εικόνα στην Ελλάδα εκείνη την εποχή;
- Οι άνθρωποι ζούσαν μόνιμα σε κάποιον τόπο;
- Για ποιους λόγους θεωρείτε ότι οι Δωρείς αποφάσισαν να κινηθούν προς το νότο, «κάθοδος»;
- Με ποιο τρόπο νομίζετε ότι έγινε αυτή η μετακίνηση; Ποιες είναι, κατά τη γνώμη σας, οι πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν;

Στη συνέχεια γίνεται αυτοαξιολόγηση των απαντήσεων που έχουν δώσει με την ανάγνωση των πρώτων τριών παραγράφων από το βιβλίο του μαθητή.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να σταθούμε στην χρήση της φράσης «Το πιο πιθανό είναι...» για να διαφανεί ότι υπάρχει για όλη την πορεία του συγκεκριμένου ελληνικού φύλου και η «άλλη άποψη». Οι μαθητές θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν με αυτό τον τρόπο την πιθανότητα ύπαρξης εκδοχών στην ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων και την αποφυγή της έννοιας του απόλυτου. Μπορούν να τεθούν προβληματισμοί για τα κριτήρια της επιλογής των δρόμων που ακολούθησαν οι Δωρείς.

- Ποιους άλλους δρόμους μπορεί να είχαν ακολουθήσει οι Δωρείς για να περάσουν στην Πελοπόννησο;
- Τι ήταν απαραίτητο να έχουν για να περάσουν στην Πελοπόννησο από το Αντίριο; (ύπαρξη στόλου)

Τέλος, οι μαθητές διαβάζουν το 1ο παράθεμα με σκοπό να συμπεράνουν τις αιτίες εξαιτίας των οποίων οι Δωρείς επικράτησαν και έτσι προκλήθηκε η μετακίνηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού που ζούσε σε εκείνες τις περιοχές.

Ακολουθεί σχηματική παράσταση στον πίνακα του τύπου:

Αιτία	Αποτελέσματα
Κάθοδος των Δωριέων	

Οι μαθητές διαβάζουν σιωπηρά το υπόλοιπο κείμενο του βιβλίου τους, υπογραμμίζουν, αφού εντοπίσουν τα αποτελέσματα της καθόδου των Δωριέων και συμπληρώνουν ατομικά τη δεύτερη στήλη του πίνακα.

Η αξιολόγηση αυτών που έχουν καταγράψει οι μαθητές είναι διαμορφωτικού χαρακτήρα με σκοπό τη διερεύνηση της ικανότητας τους να προσεγγίσουν την ιστορική πραγματικότητα μέσα από το κείμενο. Είναι δηλαδή μια διαδικασία που θα πρέπει να ενθαρρύνεται και όχι να ελέγχεται, ενώ παράλληλα τα αποτελέσματά της αποτελούν ανατροφοδότηση για τη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας και την πιθανή προσφορά συμπληρωματικής βοήθειας στους μαθητές. Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών. Η άσκηση 3 είναι επαναληπτικού τύπου και προτείνεται να συμπληρωθεί στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Η τάξη χωρίζεται σε ομάδες εργασίες (ανομοιογενείς, τεσσάρων ατόμων η καθεμιά). Γίνεται ανάγνωση του προοργανωτή που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή από το δάσκαλο, ενώ οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν το 1ο παράθεμα και να παρατηρήσουν την εικόνα 1.

Στη συνέχεια οι ομάδες καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις του τύπου:

- Τι σημαίνει η λέξη μετακίνηση;
- Τι σημαίνει η λέξη κάθοδος; (κυριολεκτικά)
- Παρατηρήστε την περιοχή της κοιλάδας του Ευρώτα. Πώς θα χαρακτηρίσετε μια τέτοια περιοχή; Προσφέρεται για να ζήσουν εκεί άνθρωποι; Γιατί;

Οι μαθητές δίνουν κάποιες απαντήσεις που κάθε ομάδα καταγράφει και στη συνέχεια ακολουθεί αφήγηση από το διδάσκοντα που να παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για την ενεργοποίηση του προβληματισμού των μαθητών σε σχέση με την εξακρίβωση της εγκυρότητας των απαντήσεων που έχουν δώσει.

Μετά το τέλος της διαδικασίας αυτής οι ομάδες αυτοδιορθώνουν τις πρώτες εκτιμήσεις τους και ακολουθεί η παρουσίαση στην τάξη των απαντήσεων της κάθε ομάδας. Εδώ η αξιολόγηση μπορεί να γίνει και μεταξύ των ομάδων με το δάσκαλο σε ρόλο συντονιστικό.

Στη συνέχεια η ερώτηση που καλούνται να διερευνήσουν αυτή τη φορά οι μαθητές είναι: Τα αποτελέσματα από την κάθοδο των Δωριέων. Οι μαθητές, κατά ομάδες, εργάζονται διαβάζοντας το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο τους και προσπαθούν να καταγράψουν τις σχετικές με το ερώτημα πληροφορίες που τους δίνονται.

Η αξιολόγηση των απαντήσεων γίνεται ακριβώς όπως προηγουμένως. Ακολουθεί για την περαιτέρω αξιολόγηση της επίτευξης των διδακτικών στόχων η συμπλήρωση της άσκησης 1 που τα αποτελέσματά της θα δώσουν την ανατροφοδότηση για τις ανάλογες παρεμβάσεις από το διδάσκοντα στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «μεταβολή» και «αλληλεπίδραση».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα αναγκών επιβίωσης που οδηγούν διαχρονικά σε μετακινήσεις ανθρώπων ή ζώων σε άλλες περιοχές καθώς και των κριτηρίων επιλογής.
2. Σε ζητήματα διαφοροποίησης των συνθηκών ζωής που οδηγούν στις μετακινήσεις των ανθρώπων.
3. Σε ζητήματα σχέσεων και συσχετισμών που δημιουργούνται από αυτές τις μετακινήσεις καθώς και αλληλεπιδράσεις των υποκειμένων που έρχονται σε επαφή.
4. Σε ζητήματα πολιτισμού και τέχνης που επηρεάζονται ή μεταβάλλονται από τη συνύπαρξη διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων.

Προτείνεται ο δάσκαλος σε συνδυασμό με τη άσκηση 2 του τετραδίου εργασιών και του 1ου παραθέματος να δώσει έναυσμα για συζήτηση στην τάξη πάνω στο φαινόμενο της μετακίνησης των λαών (διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Μελέτης Περιβάλλοντος). Μπορούν να γίνουν συγκρίσεις ανάμεσα στις συνθήκες των αρχαίων χρόνων και των σημερινών και να διαφανούν ομοιότητες και διαφορές που οδηγούν σε δυνητικές γενικεύσεις.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση ελέγχου της κατανόησης των πληροφοριών που δίνονται στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα με τη χρήση του σωστού ή λάθους.

Λ, Σ, Σ, Λ, Σ, Σ.

2. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με στόχο την κατανόηση των αιτιών μετανάστευσης των ανθρώπων σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.
3. Άσκηση συμπλήρωσης λέξεων:
ΔΙΑΛΕΚΤΟ, ΕΥΡΩΤΑΣ, ΚΟΡΙΝΘΟΥ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΔΩΡΙΕΙΣ, ΣΠΑΡΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Οι Έλληνες δημιουργούν αποικίες

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να κατανοήσουν τις ιστορικές έννοιες μετακίνηση - μετανάστευση, άποικος-αποικία - αποικισμός.
- Να εντοπίσουν τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του αποικισμού από τα χαρακτηριστικά της κατάκτησης και της μετανάστευσης.
- Να διακρίνουν την αλληλεπίδραση ανάμεσα στην κάθοδο των Δωριέων και τον Α' ελληνικό αποικισμό.
- Να αντιληφθούν τη σχέση αιτίας - αποτελέσματος.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι Αιολείς ίδρυσαν αποικίες εκτός από τα νησιά Λέσβο και Τένεδο στα Β.Δ. μικρασιατικά παράλια, από τον Ελλήσποντο μέχρι τον κόλπο της Σμύρνης. Μιλούσαν την αιολική διάλεκτο. Η συμβολή τους στην ανάπτυξη του πολιτισμού ήταν μεγάλη.

Οι Ίωνες αποίκησαν εκτός από τα νησιά Χίο και Σάμο τα κεντρικά μικρασιατικά παράλια. Ίδρυσαν 12 πόλεις γνωστές ως ιωνική δωδεκάπολη. Αυτές άκμασαν πολύ νωρίς και εξελίχθηκαν σε σημαντικά εμπορικά και πολιτιστικά κέντρα, γι' αυτό και όλα τα μικρασιατικά παράλια ονομάστηκαν Ιωνία. Από τους Ίωνες αργότερα οι Αραβες και οι Τούρκοι ονόμασαν τους Έλληνες Γιουνάν και την Ελλάδα Γιουνανιστάν. Αυτοί μιλούσαν την ιωνική διάλεκτο.

Οι Δωριείς εκτός από τα νησιά Κω και Ρόδο αποίκησαν το νότιο τμήμα της μικρασιατικής παραλίας, όπου ίδρυσαν τις πόλεις Κνίδο και Αλικαρνασσό. Μιλούσαν τη δωρική διάλεκτο.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με τις περιοχές του Α' αποικισμού καθώς και τις περιοχές της Ελλάδας απ' όπου ξεκίνησαν τα ελληνικά φύλα.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται να γίνει άμεσος συσχετισμός με την προηγούμενη ενότητα για να διαφανεί ότι ο αποικισμός υπήρξε συνέπεια της καθόδου των Δωριέων. Οι μαθητές θα πρέπει να ενεργοποιηθούν για προβληματισμό σχετικά με τη διαφορά ανάμεσα στις έννοιες «μετακίνηση» και «μετανάστευση» των πληθυσμών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την ερμηνεία της λέξης «μετανάστευση» στο γλωσσάρι και ποιο χαρακτηριστικό της δεν υπάρχει στη λέξη «μετακίνηση».

Στη συνέχεια γίνεται ανάγνωση των παραθεμάτων που υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή.

Απαραίτητη θεωρείται παράλληλα η χρήση του χάρτη 1. Οι μαθητές μπορούν να χωριστούν σε ομάδες εργασίας και να απαντήσουν σε ερωτήσεις που θα αναγραφούν στον πίνακα του τύπου:

- Γιατί τα ελληνικά φύλα άρχισαν να φεύγουν από την Ελλάδα;
- Γιατί νομίζεις ότι ακόμα και οι Δωριείς δημιούργησαν αποικίες;
- Με ποια κριτήρια επέλεξαν το μέρος όπου δημιουργούσαν την αποικία;
- Με ποιο τρόπο οργάνωσαν τη ζωή τους οι άποικοι στα νέα μέρη;

Χρησιμοποιούνται τα παραθέματα ως ιστορικές πηγές μέσα από τις οποίες διαφαίνονται οι απαντήσεις των ερωτήσεων. Παρόμοια είναι και η χρήση και αξιοποίηση της εικόνας 2: Τι πληροφορία μας δίνει;

Συλλέγονται οι απαντήσεις κάθε ομάδας. Στη συνέχεια οι μαθητές διαβάζουν σιωπηρά το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο τους και με διαλογική συζήτηση γίνεται η αξιολόγηση των απαντήσεων για να καταλήξουμε στη σύνθεσή τους που θα αποτελέσει και την ανάπτυξη των βασικών στοιχείων της ενότητας.

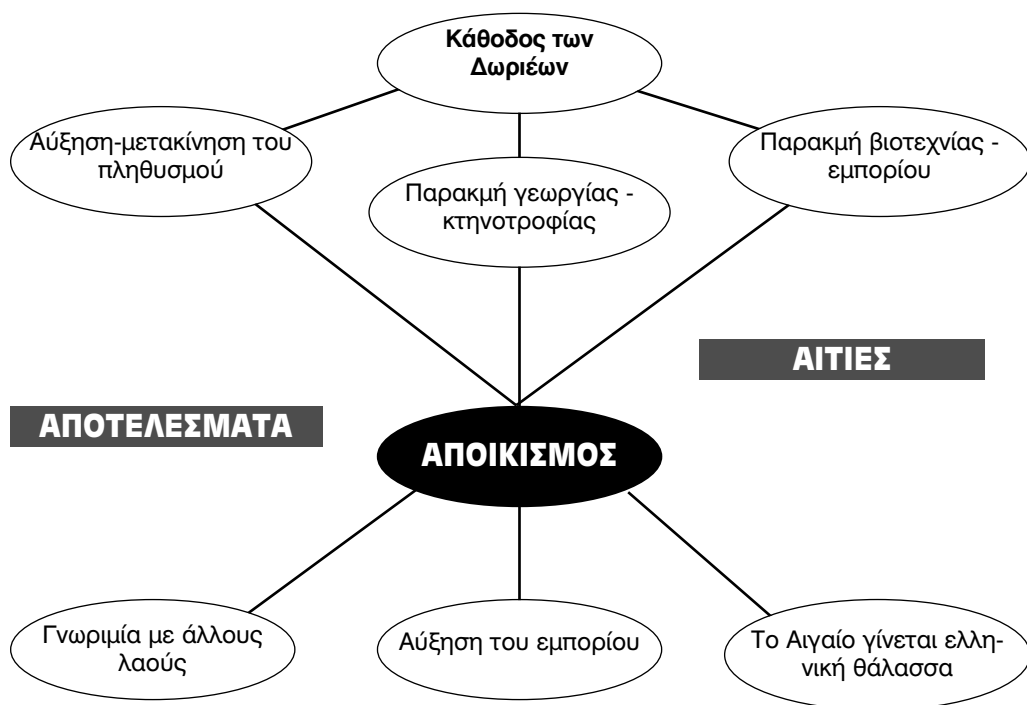
Ανακοινώνονται από τους μαθητές ανά ομάδα οι αιτίες του αποικισμού, η πορεία των φύλων, η τελική εγκατάσταση στις περιοχές της Μ. Ασίας και τα αποτελέσματα.

Στη συνέχεια οι μαθητές συμπληρώνουν την άσκηση 1 του τετραδίου εργασιών και έτσι γνωρίζουν

τα ονόματα κάποιων βασικών αποικιών που ίδρυσαν στη Μ. Ασία τα ελληνικά φύλα. Η άσκηση 3 έχει χαρακτήρα συνολικής αξιολόγησης προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών στόχων. Είναι προτιμότερο να συμπληρωθεί ατομικά και στη συνέχεια να γίνει η αξιολόγηση των απαντήσεων σε συνεργασία με την ομάδα έτσι θα οδηγηθεί ο κάθε μαθητής σε ενεργό εμπλοκή στη διαδικασία και στη σταδιακή κατάκτηση της δεξιότητας της αυτοαξιολόγησης.

Εναλλακτική προσέγγιση

Χρησιμοποιούμε το χάρτη 1 παράλληλα με το χάρτη της προηγούμενης διδακτικής ενότητας. Στη συνέχεια δημιουργούμε σε συνεργασία με τους μαθητές εννοιολογικό χάρτη. Στη συγκεκριμένη δεξιάτητα γίνεται χρήση και της διαγνωστικής αξιολόγησης που αποσκοπεί στον προσδιορισμό του επιπέδου των γνώσεων των μαθητών σε σχέση με προϋπάρχοντα γνωστικά αντικείμενα. (Κάθοδος των Δωριέων, Μυκηναϊκός πολιτισμός).

Οι συγκεκριμένες λέξεις-κλειδιά είναι απόλυτα ενδεικτικές. Οι μαθητές με τη βοήθεια του δασκάλου καθώς και με τα πληροφοριακά στοιχεία που αντλούνται από την ανάγνωση του κειμένου του βιβλίου τους μπορούν να συμπληρώσουν τον γνωστικό χάρτη με περισσότερες λεπτομέρειες και να οδηγηθούν σε συμπεράσματα που αφορούν στα αποτελέσματα του Α' αποικισμού.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αίτιο-αποτέλεσμα» και «αλληλεπίδραση».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν την αιτία που οδηγεί τις εξελίξεις και καθορίζει τα αποτελέσματα. (κάθοδος Δωριέων - Α' Αποικισμός)
2. Σε ζητήματα της δημιουργίας νέων δεδομένων(ως συνέπειες της αιτίας) και στη δράση που ασκούν οι άνθρωποι για να αντιμετωπίσουν τη νέα κατάσταση.
3. Σε ζητήματα αλληλεπίδρασης που ασκείται όταν έρχονται σε επαφή διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες και στη θετική πλευρά που υπάρχει μέσα από τη σύνθεση του «διαφορετικού».

Με αφόρμηση το κείμενο του βιβλίου και σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας γίνεται διάλογος ανάμεσα στους μαθητές. (Παιχνίδι ρόλων)
Ο ένας μαθητής μπορεί να είναι ο άποικος και ο άλλος ο παλιός κάτοικος της περιοχής. Οι άποικοι συνομιλούν με τους παλιούς κατοίκους για θέματα που αφορούν στους λόγους που τους οδήγησαν εκεί, προβλήματα που αντιμετώπισαν, στοιχεία πολιτισμού, ήθη, έθιμα, θρησκεία, συνήθειες. Εναλλακτικά, αντί για μαθητή προς μαθητή η «συνέντευξη-διάλογος» μπορεί να γίνει αφού οι μαθητές χωριστούν σε δύο ομάδες: Άποικοι-Γηγενείς.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συμπλήρωσης χάρτη με στόχο την εξοικείωση των μαθητών με το χώρο-πλαίσιο του Α' αποικισμού.
2. Άσκηση ανοικτού τύπου στην οποία οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν τη δεξιότητα της ενσυναίσθησης για να κατανοήσουν τις συνθήκες και τον τρόπο με τον οποίο έγινε ο Α' αποικισμός.
3. Άσκηση δηλωτικής γνώσης, συμπλήρωση λέξεων.
ΑΙΟΛΕΙΣ, ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ, ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ, ΙΩΝΕΣ, ΚΟΙΝΗ, ΙΕΡΑ, ΑΙΓΑΙΟ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ποίηση και η θρησκεία των Ελλήνων

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να κατανοήσουν τους λόγους της δημιουργία των πρώτων ποιημάτων.
- Να γνωρίσουν τα έπη του Ομήρου και να αντιληφθούν τη διαχρονικότητά τους.
- Να διαπιστώσουν την ύπαρξη κοινών θεών στον ελλαδικό χώρο.
- Να κατανοήσουν ότι η κοινή θρησκεία των Ελλήνων έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο στη διατήρηση της ενότητάς τους.

Πρόσθετα στοιχεία

Έπος ή επική ποίηση: Πρόκειται για μακροσκελή αφηγηματική ποίηση που αρχικά τραγουδιόταν από τους αοιδούς και αργότερα απαγγελλόταν από τους ραψωδούς. Το παλιότερο είδος του είναι το ηρωικό έπος που αναφερόταν σε ηρωικά κατορθώματα θεών και ανθρώπων.

Όμηρος: ο εθνικός ποιητής των αρχαίων Ελλήνων, ο κυριότερος εκπρόσωπος του ηρωικού έπους, είναι ο ποιητής της Οδύσσειας και της Ιλιάδας. Εφτά πόλεις διεκδικούσαν την καταγωγή του. Σήμερα πιστεύεται ότι ήταν ιωνικής καταγωγής. Η αξία των επών του είναι καθαρά λογοτεχνική και παιδαγωγική. Σε καμία περίπτωση τα έπη δεν αποτελούν ιστορική πηγή, γιατί σ' αυτά υπάρχουν στοιχεία που υποδηλώνουν τον πολιτισμό των γεωμετρικών χρόνων και όχι των μυκηναϊκών στους οποίους αναφέρονται. Τα ομηρικά έπη συνέβαλαν στη διαμόρφωση της αρχαίας ελληνικής θρησκείας, ενώ αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για καλλιτέχνες.

Ανθρωπομορφισμός των θεών: Οι Έλληνες φαντάστηκαν τους θεούς τους με ανθρώπινη μορφή και ανθρώπινες ιδιότητες. Σε αντίθεση με τους ανατολικούς λαούς που οι θεοί τους ήταν τερατόμορφοι.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Βιβλιογραφία λογοτεχνικών έργων από την οποία μπορούν να επιλέξουν οι μαθητές ό,τι επιθυμούν για ανάγνωση, σχετικά με τη θεματολογία της ενότητας:
Μελέτη Διδασκαλία και Ανάδειξη της ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.cc.uoa.gr/ptde/epet/index.html>
2. Ελληνική Μυθολογία, εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή Γεννάδειος Σχολή.
3. «Ο Ξεφτέρης και οι 12 θεοί του Ολύμπου», εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή SIEM.
4. «Οι θεοί του Ολύμπου», μουσειοσυσσκευή, Μουσείο Ακρόπολης.
5. «Το Δωδεκάθεο», εκπαιδευτικός φάκελος στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», εκδόσεις ΥΠ.ΠΟ.
6. «Ομήρου Ιλιάδα, από τον μύθο στην πραγματικότητα», εκπαιδευτικός φάκελος, έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων, 1991.
7. Η Οδύσεια, βιντεομαθήματα, παραγωγή Διερευνητική Μάθηση.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται να χρησιμοποιηθούν ως προοργανωτής τα δύο παραθέματα (1 και 3) που αναφέρονται στα έπη του Ομήρου. Οι μαθητές μέσω αυτών μπορούν να οδηγηθούν σε συμπεράσματα σχετικά με τη θεματολογία των επών. Η συζήτηση που θα αναπτυχθεί πρέπει να αναδείξει και την αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στη θεματολογία του κάθε έπους (ειρήνη - πόλεμος). Τα συμπεράσματα στα οποία φτάνουν οι μαθητές αξιολογούνται στη συνέχεια με την ανάγνωση του πρώτου μέρους του κειμένου που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή και αναφέρεται στην ποίηση. Μπορεί να ενεργοποιηθεί η φαντασία των μαθητών με μια ανοικτή ερώτηση του τύπου: Γιατί νομίζετε ότι είναι τόσο διαφορετικά τα θέματα με τα οποία ασχολείται ο Όμηρος; Καλό είναι οι πιθανές απαντήσεις να μην αξιολογηθούν, αφού οι μαθητές δεν έχουν το απαιτούμενο υλικό για να τεκμηριώσουν την άποψή τους και απλά κάνουν υποθέσεις. Σ' αυτό το σημείο οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν την άσκηση 3 από το τετράδιο εργασιών για να προβούμε στην αξιολόγηση της επίτευξης των διδακτικών στόχων που αφορούν στην ποίηση.

Το θέμα της θρησκείας είναι ήδη οικείο στους μαθητές από το μάθημα της Ιστορίας της Γ' δημοτικού. Μπορεί ως διαγνωστική αξιολόγηση της κατάκτησης παλαιότερων γνωστικών αντικειμένων να γίνει παιχνίδι ρόλων: Ο καθένας ή ανά ζεύγη παίρνουν το όνομα ενός θεού και οι υπόλοιποι συμπληρώνουν στοιχεία της προσωπικότητάς του. Στη συνέχεια διαβάζουν το 2ο παράθεμα, παρατηρούν τις αντίστοιχες εικόνες θεών που υπάρχουν στο βιβλίο τους και αξιολογούν όσα έχουν πει, συμπληρώνοντας παράλληλα ό,τι δεν έχουν αναφέρει. Η αναφορά στο Δωδεκάθεο ολοκληρώνεται με τη συμπλήρωση της άσκησης 2.

Το θέμα της θρησκείας είναι ήδη οικείο στους μαθητές από το δάσκαλο για τον τρόπο που διαμορφώθηκε η θρησκεία την ομηρική εποχή και διάλογο στη συνέχεια για τις γενικές συνήθειες των θεών. Καλό είναι να γίνει έμμεση αναφορά στον ανθρωπομορφισμό (χωρίς να αναφερθεί η λέξη) και να υπάρξει προβληματισμός για σύγκριση με την άποψη που υπάρχει για τον Θεό στις σύγχρονες κοινωνίες.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ως προοργανωτής μπορεί να χρησιμοποιηθεί η λέξη ποίηση. Οι μαθητές καλούνται να αναφέρουν κάποιους ποιητές που πιθανότατα γνωρίζουν. Αναγράφονται τα ονόματά τους στον πίνακα. Στη συνέχεια ο δάσκαλος γράφει δίπλα το όνομα του Ομήρου. Με κατάλληλες ερωτήσεις οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι και ο Όμηρος ήταν ποιητής.

Στη συνέχεια μπορούν να αξιοποιηθούν το 1ο και 3ο παράθεμα ώστε να αναδειχθεί η θεματολογία των ποιημάτων του. Για να φανεί η αιτία δημιουργίας των επών, ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις προβάλλει τη σπουδαιότητα του Τρωικού πολέμου ως ιστορικού γεγονότος.

Για τη θρησκεία των Ελλήνων μπορεί να γράψει στον πίνακα διάφορα ονόματα ανθρώπων στα οποία θα συμπεριλαμβάνονται και ονόματα θεών και να ζητήσει από τους μαθητές να διακρίνουν αν κάποια από αυτά έχουν σχέση μεταξύ τους. Στη συνέχεια οι μαθητές, αφού εντοπίσουν τα ονόματα των θεών συμπληρώνουν και εκείνα του Δωδεκάθεου που δεν έχουν αναφερθεί και παρατηρώντας ταυτόχρονα τις εικόνες 1 και 2 μιλούν για τα χαρακτηριστικά του καθενός.

Ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις πρέπει να οδηγήσει τους μαθητές να κατανοήσουν ότι στην Ελλάδα λατρεύονταν σε όλες τις περιοχές οι ίδιοι θεοί και αυτό ήταν σημαντικό για την ενότητα των Ελλήνων.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός» και «τέχνη». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα λατρευτικής ανάγκης των ανθρώπων που οδήγησαν στη δημιουργία θρησκειών.
2. Στην εξέλιξη που ακολούθησε την πολιτιστική πρόοδο του ανθρώπου και τη μετάβαση από το δωδεκάθεο στις σύγχρονες θρησκείες.
3. Σε ζητήματα εξωτερικής συναισθημάτων που δημιουργούν τις διάφορες μορφές τέχνης.
4. Στη δημιουργία των επών ως αρχή για τη σταδιακή μετάβαση στη σύγχρονη λογοτεχνική δημιουργία.

Προτείνεται οι μαθητές να χωριστούν σε δύο ομάδες εργασίας που η καθεμία θα επεξεργαστεί ένα από τα θέματα της ενότητας: ποίηση – θρησκεία. «Από τα αρχαία χρόνια στο σήμερα».

Οι μαθητές παροτρύνονται στη συνθετική αυτή εργασία να κάνουν αναφορές και συσχετίσεις ανάμεσα σε αυτά που γνώρισαν στην ενότητα και στη βιωματική τους γνώση.

Στο θέμα της θρησκείας καλό είναι να διευκρινιστεί η αναφορά σε όποιες θρησκείες γνωρίζουν για να αντιμετωπιστεί το θέμα διαπολιτισμικά.

Επικουρικά μπορεί να χρησιμοποιήσουν στοιχεία από κάποιο λογοτεχνικό βιβλίο που θα έχουν επιλέξει να διαβάσουν από τον σχετικό κατάλογο που προτείνεται.

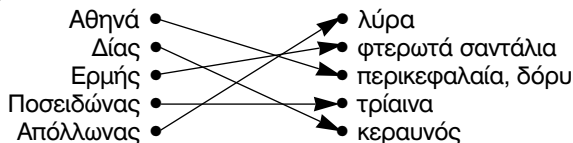
Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να αφήσουν ελεύθερη τη φαντασία τους και να εκφραστούν, δημιουργώντας η κάθε ομάδα ό,τι τελικό προϊόν επιθυμεί (φυλλάδιο, έντυπο μορφής παραμυθιού ή κόμικς, παιχνίδι ερωτήσεων, αφίσα για την τάξη κ.τ.λ.).

Η παραπάνω συνθετική εργασία γίνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής.

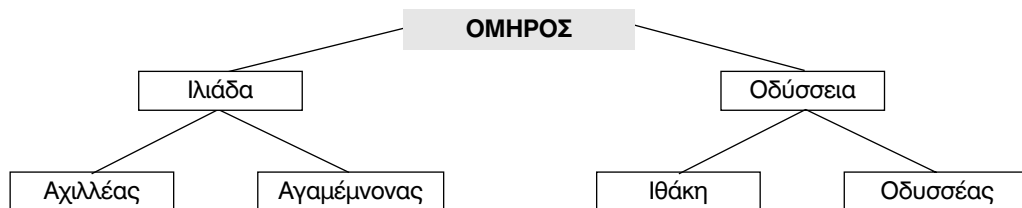
Απαντήσεις στις εργασίες

1. Η άσκηση είναι βιωματική και οι μαθητές πρέπει να εκφραστούν μέσα από την προσωπική τους εμπειρία.

2.

3. Άσκηση δημιουργίας εννοιολογικού χάρτη:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η τέχνη και η γραφή

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν σε έργα τέχνης στοιχεία που δικαιολογούν την ονομασία γεωμετρικά χρόνια.
- Να γνωρίσουν πώς οι Έλληνες δημιούργησαν το αλφάβητο.

Πρόσθετα στοιχεία

Αρχιτεκτονική: Σώθηκαν ελάχιστα οικοδομήματα, επειδή τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ευτελή και φθαρτά.

Πλαστική: Από τον 8ο αι. π.Χ. οι καλλιτέχνες άρχισαν να χρησιμοποιούν και μέταλλα στην κατασκευή των αγαλμάτων. Οι μορφές όμως δεν αποδίδονται με πληρότητα και σαφήνεια, απλά ξεχωρίζουν τα διάφορα μέρη του σώματος. Τα αγάλματα αυτά είναι άκομψα.

Κεραμική: Τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα αυτής της περιόδου είναι τα πήλινα γεωμετρικά αγγεία. Τον 8ο αι. κατασκευάζονται και επιτύμβια αγγεία. Επίσης εμφανίζονται στα αγγεία ανθρώπινες μορφές, σκηνές από κινήγια ζώων, μάχες και άθλοι ηρώων. Χαρακτηριστικά έργα αυτής της εποχής είναι ο αμφορέας του Διπύλου (μουσείο Κεραμεικού) και η γεωμετρική πυξίδα (μουσείο Ακρόπολης).

Γραφή: Η αλφαβητική γραφή ήρθε στην Ελλάδα το 10ο αι. π.Χ. Πρώτοι την παρέλαβαν πιθανότατα οι Έλληνες της Μ. Ασίας από τους Φοίνικες. Το παλαιότερο δείγμα της είναι η αττική επιγραφή του Διπύλου. Η γραφή αυτή αρχικά γραφόταν από δεξιά προς τα αριστερά ή βουστροφρόν. Από τον 6ο αι. π.Χ. καθιερώνεται η φορά που ακολουθούμε και εμείς σήμερα.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. «Αρχαία Τέχνη», εκπαιδευτικός φάκελος, έκδοση Μουσείου Μπενάκη.
2. «Γλώσσα και γραφή», μουσειοσυσσκευή, Μουσείο Μπενάκη.

3. «Η γέννηση της γραφής», εκπαιδευτικός φάκελος, έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων, 1990.
4. Σειρά 6 παζλ με θέμα τη γραφή, έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων, 1997.
5. Τι είναι τέχνη, βίντεο, έκδοση Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.
6. Ιστορία της γραφής, σειρά: Αυτόπτης Μάρτυρας, εκδόσεις Ερευνητές.
7. Κατάλογος των μουσείων της Ελλάδας, Υπουργείο Πολιτισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση:<http://www.culture.gr>.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει ως αφορμή τις συνέπειες της καθόδου των Δωριέων που αποτελούν προηγούμενο γνωστικό σχήμα των μαθητών εξασκώντας με αυτό τον τρόπο και διαγνωστική αξιολόγηση. Με κατάλληλες ερωτήσεις θα επικεντρώσει την προσοχή των μαθητών στην υποχώρηση και παρακμή της τέχνης.

Στο σημείο αυτό αξιοποιείται η εικονογράφηση της ενότητας για να διακρίνουν οι μαθητές τα χαρακτηριστικά της τέχνης της γεωμετρικής εποχής στην αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και την κεραμική. Μέσα από ανοιχτό διάλογο εξάγονται συμπεράσματα που αναδεικνύουν τα υλικά, το αισθητικό αποτέλεσμα και την αξία των συγκεκριμένων έργων τέχνης καθώς και την αιτία που η τέχνη της εποχής ονομάστηκε «γεωμετρική».

Στη συνέχεια γίνεται ανάγνωση του 2ου παραθέματος και οι μαθητές διαπιστώνουν τη χρησιμότητα των αγγείων καθώς και το σημαντικό ρόλο που έπαιζαν στην καθημερινότητα των αρχαίων Ελλήνων.

Ακολουθεί διάλογος μέσα από τον οποίο αναδεικνύεται η σπουδαιότητα της γραφής για τον άνθρωπο. Παρακινούμε τους μαθητές να παρατηρήσουν τις σχετικές εικόνες στο βιβλίο τους και τους ζητούμε να αναγνωρίσουν γράμματα που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Γίνεται ανάγνωση του 1ου παραθέματος, από το οποίο οι μαθητές αντλούν πληροφορίες για την παλαιότητα του ελληνικού αλφάβητου και τον τρόπο γέννησής του.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος, μετά από όσα αναλύθηκαν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ζητά από τους μαθητές να καταγράψουν με λίγα λόγια τα στοιχεία που γνώρισαν για την κάθε μορφή τέχνης και το αλφάβητο και να προβούν σε αυτοαξιολόγηση διαβάζοντας σιωπηρά το κείμενο του βιβλίου τους.

Οι ασκήσεις, αν δεν υπάρχει χρόνος, συμπληρώνονται στο σπίτι, ενώ η άσκηση 2 μπορεί να γίνει και την ώρα της αισθητικής αγωγής.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος παρακινεί τους μαθητές να παρατηρήσουν τις εικόνες που υπάρχουν στο βιβλίο τους και έχουν σχέση με την τέχνη, ενώ παράλληλα αξιοποιεί και άλλο πρόσθετο εποπτικό υλικό.

Στον πίνακα γίνεται σχηματική παράσταση του τύπου:

Αρχιτεκτονική Κτίρια	Γλυπτική Αγάλματα	Κεραμική Αγγεία

Με διαλογική μορφή και την κατάλληλη καθοδήγηση του δασκάλου συμπληρώνεται ο πίνακας με τα χαρακτηριστικά που θα διακρίνουν οι μαθητές στο κάθε είδος τέχνης.

Ειδικότερα αναλύεται το κομμάτι της κεραμικής, για να αιτιολογήσουν την ονομασία αυτής της τέχνης και σε γενίκευση την ονομασία ολόκληρης της εποχής.

Ακολουθεί ανάγνωση του 1ου παραθέματος και γίνεται ερώτηση που θα αναδείξει την αλληλεπίδραση που αναπτύσσεται ανάμεσα σε γειτονικούς λαούς και τη σημασία που αυτή έχει για τη γενικότερη πρόοδο του ανθρώπινου πολιτισμού, με άμεσο παράδειγμα αυτό του αλφάβητου.

Διαθεματική προσέγγιση

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «εξέλιξη» και «πολιτισμός».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στα πολιτιστικά επιτεύγματα των Ελλήνων της γεωμετρικής εποχής (μορφές τέχνης), αλλά και των άλλων λαών (Φοίνικες- εμπόριο, αλφάβητο).
2. Σε ζητήματα καθημερινότητας στην ομηρική Ελλάδα που μπορούν να μελετηθούν μέσα από διάφορες πηγές και σε αντιδιαστολή με τις σημερινές συνήθειες τόσο των Ελλήνων, όσο και άλλων λαών που ζουν σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος, της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής συνθετική εργασία με θέμα: «Από τα αγγεία του χθες, στα σκεύη του σήμερα». Αξιοποιείται το 2ο παράθεμα από το βιβλίο του μαθητή καθώς και σχετικό εποπτικό υλικό σε συνδυασμό με κάποια πρόσθετα βασικά στοιχεία που δίνει ο δάσκαλος στους μαθητές και αφορούν στις διατροφικές συνήθειες των αρχαίων Ελλήνων.

Παρακινούμε τους μαθητές να ενεργοποιήσουν τη φαντασία τους και ανάλογα με την περιγραφή που δίνεται στο παράθεμα 2 να σχεδιάσουν κι εκείνοι τα αγγεία. Στη συνέχεια να σχεδιάσουν τα σκεύη που χρησιμοποιούμε εμείς σήμερα στις ανάλογες περιπτώσεις.

Συμπληρωματικά μπορεί να γίνει ένας κατάλογος με τα φαγητά που μπορούσε να προσφέρει στους καλεσμένους του ένας αρχαίος Έλληνας και ποια αγγεία χρησιμοποιούσε, με σκοπό να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφορές με τη σημερινή εποχή τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και σε άλλες περιοχές για μια ταυτόχρονα διαπολιτισμική προσέγγιση του θέματος. Επικουρικά μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το παράθεμα 2 της προηγούμενης ενότητας.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. - 2. Οι συγκεκριμένες εργασίες είναι ανοικτού τύπου και, για να συμπληρωθούν, προτείνεται να γίνει αξιοποίηση του ανάλογου υλικού που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή (εικόνες - παραθέματα).
3. Άσκηση ανοικτού τύπου που έχει ως σκοπό να ενεργοποιήσει τη φαντασία των μαθητών για την επίτευξη μιας πρώτης προσέγγισης με τα επαγγέλματα του αρχαιολόγου και του συντηρητή έργων τέχνης.

Επαναληπτικό μάθημα

Διδακτικοί στόχοι

- Να κατανοήσουν την αλληλεπίδραση που υπήρχε ανάμεσα στα ιστορικά γεγονότα της συγκεκριμένης εποχής.
- Να επαναλάβουν τις γνώσεις που απέκτησαν στις επιμέρους διδακτικές ενότητες.
- Να διαπιστώσουν την αλληλεπίδραση και τη διαχρονικότητα που χαρακτηρίζει την τέχνη στην εξέλιξή της.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Η άσκηση δεν απαιτεί να αναγνωριστούν όλοι οι θεοί παρά μόνο όσοι έχουν διακριτά χαρακτηριστικά. Δίας, Αθηνά, Ποσειδώνας. Κάποιοι μαθητές πιθανότατα να αναγνωρίσουν και τον Άρη.
2. Άσκηση επαναληπτικού τύπου: 1. Δωριείς, 2. μυκηναϊκός, 3. γεωμετρική, 4. Φοίνικες, 5. μικρά και απλά.
3. Άσκηση ανοικτού τύπου. Οι μαθητές εκφράζονται ελεύθερα με σκοπό να κάνουν συσχετίσεις ανάμεσα στην τέχνη των γεωμετρικών χρόνων και της σύγχρονης εποχής.

2η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ως το τέλος του 8ου αι. π.Χ., οι Έλληνες ευθυγραμμίστηκαν με τους περισσότερο προοδευ-

μένους λαούς της Μεσογείου σε πολλά θέματα τεχνικής και δεξιοτεχνίας προσθέτοντας τη δική τους καλλιτεχνική διάθεση, εμπορεύονταν με λιμάνια της Συρίας και της Κιλικίας και ταξίδευαν στα παράλια της Σικελίας και της Ιταλίας όπου και εγκαθίδρυναν αποικίες, δημιουργούσαν τις πρώτες «πόλεις», τον ώριμο γεωμετρικό ρυθμό, τα ομηρικά έπη, το Ολυμπιακό Πάνθεον και βάθαιναν την εθνική αυτεπίγνωση τους.

Τους δύο επόμενους αιώνες οι Έλληνες θα φθάσουν για μία ακόμη φορά στη μνημειακή αρχιτεκτονική, θα αποκτήσουν μεγάλη πλαστική, θα αποδώσουν με σχήματα και χρώματα όντα και σκηνές του γύρω κόσμου και της φαντασίας, θα εκφραστούν λυρικά, θα θέσουν τις βάσεις της επιστήμης και της φιλοσοφίας. Από κάθε άποψη τα ελληνικά επιτεύγματα στις σφαίρες του πνεύματος και της τέχνης είναι, σε σχέση με τα αμέσως προηγούμενα, ωριμότερα και διαφορετικά. Στη σφαίρα του κοινωνικού και του δημόσιου βίου διαπιστώνονται πρωτότυπες πραγματοποιήσεις με πολιτείες που θεωρούν τιμή την καθιέρωση της ισονομίας, αλλά και αρνητικές πλευρές με σκληρούς κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες, πολιτική αστάθεια, αιματηρές επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις, πιεστικά καθεστώτα. Αντίθετα με τις δύο προηγούμενες σφαίρες (του πνεύματος και της τέχνης από τη μια μεριά και του κοινωνικού και δημόσιου βίου από την άλλη), οι διαφορές στην εξέλιξη της οικονομίας είναι περισσότερο ποσοτικές, λιγότερο ποιοτικές και ελάχιστα επηρεάζουν τη δομή της. (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, σελ.204, απόσπασμα).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 8ο ΕΩΣ ΤΟΝ 6ο αι. π.Χ.

Όποια κι αν είναι η χρονολογία που δίνουν σήμερα για τη γέννηση της ελληνικής πόλης, υπάρχει αμφιβολία ότι ανάμεσα στον 8ο και το τέλος του 6ου αιώνα, η πόλη παίρνει τη μορφή με την οποία θα φτάσει στο απόγειό της, στον αιώνα που ακολουθεί. Αν εξαιρέσουμε την Αθήνα, δεν είμαστε σε θέση να ανασυστήσουμε την πολιτική ιστορία των περισσότερων ελληνικών πόλεων. Οι προχωρημένες όμως ανασκαφές που γίνονται σε διάφορες περιοχές του ελληνικού κόσμου επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε τα στάδια της υλικής ιστορίας ορισμένων πόλεων και να διακρίνουμε κάπως τις κοινωνικές δομές ή την εξέλιξη της δημογραφικής κατάστασης και της κυκλοφορίας των αγαθών από το ένα στο άλλο σημείο του ελληνικού κόσμου. Ο ελληνικός αποικισμός είναι το πρώτο ιστορικό φαινόμενο, χαρακτηριστικό της πρώτης εποχής της πόλης. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι ο λεγόμενος από μερικούς «δεύτερος αποικισμός» σήμαινε, κάθε φορά που ιδρύονταν νέα αποικία, μια ολόκληρη επιχείρηση, οργανωμένη από τη μητρόπολη. Οι αποικίες που ίδρυναν οι Έλληνες, φεύγοντας από τη μία ή την άλλη πόλη του αιγαιακού κόσμου, δεν ήταν προεκτάσεις της μητρόπολής τους, αλλά νέες πόλεις αυτόνομες που οι δεσμοί τους με την πόλη-μητέρα πολύ γρήγορα αποδεικνύονταν, αν όχι ανύπαρκτοι, πάντως εξαιρετικά χαλαροί. Επομένως, ο ελληνισμός της αρχαϊκής περιόδου είναι ένα ειδικό φαινόμενο και θα πρέπει να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τις αιτίες του προτού ασχοληθούμε με την ανάπτυξη και με τον υπολογισμό των συνεπειών του. *Claude Mossé, Annie Schnapp-Gourbeillon, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1996, μετάφραση Λύντια Στεφάνου*

Β. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Νέες αποικίες των Ελλήνων

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν πότε και γιατί έγινε ο Β΄ αποικισμός.
- Να συγκρίνουν τις δύο περιόδους αποικισμού και να εντοπίσουν ομοιότητες με τη μετανάστευση.
- Να εκτιμήσουν τις αλλαγές που έφερε στη ζωή των κατοίκων ο Β΄ αποικισμός.
- Να κατανοήσουν τη σχέση που υπήρχε ανάμεσα στην αποικία και τη μητρόπολη.

Πρόσθετα στοιχεία

Ο Β΄ ελληνικός αποικισμός άρχισε στα μέσα του 8ου αι. και συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη του

βου αι. π.Χ. Ακολούθησε τις εξής κατευθύνσεις: α) Βόρεια και Β.Α. στη Χαλκιδική, τα παράλια της Θράκης, τον Ελλήσποντο, την Προποντίδα, το Βόσπορο και τον Εύξεινο Πόντο. β) Νότια στη σημερινή Λιβύη που τότε λεγόταν Κυρηναϊκή. γ) Δυτική στο Ιόνιο (Κέρκυρα), Ιλλυρικά παράλια, Κάτω Ιταλία, Σικελία, νότια παράλια Γαλλίας και Ισπανίας.

Τα αποτελέσματα ήταν: Α) Οικονομικά: 1) Αναπτύχθηκε το εμπόριο και η βιοτεχνία.

2) Εξασφαλίστηκε η εισαγωγή πρώτων υλών. 3) Αυξήθηκαν οι εξαγωγές. 4) Κατασκευάστηκαν ταχύτερα εμπορικά πλοία όπως η ολκάς. 5) Κόπηκαν τα πρώτα νομίσματα στις Μικρασιατικές πόλεις και ορίστηκαν κοινά μέτρα και σταθμά για τον υπολογισμό του βάρους των προϊόντων. Β) Κοινωνικά: 1) Ηρέμησαν οι μητροπόλεις από τις πολιτικές έριδες και προόδευσαν. 2) Δημιουργήθηκε στις πόλεις νέα τάξη, η αστική. Γ) Πολιτιστικά: 1) Οι Έλληνες δέχτηκαν επιδράσεις από τους πολιτισμούς της Ανατολής. 2) Αναπτύχθηκαν οι τέχνες, τα γράμματα και οι επιστήμες. 3) Διαδόθηκε στη Δύση το ελληνικό αλφάβητο.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με τον Β' αποικισμό.
2. Πόλις κράτος - αποικισμός, βίντεο, παραγωγή Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Ο δάσκαλος έχει σχεδιάσει την ιστορική γραμμή στον πίνακα (ή σε χαρτόνι) και ζητά από τους μαθητές αφού την παρατηρήσουν να εντοπίσουν το χρονικό πλαίσιο στο οποίο αναφέρεται η νέα ενότητα «αρχαϊκά χρόνια».

Οι μαθητές ήδη γνωρίζουν τον Α' αποικισμό, που έχουν διδαχθεί σε προηγούμενη ενότητα. Ο δάσκαλος με ανάλογες ερωτήσεις τους θυμίζει τα κυριότερα αίτια και αποτελέσματά του. Προτείνεται να προσεγγίσει το κεφάλαιο ως μία εξέλιξη της προηγούμενης μεταναστευτικής προσπάθειας- Α' αποικισμός με ερωτήσεις του τύπου:

- Γιατί μετακινήθηκαν πιο παλιά οι άνθρωποι στον ελλαδικό χώρο;
- Θυμάστε κάποια μέρη στα οποία εγκαταστάθηκαν;
- Τι δημιούργησαν στα μέρη που έφτασαν;
- Πώς έζησαν οι άνθρωποι που έμειναν πίσω;
- Γιατί άρχισαν να μετακινούνται κι αυτοί;

Μέσα από τον διάλογο και την απλή αφήγηση οι μαθητές γνωρίζουν τις πόλεις - κράτη, τη δομή και την οργάνωσή τους. Μπορούν μάλιστα να διαβάσουν και τη δεύτερη παράγραφο από το βιβλίο τους. Ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις μπορεί να τους προβληματίσει για το τι θα μπορούσε να ακολουθήσει τη συσσώρευση πληθυσμού.

- Πώς νομίζετε ότι ζούσαν οι άνθρωποι, όταν αυξήθηκε ο πληθυσμός στις πόλεις;
- Έφταναν τα προϊόντα για όλους;
- Τι έκαναν για να ζήσουν καλύτερα;

Οι μαθητές αναμένεται ότι είναι σε θέση να προβλέψουν τη μετακίνηση των Ελλήνων για μια καλύτερη ζωή και να τη συσχετίσουν με τη σύγχρονη μετανάστευση μέσα κυρίως από οικογενειακά ακούσματα και προσωπικά βιώματα ή βιωματικές γνώσεις που αποκτήθηκαν μέσα από τη λογοτεχνία.

- Έχετε ακούσει για άλλους ανθρώπους που έχουν φύγει από την πατρίδα τους και έχουν πάει σε άλλη χώρα;
- Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι έκαναν κάτι τέτοιο; (Πότε το έκαναν αυτό;)
- Πού και πώς ζουν τώρα; (Με ποιους τρόπους οργάνωσαν τη ζωή τους στα νέα μέρη;)

Στη συνέχεια και με τη χρήση του ιστορικού χάρτη του Β' αποικισμού, οι μαθητές παρατηρούν και εντοπίζουν τα μέρη όπου κατευθύνθηκαν οι Έλληνες για να δημιουργήσουν τις νέες πόλεις. Διαβάζουν το παράθεμα 2 και παρατηρούν την εικόνα 3, προκειμένου να εντοπίσουν στοιχεία οργάνωσης της αποικίας και σύνδεσής της με τη μητρόπολη: - μοίρασμα γης και σπιτιών, - η αποικία ανήκει στη μητρόπολη, - λατρεία ίδιων θεών.

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στην έννοια και τη σημασία της μητρόπολης από το δάσκαλο. Οι μαθητές μπορούν εξάλλου να διαβάσουν την αντίστοιχη παράγραφο από το βιβλίο τους και στη συνέχεια να απαντήσουν στην πρώτη ερώτηση.

Η παρουσίαση της προόδου και της εξέλιξης των κατοίκων των αποικιών μπορεί να γίνει μέσω των παραθεμάτων 1 και 3. Στο 1ο παράθεμα παρουσιάζονται τμηματικά τρεις μορφές του

ανταλλακτικού εμπορίου τις οποίες μπορούν να εντοπίσουν οι μαθητές: α) σίδηρο με χαλκό (ανταλλαγή προϊόντος με προϊόν, μέταλλα απαραίτητα για κατασκευή αντικειμένων), β) βόδια με όπλα από χαλκό και χρυσό (ανταλλαγή ζώων με όπλα, τα οποία είναι πιο πολύτιμα γιατί είναι πιο ισχυρά. Τα χρυσά είναι και πιο ακριβά), γ) άνθρωπο με βόδια (ανταλλαγή ανθρώπου με ζώα, απαραίτητα για την καλλιέργεια της γης).

Μπορούν επίσης να διατυπώσουν τις απόψεις τους σχετικά με τη δυσκολία των συναλλαγών μέσα από κατευθυνόμενες ερωτήσεις, όπως

- Πουλούσαν εύκολα οι άνθρωποι τα προϊόντα τους;
- Ποια προβλήματα νομίζεις ότι είχαν;
- Πώς κατάφεραν να ξεπεράσουν αυτές τις δυσκολίες;

Οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 4 και διαβάζουν το παράθεμα 3 όπου παρουσιάζονται στοιχεία για τα πρώτα νομίσματα (υλικό κατασκευής, σύμβολα). Ο δάσκαλος θα πρέπει να τους βοηθήσει να καταλάβουν ότι η κοπή των νομισμάτων διευκόλυνε τις συναλλαγές όπως γίνεται και σήμερα. Παράλληλα μπορούν να συμπληρώσουν την 1η άσκηση από το τετράδιο εργασιών και να απαντήσουν στη 2η ερώτηση.

Στη συνέχεια εκτελούν την άσκηση 2 και προβαίνουν σε αυτοαξιολόγηση των απαντήσεων χρησιμοποιώντας το κείμενο το βιβλίου τους.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο ο δάσκαλος θα μπορούσε να προτρέψει τους μαθητές μέσα από το διάλογο να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές με τον Α' αποικισμό τις οποίες μπορούν να καταγράψουν ενδεικτικά σε έναν πίνακα. Ο έλεγχος των απαντήσεων μπορεί να γίνει από τους ίδιους, αφού ανατρέξουν στα δύο αντίστοιχα κεφάλαια.

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΑΦΟΡΕΣ
Μετακίνηση πληθυσμών	Ο Β' αποικισμός έγινε οργανωμένα
Δημιουργία νέων πόλεων	
Κοινή λατρεία θεών	
Οικονομική πρόοδος	

Οι ασκήσεις δεν αναμένεται να δυσκολέψουν τους μαθητές και προτείνεται να ολοκληρωθούν μέσα στην τάξη.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος ζητά από τους μαθητές να παρατηρήσουν στο βιβλίο τους την εικόνα 2 και τους ρωτά να υποθέσουν γιατί χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες το πλοίο. Αναμένεται πως οι μαθητές θα δώσουν διάφορες απαντήσεις με κυρίαρχη εκείνη του εμπορίου και της διακίνησης προϊόντων.

Ο δάσκαλος, χωρίς να σχολιάσει τις απαντήσεις τους, τους ζητά να σκεφτούν και να δείξουν στον ιστορικό χάρτη της εποχής πού θα μπορούσαν να ταξιδέψουν με το πλοίο της εικόνας και τι θα έκαναν στο μέρος όπου θα έφθαναν. Μπορεί στη συνέχεια να κατευθύνει τη συζήτηση έτσι ώστε οι μαθητές από μόνοι τους να αναφέρουν τη δημιουργία νέων πόλεων, την ανάπτυξη και την πρόοδο τους. Παράλληλα μπορεί να αξιοποιήσει τις πληροφορίες που περιέχονται στα παραθέματα και στις εικόνες.

Εναλλακτικά οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και αφού διαβάσουν τον προοργανωτή αναλαμβάνουν να μελετήσουν τα κυρίαρχα θέματα του κεφαλαίου: μετακίνηση πληθυσμών και ίδρυση της πόλης κράτους, δημιουργία αποικιών και πρόοδος των Ελλήνων στις αποικίες. Χρησιμοποιούν το κείμενο του βιβλίου τους, τα παραθέματα και τις εικόνες και συμπληρώνουν τις αντίστοιχες ασκήσεις από το τετράδιο εργασιών. Οι ομάδες αυτοαξιολογούν τις απαντήσεις τους, τις διορθώνουν και παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της μελέτης στους στην τάξη.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία», «μεταβολή» και «σύστημα».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στην ανάγκη των ανθρώπων να πουλούν και να προμηθεύονται προϊόντα για την ικανοποίηση των βιολογικών τους αναγκών.
2. Στην οικονομική πρόοδο και εξέλιξη που προέρχεται μέσα από την επαφή και την επικοινωνία των ανθρώπων.
3. Σε θέματα εμπορικής επικοινωνίας με κοινό κώδικα ο οποίος διαφοροποιείται και μεταβάλλεται ανάλογα με την εποχή (ανταλλακτικό – νομισματικό εμπόριο).
4. Σε ανάγκη καθιέρωσης νομισματικού συστήματος για την διευκόλυνση των συναλλαγών.

Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα των μαθηματικών και της αισθητικής αγωγής να αναθέσει στους μαθητές ανά ομάδες την κατασκευή νομίσματος.

Οι μαθητές διαβάζουν τα παραθέματα 1 και 3 και παρατηρούν τα δύο νομίσματα που υπάρχουν στο βιβλίο και στο τετράδιο εργασιών. Συζητούν και αναφέρουν και άλλα σύμβολα που θα μπορούσαν να απεικονίζονται σε νομίσματα. Η κάθε ομάδα μπορεί υποθετικά να εκπροσωπεί μία αποικία και να προτείνει το δικό της νόμισμα με ξεχωριστό έμβλημα και σχήμα. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν διάφορα υλικά, όπως πλαστελίνη, γύψο, λευκό πηλό, χαρτόνι κ.α..

Στη συνέχεια οι ομάδες συζητούν για την αξία των νομισμάτων και με την καθοδήγηση του δασκάλου την οριοθετούν και την αντιπαραβάλλουν αναλογικά με τη σημερινή. Ιδιαίτερα μπορεί να αναφερθεί η ισοτιμία και η διαφορετική όψη των νομισμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρώ).

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Η εργασία είναι ανοικτή και οι μαθητές μπορούν να απαντήσουν ελεύθερα.
2. - Οι άνθρωποι συγκεντρώθηκαν σιγά σιγά σε περιοχές → Δημιουργήθηκαν πόλεις- κράτη.
- Τα γεωργικά προϊόντα δεν ήταν πια αρκετά για όλους → Οι άνθρωποι άρχισαν να φεύγουν και έκαναν αποικίες.
- Οι αποικίες αντάλλαξαν με τις μητροπόλεις εμπορεύματα → Αναπτύχθηκε το εμπόριο
3. Η εργασία διακρίνεται για τη διαθεματικότητα της. Θεμελιώδεις έννοιες: σύστημα, πολιτισμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα

Διαδασκτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα διαφορετικά είδη πολιτευμάτων που υπήρχαν στην αρχαία Ελλάδα.
- Να διαπιστώσουν ότι η ανάπτυξη των πόλεων οδήγησε σε πολιτειακές αλλαγές.
- Να διαπιστώσουν διαφορές ανάμεσα στα πολιτεύματα.

Πρόσθετα στοιχεία

Το βασιλικό πολίτευμα κλονίζεται στο τέλος των γεωμετρικών χρόνων και τον 7ο αι. π.Χ. καταργείται με ειρηνικό τρόπο σε πολλά μέρη της Ελλάδας. Στη συνέχεια οι άριστοι (ευγενείς), που στήριζαν τη δύναμή τους στην κτηματική τους περιουσία, πήραν την εξουσία στα χέρια τους. Μετά τον αποικισμό σημειώθηκε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, έτσι δημιουργήθηκε η αστική τάξη των ισχυρών του χρήματος που διεκδίκησε την εξουσία. Το νέο πολίτευμα ονομάστηκε ολιγαρχικό και κατηγοριοποίησε τους πολίτες σε τάξεις ανάλογα με τα εισοδήματά τους. Οι κοινωνικές αναταραχές συνεχίστηκαν στις πόλεις με αποτέλεσμα ορισμένοι φιλόδοξοι άντρες, συνήθως ευγενείς, να εκμεταλλευτούν την κατάσταση, να σφετεριστούν την εξουσία και να γίνουν τύραννοι. Αυτοί ήταν μισητοί στο λαό, γιατί στήριζαν τη δύναμή τους στη βία και την αυθαιρεσία. Μετά την κατάλυση των τυραννίδων άλλες πόλεις επέστρεψαν στα παλιά τους πολιτεύματα, ενώ σε άλλες ιδρύθηκαν δημοκρατικά πολιτεύματα.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ime.gr>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν πώς διοικούσαν οι πόλεις - κράτη στην αρχαϊκή εποχή. Αναμένεται πως οι μαθητές σχετικά εύκολα θα αναφέρουν το πολίτευμα της βασιλείας, καθώς τους είναι ήδη γνωστό από την προηγούμενη τάξη και σχετικά οι-

κείο μέσα από τα παραμύθια. Μπορούν επίσης να παρατηρήσουν την εικόνα 1 και να αναφέρουν στοιχεία του βασιλιά: εξωτερική εμφάνιση, ενδυμασία, ύψος.

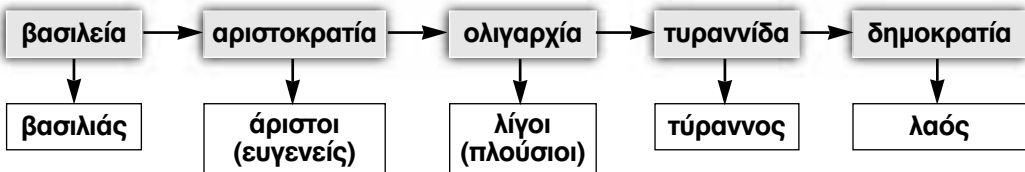
Στη συνέχεια μπορεί να τους ζητήσει να προβλέψουν, να φανταστούν ποιος ή ποιοί είχαν την εξουσία, όταν δε βασιλεύε ο βασιλιάς. Με ανάλογες ερωτήσεις μπορεί να τους οδηγήσει τμηματικά στην αριστοκρατία. Οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 2. Ο δάσκαλος μπορεί να τους εξηγήσει ότι οι αριστοκράτες είχαν άλογα γιατί είχαν την οικονομική δυνατότητα να τα συντηρήσουν. Καθώς θεωρείται μάλλον απίθανο να γνωρίζουν τους όρους ολιγαρχία και τυραννία, ο δάσκαλος θα πρέπει να τους εξηγήει αναλυτικά, όπως θα αναφέρεται σταδιακά σ' αυτούς. Ταυτόχρονα θα πρέπει να τονίσει και το γεγονός ότι οι αλλαγές και η ανάπτυξη των πόλεων - κρατών επέφεραν τις όποιες αλλαγές και στη διοίκησή τους, οι οποίες τελικά οδήγησαν σταδιακά και τη δημοκρατία. Το παράθεμα 2 περιέχει στοιχεία για τον τρόπο διοίκησης των τυράννων και τη σκληρότητα με την οποία φέρονταν. Σε αντιπαράθεση οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 4, όπου παρουσιάζεται ένα από τα μεγάλα δημόσια έργα των τυράννων, τα οποία κατασκεύαζαν προκειμένου να κερδίσουν τη συμπάθεια του λαού. Οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν αυτή τη διαφορά και να τη σχολιάσουν. Στη συνέχεια, αφού διαβάσουν και την αντίστοιχη ερμηνεία από το γλωσσάρι, μπορούν να συμπληρώσουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών.

Προκειμένου να απαντήσουν στην ερώτηση 1 μπορούν να ανατρέξουν στο κείμενο του βιβλίου τους και να παρατηρήσουν την εικόνα 3, όπου φαίνεται η σταδιακή μετάβαση από την ηγεμονία του ενός (βασιλιάς) στη διακυβέρνηση των πολλών (δημοκρατία). Μπορεί να ακολουθήσει η άσκηση 2 με την οποία οι μαθητές αξιολογούν τις πληροφορίες που συνέλεξαν για τα πολιτεύματα. Αυτοδιορθώνοντας τις απαντήσεις τους αξιοποιώντας το κείμενο από το βιβλίο τους.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο προτείνεται να γίνει μία πρώτου επιπέδου και απλή σύγκριση των πολιτευμάτων: δημοκρατία – τυραννία και δημοκρατία – ολιγαρχία. Για το πρώτο μπορούν να αξιοποιηθούν συγκριτικά τα παραθέματα 1 και 2 και με κατάλληλες ερωτήσεις όπως – Με ποιο τρόπο κυβερνά ο τύραννος; Ποιοι κυβερνούν στη δημοκρατία; Για το δεύτερο μπορούν να χρησιμοποιηθούν η άσκηση 2 και το κείμενο του βιβλίου. Οι απαντήσεις των μαθητών μπορούν να λειτουργήσουν ως ανατροφοδότηση για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει στον πίνακα τις μορφές των πολιτευμάτων σε έναν διαδοχικό εννοιολογικό χάρτη που θα συμπληρώσει μαζί με τους μαθητές τμηματικά. Αρχικά μπορεί να χρησιμοποιήσει ως έναυσμα την ερμηνεία της λέξης «πολίτευμα» από το γλωσσάρι. Σε κάθε στάδιο μπορεί ανάλογα να χρησιμοποιεί και τις συνοδευτικές πηγές (παραθέματα και εικόνες). Ακολουθεί ένα προτεινόμενο παράδειγμα:

Διαθεματική προσέγγιση

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία», «σύστημα» και «αλληλεπίδραση». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στον τρόπο διοίκησης μιας χώρας.
2. Στην εξέλιξη και τη μεταβολή του συστήματος διακυβέρνησης μέσα στο χρόνο (πολιτειακή εξέλιξη).
3. Σε ζητήματα που αφορούν στην αλληλεπίδραση που ασκείται ανάμεσα στην οργάνωση ενός συστήματος και τη συμμετοχή των ατόμων.
4. Σε θέματα που αφορούν στις σχέσεις των ανθρώπων όπως αυτές δομούνται μέσα από τις πολιτειακές αλλαγές.

Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της αισθητικής αγωγής και της νεοελληνικής γλώσσας να αναθέσει στους μαθητές ανά ομάδες την παρουσίαση των πολιτευμάτων με δραματοποίηση (παιχνίδι ρόλων).

Οι μαθητές, αφού γνωρίσουν όλα τα πολιτεύματα με έναν από τους παραπάνω προτεινόμενους

τρόπους, αναλαμβάνουν ανά ομάδα την παρουσίαση ενός πολιτεύματος. Ένα ή περισσότερα μέλη από κάθε ομάδα, ανάλογα με το είδος του πολιτεύματος, εμφανίζεται ως εκπρόσωπος (υποστηρικτής) του πολιτεύματος και το παρουσιάζει στους υπόλοιπους προσπαθώντας να τους πείσει για την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Η εργασία πραγματοποιείται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής γλώσσας, με στόχο οι μαθητές να συνδέσουν τη λέξη τύραννος με την καταπίεση και την ταιπωρία.
2. Άσκηση συμπλήρωσης πίνακα διπλής εισόδου με στόχο την κατανόηση των βασικών χαρακτηριστικών του κάθε πολιτεύματος.

	Συμμετέχει ο λαός στην εξουσία του κράτους	Το κράτος διοικούν μερικοί πλούσιοι	Την εξουσία την έχει ένας	Ο λαός καταπιέζεται	Το κράτος διοικούν οι ευγενείς (άριστοι)
Βασιλεία			X		
Αριστοκρατία					X
Ολιγαρχία		X			
Τυραννίδα				X	
Δημοκρατία	X				

3. Άσκηση συμπλήρωσης λέξεων σε ακροστιχίδα:

ΠΛΟΥΣΙΟΙ, Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ, ΛΑΟΣ, ΙΣΧΥΡΟΙ, ΤΥΡΑΝΝΟΙ, ΕΥΓΕΝΕΙΣ, ΥΠΗΡΧΑΝ, ΜΕΡΟΣ, ΑΓΟΡΑ, ΤΑΡΑΧΕΣ, ΑΡΙΣΤΟΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Οι δεσμοί που ένωσαν τους Έλληνες

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα στοιχεία που ένωσαν τους Έλληνες.
- Να εντοπίσουν διαφορές ανάμεσα στους αρχαίους Ολυμπιακούς αγώνες, και στους σύγχρονους.
- Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν την έννοια των αμφικτιονιών.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι Ολυμπιακοί αγώνες διαρκούσαν 5 μέρες στη διάρκεια των οποίων κηρυσσόταν εκεχειρία, δηλαδή προσωρινή κατάπαυση των εχθροπραξιών. Ιδρυτής τους θεωρείτο ο Ηρακλής. Τα βραβεία δεν πρέπει να ήταν χρηματικά, όπως προκύπτει από τις αρχαίες πηγές. Ολυμπιάδα ονομαζόταν η ολυμπιακή τετραετία. Οι Έλληνες είχαν τις Ολυμπιάδες σαν βάση για τον υπολογισμό κοινής χρονολογίας. Η μέθοδος αυτή στηριζόταν στον κατάλογο των νικητών της Ολυμπίας, που άρχισε το 776 π.Χ. με την καταγραφή των ονομάτων των νικητών.

Μαντεία: Το σημαντικότερο ήταν των Δελφών με παγκόσμια ακτινοβολία, ενώ το αρχαιότερο ήταν του Δία στη Δωδώνη. Αυτά κατά καιρούς άσκησαν μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής των πόλεων - κρατών της εποχής εκείνης. **Αμφικτιονίες:** Ήταν οργανώσεις κρατών με κέντρο κάποιο ιερό ή μαντείο και είχαν ως κύριο σκοπό τους την προστασία αυτού του χώρου. Ο θρησκευτικός σύνδεσμος έφερε στη συνέχεια και την πολιτική ένωση με τη μορφή σημερινής ομοσπονδίας. Σημαντικότερη ήταν η δελφική στην οποία συμμετείχαν 12 λαοί.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Η ιστορία των Ολυμπιακών αγώνων, Εκδοτική Αθηνών
2. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ime.gr>

3. Ο.Α. Αθήνα 2004, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.athens2004.com>
4. Σύλλογος για την αναβίωση των Νεμέων Αγώνων, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.nemeagames.gr>
5. Ο Ξεφτέρης ταξιδεύει στην Αρχαία Αθήνα, εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή Siem
6. Ιστορικός χάρτης εποχής με τα μαντεία
7. Άθλοι, αθλητές και έπαθλα, Πάνος Βαλαβάνης, εκδόσεις Καλειδοσκόπιο
8. Ολυμπιακή Φλόγα, εκδόσεις Καλειδοσκόπιο
9. Ο Αρχαίος κόσμος Δελφοί, βίντεο, παραγωγή Δροσοσταλίδα
10. «Τα μαντεία στην Αρχαία Ελλάδα», εκπαιδευτικός φάκελος στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», Εκδ. ΥΠ.ΠΟ
11. «Ο αθλητισμός στην Αρχαία Ελλάδα» εκπαιδευτικός φάκελος στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», Εκδ. ΥΠ.ΠΟ
12. Αρχαία Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες, Πότης Στρατίκης, εκδόσεις Στρατίκη, Αθήνα, 1988.
13. Καλλιπάτειρα, Λορέντζος Μαβίλης, Σονέτο
14. Κατάλογος των μουσειών της Ελλάδας, Υπουργείο Πολιτισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.culture.gr>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Καθώς το κεφάλαιο αναφέρεται σε δραστηριότητες που φανερώνουν την επικοινωνία και την ενότητα των Ελλήνων, ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν γεγονότα που πιστεύουν ότι τους έφεραν πιο κοντά. Χωρίς να σχολιάσει τις απαντήσεις τους, διαβάσει δυνατά τον προοργανωτή του κεφαλαίου, δίνοντας έμφαση στους πανελλήνιους αγώνες, τα μαντεία και τις αμφικτιονίες. Με κατάλληλες ερωτήσεις τους ζητά να εξηγήσουν τον όρο πανελλήνιοι και να αναφέρουν, αν γνωρίζουν, τέτοιους αγώνες. Αναμένεται πως οι μαθητές χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία θα αναφέρουν τους Ολυμπιακούς αγώνες.

Στο σημείο αυτό ο δάσκαλος τούς παραπέμπει στο βιβλίο τους, προκειμένου να παρατηρήσουν τις εικόνες 1, 2 και 4 και να αναφέρουν διάφορα στοιχεία όπως:

- το μέρος διεξαγωγής των αγώνων, (εντοπίζεται και στον ιστορικό χάρτη)
- τα αγωνίσματα (στην εικόνα 2 παρουσιάζεται μόνο η πάλη, αλλά οι μαθητές μπορούν να αναφέρουν κι άλλα, όπως το αγώνισμα του δρόμου)
- και το έπαθλο.

Επιπρόσθετα ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει κι άλλες πληροφορίες από τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα, ενώ δεν πρέπει να παραλειφθούν κι οι άλλοι αγώνες, όπως τα Ίσθμια, τα Νέμεα και τα Πύθια καθώς και τα μέρη που διεξάγονταν.

Προκειμένου να συγκρίνουν τους αρχαίους Ο.Α. με τους σύγχρονους και να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές, οι μαθητές σε ομάδες διαβάζουν την 3η παράγραφο από το βιβλίο τους, απαντούν στην ερώτηση 1 και συμπληρώνουν την άσκηση 1 στο τετράδιο εργασιών. Στη συνέχεια γίνεται παρουσίαση των απαντήσεων στην τάξη και μέσα από διαλογική συζήτηση διατυπώνονται συμπεράσματα που αφορούν στα κοινά αθλήματα, στα διαφορετικά είδη επάθλων και στο φύλο των αθλητών. Σε αυτό το σημείο οι μαθητές αξιοποιώντας την εικόνα 2 και το παράθεμα 1 συμπληρώνουν την εργασία 3 και διαπιστώνουν πως οι γυναίκες δεν παρακολουθούσαν τους αγώνες, επειδή οι αθλητές ήταν γυμνοί.

Η αναφορά στα μαντεία μπορεί να γίνει αξιοποιώντας προϋπάρχουσα γνώση, αφού οι μαθητές με κατάλληλες ερωτήσεις θυμηθούν πως οι Έλληνες ζητούσαν χρησμό από το μαντείο, προκειμένου να επιλέξουν τόπους για να ιδρύσουν αποικίες. Εκτός από το μαντείο των Δελφών οι μαθητές μπορούν να γνωρίσουν και το μαντείο της Δωδώνης μέσα από το παράθεμα 2. Το παράθεμα 4 αφορά στο διαφορετικό περιεχόμενο των χρησμών. Μέσω της 2ης ερώτησης καλούνται να επισημάνουν πως οι άνθρωποι τότε και τώρα έχουν αγωνία για το μέλλον και καταβάλλουν προσπάθειες να το γνωρίσουν. Η έννοια της αμφικτιονίας μπορεί να γίνει πιο εύκολα κατανοητή, αν αξιοποιηθεί κατάλληλα το παράθεμα 4, όπου παρουσιάζονται οι υποχρεώσεις των πόλεων που άνηκαν στις αμφικτιονίες.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις θα πρέπει να κατευθύνει τους μαθητές έτσι ώστε να εντοπίσουν και να συγκεντρώσουν όλες εκείνες τις δραστηριότητες των Ελλήνων που τους βοηθούσαν να διατηρούν την επικοινωνία και την ενότητά τους. (Καλό είναι να συνδυαστεί με σχηματική παράσταση στον πίνακα)

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποια από τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα, π.χ.:

«Τα μαντεία στην Αρχαία Ελλάδα», εκπαιδευτικός φάκελος στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», Εκδ. ΥΠ.ΠΟ.

«Ο αθλητισμός στην Αρχαία Ελλάδα», εκπαιδευτικός φάκελος στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», Εκδ. ΥΠ.ΠΟ.

Ο Αρχαίος κόσμος Δελφοί, βίντεο παραγωγή Δροσοσταλίδα.

Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός τόσο κατά την επιλογή του υλικού, όσο και κατά την προσαρμογή του στο μαθησιακό επίπεδο και τις ανάγκες των μαθητών του. Εναλλακτικά, μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές από το προηγούμενο μάθημα να συγκεντρώσουν υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) για τους Ολυμπιακούς αγώνες, αρχαίους και σύγχρονους. Στη συνέχεια να το διαχωρίσουν, να το κατηγοριοποιήσουν και να το παρουσιάσουν στην τάξη αξιοποιώντας το για τη διδασκαλία των Ο.Α. και την αναφορά στους πανελλήνιους αγώνες.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός» «εξέλιξη» και «επικοινωνία».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε θέματα ολυμπιακής παιδείας και εκπαίδευσης.
2. Σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς που αφορούν στους Ολυμπιακούς αγώνες.
3. Στη διαχρονικότητα των Ολυμπιακών αγώνων.
4. Σε ζητήματα που αφορούν σε ομοιότητες και διαφορές κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των Ο.Α. (αρχαίων και σύγχρονων), με ιδιαίτερη αναφορά στη συμμετοχή των λαών.

Προτείνεται αρχικά ο δάσκαλος, σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής (και συγκεκριμένα της Μουσικής) και της Νεοελληνικής Γλώσσας, να παρουσιάσει τον Ολυμπιακό Ύμνο, τους στίχους και τη μελωδία.

Επίσης προτείνεται ο δάσκαλος και σε συνεργασία με τον καθηγητή της Φυσικής Αγωγής, σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής, της Φυσικής Αγωγής και της Νεοελληνικής Γλώσσας, να αναθέσουν στους μαθητές ανά ομάδες την παρουσίαση αγωνισμάτων που υπήρχαν στους αρχαίους Ο.Α. και συνεχίζουν να διεξάγονται και στους σύγχρονους.

Οι μαθητές αναλαμβάνουν ανά ομάδα την παρουσίαση ενός αγωνίσματος, χρησιμοποιώντας υλικό και από τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα. Ένα ή περισσότερα μέλη από κάθε ομάδα εξηγεί τους κανόνες του αγωνίσματος τότε και τώρα και το αναπαριστά.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση εντοπισμού των διαφορών που εντοπίζουν οι μαθητές παρατηρώντας εικονογραφικό από τους Ο.Α. στην αρχαία Ελλάδα και τους σύγχρονους αγώνες.

α) Αγώνας δρόμου, β) στεφάνι αγριελιάς – χρυσό μέταλλο γ) όχι, επειδή δεν επιτρεπόταν στις γυναίκες να συμμετέχουν στους Ο.Α..

2. Η εργασία διακρίνεται για τη διαθεματικότητά της και τη σύνδεσή της με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Μαντείο, Δελφούς, μάντιες, χρησμούς, αποφάσεις, μαντεύω, μάντης

Θεμελιώδεις έννοιες: επικοινωνία, μεταβολή.

3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με παράλληλη αξιοποίηση του 1ου παραθέματος καθώς και του σονέτου «Καλλιπάτειρα» του Λορέντζου Μαβίλη που προτείνεται στα εποπτικά μέσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. Η τέχνη της αρχαϊκής εποχής

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

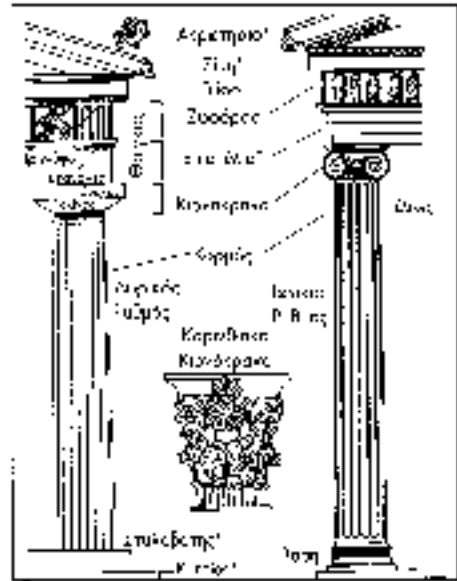
- Να γνωρίσουν τους δύο αρχιτεκτονικούς ρυθμούς της αρχαϊκής εποχής, ιωνικό και δωρικό.
- Να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά στοιχεία της γλυπτικής της εποχής που εξετάζουμε.
- Να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά στοιχεία της αγγειοπλαστικής.

Πρόσθετα στοιχεία

Αρχιτεκτονική: Κυριαρχούν δύο ρυθμοί: ο δωρικός που διακρίνεται για τη λιτότητά του και τις αυστηρές και βαριές αναλογίες του και ο ιωνικός που είναι πιο ανάλαφρος και κομψός και έχει πιο πλούσια διακόσμηση από το δωρικό.

Γλυπτική: Τα αγάλματα είναι δομημένα κατά κανόνα σε απόλυτα μετωπική στάση. Υπάρχει όμως λανθάνουσα κίνηση (Κ. Ρωμαίος). Το ιδιαίτερο γνώρισμά τους είναι το ελαφρό μειδίαμα. Οι αρχαίοι χρωμάτιζαν έντονα τα αγάλματα, με την πάροδο όμως του χρόνου τα χρώματα σβήστηκαν. Αυτή την εποχή οι Σάμιοι καλλιτέχνες Ροίκος και Θεόδωρος κατασκεύασαν σε καλούπια χάλκινα αγάλματα.

Κεραμική: Το μελανόμορφο ρυθμό τον ανακάλυψαν Κορίνθιοι κεραμείς. Οι λεπτομέρειες σ' αυτόν είναι συνήθως εγχάρακτες σε αντίθεση με τον ερυθρόμορφο που είναι πάντα ζωγραφιστές. Τον ερυθρόμορφο τον ανακάλυψαν Αθηναίοι κεραμείς. Τα πιο γνωστά αττικά μελανόμορφα αγγεία είναι οι παναθηναϊκοί αμφορείς, που δίνονταν ως βραβείο στους νικητές των Παναθηναίων.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Αρχαία Αθήνα, εκδόσεις Ερευνητές.
2. Τι είναι τέχνη (Αρχαία ελληνική ιστορία), Βίντεο, παραγωγή Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.
3. Ιστορία για Παιδιά Δημοτικού, εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή MLS.
4. Ο Ξεφτέρης ταξιδεύει στην Αρχαία Αθήνα, εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή Siem.
5. Εξερευνώ την πόλη μου, Μαρία Δημοπούλου, Ελένη Μπαμπίλα, Αντιόπη Φραντζή, Μαριάννα Χατζημιχαήλ, εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.
6. «Το χαμόγελο του Κούρου», εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.
7. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ime.gr>.
8. Κατάλογος των μουσείων της Ελλάδας, Υπουργείο Πολιτισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.culture.gr>.
9. Μουσείο Μπενάκη, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.benaki.gr>.
10. Τα ελληνικά μουσεία, Εκδοτική Αθηνών.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Η διδασκαλία του κεφαλαίου βασίζεται στην αξιοποίηση του συνοδευτικού υλικού (εικόνες και παραθέματα από το βιβλίο του μαθητή και προτεινόμενα εποπτικά μέσα).

Προτείνεται ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει μηχανισμούς αφόρμησης και πρακτικές παρατήρησης, σύγκρισης και ταξινόμησης των πληροφοριών προκειμένου να δραστηριοποιήσει τους μαθητές, ώστε να συμμετάσχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία.

Οι μαθητές γνωρίζουν ήδη την τέχνη της γεωμετρικής εποχής (προϋπάρχουσα γνώση). Ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις μπορεί να τους θυμίσει το λόγο για τον οποίο οι αρχαίοι Έλληνες έχτιζαν τους ναούς. Μπορούν μάλιστα να αναφέρουν και οι ίδιοι ναούς που έχουν δει ή επισκεφτεί. Έπειτα τους ζητά να παρατηρήσουν τις εικόνες 3 και 4 στο βιβλίο τους με τους ναούς και να τους περιγράψουν εστιάζοντας την προσοχή τους στους κίονες. Προκειμένου να εντοπιστούν κάποιες διαφορές ανάμεσα στους δύο ρυθμούς, τους παραπέμπει στην άσκηση 1 στο τετράδιο εργασιών. Οι μαθητές παρατηρούν, συγκρίνουν και διαπιστώνουν πως ο ιωνικός ρυθμός είναι ο πιο στολισμένος ναός. Με την καθοδήγηση του δασκάλου συμπληρώνουν ατομικά τα μέρη του κίονα: κιονόκρανο, κίονας, βάση.

Σε αυτό το σημείο ο δάσκαλος μπορεί με ερωτήσεις να οδηγήσει τους μαθητές να εντοπίσουν και άλλες διαφορές (σχήμα κίονα και βάση). Κατάλληλες θεωρούνται οι ερωτήσεις του τύπου: Πώς

είναι οι κίονες στον ένα ναό και πώς στον άλλο; Πού στηρίζονται οι κίονες; Πώς είναι η βάση; Μπορεί να ακολουθήσει η συμπλήρωση της 2ης άσκησης όπου οι μαθητές καλούνται να επισημάνουν μέσα από ανοιχτό διάλογο ότι το εξωτερικό του κτιρίου θυμίζει ναό της αρχαϊκής εποχής (κίονες, βάση, κιονόκρανο). Καλό είναι να αναφερθεί ότι το κτίριο που εικονίζεται είναι το Βρετανικό Μουσείο στο Λονδίνο, στο οποίο φυλάσσονται τα γλυπτά που έχουν αφαιρεθεί από τον Παρθενώνα. Δεν προτείνεται να δοθεί ιδιαίτερη έκταση, καθώς το θέμα αυτό περιλαμβάνεται σε επόμενο κεφάλαιο.

Η παρουσίαση της γλυπτικής μπορεί να γίνει με την παρατήρηση των εικόνων 1 και 2, όπου οι μαθητές καθοδηγούμενοι εντοπίζουν τα βασικά στοιχεία της γλυπτικής στον κούρο και στη κόρη. Μπορούν μάλιστα να διαβάσουν και τη 2η παράγραφο από το βιβλίο τους. Ιδιαίτερη αναφορά μπορεί να γίνει στο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα, το ελαφρό μειδίαμα και στο ότι οι αρχαίοι χρωμάτιζαν με έντονα χρώματα τα αγάλματα. Με την πάροδο όμως του χρόνου τα χρώματα σβήστηκαν.

Οι μαθητές ήδη γνωρίζουν τα αγγεία της γεωμετρικής εποχής. Παρατηρώντας τις εικόνες 6 και 7 και με τη βοήθεια του δάσκαλου μπορούν να εντοπίσουν τη βασική διαφορά ανάμεσα στα χρώματα των δύο ρυθμών και να κατανοήσουν την ονομασία τους. Διαβάζουν το 2ο παράθεμα ώστε να διαπιστώσουν την αποτύπωση της καθημερινότητας στα αγγεία. Ο δάσκαλος μπορεί να τους εξηγήσει ότι η χρήση του νομίσματος βοήθησε την ανάπτυξη του εμπορίου. Έτσι αυξήθηκε η ζήτηση προϊόντων που περιέχονται σε αγγεία, όπως το λάδι και το κρασί και κατά συνέπεια και η παραγωγή αγγείων.

Προτείνεται να ακολουθήσει η 3η άσκηση, όπου οι μαθητές καλούνται να συγκρίνουν αγγεία διαφορετικής εποχής: αγγείο με γεωμετρικά σχήματα (γεωμετρική εποχή), αγγείο με διάφορες μορφές (αρχαϊκή εποχή). Διεξοδικά μέσα από το διάλογο μπορούν να συμπεράνουν πως η τέχνη εξελίσσεται.

Τέλος, ο δάσκαλος ζητά από τους μαθητές να διαβάσουν το παράθεμα 1 και με κατάλληλες ερωτήσεις τους οδηγεί σε προβληματισμό για το πώς και γιατί φτιάχτηκαν τόσα έργα. Καταληκτικά οι μαθητές απαντούν στις δύο ερωτήσεις του βιβλίου.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποια από τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα, π.χ.: «Το χαμόγελο του Κούρου», εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. «Τι είναι τέχνη» (Αρχαία ελληνική ιστορία), Βίντεο, παραγωγή Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη. «Ιστορία για Παιδιά Δημοτικού», εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή MLS. Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός τόσο κατά την επιλογή του υλικού, όσο και κατά την προσαρμογή του στο μαθησιακό επίπεδο και τις ανάγκες των μαθητών του. Εναλλακτικά μπορούν οι μαθητές να επεξεργαστούν την τέχνη της αρχαϊκής εποχής σε ομάδες εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα η κάθε ομάδα μπορεί να αναλάβει έναν τομέα: αρχιτεκτονική, γλυπτική, κεραμική. Ο δάσκαλος συγκεντρώνει υλικό (κείμενα, εικόνες, βίντεο κ.α.), το μοιράζει στις ομάδες, οι οποίες θα πρέπει να το παρατηρήσουν, να το μελετήσουν, να το ταξινομήσουν, να το διαχωρίσουν και τέλος να διατυπώσουν τα συμπεράσματά τους. Ενισχυτικά θα μπορούσαν να μοιραστούν και φύλλα εργασίας. Δίδεται ένα τέτοιο παράδειγμα:

Ομάδα Α': κεραμική

Ενέργειες μαθητών:

α) Οι μαθητές συγκεντρώνουν όλες τις εικόνες που έχουν στη διάθεσή τους και τις καταγράφουν, π.χ. 1η φωτογραφία: αγγείο με δύο χέρια, μεγάλο, τα πρόσωπα είναι μαύρα.

β) Ταξινομούν και διαχωρίζουν τα αγγεία σε δύο κατηγορίες.

γ) Διαβάζουν κείμενα που αφορούν στην κεραμική.

δ) Παρατηρούν τις παραστάσεις των αγγείων.

ε) Καταλήγουν σε συμπεράσματα και τα παρουσιάζουν στην τάξη.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «τέχνη» και «πολιτισμός».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στα πολιτιστικά επιτεύγματα των Ελλήνων στην αρχαϊκή εποχή.
2. Σε ζητήματα εξωτερίκευσης συναισθημάτων που δημιουργούν τις διάφορες μορφές τέχνης.
3. Σε θέματα αισθητικής και τέχνης που αφορούν στην κατασκευή γλυπτών και αγγείων. Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής να αναθέσει στους μαθητές σε ομάδες εργασίας να κατασκευάσουν έναν κύρου ή μία κόρη χρησιμοποιώντας κάποια προτεινόμενα υλικά, όπως άσπρο πηλό, πλαστελίνη κ.α.. Σκοπός της δραστηριότητας δεν είναι η πιστή αναπαραγωγή των αγαλμάτων, που κρίνεται μάλλον αδύνατη, αλλά η ενεργός εμπλοκή των μαθητών σε διαδικασίες παρατήρησης, καταγραφής και σύγκρισης στοιχείων και τέλος στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Στην προκειμένη περίπτωση τα συμπεράσματα διατυπώνονται μέσα από τη δημιουργία των γλυπτών. Στο ίδιο πλαίσιο οι μαθητές μπορούν να κατασκευάσουν δύο αγγεία και να τα διακοσμήσουν σύμφωνα με τους δύο ρυθμούς. Εναλλακτικά μπορούν να σχεδιάσουν και να χρωματίσουν ένα ναό, ένα άγαλμα ή ένα αγγείο.

Απαντήσεις στις εργασίες

Ο τρόπος προσέγγισης των εργασιών έχει αναπτυχθεί λεπτομερειακά στη θεματική ενότητα των προτάσεων για τη διδασκαλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. Τα γράμματα

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα είδη της ποίησης που αναπτύχθηκαν αυτή την εποχή.
- Να διακρίνουν τις διαφορές στη μορφή και το περιεχόμενο αυτών των ποιημάτων σε σύγκριση με τα έπη του Όμηρου.
- Να αντιληφθούν τη διαχρονικότητα των έργων της εποχής.

Πρόσθετα στοιχεία

Ποίηση: Αναπτύσσεται το διδακτικό έπος που έχει ως σκοπό του να διδάξει και να συμβουλεύσει τους ανθρώπους. Κύριος εκπρόσωπος του είδους ήταν ο Ησίοδος, που έγραψε α) τη Θεογονία (1022 στίχοι) σ' αυτή μιλάει για τη δημιουργία του κόσμου και τη γέννηση των θεών και των ανθρώπων β) το έπος Έργα και Ημέραι (828 στίχοι). Εδώ δίνει συμβουλές για την εργασία, που θεωρεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανθρώπινη ευτυχία. Η λυρική ποίηση αναπτύσσεται κατά τον 7ο και 6ο αι. στα νησιά και τις πόλεις της Μ. Ασίας αλλά και στην κυρίως Ελλάδα. Αυτή στρέφει την προσοχή της στις ανάγκες της καθημερινής ζωής. Τα κυριότερα είδη της είναι η ελεγεία, ο ίαμβος, η ωδή και η χορική ποίηση.

Φιλοσοφία: Γεννήθηκε στις ιωνικές πόλεις της Μ. Ασίας. Οι πρώτοι φιλόσοφοι προσπάθησαν να εξηγήσουν δια της λογικής τα φυσικά φαινόμενα, γι' αυτό ονομάστηκαν φυσικοί φιλόσοφοι (Θαλής Μιλήσιος, Αναξίμανδρος, Αναξίμανης, Ηράκλειτος). Τον 6ο αι. αναπτύχθηκε και η ιστοριογραφία. Οι πρώτοι ιστορικοί ονομάστηκαν λογογράφοι. Ο πιο σημαντικός από αυτούς ήταν ο Εκαταίος ο Μιλήσιος.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. «Από τη Μήδεια στη Σαπφώ», εκπαιδευτικός φάκελος, στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα», Εκδ. ΥΠ.ΠΟ

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει ως αφορμή τη λέξη ποίηση, να την γράψει στον πίνακα και να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν αν γνωρίζουν ποιητές της αρχαϊκής εποχής. Αναμένεται πως οι μαθητές θα θυμούνται τον Όμηρο και τα έργα του από προηγούμενη ενότητα (γεωμετρική εποχή). Μπορούν να αναφέρουν και το περιεχόμενο των ποιημάτων του. Στη συνέχεια ο δάσκαλος σημειώνει το όνομα του Ησίοδου στον πίνακα και τους ζητά να παρατηρήσουν την εικόνα 1. Αναφέρει πως είναι ένας πολύ γνωστός ποιητής αυτής της περιόδου και διαβάζει μεγαλόφωνα το παράθεμα 1 τονίζοντας ιδιαίτερα τα σημεία διδασχής. Το 2ο παράθεμα το διαβάζουν μόνοι τους οι μαθητές. Με κατάλληλες ερωτήσεις εύκολα θα κατευθυνθούν στο να ανα-

γνωρίσουν ότι τα δύο αυτά ποιήματα περιέχουν συμβουλές. Μπορούν μάλιστα να ξεχωρίσουν κάποιες που τους έκαναν εντύπωση και να τις υπογραμμίσουν. Ο δάσκαλος μπορεί να τους ζητήσει να αναφέρουν κάποιες συνώνυμες λέξεις με το ρήμα συμβουλεύω. Χωρίς να σχολιάσει τις απαντήσεις τους τους ζητά να διαβάσουν τη 2η παράγραφο από το βιβλίο τους και συμπληρώνει δίπλα στον ποιητή τον όρο διδακτική ποίηση. Ακολούθως μπορεί να απαντηθεί και 1η ερώτηση.

Στη συνέχεια γράφει τον όρο λυρική ποίηση, τον εξηγεί και ζητά από τους μαθητές να διαβάσουν με τη σειρά τα παραθέματα 3 και 4 και να παρατηρήσουν την εικόνα 2. Αφού συμπληρώσει τα ονόματα του Πίνδαρου και της Σαπφούς, διευκρινίζει πως τα λυρικά ποιήματα αναφέρονται στις καθημερινές λύπες και χαρές.

Σ' αυτό το σημείο μπορούν οι μαθητές να συμπληρώσουν τη 2η άσκηση στο τετράδιο εργασιών και την αυτοδιορθώσουν χρησιμοποιώντας το βιβλίο τους.

Ολοκληρώνοντας τον τομέα της ποίησης μπορεί να γίνει μία απλή σύγκριση και να διαπιστωθούν διαφορές ανάμεσα στα ποιήματα αυτής της περιόδου και στα έπη του Ομήρου. Ενδεικτικά μπορούν να σημειωθούν: μικρότερη έκταση και διαφορετικό περιεχόμενο.

Το κεφάλαιο μπορεί να κλείσει με αναφορά στη φιλοσοφία και στην ανάγκη του ανθρώπου να καταγράψει διάφορα γεγονότα για να μην ξεχαστούν, δηλαδή στη γέννηση της Ιστορίας. Ακολουθεί η 2η ερώτηση στην οποία οι μαθητές απαντούν με βάση τη εμπειρία τους από τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας.

Με κατάλληλες ερωτήσεις του τύπου: «Νομίζετε ότι θα μπορούσε ένας ποιητής να γράψει τέτοια ποιήματα και σήμερα;», «Γιατί θα διάβαζε κάποιος στις μέρες μας τόσο παλιά ποιήματα;», οι μαθητές μπορούν να αντιληφθούν τη σπουδαιότητα και τη διαχρονικότητα των ποιημάτων αυτών.

Η άσκηση 1 μπορεί να συμπληρωθεί ατομικά και να ακολουθήσει ομαδική διόρθωση μέσα στην τάξη. Η σύνθεση του ποιήματος στην άσκηση 3 μπορεί να πραγματοποιηθεί από ομάδες εργασίας των μαθητών.

Εναλλακτική προσέγγιση

Η διδασκαλία του κεφαλαίου μπορεί να ξεκινήσει με την παρουσίαση και την αξιοποίηση του συνοδευτικού υλικού (παραθέματα και εικόνες). Οι μαθητές, αφού χωριστούν σε ομάδες εργασίας, μπορούν να διαβάσουν τα παραθέματα 1 και 2, να εντοπίσουν τα κοινά χαρακτηριστικά τους και να τα παρουσιάσουν στην τάξη. Στη συνέχεια να παρατηρήσουν την εικόνα 1, να διαβάσουν τη 2η παράγραφο και να απαντήσουν στη 1η ερώτηση. Με τον ίδιο τρόπο εργάζονται και για τη λυρική ποίηση. Στη συνέχεια συνθέτουν το ποίημα στα πλαίσια της άσκησης 3 και το παρουσιάζουν η κάθε ομάδα το δικό της στην τάξη.

Το κεφάλαιο μπορεί να ολοκληρωθεί με την αναφορά στη φιλοσοφία και την ιστορία και τη συμπλήρωση των ασκήσεων 1 και 2.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία» και «τέχνη». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στην επικοινωνία μέσα από την ποίηση (από την αρχαιότητα έως σήμερα).
2. Σε θέματα παραγωγής ποιητικού λόγου (θεματολογία και ύφος) ανάλογα με την εποχή.
3. Στην εξέλιξη της λογοτεχνικής έκφρασης μέσα στους αιώνες.

Προτείνεται οι μαθητές να χωριστούν σε ομάδες εργασίας που η καθεμιά θα συγκεντρώσει υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) για τη ζωή και το έργο σύγχρονων ποιητών, που έχουν γνωρίσει μέσα από τα μαθήματά τους. Η κάθε ομάδα μπορεί να αναλάβει να καταγράψει στοιχεία για τη ζωή του ποιητή και να παρουσιάσει τουλάχιστον δύο ποιήματά του μέσα στην τάξη. Μπορεί επίσης να συγκρίνουν με αυτά της διδακτικής και λυρικής ποίησης.

Η παραπάνω δραστηριότητα γίνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συμπλήρωσης λέξεων σε ακροστιχίδα:

ΗΚΙΡΥΛ, ΣΟΒΑΡΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΟΜΗΡΟΣ, ΔΙΔΑΞΟΥΝ, ΟΚΟΣΜΟΣ, ΣΑΡΥΛ

2. Άσκηση αναγνώρισης και διαχωρισμού του έργου διαφορετικών ποιητών της εποχής.

- Όμηρος** → Έγραψε ποιήματα που μιλούσαν για κατορθώματα ηρώων
Ησίοδος → Έγραψε ποιήματα με τα οποία ήθελε να διδάξει τους ανθρώπους
Σαπφώ → Έγραψε ποιήματα που μιλούσαν για τις χαρές και τις λύπες της καθημερινής ζωής.
- 3.** Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με στόχο την γραπτή έκφραση των μαθητών σε ελεύθερο στίχο. Θεμελιώδεις έννοιες: επικοινωνία, τέχνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10. Σπάρτη: Η κοινωνία και το πολίτευμα

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τη δημιουργία και την ανάπτυξη του σπαρτιατικού κράτους.
- Να γνωρίσουν και να αναφέρουν στοιχεία από την κοινωνική και πολιτική του οργάνωση.
- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες σχετικές με την ενότητα όπως: ειλωτες, περίοικοι κ. α..

Πρόσθετα στοιχεία

Οι κοινωνικές τάξεις του σπαρτιατικού κράτους ήταν: 1) Οι Σπαρτιάτες ή ομοίοι: ασχολούνταν μόνο με τα πολιτικά ζητήματα και τη στρατιωτική άσκηση. 2) Οι περίοικοι: για την προέλευσή τους υπάρχουν πολλές εκδοχές. Ασχολούνταν με τη γεωργία και τη βιοτεχνία και συμμετείχαν στις εκστρατείες. 3) Οι ειλωτες: αυτοί διέφεραν από τους δούλους των άλλων πόλεων, γιατί ανήκαν στο κράτος. Στις εκστρατείες ακολουθούσαν τους Σπαρτιάτες και αν έκαναν κάποια ανδραγαθία στη μάχη, κέρδιζαν την ελευθερία τους και ονομάζονταν νεοδαμώδεις.

Τα όργανα εξουσίας ήταν: 1) Οι δύο βασιλιάδες, που είχαν διπλό μερίδιο στα λάφυρα, μεγαλύτερο κλήρο γης και μεγαλύτερη μερίδα στα συσσίτια. 2) Η γερουσία αποτελούνταν από 30 ισόβια μέλη μαζί με τους βασιλιάδες άνω των 60 ετών. Ήταν το ανώτατο δικαστήριο και προετοίμαζε τα θέματα που θα απασχολούσαν την Απέλλα. 3) Η Απέλλα τυπικά ήταν το ανώτατο όργανο εξουσίας στη Σπάρτη. 4) Οι 5 έφοροι εκλέγονταν για ένα χρόνο και διαχειρίζονταν όλα τα σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά ζητήματα του κράτους.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με την πόλη κράτος της Σπάρτης.
2. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Γ. Μηλιάδης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1981, έκδοση Α'
3. Οι Σπαρτιάτες, P. Cartledge, μετ. Αγγ. Φιλιπάτου, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2004
4. Αρχαία Σπάρτη, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.spartans.gr/>
5. Ancient Greek Cities, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.sikyon.com/>
6. Λακωνία, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.laconia.org/>
7. Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.culture.gr/maps/pelop/lakonia/lakonia_gr.html
8. Αρχαία Σπάρτη, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://hellas.teipir.gr/prefectures/greek/Lakonias/ArxaiaSparti.htm>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

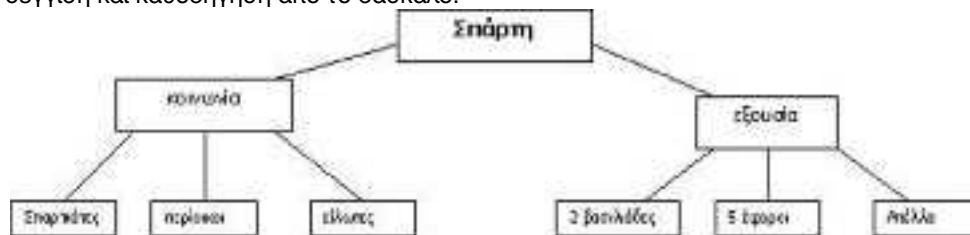
Η διδασκαλία του κεφαλαίου μπορεί να ξεκινήσει με την αναζήτηση και τον εντοπισμό της πόλης κράτους της Σπάρτης στον ιστορικό χάρτη της εποχής. Παράλληλα οι μαθητές διαβάζουν το παράθεμα 1 και παρατηρούν το χάρτη 1. Διαπιστώνουν τη συνεχή επέκτασή του κράτους και διατυπώνουν υποθέσεις για το πώς κατάφεραν οι Δωριείς να υπερισχύσουν. Ο δάσκαλος, χωρίς να σχολιάσει τις απαντήσεις τους, αναφέρει τους ειλωτες, τους περίοικους και το ρόλο τους στην κοινωνία της Σπάρτης. Συμπληρωματικά οι μαθητές διαβάζουν και τη σημασία των όρων από το γλωσσάρι. Στη συνέχεια με κατάλληλες ερωτήσεις όπως, «Πώς νομίζετε ότι διοικούσαν το κράτος της Σπάρτης;» τους προβληματίζει για τον τρόπο διοίκησης και τους ζητά να διαβάσουν το παράθεμα 3. Αναφέρεται στους βασιλείς και τους πέντε έφορους και την Απέλλα, διευκρινίζοντας τον ρόλο του κάθε θεσμού στη διακυβέρνηση του κράτους. Μπορεί μάλιστα να σημειώσει στον πίνακα ιεραρχικά τα ονόματά τους.

Προτείνεται να ακολουθήσει η ατομική συμπλήρωση της άσκησης 1 στο τετράδιο εργασιών και η ερώτηση 1. Οι απαντήσεις ανακοινώνονται στην τάξη και αξιολογούνται, προκειμένου να απο-

τελέσουν ανατροφοδότηση για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας. Οι μαθητές, αφού παρατηρήσουν τις εικόνες 3 και 4, καλούνται να περιγράψουν τους Σπαρτιάτες και να αναφέρουν τις ασχολίες τους. Αναμένεται ότι χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία οι μαθητές θα εντοπίσουν στοιχεία που προσδιορίζουν την ενασχόλησή τους με τον πόλεμο (οπλισμός, ρουχισμός). Μπορούν συμπληρωματικά να διαβάσουν και το 2ο παράθεμα. Θα μπορούσε εδώ να τονιστεί το γεγονός πως οι Σπαρτιάτες ήταν πολύ πειθαρχημένοι και γυμνάζονταν για να είναι σε ετοιμότητα, προκειμένου να μην αποκτήσουν δύναμη οι άλλες τάξεις. Αυτός ήταν εξάλλου και ο λόγος για τον οποίο δεν συμμετείχαν οι τάξεις αυτές και στην Απέλλα (ερώτηση 2). Ο δάσκαλος θα μπορούσε να ζητήσει από τους μαθητές να χαρακτηρίσουν το πολίτευμα της Σπάρτης σύμφωνα με όσα γνωρίζουν από προηγούμενο κεφάλαιο. Αναμένεται πως εύκολα θα αναφέρουν την ολιγαρχία, την οποία οι Σπαρτιάτες προσπάθησαν με αυστηρότητα να διατηρήσουν. Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο οι μαθητές απαντούν στη 2η ερώτηση και εκτελούν τις ασκήσεις 2 και 3 στο τετράδιο εργασιών.

Εναλλακτική προσέγγιση

Μπορούν να χρησιμοποιήσουν ως αφόρμηση τον χάρτη 1 και την εικόνα 2. Ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει στον πίνακα το σχήμα από την πρώτη άσκηση, το οποίο αποτελεί έναν απλής μορφής εννοιολογικό χάρτη. Η συμπλήρωσή του μπορεί να γίνει τμηματικά με διαλογική προσέγγιση και καθοδήγηση από το δάσκαλο.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «σύστημα» και «εξέλιξη». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στη δόμηση του συστήματος πόλης.
2. Σε ζητήματα που αφορούν στη μεταβολή - εξέλιξη των μερών ενός κοινωνικού συστήματος (άτομο, σύνολο, ομάδα, οικισμός, πόλη).
3. Σε θέματα που αφορούν στην αλληλεπίδραση που ασκείται ανάμεσα στην οργάνωση ενός συστήματος και τη διάσταση του χώρου και του χρόνου.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με τη Νεοελληνική Γλώσσα, τα Μαθηματικά και τη Μελέτη Περιβάλλοντος να αναπτυχθεί το θέμα: «Η πόλη της Σπάρτης άλλοτε και τώρα». Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας και αναλαμβάνουν να συγκεντρώσουν υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό, υπό την καθοδήγηση του δασκάλου τους) από τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα για την πόλη της Σπάρτης τα αρχαϊκά χρόνια και σήμερα. Το υλικό κατηγοριοποιείται σε προτεινόμενες ενότητες: δόμηση - επέκταση πόλης, οικιστική μορφή πόλης, σύνθεση πληθυσμού, ασχολίες κατοίκων, φυσικό περιβάλλον, γεωγραφική θέση, επικοινωνία με άλλες πόλεις, οικονομία, διοίκηση, αξιοθέατα. Στη συνέχεια γίνεται σύγκριση ανάμεσα στην αρχαία πόλη και τη σύγχρονη. Οι μαθητές προχωρούν σε γενικεύσεις που έχουν σχέση με την εξέλιξη και τη μεταβολή της πόλης μέσα στους αιώνες. Με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο γίνεται συνθετική εργασία, που αφορά στην ιστορία της πόλης της Σπάρτης.

Απαντήσεις στις εργασίες

2. Η εργασία διακρίνεται για τη διαθεματικότητά της και τη σύνδεσή της με τη Νεοελληνική Γλώσσα. Θεμελιώδεις έννοιες: επικοινωνία, ομοιότητα - διαφορά.
3. Η εργασία διακρίνεται για τη διαθεματικότητά της και τη σύνδεσή της με τη Νεοελληνική Γλώσσα. Ο δάσκαλος μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές εξηγώντας τους τη σημασία της βασικής λέξης: οίκος = σπίτι.

Ενδεικτικές απαντήσεις: οικογένεια, οικόπεδο, οικοδομή, συνοικία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τον τρόπο ζωής των Σπαρτιατών.
- Να αντλήσουν στοιχεία για τη σπαρτιατική αγωγή.

Πρόσθετα στοιχεία

Ο Σπαρτιάτης από τα 20 ως τα 60 χρόνια του ήταν στρατιώτης. Θεωρούσε καθήκον του να πολεμά και να πεθαίνει για την πατρίδα. Ο δειλός ονομαζόταν τρέσας ή ρίψασις. Για να μην αλλοιωθεί ο πατροπαράδοτος τρόπος ζωής, απαγορευόταν στους Σπαρτιάτες να ταξιδεύουν έξω από τα όρια της χώρας τους. Επίσης δεν επιτρεπόταν στους ξένους να μένουν στη Σπάρτη για πολύ. Αυτό ήταν το μέτρο της ξενηλασίας. Στο διάστημα της στρατιωτικής τους θητείας οι Σπαρτιάτες έτρωγαν σε κοινά συσσίτια. Οι νέοι στη Σπάρτη σέβονταν τους ηλικιωμένους και σηκώνονταν όρθιοι, μόλις έβλεπαν τους άρχοντες. Μάθαιναν να εκφράζουν τις σκέψεις τους με σύντομες φράσεις (λακωνισμός). Η σπαρτιατική κοινωνία, παρόλο που ήταν απόλυτα συντηρητική, δεν περιόρισε καθόλου τη γυναίκα όπως οι άλλες ελληνικές πόλεις-κράτη.

Καιάδας, τον έριξαν στον Καιάδα: φράση που χρησιμοποιούμε σήμερα για να δηλώσουμε τη σκληρότητα με την οποία πολλές φορές αντιμετωπίζει το κοινωνικό σύνολο άτομα που μειοεκτούν.

Σχετικά με τον Καιάδα δεν έχουμε εξακριβωμένες επιστημονικά πληροφορίες. Πιθανότατα να ήταν χάσμα του Ταϋγέτου, στο οποίο οι αρχαίοι Σπαρτιάτες έριχναν τους εγκληματίες, τους προδότες και τους αιχμαλώτους.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με το κράτος της Σπάρτης.
2. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Γ. Μηλιάδης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1981, έκδοση Α'
3. Οι Σπαρτιάτες, Ρ. Cartledge, μετ. Αγγ. Φιλιπάτου, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2004
4. Αρχαία Σπάρτη, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.spartans.gr/>
5. Ancient Greek Cities, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.sikyon.com>
6. Λακωνία, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.laconia.org/>
7. Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.culture.gr/maps/pelop/lakonia/lakonia_gr.html
8. Αρχαία Σπάρτη, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://hellas.teipir.gr/prefectures/greek/Lakonias/ArxaiaSparti.htm>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει ως αφορμή την επικεφαλίδα και να ζητήσει από τους μαθητές να φανταστούν τη ζωή των πολιτών (μικρών και μεγάλων) στην αρχαία Σπάρτη. Ήδη οι μαθητές γνωρίζουν πως ασχολούνταν με τα πολεμικά έργα και γυμνάζονταν πολύ. Χωρίς να σχολιάσει τις απαντήσεις τους, τούς ζητά να διαβάσουν το παράθεμα 3 και να παρατηρήσουν την εικόνα 2. Αναφέρει επίσης και την αγωγή που είχαν τα κορίτσια και τους παραπέμπει στην εικόνα 4. Παρουσιάζοντας στη συνέχεια τη ζωή των νέων τονίζει τα στοιχεία εκείνα που τους ένωναν και τους έκαναν ξακουστούς: το ήθος τους και τη συμμετοχή τους στη σπαρτιατική φάλαγγα, η οποία απεικονίζεται στην εικόνα 1. Παράλληλα γίνεται ανάγνωση του 1ου παραθέματος και ο δάσκαλος ζητά από τους μαθητές να χαρακτηρίσουν τους Σπαρτιάτες. Αναμένεται πως εύκολα θα αναφερθούν στοιχεία όπως: ο σεβασμός προς τους μεγαλύτερους, η γενναιότητα, η τόλμη κ.α.. Κατόπιν κατηγοριοποιεί τις πληροφορίες που αντλούν οι μαθητές από τις πηγές και τις παρουσιάζει στον πίνακα: προτεινόμενες κατηγορίες: μόρφωση παιδιών, αγωγή νέων, νομοθεσία, ενδυμασία, ασχολίες, χαρακτήρας.

Αφού γίνει ανάγνωση της 2ης, 3ης και 4ης παραγράφου, οι μαθητές μπορούν να απαντήσουν στην ερώτηση 2.

Η αναφορά στο νομοθέτη Λυκούργο μπορεί να γίνει μέσω της παρατήρησης της εικόνας 3 και της ενεργοποίησης του προβληματισμού των μαθητών με ερωτήσεις, όπως: «Τι είδους

νόμους νομίζετε ότι έφτιαξε ο Λυκούργος;». Ενισχυτικά μπορεί να αξιοποιηθεί και το παράθεμα 2 και να απαντηθεί η ερώτηση 1.

Η τελευταία παράγραφος του κειμένου, σε συνδυασμό με την ερώτηση 3, μπορεί να αποτελέσει αφορμή για συζήτηση με θέμα τη λιτότητα της σπαρτιατικής ζωής.

Με την ολοκλήρωση του κεφαλαίου μπορεί να γίνει η συμπλήρωση των ασκήσεων. Αυτό μπορεί να γίνει σε πρώτη φάση ατομικά και στη συνέχεια να ακολουθήσει παρουσίαση των απαντήσεων στην τάξη και συνολική αξιολόγηση, προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών στόχων.

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές μπορούν να έχουν ενεργό εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία, αξιοποιώντας τις δεξιότητες και ικανότητές τους. Έτσι προτείνεται σε ομάδες εργασίας να συλλέξουν πληροφοριακά στοιχεία από την ανάγνωση του κειμένου και τη μελέτη των πηγών (παραθεμάτων και εικόπων).

Στη συνέχεια να τα κατηγοριοποιήσουν: μόρφωση παιδιών, αγωγή νέων, ενδυμασία, ασχολίες, νομοθεσία, χαρακτήρας και να συμπληρώσουν τις ερωτήσεις και τις ασκήσεις στο τετράδιο εργασιών. Η ομαδική διόρθωση και αξιολόγηση θα είναι διαμορφωτικού χαρακτήρα, με σκοπό τη διερεύνηση της ικανότητάς τους να προσεγγίσουν την ιστορική πραγματικότητα μέσα από το κείμενο και τις πηγές.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία» και «εξέλιξη».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

- 1.** Σε ζητήματα γλωσσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
- 2.** Σε θέματα εξέλιξης, προσαρμογής και μεταβολής της ελληνικής γλώσσας.
- 3.** Στον επικοινωνιακό χαρακτήρα της καθομιλουμένης.

Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας να αναθέσει στους μαθητές ανά ομάδες να διερευνήσουν και να ανακαλύψουν πού εφαρμόζεται σήμερα το ρητό: «το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν».

Οι Σπαρτιάτες μάθαιναν να εκφράζονται με λίγα λόγια, καθώς πίστευαν ότι τα πολλά λόγια είναι περιττά.

Οι μαθητές συζητούν και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι σήμερα μικρές και σύντομες εκφράσεις χρησιμοποιούμε συνήθως σε τίτλους ειδήσεων και σε πρωτοσέλιδα εφημερίδων και περιοδικών. Συγκεντρώνουν αποκόμματα από περιοδικά ή εφημερίδες με σύντομες φράσεις και τα παρουσιάζουν στην τάξη. Στη συνέχεια γράφουν κι αυτοί ανάλογες φράσεις.

Επίσης το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία» και «πολιτισμός».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

- 1.** Σε ζητήματα καταγραφής της πραγματικότητας.
- 2.** Στο ρόλο της ιστορίας στη διάσωση γεγονότων του παρελθόντος.
- 3.** Σε θέματα που αφορούν τον τρόπο συγγραφής της ιστορίας (ιστοριογραφία).

Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας να ζητήσει από τους μαθητές να αναλάβουν ρόλο ιστορικού και να καταγράψουν στοιχεία από τη ζωή στην πόλη της Σπάρτης.

Πιο συγκεκριμένα:

Ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει το ακόλουθο θέμα:

«Φαντάσου ότι είσαι ένας ιστορικός που ταξιδεύει για να γνωρίσει την Αρχαία Ελλάδα. Φτάνοντας στη Σπάρτη ποιον από τους πολίτες που γνώρισες θα επέλεγες να συναντήσεις για να σου μιλήσει για την πόλη του;»

Να γράψεις τη συνομιλία (διάλογο) που θα είχες μαζί του.

Οι μαθητές αναλαμβάνουν να συνθέσουν έναν φανταστικό διάλογο με έναν από τους κατοίκους της αρχαίας Σπάρτης, φροντίζοντας να διατηρήσουν όσον το δυνατόν περισσότερα από τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Η άσκηση χαρακτηρίζεται για το βιωματικό της περιεχόμενο. Οι μαθητές την συμπληρώνουν βασιζόμενοι σε όσα έμαθαν για τα παιδιά στη Σπάρτη.
2. - Οι νόμοι στη Σπάρτη ήταν αυστηροί η Η ζωή στην πόλη έμοιαζε με στρατόπεδο.
- Οι νέοι συνήθιζαν στη σκληρή ζωή. → Μπορούσαν να ξεπερνούν τις δυσκολίες.
- Οι νέοι ζούσαν όλοι μαζί σε σκηνές. → Μάθαιναν να αγαπούν ο ένας τον άλλο.
- Τα χρήματα στη Σπάρτη είχαν μικρή αξία. → Οι Σπαρτιάτες δεν ενδιαφέρονταν για την πολυτέλεια.
3. Λακωνία, Ευρώτα, κορίτσια, έφοροι, δούλοι, γραφή, γη, ζωμός, στρατό.
4. Η εργασία διακρίνεται για τη διαθεματικότητά της και τη σύνδεσή της με τη νεοελληνική γλώσσα. Θεμελιώδεις έννοιες: επικοινωνία, ομοιότητα – διαφορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12. Το παλιό πολίτευμα της Αθήνας

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν βασικά στοιχεία για το χώρο, τον πληθυσμό και τη συγκρότηση του αθηναϊκού κράτους.
- Να εκτιμήσουν τη μεγάλη σημασία του θεσμού των νόμων και της δικαιοσύνης.

Πρόσθετα στοιχεία

Θησέας: Ο μεγαλύτερος ήρωας των αρχαίων μετά τον Ηρακλή, γνωστός για τους άθλους του και την εξόντωση του Μινώταυρου. Αυτός συνοίκησε δηλ. ενοποίησε τα μικρά χωριά και τους οικισμούς της Αττικής σε μία μεγάλη πόλη, την Αθήνα. Σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος οι Αθηναίοι γιόρταζαν τα Συνοίκια.

Κόδρος: Ο τελευταίος βασιλιάς της Αθήνας, που έφτασε μέχρι την αυτοθυσία για χάρη της. Οι Αθηναίοι έχοντας την πεποίθηση πως κανένας δεν ήταν άξιος να τον διαδεχθεί κατάργησαν το θεσμό της βασιλείας και περιορίστηκαν στην εκλογή ισόβιων αρχόντων. Έτσι το πολίτευμα της Αθήνας μεταβλήθηκε σε αριστοκρατικό γύρω στο 10ο αι. π.Χ.

Δράκοντας: Ο πρώτος εκλεγμένος νομοθέτης της αρχαίας Ελλάδας, δημιουργός του γραπτού ποινικού και πολιτικού κώδικα της Αθήνας(624 π.Χ.). Έδωσε πολιτικά δικαιώματα σε όσους είχαν τη δυνατότητα να στρατεύονται με δικά τους έξοδα. Ίδρυσε τη βουλή των τετρακοσίων και καθόρισε αυστηρές ποινές ακόμη και για τα μικρά και ασήμαντα αδικήματα. Η νομοθεσία του έμεινε παροιμιώδης για την αυστηρότητά της όπως και οι φράσεις: «Δρακόντεια μέτρα» και «Δρακόντειοι νόμοι».

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Αρχαία Ελλάδα, εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή Γεννάδειος Σχολή
2. Ο Θησέας, Μενέλαος Λουντέμης, εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα 1987
3. «Ηριδανός, το ποτάμι της αρχαίας πόλης», εκπαιδευτικός φάκελος, έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων, 1996

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Για να γνωρίσουν οι μαθητές πρόσωπα που έχουν σχέση με την εξέλιξη του πολιτεύματος της Αθήνας, προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως προοργανωτής το πρόσωπο του Θησέα που αποτελεί για τους μαθητές προϋπάρχουσα γνώση (διαγνωστική αξιολόγηση). Οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 2, ενώ ο δάσκαλος προβαίνει σε ερωτήσεις του τύπου:

- Ποιος ήταν ο Θησέας;
- Πού ζούσε;
- Ποιος ήταν ο πατέρας του; Τι άλλο θυμάστε γι' αυτόν;
- Τι έγινε, όταν πέθανε ο πατέρας του;

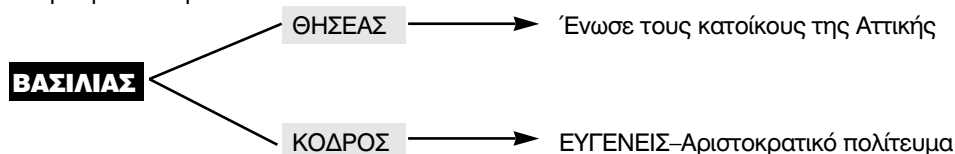
Μετά γίνεται ανάγνωση του 1ου παραθέματος απ' όπου διαφαίνεται για ποιο λόγο είναι ιδιαίτερα σημαντική η προσωπικότητα του Θησέα για την πόλη της Αθήνας. Ταυτόχρονα η παρατήρηση του χάρτη 1 βοηθάει στην κατανόηση της συγκεκριμένης ενέργειας που έκανε ο Θησέας.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος αναφέρεται στην προσωπικότητα του Κόδρου και αφηγείται στους μαθητές το σχετικό περιστατικό.

Στην τάξη αναπτύσσεται διάλογος και γίνεται κριτική και αξιολόγηση της συγκεκριμένης πράξης του. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στο ότι οι Αθηναίοι δεν έκαναν άλλο βασιλιά. (Γιατί;)

Σ' αυτό το σημείο μπορεί να γίνει προφορικά μέσα στην τάξη η άσκηση 2 του τετραδίου εργασιών για να συμπληρωθεί το γραπτό κείμενο στο σπίτι.

Για διαμορφωτική αξιολόγηση της κατανόησης του θεσμού της βασιλείας ως πρώτου πολιτεύματος στην Αθήνα ο δάσκαλος σε συνεργασία με τους μαθητές μπορεί να κάνει σχηματική παράσταση στον πίνακα του τύπου:

Ακολουθούν κατάλληλες ερωτήσεις που έχουν σκοπό να αναδείξουν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια άσκησης της εξουσίας από τους ευγενείς και τις αιτίες των προβλημάτων αυτών. Οι μαθητές έχουν ήδη γνωρίσει τη μορφή και σύνθεση των πολιτευμάτων από προηγούμενη ενότητα. Έτσι κατανοούν την ανάγκη καταγραφής νόμων. Γίνεται ανάγνωση του 2ου παραθέματος για να γνωρίσουν μέσα από αυτό την προσωπικότητα του νομοθέτη Δράκοντα, πράγμα που θα τους βοηθήσει να κατανοήσουν τη σημασία της φράσης «δρακόντεια μέτρα» και στη συνέχεια να συμπληρώσουν την άσκηση 3 του τετραδίου εργασιών.

Η άσκηση 1 είναι επαναληπτικού τύπου και μπορεί να συμπληρωθεί στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Η ενότητα μπορεί να αναπτυχθεί αντίστροφα. Ως αφόρμηση προτείνεται η έκφραση «δρακόντεια μέτρα». Με κατάλληλες ερωτήσεις ή με αποσπάσματα από άρθρα εφημερίδων, ή σχετικές αναφορές οι μαθητές κατανοούν το νόημα της συγκεκριμένης έκφρασης.

Στη συνέχεια αξιοποιείται το 2ο παράθεμα από το βιβλίο του μαθητή.

Ακολουθούν ερωτήσεις του τύπου:

- Γιατί ο Δράκοντας έγραψε νόμους;
- Πώς λέγεται αυτός που γράφει νόμους;
- Αποφάσισε μόνος του να κάνει κάτι τέτοιο;

Αναγράφονται οι απαντήσεις που θα δοθούν από τους μαθητές στον πίνακα και στη συνέχεια γίνεται ανάγνωση της σχετικής παραγράφου από το βιβλίο του μαθητή. Έτσι αυτοαξιολογούν τις απαντήσεις τους και αναδεικνύεται το πολιτικό σκηνικό της εποχής.

Σχηματική παράσταση: **Ευγενείς** ← ← **Δράκοντας** ← ← **Γραπτοί νόμοι**

Ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις οδηγεί τους μαθητές πιο πίσω χρονικά και τους παραπέμπει στην παλιότερη μορφή πολιτεύματος, που γνωρίζουν ότι είναι η βασιλεία.

Ακολουθεί αφήγηση του περιστατικού με τον Κόδρο (τελευταίος βασιλιάς) και στη συνέχεια αξιοποιείται το 1ο παράθεμα σε συνδυασμό με την εικόνα 2 και το χάρτη 1 που αφορούν στην προσωπικότητα του Θησέα.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «σύστημα» και «αλληλεπίδραση».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

- 1.** Σε βασικά χαρακτηριστικά της έννοιας του συστήματος (οργάνωση, μέρη, αλληλεξάρτηση, νόμοι)
- 2.** Σε ζητήματα που αφορούν στη μεταβολή-εξέλιξη των μερών ενός κοινωνικού συστήματος (άτομο, σύνολο, ομάδα, οικισμός, πόλη, κράτος).
- 3.** Σε ζητήματα που αφορούν στην αλληλεπίδραση που ασκείται ανάμεσα στην οργάνωση ενός συστήματος και τη διάσταση του χώρου και του χρόνου.

Γίνεται από το δάσκαλο αναφορά στον ποταμό Ηριδανό της αρχαίας Αθήνας και τη σημασία του για την οργάνωση και την πολεοδομία της πόλης.

Χρησιμοποιώντας τον εκπαιδευτικό φάκελο που προτείνεται, οι μαθητές ανακαλύπτουν την πορεία του ποταμού που σήμερα είναι ορατή σε κάποια σημεία της πόλης η κοίτη του.

Στη συνέχεια γίνεται σύγκριση με την τοπολογία του κράτους της Σπάρτης και αναφορά στον ποταμό Ευρώτα, ο οποίος διαρρέει εκείνη την περιοχή. Οι μαθητές προχωρούν σε γενικεύσεις που έχουν σχέση με το μέρος που ζουν, την πιθανή ύπαρξη ποτάμιου συστήματος και τη ζωτική σημασία που έχει αυτό για τον τόπο που διαρρέει.

Με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο γίνεται συνθετική εργασία, που αφορά στην ιστορία του ποταμού που υπάρχει στην περιοχή, ή σε άλλη περίπτωση, ενός ποταμού που θα επιλέξουν οι μαθητές. Ο δάσκαλος προτείνει να γίνουν αναφορές σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και στην τεράστια σημασία του νερού για το σύγχρονο άνθρωπο.

Διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Μελέτης Περιβάλλοντος.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση διάκρισης σωστών προτάσεων.
Σωστές προτάσεις είναι: η τρίτη, η πέμπτη, η έβδομη.
2. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με στόχο την παραγωγή επικοινωνιακού λόγου με χρήση ιστορικών στοιχείων (ιστορικός διάλογος).
3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με στόχο την ανάδειξη της διαχρονικότητας της έκφρασης «δρακόντεια μέτρα» και του τρόπου που χρησιμοποιείται σήμερα. Ενδεικτική απάντηση: Όταν αναγκάζομαστε να πάρουμε σκληρά, αυστηρά μέτρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13. Οι νόμοι του Σόλωνα. Ο Πεισίστρατος γίνεται τύραννος

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες σχετικές με την ενότητα π.χ. σεισάχθεια.
- Να διαπιστώσουν τις αλλαγές (πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές) που επέφεραν στο πολιτεύμα της Αθήνας οι νόμοι του Σόλωνα.
- Να γνωρίσουν τους αγώνες και τις προσπάθειες του αθηναϊκού λαού για τη θεμελίωση της δημοκρατίας στο κράτος τους.

Πρόσθετα στοιχεία

Σόλωνας: Το 594 π.Χ. εκλέχτηκε επώνυμος άρχοντας με νομοθετική εξουσία. Με τη σεισάχθεια αντιμετώπισε τα αγροτικά χρέη. Έκανε την εκκλησία του δήμου κυρίαρχο όργανο του κράτους και ίδρυσε το μεγάλο λαϊκό δικαστήριο, την Ηλιαία. Διατήρησε το τιμοκρατικό σύστημα με κάποιες αλλαγές. Οι κοινωνικές τάξεις ήταν: α) οι πεντακοσιομέδιμνοι, β) οι τριακοσιομέδιμνοι ή ιππείς, γ) οι διακοσιομέδιμνοι ή ζευγίτες και δ) οι θήτες, αυτοί δεν είχαν σταθερό εισόδημα.

Πεισίστρατος: Όταν ο Σόλωνας έφυγε από την Αθήνα, οι εμφύλιες συγκρούσεις συνεχίστηκαν μεταξύ των πολιτικών παρατάξεων. Την κατάσταση εκμεταλλεύτηκε ο Πεισίστρατος και έγινε τύραννος. Κυβέρνησε με μετριοπάθεια. Κατασκεύασε δρόμους, υδραγωγείο και την κρήνη Καλλιρρόη. Θεμελίωσε το ναό του Ολυμπίου Διός και ανέθεσε σε επιτροπή υπό τον ποιητή Ονομάκριτο να καταγράψει τα ομηρικά έπη. Πέθανε το 527 π.Χ. αφήνοντας την εξουσία στους γιους του: Ιππία, Ίππαρχο και Θεσσαλό (Πεισιστρατίδες). Το 514 π.Χ. δύο νέοι, ο Αρμόδιος και ο Αριστογείτων, δολοφόνησαν τον Ίππαρχο στη γιορτή των Παναθηναίων. Το 510 π.Χ. οι Αθηναίοι αποτίναξαν τον τυραννικό ζυγό.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ίδρυμα Μειζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ime.gr>

2. Δήμος Αθηναίων, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.cityofathens.gr>

Και οι δύο ηλεκτρονικές διευθύνσεις έχουν πλούσιο εποπτικό υλικό σχετικό με τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο για την πόλη-κράτος της Αθήνας.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως προοργανωτής η προσωπικότητα του Δράκοντα από την προηγούμενη ενότητα καθώς και το ταραγμένο πολιτικό σκηνικό της εποχής (παράλληλα διγνωστική αξιολόγηση).

Με κατάλληλες ερωτήσεις οι μαθητές οδηγούνται στο συμπέρασμα της ανάγκης καταγραφής καινούριων νόμων, αφού οι προηγούμενοι δεν ευχαριστούσαν τον λαό.

Στο σημείο αυτό αναφέρεται ο δάσκαλος στην προσωπικότητα του Σόλωνα.

Γίνεται ανάγνωση του 2ου παραθέματος και οι μαθητές, μέσα από τις πληροφορίες που τους δίνει, μπορούν να διακρίνουν τη γνώση και τη σοφία του συγκεκριμένου προσώπου και έτσι να κατανοήσουν γιατί αυτός θα γράψει τους καινούριους νόμους. Η άποψη αυτή ενισχύεται με την παρατήρηση της εικόνας 2 όπου οι μαθητές διακρίνουν χαρακτηριστικά που αναδεικνύονται από την ευγένεια της φυσιογνωμίας του Σόλωνα.

Η αφήγηση θεωρείται κατάλληλη διδακτική προσέγγιση για την αναφορά των μέτρων που πήρε ο νομοθέτης. Καλό είναι να γίνει ετυμολογική ανάλυση του όρου σεισάχθεια (σειώ + άχθος) και επεξήγησή του, για να καταδειχτεί η σπουδαιότητα του συγκεκριμένου νόμου, καθώς και η ανάγκη που υπήρχε εκείνη την εποχή στο μεγαλύτερο μέρος του αθηναϊκού λαού (αλληλεπίδραση των διαστάσεων χώρος-χρόνος στην ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων).

Στη συνέχεια οι μαθητές διαβάζουν το 1ο παράθεμα. Ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις οδηγεί τους μαθητές να κατανοήσουν ότι ο Σόλωνας έγραψε νόμους ακόμα και για πράγματα ασήμαντα. Μετά μπορεί να θέσει τον προβληματισμό: Γιατί νομίζετε ότι ο νομοθέτης λειτούργησε με αυτό τον τρόπο;

Σ' αυτό το σημείο μπορεί να συμπληρωθεί η άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών.

Ακολουθώντας με διαλογική συζήτηση, όπου γίνεται αξιολόγηση των νόμων του Σόλωνα, διαφαίνεται ότι και μετά από αυτούς εξακολουθούσαν να υπάρχουν προβλήματα (αίτιο). Οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν σιωπηρά την τελευταία παράγραφο του βιβλίου τους για να διαπιστώσουν μέσα από τη σχέση αίτιο-αποτέλεσμα τους λόγους της εμφάνισης του Πεισιστρατού και του πολιτεύματος της τυραννίας.

Στη συνέχεια καλούνται να χαρακτηρίσουν τον τύραννο, να σχολιάσουν το έργο του και να συμπληρώσουν την άσκηση 3. (Παράλληλη αξιοποίηση της φωτογραφίας του ναού του Ολυμπίου Διός, εικόνα 1).

Η άσκηση 2 έχει επαναληπτικό χαρακτήρα και η συμπλήρωσή της μπορεί να γίνει στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας και διαβάζουν σιωπηρά την ενότητα από το βιβλίο του μαθητή, καθώς και τα παραθέματα. Στη συνέχεια ο δάσκαλος κάνει στον πίνακα σχηματική παράσταση του τύπου:

ΑΙΤΙΕΣ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
Στην Αθήνα η κατάσταση ήταν άσχημη.	Οι ευγενείς ζητούν από τον Σόλωνα να λάβει μέτρα.
Οι πολίτες έχουν πολλά χρέη.	Ο Σόλωνας κάνει το νόμο της σεισάχθειας.
Οι πολίτες χωρίζονται με βάση το εισόδημά τους.	Οι ευγενείς χάνουν δύναμη και περισσότεροι πολίτες αποκτούν δικαιώματα.
Ο λαός ζητά να ξαναμοιραστούν τα κτήματα.	Οι αναταραχές συνεχίζονται.
Ήταν αγαπητός στο λαό.	Την εξουσία παίρνει ο Πεισίστρατος.

Με κατάλληλες ερωτήσεις σε συνεργασία δάσκαλος και μαθητές συμπληρώνουν αρχικά τη στήλη με τις αιτίες.

Στη συνέχεια η κάθε ομάδα με παράλληλη χρήση του βιβλίου του μαθητή συμπληρώνει τη στήλη με τα αποτελέσματα (προσπάθεια για ερμηνεία ιστορικών γεγονότων). Γίνεται

συζήτηση μέσα στην τάξη και αξιολογούνται ή ανάλογα συμπληρώνονται οι απαντήσεις κάθε ομάδας (ομαδική διόρθωση – αυτοδιόρθωση, αυτοαξιολόγηση).
(Τόσο οι προτάσεις των αιτιών όσο και των αποτελεσμάτων είναι ενδεικτικές.)

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «σύστημα», «μεταβολή» και «αλληλεπίδραση». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Στην εξέλιξη και τη μεταβολή των τρόπων δόμησης του κοινωνικού συστήματος μέσα στο χρόνο (πολιτειακή εξέλιξη).

2. Στους παράγοντες που αλληλεπιδρούν στη λειτουργία του πολιτεύματος (σύστημα) και διαφοροποιούν τους νόμους και τις αρχές που το διέπουν (τρόποι διακυβέρνησης).

Σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και παίρνουν ρόλους από τα βασικά πρόσωπα της ενότητας. Κάθε πρόσωπο ή ομάδα γράφει μικρό κείμενο ανάλογο με τον ρόλο που υποδύεται. Στη συνέχεια γίνεται σύνθεση των επιμέρους στοιχείων και ακολουθεί δραματοποίηση μέσα στην τάξη με θέμα: «Η Αθήνα στα χρόνια του Σόλωνα και του Πεισίστρατου».

Προτεινόμενα πρόσωπα: Σόλωνας, ευγενείς (διάφοροι μαθητές), λαός (διάφοροι μαθητές), Πεισίστρατος, Ιππίας.

Προτείνουμε στους μαθητές οι διάλογοι των προσώπων να συνδυάζουν τα ιστορικά στοιχεία της ενότητας με δικές τους υποκειμενικές κρίσεις και απόψεις.

Ο ρόλος του δασκάλου στην εκπόνηση του σχεδίου είναι καθοδηγητικός και συντονιστικός.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση αναγνώρισης πληροφοριών που δίνονται στη συγκεκριμένη ενότητα.
Να σημειωθεί η πρώτη, η τέταρτη και η πέμπτη πρόταση.
2. Άσκηση συμπλήρωσης σταυρόλεξου για την αξιολόγηση της δηλωτικής γνώσης.
Οριζόντια: 1. ΤΑΞΕΙΣ 2. ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ 3. ΝΟΜΟΙ 4. ΦΤΩΧΟΙ 5. ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ
Κάθετα: 1. ΧΡΗΘ 2. ΙΠΠΙΑΣ 3. ΤΥΡΑΝΝΟΣ 4. ΣΟΛΩΝΑΣ.
3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με στόχο την καταγραφή αξιολογικής κρίσης για το έργο του Πεισίστρατου. Ενδεικτική απάντηση: Επειδή έκανε πολλά δημόσια έργα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14. Ο Κλεισθένης θεμελιώνει τη δημοκρατία

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες σχετικές με την ενότητα: εκκλησία του δήμου, δημοκρατία, οστρακισμός.
- Να γνωρίσουν τους αγώνες του αθηναϊκού λαού για τη θεμελίωση της δημοκρατίας στο κράτος τους.
- Να κατανοήσουν με ποιο τρόπο οι νόμοι του Κλεισθένη θεμελίωσαν τη δημοκρατία και την προστατέψαν.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη: Μετά την κατάλυση της τυραννίδας άρχισαν πάλι οι πολιτικές ταραχές στην Αθήνα. Από τον ανταγωνισμό υπερίσχυσε ο Κλεισθένης, ο οποίος θεμελίωσε το δημοκρατικό πολίτευμα το 508 π.Χ. Η Αττική οργανώθηκε σε 10 φυλές, που πήραν τα ονόματά τους από τους τοπικούς ήρωες της Αθήνας (Κεκροπίς, Ερεχθίδης, Αιγιής...). Κάθε φυλή τη χώρισε σε 10 αυτοτελείς κοινότητες που ονομάστηκαν δήμοι. Αρχικά ήταν 100 και αργότερα έγιναν περισσότεροι.

Βουλή των 500: Οι 50 βουλευτές κάθε φυλής ήταν υπεύθυνοι για τις εργασίες της βουλής για το χρονικό διάστημα 36 ημερών (πρυτανεία) και ονομάζονταν πρυτάνεις και η φυλή τους πρυτανεύουσα. Η θητεία των βουλευτών διαρκούσε ένα χρόνο.

Οι 10 στρατηγοί: Η θητεία τους διαρκούσε ένα χρόνο και ήταν αιρετοί άρχοντες. Επικεφαλής του αθηναϊκού στρατού ήταν ο πολέμαρχος. Αυτοί μετά το 487 π.Χ. απέκτησαν και πολιτικές αρμοδιότητες. Η εκκλησία του δήμου έγινε το ανώτατο όργανο εξουσίας και αποφάσιζε για όλα τα σπουδαία ζητήματα. Σημαντικό μέτρο για την προστασία της δημοκρατίας ήταν ο εξοστρακισμός (βλ. σχετικό παράθεμα).

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

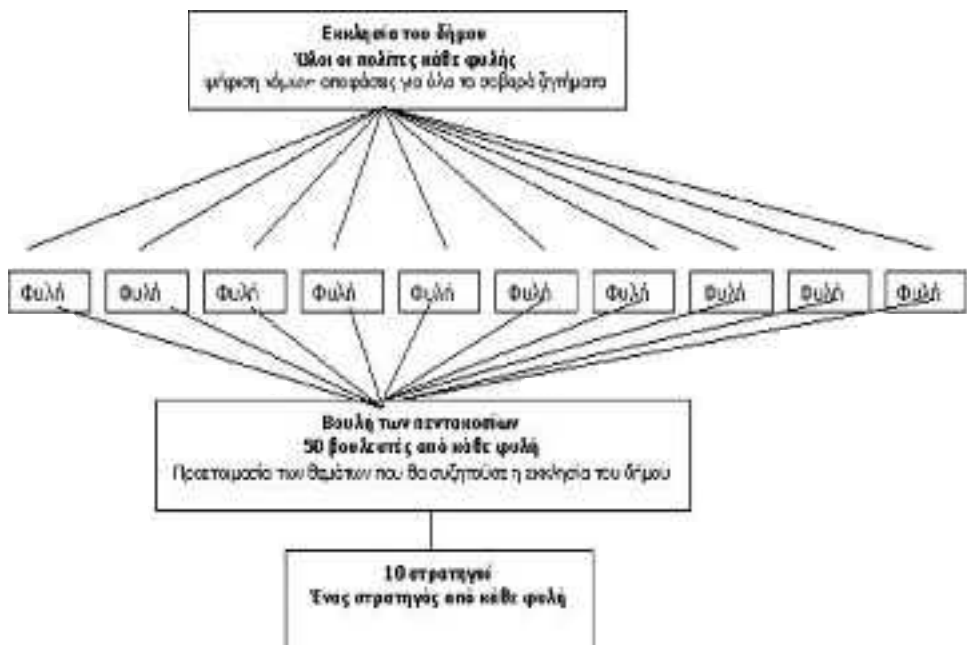
1. Αθήνα, Χρυσός Αιώνας, εκπαιδευτικό λογισμικό, παραγωγή Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη.
2. «Δημοκρατία, ταξίδι στο χρόνο», εκπαιδευτικός φάκελος, έκδοση ΥΠ.ΠΟ-ICOM.
3. «Ο δημόσιος βίος του Αθηναίου πολίτη», εκπαιδευτικός φάκελος, έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων.
4. Αρχαία Αθήνα, σειρά: ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ, εκδόσεις Ερευνητές.
5. Στην Αγορά των αρχαίων Αθηναίων, Κ. Βέτσης - Μαρίζα Ντεκάστρο, εκδόσεις Γνώση.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται να γίνει ανάγνωση του 2ου παραθέματος και στη συνέχεια να αναφερθούν από το δάσκαλο πρόσθετα στοιχεία σχετικά με την προσωπικότητα του Κλεισθένη. Μπορεί στο σημείο αυτό να γίνει ερώτηση του τύπου: Γιατί πιστεύετε ότι τα προηγούμενα χρόνια ο Κλεισθένης ήταν εξόριστος;

Στη συνέχεια καλούμε τους μαθητές να παρατηρήσουν την εικόνα 4 του βιβλίου τους και να διαβάσουν τη λεζάντα που υπάρχει κάτω από αυτή. Έτσι κατανοούν τον τρόπο με τον οποίο χωρίστηκαν την εποχή του Κλεισθένη οι Αθηναίοι πολίτες. Σ' αυτό το σημείο μπορεί να συμπληρωθεί και η άσκηση 4 του τετραδίου εργασιών.

Για την καλύτερη κατανόηση του τρόπου που λειτουργούσε το κράτος της Αθήνας εκείνη την εποχή προτείνεται να γίνει στον πίνακα σχηματική παράσταση του τύπου:

Το παραπάνω διάγραμμα (ενδεικτικό) συμπληρώνουμε σταδιακά ξεκινώντας από τις φυλές και σε συνεργασία με τους μαθητές. Συνδυαστικά οι μαθητές αξιοποιούν το κείμενο από το βιβλίο τους.

Σε αυτή τη φάση η διδασκαλία θα πρέπει να έχει ως στόχο όχι την απομνημόνευση όρων, αλλά την κατανόηση του τρόπου που λειτουργεί το πολίτευμα στα χρόνια του Κλεισθένη. Τοποθετείται στην κορυφή του σχεδιαγράμματος η εκκλησία του δήμου, για να φανεί και σχηματικά ότι ήταν το όργανο που είχε τη μεγαλύτερη δύναμη.

Μετά την ολοκλήρωση του σχεδιαγράμματος, θέτουμε στους μαθητές την ερώτηση 1 που υπάρχει στο βιβλίο τους και στη συνέχεια συμπληρώνεται η άσκηση 2 από το τετράδιο εργασιών (διαμορφωτική αξιολόγηση της διδασκαλίας).

Ακολούθως γίνεται ανάγνωση του 1ου παραθέματος και παρατήρηση της εικόνας 3 και οι μαθητές απαντούν σε ανοικτή ερώτηση που έχει ως σκοπό να αναδείξει τους λόγους για τους οποίους υιοθετήθηκε ως μέτρο ο οστρακισμός.

Εναλλακτική προσέγγιση

Χρησιμοποιείται ως προοργανωτής η ενότητα με τα πολιτεύματα. Με κατάλληλες ερωτήσεις οι μαθητές, μέσα από τα προηγούμενα γνωστικά σχήματα που κατέχουν, επαναφέρουν στη μνήμη τους ότι μετά την τυραννία το επόμενο πολίτευμα στην αρχαϊκή Ελλάδα ήταν η δημοκρατία (διαγνωστική αξιολόγηση).

Ο δάσκαλος κάνει αναφορά στη δημοκρατία που ισχύει σήμερα και ρωτάει τους μαθητές ποιο είναι το βασικό στοιχείο που τη χαρακτηρίζει (συμμετοχή του λαού στην εξουσία). Το παραπάνω συμπέρασμα μπορεί να διεξαχθεί και με την ετυμολογική ανάλυση της λέξης και το συσχετισμό της με άλλες λέξεις που έχουν ως συνθετικό τη λέξη «δήμος» (λεξιλογική δραστηριότητα).

Στη συνέχεια η συζήτηση επικεντρώνεται στην αρχαία Αθήνα με σκοπό οι μαθητές να αναφέρουν τρόπους με τους οποίους πιστεύουν ότι το πολίτευμα θα γινόταν πιο δημοκρατικό. Οι προτάσεις κωδικοποιημένες αναγράφονται στον πίνακα.

Ακολουθεί η απόδοση της ενότητας αφηγηματικά από το δάσκαλο με ταυτόχρονη σχηματική παράσταση στον πίνακα. Μετά την ολοκλήρωση της αφήγησης, οι μαθητές προσπαθούν να διακρίνουν συσχετισμούς ανάμεσα στα μέτρα του Κλεισθένη και στις δικές τους προτάσεις, τις αυτοαξιολογούν και διαπιστώνουν τους λόγους που θεμελιώνεται αυτήν την εποχή η δημοκρατία στην Αθήνα.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «σύστημα» και «εξέλιξη».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στην αναγκαιότητα της συνύπαρξης των ατόμων σε σύνολα μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες.

2. Σε ζητήματα που αφορούν στους τρόπους με τους οποίους γίνεται η λειτουργία του πολιτικού συστήματος της δημοκρατίας, τις διαδικασίες και τους κανόνες (νόμους) της.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με τη Νεοελληνική Γλώσσα, τα Μαθηματικά και τη Μελέτη Περιβάλλοντος να αναπτυχθεί το θέμα: «Η δημοκρατία στην τάξη μας». Δραστηριότητες σχετικές μπορεί να είναι: θέσπιση αξιωμάτων που είναι απαραίτητα για την οργάνωση του οικοσυστήματος της τάξης, διεξαγωγή εκλογών, καταγραφή και ανάρτηση νόμων – κανόνων που αφορούν στο σχεδιασμό και την ολοκλήρωση της δραστηριότητας των εκλογών, δημιουργία ομάδας καταμέτρησης των αποτελεσμάτων (εφορευτική επιτροπή) κ.λ.π.

Ο ρόλος του δασκάλου είναι καθοδηγητικός και συντονιστικός με παρεμβάσεις στις περιπτώσεις εκείνες που του ζητηθεί σχετική βοήθεια από τους μαθητές.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση βιωματικής προσέγγισης που συμπληρώνεται ανάλογα από τους μαθητές.

2. 1. Β, 2. Γ, 3. Β.

3. Άσκηση ανοικτού τύπου όπου οι μαθητές επιστρατεύουν ακούσματα και γνώσεις που έχουν αποκομίσει από την καθημερινότητά τους. Αν υπάρχει στο σχολείο εργαστήριο πληροφορικής, χρήσιμη είναι και η ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://www.parliament.gr/kids>

4. Άσκηση που γίνεται σε συνδυασμό με το 1ο παράθεμα από το βιβλίο του μαθητή. Σύγκριση ανάμεσα στην ταυτότητα του αρχαίου Αθηναίου και του Νεοέλληνα.

Επαναληπτικό μάθημα

Διδακτικοί στόχοι

- Να επαναλάβουν τα βασικότερα στοιχεία των κεφαλαίων.
- Να συγκρίνουν το κράτος της Αθήνας με εκείνο της Σπάρτης.
- Να αξιολογήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με στόχο την βιωματική εμπλοκή των μαθητών στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής μέσα από τη διαδικασία της ενσυναίσθησης.

2.

ΣΠΑΡΤΗ	ΑΘΗΝΑ
Λυκούργος	Πεισίστρατος
δύο βασιλιάδες	εκκλησία του δήμου
Ευρώτας	10 φυλές
Απέλλα	Ιππίας
πέντε έφοροι	Κλεισθένης
είλωτες	Σόλωνας
περίοικοι	Δράκοντας

3. 108 χρόνια

4. αρχαϊκά χρόνια, αποικίες, ολιγαρχικό, στα μαντεία, κούροι, ποίηση, οι πέντε έφοροι, ανδρεία, Κόδρος, με τα εισόδηματά τους.

- 5.
Λυκούργος :	Νομοθέτης
Ησίοδος :	Ποιητής
Κόδρος :	Βασιλιάς
Σόλωνας :	Νομοθέτης
Σαπφώ :	Ποιήτρια
Κλεισθένης :	Θεμελιωτής της δημοκρατίας
Πεισίστρατος :	Τύραννος
Δράκοντας :	Νομοθέτης
Ιππίας :	Τύραννος

6. Άσκηση γλωσσολογική για την καλύτερη κατανόηση της ετυμολογίας λέξεων που χρησιμοποιούνται στην Νεοελληνική και ανήκουν στην ίδια οικογένεια με τη λέξη «δήμος». Ενδεικτικά: δημοφιλής, δημοψήφισμα, δημοκράτης, δημοσκόπηση, δημοπρασία. Ενισχυτικά οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν και το λεξικό τους.

3η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι Μηδικοί πόλεμοι

Ο ιστορικός που θέλει να κατανοήσει τι σήμαιναν οι Μηδικοί πόλεμοι αντιμετωπίζει μια πρώτου μεγέθους δυσκολία: δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει γι' αυτόν το σκοπό παρά μια μοναδική πηγή, την αφήγηση του Ηροδότου, ενός Έλληνα από την Αλικαρνασσό, στη δυτική ακτή της Μικράς Ασίας, που διάφοροι λόγοι τον ώθησαν να μεταναστεύσει στη Σάμο, και ύστερα στους Θουρίους, όπου ήταν παρών στην ίδρυση της πόλης μαζί με τους αποίκους που είχε στείλει ο Περικλής. Στο ενδιάμεσο διάστημα είχε μείνει στην Αθήνα όπου και έκανε δημόσιες αναγνώσεις του έργου του. Στην αρχή κιάλας της αφήγησής του, στον πρόλογο, ο Ηρόδοτος δηλώνει ότι το θέμα γι' αυτόν είναι να διατηρήσει τη μνήμη της σύγκρουσης ανάμεσα σε δύο πολιτισμούς, τον ένα της ελληνικής πόλης, προπύργιο της ελευθερίας, και τον άλλο της περσικής αυτοκρατορίας, σύμβολο του δεσποτισμού. Και το γεγονός ότι αυτός ο γεμάτος περιέργεια παρατηρητής περιγράφει με φιλική συχνά διάθεση τα παράξενα έθιμα των λαών που συνιστούν την περσική αυτοκρατορία δεν αντιφάσκει με την αρχική μεροληψία του. Γι' αυτό, αν κάποιος θέλει να καταλάβει τι πραγματικά διακυβευόταν και ποια ήταν η φύση των συγκρούσεων ανάμεσα στους Έλληνες και τους «βαρβάρους», θα πρέπει να δει με κριτικό μάτι τη διήγηση του ιστορικού και, εφόσον δεν υπάρχουν επιχειρήματα από άλλες πηγές που θα μπορούσε να αντιτάξει, να κοιτάξει όσο γίνεται πιο προσεκτικά τη διήγηση του Ηροδότου.

Claude Mossé, Annie Schnapp – Gourbeillon, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, μετ. Λύντια Στεφάνου, Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2002, σ. 233-235.

Η σημασία της ελληνικής νίκης

Η παγκόσμια σημασία της ελληνικής κατά των Περσών νίκης είναι ολοφάνερη. Αποκρούοντας οι Έλληνες τη θύελλα που ήλθε από την Ανατολή έδωσαν στην πολιτική και πολιτιστική ζωή της Δύσεως σκοπό και κατεύθυνση για έναν αιώνα. Με τον νικηφόρο αγώνα τους για την Ελευθερία γενιέται η Ευρώπη σαν ιδέα και σαν πραγματικότητα. Τα αγαθά, για τα οποία έδωσε τότε τη ζωή του ο Ελληνισμός, είναι ακόμη και σήμερα οι υπέρτατες αξίες για την κοινωνία της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας. Το γεγονός ότι ο ελληνικός πολιτισμός κατόρθωσε να βρει, με πλήρη εσωτερική και εξωτερική ελευθερία, το δρόμο του προς τα ύψιστα εκείνα επιτεύγματα, τα οποία η Ευρώπη παρέλαβε και θαυμάζει σαν ανυπέβλητα, σαν κλασικά πρότυπα στην εικαστική τέχνη, στη δραματουργία, στη φιλοσοφία και στην ιστοριογραφία, οφείλεται στους προμάχους της Σαλαμίνας, και των Πλαταιών, στο Θεμιστοκλή και όχι λιγότερο στον Πausανία.. οι Έλληνες δεν υπερασπίστηκαν μόνο την πολιτική ελευθερία, αλλά και την πνευματική αυτονομία του ανθρώπου, και αν εμείς σήμερα μπορούμε να λεγόμαστε άνθρωποι ελεύθεροι, άνθρωποι που έχουμε το δικαίωμα να σκεφτόμαστε, το χρωστάμε σ' εκείνους, που δημιούργησαν τις προϋποθέσεις γι' αυτό.

Συγκρινόμενη η Ελλάς με το απέραντο μέγεθος της περσικής κοσμοκρατορίας εμφανίζεται σαν μια χώρα δεύτερης ή τρίτης τάξεως, η οποία, καθώς ήταν κατακομματιασμένη σε αναρίθμητα κρατίδια, κάθε άλλο παρά προορισμένη φαινόταν για έναν πραγματικά κοσμοϊστορικό ρόλο. Το παράδειγμα του αγώνος για την ελευθερία λοιπόν αποδεικνύει ότι η ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος δεν εξαρτάται από γεωγραφικούς και πολιτικούς παράγοντες, γιατί στηρίζεται κυρίως στη δυναμικότητα της δημιουργικής προσωπικότητας, όχι στο συλλογικό παράγοντα του πλήθους, το οποίο είναι απαραίτητο στον πολιτικό για την πραγματοποίηση των σχεδίων του. Είναι άραγε σύμπτωση το ότι το περσικό κράτος, αν εξαιρέσει κανείς τους ηγεμόνες του, που απαθανάτιζαν τις πράξεις τους όπως οι Ασσύριοι βασιλείς πάνω σε μνημειώδεις επιγραφές, δεν έχει να μας επιδείξει ούτε ένα ξεχωριστό άτομο, του οποίου η δράση να έχει αφήσει τη σφραγίδα της σε οποιονδήποτε τομέα του ανθρώπινου πνεύματος; Παρά τις αναμφισβήτητες ικανότητές τους οι Πέρσες κατεπνίγησαν γρήγορα από το αγκάλιασμα της Ανατολής, το τέλος του

πολιτισμού τους ήρθε με την ισοπέδωση της προσωπικότητας, όχι με την έξαρση της ατομικότητας όπως στην Ελλάδα. Αντίθετα τούτη εξακολούθησε να δίνει στην Περσία επί αιώνες καινούργιες δυνάμεις και νέα ζωή με τους καλλιτέχνες, τους γιατρούς και τους σοφούς που της έστελνε. Σαν αντίδωρο δεν πήρε σχεδόν τίποτε ή ίσως ελάχιστα πράγματα, κυρίως δε ορισμένα υλικά στοιχεία. Ενώ το ελληνικό πνεύμα έγινε αληθινά το προζύμι ενός ολόκληρου κόσμου, της Δύσης και της Ανατολής.

Χ. Μπένγκτσον, Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος, μετ. Α. Γαβρίλη, Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1991², σ. 168.

Β. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15. Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μ. Ασίας

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν βασικά στοιχεία για τη δημιουργία, την επέκταση και το χαρακτήρα του κράτους των Περσών ως το τέλος του 6ου αιώνα, καθώς και τις συνθήκες που επικρατούσαν στις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας.
- Να γνωρίσουν την επανάσταση και την προσπάθεια για ανεξαρτησία των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας.
- Να κατανοήσουν βασικές ιστορικές έννοιες σχετικές με την ενότητα, όπως: σατραπής, λεηλασία, επανάσταση.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας περιήλθαν στην κυριαρχία των γειτόνων τους Λυδών στα μέσα του 6ου αι. π.Χ., ανεξάρτητη έμεινε μόνο η Μίλητος. Ο λυδικός ζυγός δεν ήταν βαρύς και οι πόλεις άκμαζαν. Μετά τα μέσα του 6ου αι. υποτάχθηκαν στους Πέρσες. Τη διοίκησή τους τότε ανέλαβαν Έλληνες τύραννοι, έμπιστοι του βασιλιά. Ο νέος ζυγός ήταν πολύ βαρύς. Λίγο αργότερα οι Πέρσες πραγματοποίησαν εκστρατεία στη Σκυθία, βόρεια του Δούναβη, η οποία απέτυχε. Υπέταξαν όμως τη Θράκη ως το Στρυμόνα και ανάγκασαν το βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα Α' να δηλώσει υποταγή. Υποκινητής της ιωνικής εξέγερσης ήταν ο τύραννος της Μιλήτου, ο Αρισταγόρας. Παρόλο που η επανάσταση εξαπλώθηκε γρήγορα από το Βόσπορο μέχρι την Κύπρο, τελικά απέτυχε λόγω της κακής οργάνωσης και της έλλειψης συνεργασίας μεταξύ των επαναστατών. Στην Αθήνα παίχτηκε η τραγωδία του Φρυνίχου «Μιλήτου Άλωσις». Οι Αθηναίοι τιμώρησαν τον ποιητή με πρόστιμο 1.000 δραχμών, επειδή τους θύμιζε «οικεία κακά».

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με την έκταση του περσικού κράτους τον 6ο αιώνα π.Χ.
2. Οι ανατολικοί πολιτισμοί - Μήδοι και Πέρσες, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://users.ach.sch.gr>
3. Οι Πέρσες, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.haef.gr/chilias/greek/other/byzantine>
4. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Μηλιάδης Γιάννης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1992.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως αφόρμηση αρχικά ο χάρτης 2 από το βιβλίο του μαθητή. Οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν κάποιες από τις περιοχές που βρίσκονται σήμερα εκεί που απλωνόταν άλλοτε η περσική αυτοκρατορία. Ο δάσκαλος επικεντρώνει την προσοχή τους κυρίως στις πόλεις της Μ. Ασίας και στη συνέχεια γίνεται ανάγνωση του προοργανωτή.

Επειδή δεν προϋπάρχει σχετική γνωστική δομή, είναι προτιμότερη η προσέγγιση της συγκεκριμένης ενότητας με την τεχνική της τμηματικής αφήγησης, ώστε οι μαθητές μέσω των καινούριων γνώσεων να μπορέσουν να καταλήξουν σε συμπεράσματα και να εμβαθύνουν στη συνέχεια για να κατανοήσουν το πολιτικό σκηνικό της εποχής εκτός του ελλαδικού χώρου.

Κρίνεται απαραίτητο να γίνει αρχικά η ανάγνωση του παραθέματος 2, για να κατανοήσουν οι μαθητές τον τρόπο με τον οποίο η περσική αυτοκρατορία μεγάλωσε, κατακτώντας δηλαδή σιγά σιγά τις γύρω περιοχές. Μετά την ανάγνωση θα πρέπει να βρουν στο χάρτη την περιοχή της Λυδίας και τις Σάρδεις, πρωτεύουσα του κράτους των Λυδών.

Ακολουθούν ανάλογες ερωτήσεις, για να διαφανεί το πολίτευμα και ο τρόπος διακυβέρνησης μιας τόσο μεγάλης αυτοκρατορίας. Ανάμεσα στα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξουν οι μαθητές είναι και η επανάσταση-εξέγερση των ιωνικών πόλεων.

Οι μαθητές στη συνέχεια καλούνται να απαντήσουν στη ερώτηση 1 του βιβλίου τους. Συνεχίζεται η αφήγηση από το δάσκαλο με τα γεγονότα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της ιωνικής επανάστασης και την κατάληξή της. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας και, αφού διαβάσουν ανά ομάδα το παράθεμα 1, καλούνται να απαντήσουν στη 2η ερώτηση του βιβλίου τους. Συλλέγονται οι απαντήσεις των ομάδων και γίνεται αξιολόγησή τους. (Οι ίδιοι οι μαθητές εκτιμούν την ορθότητα των απαντήσεων που έχουν δοθεί).

Οι ασκήσεις 1 και 2 είναι επαναληπτικού τύπου όλης της ενότητας και μπορούν να γίνουν είτε μέσα στην τάξη, αν ο χρόνος το επιτρέπει, είτε στο σπίτι.

Η άσκηση 3, που βασίζεται σε συσχέτισμό με προηγούμενα γνωστικά αντικείμενα, είναι προτιμότερο να δουλευτεί στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Η ενότητα, επειδή πραγματεύεται γνωστικό αντικείμενο εντελώς καινούριο, θεωρείται αρκετά απαιτητική, γεγονός που καθιστά το ρόλο του δασκάλου, κατά τη γνώμη μας, ιδιαίτερα παρεμβατικό. Μια εναλλακτική μέθοδος θα ήταν αρχικά η αφήγηση ολόκληρης της ενότητας από το δάσκαλο. Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν τα παραθέματα 1 και 2, να παρατηρήσουν το χάρτη 2 και σε συνδυασμό με το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο τους να θέσουν ανά ομάδες σχετικές ερωτήσεις που θα τις απευθύνουν στους συμμαθητές τους. Για την αξιολόγηση των απαντήσεων χρησιμοποιείται η μέθοδος της αυτοδιόρθωσης από το σώμα της τάξης. Για τη διαμορφωτική αξιολόγηση γίνονται συλλογικά οι ασκήσεις 1 και 2 από το τετραδίο εργασιών, αν ο χρόνος το επιτρέπει. Μέσω αυτής ο δάσκαλος θα «φωτίσει» περισσότερο κάποια σημεία, που πιθανόν δεν έχουν κατανοηθεί απόλυτα από τους μαθητές.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «σύστημα», «μεταβολή» και «πολιτισμός». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα μεταβολών στη δυναμική των κρατών που οδηγούν στη δημιουργία νέων δυνάμεων.
2. Σε ζητήματα διαφορετικών πολιτικοκοινωνικών δομών - συστημάτων.
3. Σε ζητήματα πολιτισμού που παρουσιάζουν τόσο όμοια όσο και διαφορετικά στοιχεία, ανάλογα με το περιβάλλον που αναπτύσσονται και τις ανάγκες των ανθρώπων που εξυπηρετούν.

Προτείνεται ο δάσκαλος, σε συνδυασμό με την άσκηση 3 του τετραδίου εργασιών και του 3ου παραθέματος, να δώσει έναυσμα για συζήτηση στην τάξη σχετική με την εκπαίδευση και τον τύπο της αγωγής που δινόταν στα παιδιά τα αρχαία χρόνια και αυτόν που υιοθετούν οι σύγχρονες κοινωνίες σήμερα. Οι μαθητές μπορούν να προβούν σε συνθετική εργασία συγκριτικού χαρακτήρα για την ανάδειξη των χαρακτηριστικών που θα έπρεπε να έχει ο έφηβος του 6ου αιώνα π.Χ. (συνδυασμός γνώσεων σχετικών με Σπάρτη, Περσία) και αυτά που καλείται να έχει σήμερα, ώστε να διαφανεί ότι η εξέλιξη του πολιτισμού, καθώς οι ανάγκες της κοινωνίας ορίζουν και τον τύπο της αγωγής. (Διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Μελέτης Περιβάλλοντος.)

Η εργασία μπορεί να αξιοποιηθεί και διαπολιτισμικά, εφόσον υπάρχουν στην τάξη μαθητές που προέρχονται από διαφορετικά εκπαιδευτικά συστήματα.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση τελικής αξιολόγησης, κατανόησης της ενότητας.

ΜΙΛΗΤΟΣ, ΕΡΕΤΡΙΕΙΣ, ΓΙΝΟΤΑΝ, ΑΦΡΙΚΗ, ΛΑΔΗ, Ο ΣΤΡΑΤΟΣ, ΣΑΤΡΑΠΕΙΕΣ, ΒΑΡΥΤΕΡΟ, ΑΘΗΝΑΙΟΙ, ΣΑΤΡΑΠΕΣ, ΙΩΝΕΣ, ΛΥΠΗ, ΙΩΝΩΝ, ΑΡΧΗΓΟΣ, ΣΑΡΔΕΙΣ

2. Άσκηση λεξιλογική για την κατανόηση βασικών ιστορικών εννοιών της ενότητας.

α) σατραπείες, σατράπες β) επανάσταση, λεηλάτησαν γ) Μ. Ασίας, ελευθερία, ανεξάρτητες

3. Άσκηση ανοικτού τύπου, συσχέτισμός νέων και προηγούμενων γνώσεων, εξαγωγή δυναμικών γενικεύσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16. Ο περσικός κίνδυνος

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να κατανοήσουν λόγους για τους οποίους οι Πέρσες εκστράτευσαν εναντίον των Ελλήνων.
- Να γνωρίσουν την εκστρατεία του Μαρδόνιου.
- Να γνωρίσουν τον χρόνο, τον τρόπο διεξαγωγής και την έκβαση της μάχης του Μαραθώνα.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του πατριωτισμού ως παράγοντα νίκης.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι Πέρσες εφάρμοσαν επεκτατική πολιτική και στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. είχαν δημιουργήσει ένα απέραντο σε έκταση κράτος από τις Ινδίες μέχρι τη Λιβυκή έρημο και το Αιγαίο. Γι' αυτό στη συνέχεια στράφηκαν προς τη Δύση και αναπόφευκτα ήρθαν σε σύγκρουση με τους Έλληνες. Σκοπός της Α' εκστρατείας του Μαρδόνιου ήταν η παγίωση της περσικής κυριαρχίας στη Θράκη και τη Μακεδονία. Ο Δάτης και ο Αρταφέρνης είχαν μαζί ως σύμβουλό τους τον Ιππία, αυτός τους υπέδειξε να αποβιβάστούν στο Μαραθώνα για προσωπικούς λόγους. Ο Αθηναίος στρατηγός Μιλτιάδης εφάρμοσε στη μάχη ένα έξυπνο σχέδιο, γνωστό ως «λαβίδα», δηλαδή ενίσχυσε τα δύο άκρα και αποδυνάμωσε το κέντρο. Στην εξέλιξη πίστευε ότι τα ενισχυμένα άκρα θα νικήσουν τους απέναντι Πέρσες, θα συγκλίνουν και στη συνέχεια θα κυκλώσουν τον εχθρό. Το σχέδιο εξελίχθηκε με αυτόν τον τρόπο και οι Πέρσες τράπηκαν σε φυγή. Οι απώλειες των Περσών έφτασαν τους 6.400 άνδρες, ενώ των Αθηναίων μόνο τους 192 άνδρες (Ηρόδοτος). Στη συνέχεια ο περσικός στόλος κατευθύνθηκε στο Φάληρο με την ελπίδα ότι θα έβρισκε την Αθήνα αφύλακτη και θα την κυρίευε, αλλά διαψεύστηκε.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με την εκστρατεία του Μαρδόνιου και του Δάτη και του Αρταφέρνη.
2. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Μηλιάδης Γιάννης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1992.
3. Σχέδιο μαθήματος για τη μάχη του Μαραθώνα, ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.standards.dfes.gov.uk/schemes2/history/his14/14q4>
4. Σχέδιο μαθήματος για τη μάχη του Μαραθώνα, ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://users.ach.sch.gr/akalant/net/marathon/arxiki.htm>
5. Τα γεγονότα και η έκβαση της μάχης του Μαραθώνα, ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.geocities.com/babisnet/marathonas.htm>
6. Η μάχη του Μαραθώνα, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.csd.ucl.ac.uk/~sabalis/per3.htm>
7. Η περιοχή του Μαραθώνα, ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://hellas.teipir.gr/prefectures/greek/Attikis/Marathonas.htm>
8. Υπουργείο Πολιτισμού, Τύμβος Μαραθώνα, ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.culture.gr/2/21/211/21102a/g211ba09.html>
9. Στο Μαραθώνα, Μηδικόι πόλεμοι, Τσουκαλάς Γεώργιος, εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1994.
10. Όταν οι Πέρσες, Νικολοπούλου Αγγελική, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα, 1993.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Ο τίτλος του κεφαλαίου μπορεί να αξιοποιηθεί, προκειμένου οι μαθητές να μαντεύσουν ποιοι θα μπορούσαν να κινδυνεύουν από τους Πέρσες. Αναμένεται πως χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, αξιοποιώντας προηγούμενη γνώση, οι μαθητές είναι σε θέση να προβλέψουν την επιθετική διάθεση των Περσών εναντίον των Ελλήνων, για να επεκτείνουν το κράτος τους και να περάσουν στον ευρωπαϊκό χώρο. Προκειμένου να παρουσιαστούν οι Περσικοί πόλεμοι από το κεφάλαιο αυτό και στα επόμενα, θεωρείται χρήσιμη και αποτελεσματική η παρουσία μέσα στην τάξη ιστορικών χαρτών της εποχής με τις εκστρατείες και τις μάχες και η συμπλήρωση ιστορικής γραμμής. Με την αξιοποίηση αυτών των εποπτικών μέσων οι μαθητές βοηθούνται να ενταχθούν ιστορικά στον χώρο των γεγονότων και να αποκτήσουν σωστό χρονικό προσανατολισμό.

Σε κάθε περίπτωση βέβαια, οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν το χάρτη 1, ενώ παράλληλα ο δάσκαλος να αφηγηθεί την έκβαση της εκστρατείας του Μαρδόνιου.

Η παρουσίαση της μάχης του Μαραθώνα μπορεί να ξεκινήσει, αφού πρώτα οι μαθητές εντοπίσουν στο χάρτη 1 την πορεία του στόλου του Δάτη και του Αρταφέρνη, καθώς και τον τόπο της

μάχης. Έπειτα μπορεί να ακολουθήσει διήγηση των βασικότερων γεγονότων. Προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν το σχέδιο επίθεσης του Μιλτιάδη, εικόνα 3, μπορούν να συμπληρώσουν την άσκηση 2 στο τετράδιο εργασιών με τη βοήθεια του δασκάλου τους.

Στο σημείο αυτό μπορούν να διαβαστούν τα παραθέματα 2 και 3, όπου παρουσιάζονται η γενναιότητα, ο πατριωτισμός των Αθηναίων και η αναγνώρισή του κατορθωμάτων τους από τους Σπαρτιάτες. Η παρουσίαση της στολής του περσικού στρατού μπορεί να ενισχυθεί με την παρατήρηση της εικόνας 2 και της εικόνας 1 του προηγούμενου κεφαλαίου.

Τέλος οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν την εικόνα 4 με τον τύμβο των Αθηναίων ή το «Σωρό», όπου βρίσκονται θαμμένα τα λείψανα των 192 Αθηναίων και να διαβάσουν το παράθεμα 1. Στη συνέχεια καλούνται να απαντήσουν στις δύο ερωτήσεις του βιβλίου τους, αξιοποιώντας στοιχεία και από τα παραθέματα.

Ολοκληρώνοντας ο δάσκαλος μπορεί να διαβάσει την τελευταία φράση του κεφαλαίου και να παραπέμψει τους μαθητές στη συμπλήρωση της άσκησης 3, που σχετίζεται διαθεματικά με το ολυμπιακό αγώνισμα του Μαραθώνιου δρόμου.

Τέλος η άσκηση 1, επαναληπτικού τύπου του κεφαλαίου, μπορεί να γίνει είτε μέσα στην τάξη, αν ο χρόνος το επιτρέπει, είτε στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν αν γνωρίζουν την τοποθεσία του Μαραθώνα ή αν έχουν επισκεφτεί το μέρος αυτό. Αν κάποιος από τους μαθητές αναφέρει ότι γνωρίζει την τοποθεσία, μπορεί να την εντοπίσει στο χάρτη της Ελλάδας και να διηγηθεί τα γεγονότα που περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο με παράλληλη αξιοποίηση του συνοδευτικού υλικού (παραθέματα και εικόνες).

Διαφορετικά μπορεί να χρησιμοποιήσει το παράθεμα 1 ως αφορμή, προκειμένου να κεντρίσει την περιέργεια και το ενδιαφέρον των μαθητών και στη συνέχεια να αφηγηθεί την εκστρατεία του Μαρδόνιου και τη μάχη στο Μαραθώνα.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός», «εξέλιξη» και «επικοινωνία».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς και ιστορικής ταυτότητας.
2. Σε θέματα ολυμπιακής παιδείας και εκπαίδευσης.
3. Σε ομοιότητες και διαφορές που αφορούν στη διεξαγωγή των Ο.Α. (αρχαίων και σύγχρονων). Προτείνεται ο δάσκαλος σε συνδυασμό με την άσκηση 3 του τετραδίου εργασιών να αναθέσει στους μαθητές ανά ομάδες την παρουσίαση του ολυμπιακού αγωνίσματος του Μαραθώνιου δρόμου με ιδιαίτερη αναφορά στον πρώτο ολυμπιονίκη, Σπύρο Λούη. Η εργασία μπορεί να πραγματοποιηθεί σε συνεργασία με τον καθηγητή της φυσικής αγωγής, σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής, της Φυσικής Αγωγής και της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση τελικής αξιολόγησης, κατανόησης του κεφαλαίου.
 - 7 Οι Αθηναίοι και οι Πλαταιείς εφάρμοσαν το σχέδιο του Μιλτιάδη και νίκησαν.
 - 4 Ο Δαρειός έστειλε στην Ελλάδα το Δάτη και τον Αρταφέρνη.
 - 2 Αρχηγός της εκστρατείας των Περσών ορίστηκε ο Μαρδόνιος.
 - 6 Οι Αθηναίοι αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στο Μαραθώνα.
 - 3 Ο στόλος των Περσών καταστρέφεται κοντά στο Άγιο όρος.
 - 1 Ο βασιλιάς των Περσών αποφασίζει να επιτεθεί στις ελληνικές πόλεις-κράτη.
 - 5 Οι Πέρσες κατέστρεψαν την Ερέτρια.
2. Ανοικτή άσκηση σχεδιασμού, προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν το σχέδιο του Μιλτιάδη στη μάχη του Μαραθώνα. Η καθοδήγηση του δασκάλου θεωρείται απαραίτητη, αξιοποιώντας τις πληροφορίες που περιέχονται στα πρόσθετα στοιχεία.
3. Άσκηση με διαθεματικό χαρακτήρα, προκειμένου οι μαθητές να συνδέσουν την ιστορική μάχη, με το αντίστοιχο ολυμπιακό αγώνισμα του Μαραθώνιου δρόμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17. Η μάχη των Θερμοπυλών

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τον χρόνο, τον τρόπο διεξαγωγής και την έκβαση της μάχης των Θερμοπυλών.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του πατριωτισμού ως παράγοντα νίκης.
- Να εκτιμήσουν το μέγεθος της θυσίας του Λεωνίδα και των συντρόφων του.

Πρόσθετα στοιχεία

Το φθινόπωρο του 481 π. Χ. με πρωτοβουλία της Αθήνας και της Σπάρτης πραγματοποιήθηκε στον Ισθμό της Κορίνθου συνέδριο, στο οποίο έλαβαν μέρος 31 ελληνικές πόλεις. Σ' αυτό λήφθηκαν οι εξής αποφάσεις: 1) Να αμυνθούν από κοινού οι Έλληνες εναντίον των Περσών. 2) Να τερματίσουν τις μεταξύ τους διαμάχες. 3) Να τιμωρήσουν τις πόλεις που θα μίδιζαν. 4) Να είναι οι Σπαρτιάτες αρχηγοί του στρατού και του στόλου.

Ο Ξέρξης ξεκίνησε με μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις την άνοιξη του 480 π.Χ. από τις Σάρδεις, πέρασε τον Ελλήσποντο, τη Θράκη και τη Μακεδονία. Κάποιες ελληνικές πόλεις φοβήθηκαν την τεράστια περσική δύναμη και πήγαν με το μέρος του εχθρού. Αρχικά οι Έλληνες αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στα Τέμπη, αλλά άλλαξαν γνώμη, γιατί η τοποθεσία κρίθηκε ακατάλληλη. Ο Λεωνίδας, όταν οι Πέρσες άρχισαν να κάνουν κυκλωτικές κινήσεις, ζήτησε από τους άλλους Έλληνες να φύγουν, για να χρησιμοποιηθούν αλλού. Ο ίδιος όμως έμεινε στη θέση του υπακούοντας στους νόμους της Σπάρτης. Αμφίρροπες ήταν και οι συγκρούσεις στο Αρτεμίσιο.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με τη Β' εκστρατεία του Μαρδόνιου.
2. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Μηλιάδης Γιάννης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1992.
3. Η μάχη των Θερμοπυλών, ηλεκτρονική διεύθυνση:
http://www.ramuniversal.com/xplorer/sparta/sparta_gr_culture.asp
4. Περσικοί πόλεμοι, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.sikyon.com/Athens/ahist_gr02.html
5. Υπουργείο Πολιτισμού, Θερμοπύλες, ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.culture.gr/2/21/211/21114n/g211nn01.html>
6. Όταν οι Πέρσες, Νικολοπούλου Αγγελική, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1993.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Καθώς το κεφάλαιο περιλαμβάνει τα στοιχεία και τα γεγονότα της μάχης των Θερμοπυλών, προτείνεται η τμηματική αφήγηση ως η αποτελεσματικότερη προσέγγιση.

Αρχικά οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν στο χάρτη 1 την πορεία του περσικού στρατού και να εντοπίσουν την περιοχή των Θερμοπυλών. Ο δάσκαλος αναφέρει ότι την αρχηγία του ελληνικού στρατού ανέλαβαν οι Σπαρτιάτες, ύστερα από σύμφωνη γνώμη όλων των Ελλήνων. Ζητά μάλιστα από τους μαθητές να αναφέρουν πιθανούς λόγους γι' αυτή την απόφαση, απαντώντας έτσι στην 1η ερώτηση του βιβλίου τους.

Η παρουσίαση της προσωπικότητας του βασιλιά της Σπάρτης, Λεωνίδα μπορεί να γίνει μέσω του παραθέματος 2, ενώ θα πρέπει να τονιστεί και η ιστορική απάντησή του προς τον Ξέρξη: «Μολών λαβέ». Συμπληρωματικά οι μαθητές παρατηρούν τα περσικά βέλη στην εικόνα 4.

Κατά την περιγραφή της μάχης θα πρέπει αρχικά να επισημανθεί η ιδιαιτερότητα του χώρου των Θερμοπυλών: στενό πέρασμα, που δυσκόλευε του Πέρσες, καθώς και οι δυνάμεις των δύο στρατών: 7.000 Έλληνες και πολυάριθμοι Πέρσες.

Στη συνέχεια θα πρέπει να τονιστεί πως η έκβαση της μάχης κρίθηκε από την προδοσία του Εφιάλτη, μέσω του παραθέματος 4. Σκηνές από την άνιση μάχη και την ηρωική θυσία των Σπαρτιατών και των Θεσπιέων παρουσιάζονται στο παράθεμα 3.

Σε αυτό το σημείο μπορεί να διαβαστεί το επίγραμμα του Σίμωνιδη και να απαντηθεί η 2η ερώτηση. Η τελευταία παράγραφος του κειμένου μπορεί να λειτουργήσει ως προοικονομία (εισαγωγική σύνδεση) των γεγονότων του επόμενου κεφαλαίου.

Προκειμένου να επισημανθεί το μέγεθος της θυσίας των Ελλήνων και ο αντίκτυπος που είχε και έχει ακόμη και σήμερα η μάχη στη Θερμοπύλες και η προδοσία του Εφιάλτη, οι μαθητές μπορούν να διαβάσουν το παράθεμα 1 και ο δάσκαλος να εξηγήσει όσο πιο απλά γίνεται τους συμβολι-

σμούς που περιέχονται στο ποίημα. Ενισχυτικά μπορεί να συμπληρωθεί και η λεξιλογική άσκηση 1 στο τετράδιο εργασιών.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες 2 και 3 και αναφέρουν αν έχουν επισκεφτεί τον χώρο των Θερμοπυλών. Καλό θα ήταν να επισημανθεί με αφορμή την εικόνα 2 πως το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής έχει μεταβληθεί στο πέρασμα των χρόνων λόγω εξωγενών (παρέμβαση του ανθρώπινου παράγοντα) και ενδογενών παραγόντων (μεταβολές από φυσικά φαινόμενα). Τέλος, οι ασκήσεις 2 και 3, συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου, μπορεί να γίνουν είτε μέσα στην τάξη, αν ο χρόνος το επιτρέπει, είτε στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αφορμή ο τίτλος του κεφαλαίου καθώς και η εικόνα 3. Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν αν γνωρίζουν ή αν έχουν επισκεφτεί την περιοχή των Θερμοπυλών, ή αν έχουν δει το μνημείο του Λεωνίδα.

Ανάλογα με τις απαντήσεις τους, μπορεί να ξεκινήσει η παρουσίαση των γεγονότων που αφορούν στη μάχη των Θερμοπυλών με διήγηση.

Εναλλακτικά ο δάσκαλος μπορεί να γράψει στον πίνακα τη φράση «φυλάω Θερμοπύλες» και με διαλογική προσέγγιση να οδηγηθεί με τους μαθητές στην ανάλυσή της και την αφήγηση της μάχης. Εφόσον βέβαια είναι εφικτή η επίσκεψη στο χώρο των Θερμοπυλών (λόγω απόστασης), προτείνεται ως δραστηριότητα απόκτησης βιωματικής γνώσης.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός», «επικοινωνία» και «τέχνη». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που αφορούν στην επικοινωνία μέσα από την ποίηση.
2. Σε θέματα παραγωγής ποιητικού λόγου (θεματολογία και ύφος) ανάλογα με την εποχή.
3. Στη χρήση συμβολισμών στα ποιήματα, οι οποίοι συνδέονται με ιστορικά γεγονότα.

Προτείνεται οι μαθητές να χωριστούν σε ομάδες εργασίας, που η καθεμιά θα επεξεργαστεί το ποίημα του Κ. Καβάφη Θερμοπύλες και θα αναλάβει να συνθέσει ένα δικό της. Δεδομένων των δυσκολιών που παρουσιάζει το συμβολικό ύφος του ποιητή, κρίνεται πως η βοήθεια και η καθοδήγηση του δασκάλου είναι απαραίτητες προκειμένου οι μαθητές να μπορέσουν να κατανοήσουν τη χρήση του συμβολισμού ως μέθοδο / εργαλείο ποιητικής έκφρασης.

Η παραπάνω δραστηριότητα γίνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας:

Γ) είδα ένα τρομακτικό όνειρο και φοβήθηκα.

Β) προσπατεύω κάτι θυσιάζοντας ακόμα και τον εαυτό μου.

2. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου, την οποία μπορούν να αυτοδιορθώσουν οι μαθητές:

Ξέρξη, εκστρατεία, Ελλάδα, μεγάλη, το φόβο, Ισθμό, Σπαρτιάτες, Λεωνίδας, Θερμοπύλες, Αρτεμίσιο, Πέρσες, Εφιάλτης, Έλληνες, 700 Θεσπείς, 300 Σπαρτιάτες, φιλοπατρία, ελευθερία τους.

3. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου, την οποία μπορούν να αυτοδιορθώσουν οι μαθητές:

Οριζόντια: 1. ΘΕΣΠΙΕΙΣ, 2. ΑΡΤΕΜΙΣΙΟ, 3. ΕΦΙΑΛΤΗΣ, 4. ΠΕΡΣΕΣ, 5. ΜΟΛΩΝ

Κάθετα: 1. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ, 2. ΛΕΩΝΙΔΑΣ, 3. ΣΠΑΡΤΗ, 4. ΣΤΕΝΟ, 5. ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τον χρόνο, τον τρόπο διεξαγωγής και την έκβαση της ναυμαχίας της Σαλαμίνας.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του πατριωτισμού ως παράγοντα νίκης.
- Να εκτιμήσουν το ρόλο που διαδραματίζουν οι ηγέτες.

Πρόσθετα στοιχεία

Θεμιστοκλής: σπουδαίος πολιτικός άνδρας, αρχηγός της δημοκρατικής παράταξης. Ήταν φιλόδοξος, διορατικός και δραστήριος. Ο Θουκυδίδης λέει γι' αυτόν: «Ο Θεμιστοκλής ήταν άξιος θαυμασμού περισσότερο από κάθε άλλον, γιατί στο πρόσωπό του αποδείχθηκε κατά τρόπο αναμφισβήτητο η μεγάλη αξία της μεγαλοφυΐας του». Θεώρησε τη μάχη του Μαραθώνα ως αρχή νέων αγώνων εναντίον των βαρβάρων. Γι' αυτό ήθελε να κάνει την Αθήνα ναυτική δύναμη. Έπεισε λοιπόν την εκκλησία του δήμου να ψηφίσει το ναυτικό του πρόγραμμα και με τα έσοδα από τα μεταλλεία του Λαυρίου κατασκεύασε 200 τριήρεις και έκανε την Αθήνα, την ισχυρότερη ναυτική δύναμη της Ελλάδας. Τα αποτελέσματα της πολιτικής του φάνηκαν κατά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Πολιτικός του αντίπαλος ήταν ο Αριστιδής, ο αρχηγός των αριστοκρατικών, άνδρας ήρεμος, πράος και δίκαιος. Όταν κάποτε ακούστηκε στο θέατρο ο στίχος του Αισχύλου: «δε φαίνεται δίκαιος, αλλά είναι», όλοι έστρεψαν το βλέμμα τους προς αυτόν. Παρόλο που ήταν εξόριστος την εποχή της ναυμαχίας, συνέβαλε με όλες του τις δυνάμεις στη νίκη των Ελλήνων.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με την εκστρατεία του Ξέρξη.
2. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Μηλιάδης Γιάννης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1992.
3. Ξύλινα τείχη, Σακελλαρίου Χάρης, εκδόσεις Πλοηγός, Αθήνα 1993.
4. Δραστηριότητες από το 33ο Δημ. Σχολείο Περιστερίου για τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.cc.uoa.gr/faiakes/1024x768/drastiriotites_2.html
5. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.salamina.gr/battle.htm>
6. Παιχνίδι για τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.moec.gov.cy/dde/klimakio/Themata/Istoria/Salamina/>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Το κεφάλαιο περιλαμβάνει τα γεγονότα μετά τη μάχη στις Θερμοπύλες. Ο δάσκαλος με ανάλογες ερωτήσεις μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να θυμηθούν προς τα πού είχε κατευθυνθεί ο ελληνικός στόλος, όταν έμαθε ότι οι Πέρσες πέρασαν τις Θερμοπύλες. Επισημαίνει πως τα γεγονότα που θα αναφερθούν διαδραματίστηκαν την ίδια χρονιά και προτείνει τη συμπλήρωση της ιστορικής γραμμής. Αναφέρει την κατάσταση που επικρατούσε στην Αθήνα, καθώς και τη διαφωνία των δύο αρχηγών του ελληνικού στόλου, του Ευρυβιάδη και του Θεμιστοκλή.

Σε αυτό το σημείο οι μαθητές μπορούν να διαβάσουν το παράθεμα 1 και να παρατηρήσουν την εικόνα 4. Καλό θα ήταν επίσης να εντοπιστεί στον ιστορικό χάρτη της Ελλάδας η Σαλαμίνα και να γίνει μια προσπάθεια περιγραφής της ιδιαιτερότητας του χώρου, ώστε να επισημανθούν τα πλεονεκτήματά του: στενό πέραςμα, κοντά στην Αθήνα, γνώριμα τα νερά για τα ελληνικά πλοία. Αυτά εξάλλου είναι και τα στοιχεία που είχε εντοπίσει ο Θεμιστοκλής και γι αυτό ήθελε να συγκρουστούν οι δύο στόλοι εκεί (ερώτηση 1).

Οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν τις ελληνικές τριήρεις στις εικόνες 1 και 3, πριν ξεκινήσει η διήγηση της έκβασης της ναυμαχίας. Ενισχυτικά διαβάζουν το παράθεμα 2, καθοδηγούμενοι από το δάσκαλο αναφέρουν τους λόγους της νίκης των Ελλήνων και απαντούν στην ερώτηση 2. Το πόσο σημαντικό ήταν το γεγονός αυτό για τους Αθηναίους μπορεί να τονιστεί μέσω της εικόνας 2, όπου και το νόμισμα το οποίο κόπηκε μετά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Καθώς η μορφή που ξεχωρίζει σε αυτό το κεφάλαιο είναι ο Θεμιστοκλής, μπορεί να αξιοποιηθεί το παράθεμα 3, προκειμένου οι μαθητές με κατάλληλες ερωτήσεις να διακρίνουν στοιχεία από την ηγετική πλευρά της προσωπικότητάς του.

Αφού ολοκληρωθεί η παρουσίαση της ενότητας οι μαθητές, σε ομάδες μπορούν να συμπληρώσουν αρχικά την άσκηση 1 και τη διορθώσουν με τη μέθοδο της αυτοαξιολόγησης.

Οι ομάδες εργασίας μπορούν ακόμη να επεξεργαστούν τις ασκήσεις 2 και 3, να παρουσιάσουν τις απαντήσεις τους στην τάξη και μέσα από συζήτηση να γίνει αξιολόγηση.

Εναλλακτική προσέγγιση

Η διδασκαλία του κεφαλαίου μπορεί να ξεκινήσει με την ομαδική συμπλήρωση της άσκησης 3 στο τετράδιο εργασιών. Αφού παρουσιαστούν οι απαντήσεις στον πίνακα, οι μαθητές μπορούν να αναφέρουν αν γνωρίζουν τη Σαλαμίνα ή αν έχουν ακούσει το όνομα του Θεμιστοκλή.

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει τη διήγηση των γεγονότων της ναυμαχίας και παράλληλα να

αξιοποιήσει το συνοδευτικό υλικό (παραθέματα και εικόνες).

Εναλλακτικά, εφόσον υπάρχει εργαστήριο πληροφορικής, ή κάποιος διαθέσιμος Η/Υ, μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποια από τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα, π.χ. Δραστηριότητες από το 33ο Δημ. Σχολείο Περιστερίου για τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://www.cc.uoa.gr/faiakes/1024x768/drastiriotites_2.html

Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός τόσο κατά την επιλογή του υλικού, όσο και κατά την προσαρμογή του στο μαθησιακό επίπεδο και τις ανάγκες των μαθητών του.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Επίσης το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία», «πολιτισμός», «χώρος» και «χρόνος».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα βιωματικής εμπειρίας και καταγραφής της πραγματικότητας.
2. Στο ρόλο της ιστορίας στη διάσωση γεγονότων του παρελθόντος.
3. Σε θέματα που αφορούν τον τρόπο συγγραφής της ιστορίας (ιστοριογραφία).

Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας να ζητήσει από τους μαθητές να φανταστούν ότι είναι παρόντες στη ναυμαχία της Σαλαμίνας και να προσπαθήσουν να διηγηθούν με το δικό τους τρόπο τα γεγονότα.

Πιο συγκεκριμένα: Ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει το ακόλουθο θέμα:

«Πολεμώντας τους Πέρσες στη Σαλαμίνα», ή «Ο μικρός πολεμιστής».

Οι μαθητές αναλαμβάνουν να συνθέσουν μια φανταστική αφήγηση των όσων συνέβησαν στη Σαλαμίνα, φροντίζοντας να διατηρήσουν όσον το δυνατόν περισσότερα από τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου, την οποία μπορούν να αυτοδιορθώσουν οι μαθητές:

Θεμιστοκλής, Ευρυβιάδης, Μάχη, Ισθμό, Σπαρτιάτης, Τριήρεις, Ο Ξέρξης, Καράβια, Λάθος, Η ναυμαχία, Σαλαμίνας

1. Άσκηση με διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στην οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το λεξικό:

Προτεινόμενες απαντήσεις: ναύτης, ναυτικό, ναύαρχος, ναυτιλία, ναυαγός, ναυτόπουλο, ναυπηγείο.

1. Άσκηση με διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος, όπου οι μαθητές ανάλογα με τον τόπο κατοικίας τους προσανατολίζονται σε σχέση με τη Σαλαμίνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19. Η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία της Μυκάλης

Διαδασκτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τον χρόνο, τον τρόπο διεξαγωγής και την έκβαση της μάχης των Πλαταιών και της ναυμαχίας της Μυκάλης.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του πατριωτισμού ως παράγοντα νίκης.
- Να εκτιμήσουν το αγαθό της ειρήνης που έχει ως αποτέλεσμα την πρόοδο.

Πρόσθετα στοιχεία

Ο Ξέρξης έφυγε για την πατρίδα του, επειδή φοβήθηκε μήπως οι Έλληνες τον αποκλείσουν στην Ελλάδα. Διέταξε μάλιστα το στόλο του να πλεύσει στον Ελλήσποντο, για να σώσει τις γέφυρες. Ο Μαρδόنيος επιδιώκοντας να εξασφαλίσει τη συμμαχία των Αθηναίων υποσχέθηκε ότι θα ανοικοδομήσει την πόλη και τους ναούς τους. Εκείνοι όμως του έδωσαν την εξής απάντηση: «Εφόσον ο ήλιος ακολουθεί τη συνηθισμένη πορεία του, ποτέ οι Αθηναίοι δε θα συμμαχήσουν με τους Πέρσες». Στη μάχη των Πλαταιών οι Αθηναίοι έτρεψαν σε φυγή τους Θηβαίους που είχαν μηδίσει. Οι Πέρσες πολέμησαν γενναία, αλλά φάνηκαν κατώτεροι από τους Σπαρτιάτες, στους οποίους για πρώτη φορά δινόταν η ευκαιρία να πολεμήσουν με όλες τους τις δυνάμεις κατά του περσικού στρατού. Οι σύμμαχοι τίμησαν τους Πλαταιείς για τη συμβολή τους στη νίκη και κή-

ρυξαν την πόλη τους ιερή και απαραβίαστη. Αποφάσισαν μάλιστα να τελούνται κάθε 5 χρόνια πανελλήνιοι αγώνες, τα Ελευθερία, σε ανάμνηση της νίκης.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ιστορικός χάρτης με την εκστρατεία του Ξέρξη.
2. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Μηλιάδης Γιάννης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1992.
3. Η μάχη των Πλαταιών, ηλεκτρονική διεύθυνση:
http://www1.fhw.gr/chronos/04/gr/politics/323exw_pers_sala.html
4. Η μάχη των Πλαταιών (Πηγές: Στρατιωτική Ιστορία τεύχος 35, Peter Connolly Greece and Rome at War. Greenhill Books, Ηροδότου Ιστορία.), ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.diplomatictimes.com/monimes/maxi/maxioct.htm>
3. Αρχαιολογικός χώρος Πλαταιών, υπουργείο Πολιτισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.culture.gr/2/21/211/21109a/g211ia09.html>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Στο κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται ουσιαστικά η παρουσίαση των γεγονότων των περσικών πολέμων. Προκειμένου οι μαθητές να αποκτήσουν μία ολοκληρωμένη εικόνα, προτείνεται να γίνει στην αρχή άμεση σύνδεση με το περιεχόμενο του προηγούμενου κεφαλαίου και ανακεφαλαιωτικός (συμπερασματικός) σχολιασμός.

Οι μαθητές γνωρίζουν ήδη την ήττα των Περσών στη Σαλαμίνα. Ο δάσκαλος με ανάλογες ερωτήσεις μπορεί να τους ζητήσει να υποθέσουν την εξέλιξη των συγκρούσεων. Χωρίς να σχολιάσει τις απαντήσεις τους, αφηγείται τις πρώτες ενέργειες του Μαρδόνιου.

Στην αναφορά στη νέα επίθεση των Περσών εναντίον της Αθήνας θα πρέπει να τονιστεί και η χρονολογία, ένα χρόνο περίπου μετά τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα και να συμπληρωθεί η ιστορική γραμμή. Σ' αυτό το σημείο οι μαθητές μπορούν να διαβάσουν το παράθεμα 1 και να εντοπίσουν στοιχεία που δηλώνουν την ομοψυχία, την ενότητα και την απόφαση των Ελλήνων να αντιμετωπίσουν για μια ακόμη φορά τους Πέρσες όλοι μαζί. Στο απόσπασμα εξάλλου αναφέρεται και ο αρχηγός του ελληνικού στρατού, Σπαρτιάτης βασιλιάς, Πausanias.

Στη συνέχεια εντοπίζεται η περιοχή των Πλαταιών στον ιστορικό χάρτη της εποχής και γίνεται αναφορά στην επιλογή του Μαρδόνιου να χρησιμοποιήσει το ιππικό.

Πριν από την περιγραφή της έκβασης της μάχης καλό θα ήταν να διαβαστεί το παράθεμα 3, όπου παρουσιάζεται η γενναία πράξη του Αλέξανδρου του Μακεδόνα. Ενώ βέβαια τονίζεται η ελληνικότητα του βασιλιά, θα πρέπει να διευκρινιστεί στους μαθητές πως δεν πρόκειται για τον Μέγα Αλέξανδρο, τον οποίο γνωρίζουν από ακούσματα, αλλά για άλλον συνονόματό του, τον Αλέξανδρο Α' (495 – 450 π.Χ.).

Ο δάσκαλος συνεχίζει την περιγραφή της μάχης, ενώ οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 3, τονίζει το νικηφόρο αποτέλεσμα και αναφέρει την ήττα του περσικού στόλου στη Μυκάλη.

Προκειμένου να τονιστούν τα διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία ανάμεσα στους δύο λαούς, Έλληνες - Πέρσες, και κατ' επέκταση οι λόγοι για τους οποίους πολέμησαν, μπορεί να γίνει ανάγνωση του παραθέματος 2.

Στη συνέχεια οι μαθητές απαντούν στην 1η ερώτηση και αφού διαβάσουν την τελευταία παράγραφο από το κείμενο και παρατηρήσουν τις εικόνες 1 και 2, απαντούν και στην 2η ερώτηση.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο μπορούν να συμπληρωθούν οι ασκήσεις 1 και 2 στο τετράδιο εργασιών, που αφορούν στη συνολική αξιολόγηση των γεγονότων του κεφαλαίου.

Η 3η άσκηση έχει σκοπό τη συνολική παρουσίαση των περσικών πολέμων και μπορούν να την συμπληρώσουν οι μαθητές ανατρέχοντας σε προηγούμενα κεφάλαια.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να συμπληρώσουν την ιστορική γραμμή στην άσκηση 3 στο τετράδιο εργασιών και να αναφέρουν ποια μάχη / ναυμαχία δε γνωρίζουν. Αφού οι μαθητές προφανώς επισημάνουν τη μάχη των Πλαταιών και τη ναυμαχία της Μυκάλης, μπορούν να παρατηρήσουν την εικόνα 3.

Στη συνέχεια χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας διαβάζουν τον προοργανωτή και αναλαμβάνουν να παρουσιάσουν στην υπόλοιπη τάξη τα γεγονότα του κεφαλαίου. Συμπληρώνουν τις εργασίες, ανακοινώνουν τις απαντήσεις τους και τις αυτοδιορθώνουν.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αλληλεπίδραση», «χώρος» και «χρόνος».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Στο ρόλο που παίζει ο χώρος και ο χρόνος στα ιστορικά γεγονότα.
2. Σε θέματα που αφορούν το περιεχόμενο των ιστορικών γεγονότων.
3. Στο ρόλο της ιστορίας στη διάσωση γεγονότων του παρελθόντος.

Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες συζητούν με αφορμή την ερώτηση 1 στο βιβλίο τους το ενδεχόμενο οι Έλληνες να είχαν χάσει στις Πλαταιές και τη Μυκάλη.

Συνδυάζοντας στοιχεία και πληροφορίες για τους δύο λαούς που ήρθαν αντιμέτωποι και από προηγούμενα κεφάλαια (Έλληνες – Πέρσες) και μελετώντας το φυσικό ανάγλυφο του Ελλαδικού χώρου (ηπειρωτικό και θαλάσσιο) συνθέτουν εργασίες, όπου παρουσιάζουν τη δική τους εκδοχή για την εξέλιξη των γεγονότων.

Καθώς κρίνεται σημαντικό και απαραίτητο οι μαθητές να επιχειρηματολογήσουν για τις επιλογές που θα παρουσιάσουν, θα πρέπει ο δάσκαλος να τους ενθαρρύνει να μην περιοριστούν μόνο στην παρουσίαση μιας ακόμη μάχης σ' ένα άλλο τυχαίο μέρος, αλλά να προσπαθήσουν να επιλέξουν χώρο και χρόνο, οι οποίοι να συνδέονται άμεσα και να αιτιολογούνται στην εξέλιξη των γεγονότων.

Οι εργασίες, σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Μελέτης Περιβάλλοντος και της Αισθητικής Αγωγής, μπορεί να περιέχουν κείμενα, εικόνες ακόμη και σχεδιαγράμματα (σκίτσα) μάχης ή ναυμαχίας.

Μετά την ολοκλήρωσή τους παρουσιάζονται σε όλη την τάξη.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου, την οποία μπορούν να αυτοδιορθώσουν οι μαθητές:

ήττα, πατρίδα, Μαρδόνιο, Πausανία, Πλαταιές, Πέρσες, Ελλήνων, Σπαρτιάτης.

2. Άσκηση με αναγραμματισμένες λέξεις σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας:

Μαρδόνιος, Ξέρξης, Αττική, Πausανίας, Πλαταιές, Μυκάλη

3. Άσκηση ανακεφαλαιωτικού χαρακτήρα με χωροχρονικό περιεχόμενο:

Μαραθώνας 490 π.Χ., Θερμοπύλες 480 π.Χ., Σαλαμίνα 480 π.Χ., Πλαταιές 479 π.Χ., Μυκάλη 479 π.Χ.

Ο «ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ» (5ος ΑΙΩΝΑΣ π.Χ.)

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο χρυσός αιώνας της Αθήνας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το όνομα του μεγάλου δημοκρατικού ηγέτη της, του Περικλή. Χρονικά καλύπτει την περίοδο από το 479 ως το 431 π. Χ. , δηλαδή το τέλος των Μηδικών πολέμων και την έναρξη του εμφυλίου Πελοποννησιακού πολέμου. Την εποχή αυτή η Αθήνα ισχυροποιείται και κατέχει ηγετική θέση μεταξύ των ελληνικών πόλεων. Μετά την εθελοντική αποχώρηση της Σπάρτης από την πανελλήνια συμμαχία, οι Αθηναίοι ανέλαβαν, μετά από παρότρυνση των συμμάχων, την ηγεσία του αγώνα εναντίον των Περσών, με σκοπό την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας των πόλεων της συμμαχίας. Γρήγορα η Αθήνα απέκτησε ηγετική θέση στους κόλπους της συμμαχίας. Η αύξηση της δύναμής της την οδήγησε σε αλαζονική συμπεριφορά έναντι των συμμάχων, αλλά ταυτόχρονα προκάλεσε την ανησυχία της Σπάρτης, η οποία άρχισε να συσπειρώνει τους δικούς της συμμάχους.

Στο διάστημα αυτό, χάρη στον Περικλή, συντελούνται στην Αθήνα πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, που οδήγησαν στον πλήρη εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του Αρείου Πάγου, κατεξοχήν αριστοκρατικού οργάνου, την παραχώρηση του δικαιώματος και στους ζευγίτες να εκλέγονται στο σώμα των 9 αρχόντων, καθώς και την καθιέρωση μισθού για τους πολίτες που συμμετείχαν στη δημόσια διοίκηση. Παράλληλα, η αλματώδης ανάπτυξη της οικονομίας της Αθήνας, που οφειλόταν στην άνθιση του εμπορίου της και στην ηγετική της θέση μέσα στους κόλπους της συμμαχίας, είχε ως αποτέλε-

σμα την πολιτιστική της ακμή. Η τέχνη έφτασε στο αποκορύφωμα της τελειότητάς της και έγινε διαχρονική. Ο Περικλής με τους συνεργάτες του εκπόνησε ένα μεγαλόπνοο σχέδιο και η Αθήνα ανέλαβε δίκαια την πνευματική και καλλιτεχνική πρωτοπορία στον ελληνικό κόσμο. Παράλληλα, γνώρισαν ακμή και τα γράμματα: φιλοσοφία, ιστορία και λογοτεχνία. Ειδικότερα αναπτύχθηκε η δραματική ποίηση, το πρωτότυπο δημιούργημα της Αθήνας. Αυτήν την εποχή έζησαν και μεγαλοούργησαν οι ασύγκριτοι τραγικοί ποιητές, ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης, από τους οποίους σώζονται περίπου 34 δράματα ολόκληρα και αρκετά αποσπάσματα. Έτσι, η Αθήνα εξελίχθηκε σε υπερδύναμη της εποχής, και έγινε το οικονομικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο ολόκληρης της Ελλάδας.

U. Wilcken, Αρχαία Ελληνική Ιστορία, μετ. Ιω. Τουλουμάκου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 203-205.

B. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20. Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή πόλη

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να διαπιστώσουν οι μαθητές πως ο πόλεμος των Ελλήνων εναντίον των Περσών έχει επιθετική μορφή και όχι αμυντική όπως πριν.
- Να κατανοήσουν βασικές έννοιες, όπως συμμαχία, ηγεμονία.
- Να διαχωρίσουν τις έννοιες συμμαχία-ηγεμονία.
- Να διακρίνουν τους λόγους που οδήγησαν στη μετατροπή της συμμαχίας σε αθηναϊκή ηγεμονία και προκάλεσαν την ανησυχία της Σπάρτης.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι Αθηναίοι εκμεταλλευόμενοι τη γενικότερη δυσφορία των συμμάχων από την παράταση του επιθετικού πολέμου δέχτηκαν την πρόταση των συμμάχων για χορήγηση χρημάτων αντί πλοίων και ανδρών. Συγκρότησαν έτσι ισχυρό στόλο και μετέτρεψαν τη συμμαχία σε ηγεμονία. Οι Αθηναίοι αποφάσιζαν μόνοι τους εκστρατείες όπου οδηγούσαν τους συμμάχους, τους οποίους σταδιακά μετέβαλαν σε υπηκόους τους. Γι' αυτό δημιουργήθηκαν έντονες δυσαρέσκειες και κάποιες πόλεις προσπάθησαν να απαλλαγούν από την αθηναϊκή ηγεμονία. Οι αποστασίες αυτές καταπνίγηκαν στο αίμα από τους Αθηναίους με χαρακτηριστικότερη περίπτωση αυτή της Μήλου. Η αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας προκάλεσε την ανησυχία της Σπάρτης. Μετά την υπογραφή της Καλλίας ειρήνης το 448 π. Χ. το χάσμα ανάμεσα στις δύο πόλεις μεγάλωσε και οι Έλληνες χωρίστηκαν σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Η εμφύλια σύγκρουση όμως αναβλήθηκε, όταν οι δύο πόλεις υπέγραψαν το 446 π.Χ. την τριαντάχρονη ειρήνη (τριακοντούτεις σπονδές).

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ο χάρτης με τις πόλεις μέλη της Αθηναϊκής Συμμαχίας.
2. Περιπέτειες με αρχαίες χώρες, CD, παραγωγή εκδόσεων Λιβάνη.
3. Υπουργείο Πολιτισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση, <http://culture.gr>
4. Ίδρυμα Μειζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση, <http://ime.gr>
5. Πελοπόννησος-Δήλος, ηλεκτρονική διεύθυνση, <http://www1.fhw.gr/projects/bouleuterion/gr/peloponnese.html>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Η συγκεκριμένη διδακτική ενότητα προσφέρεται ιδιαίτερα για να διακρίνουν οι μαθητές τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στον επιθετικό και τον αμυντικό πόλεμο, στόχος που μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση κατάλληλων ερωτήσεων του τύπου:

- Γιατί οι Έλληνες πολέμησαν τους Πέρσες, όταν εκείνοι εκστράτευσαν εναντίον τους;
- Πώς ονομάζεται αυτός ο πόλεμος και γιατί;
- Γιατί οι Έλληνες συνέχισαν τον πόλεμο εναντίον των Περσών ακόμα και μετά την αποχώρησή τους από την Ελλάδα;
- Πώς ονομάζεται αυτή η μορφή του πολέμου και γιατί;
- Ποια είναι η βασική τους διαφορά;

Οι μαθητές, αφού χωριστούν σε ομάδες εργασίας και αφού έχουν κατανοήσει μέσω των ερωτήσεων τη διαφορά των δύο εννοιών, συμπληρώνουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών και προχωρούν σε αλληλοδιόρθωση.

Στη συνέχεια παρατηρούν το χάρτη 1 και συζητούν το γεγονός ότι οι περισσότερες πόλεις – μέλη της συμμαχίας ήταν νησιωτικές και παραθαλάσσιες, οι οποίες μάλιστα θα έπρεπε να συνεισφέρουν στο συμμαχικό στόλο. Διαβάζοντας το 1ο παράθεμα, το οποίο αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο οι κατηγορίες που αναφέρονται στον Παιουσανία να είναι ανυπόστατες, οι μαθητές οδηγούνται σε προβληματισμούς σχετικά με την άποψη πάνω στα ιστορικά γεγονότα και τις αξιολογικές κρίσεις ειδικά σε περιόδους πολέμου.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος με την τεχνική της αφήγησης μεταφέρει στους μαθητές τις σχετικές πληροφορίες που σχετίζονται με την οργάνωση της συμμαχίας και τους απευθύνει την πρώτη ερώτηση που βρίσκεται κάτω από το κείμενο. Παράλληλα γίνεται και χρήση της εικόνας 2. Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητη η αναφορά ότι σήμερα το νησί δεν κατοικείται, αλλά αποτελεί αρχαιολογικό χώρο.

Οι μαθητές, αφού διαβάσουν σιωπηρά από το βιβλίο τους την παράγραφο που αναφέρεται στις δραστηριότητες της συμμαχίας καθώς και το παράθεμα 2, συζητούν στην τάξη για το ήθος και την προσωπικότητα του Κίμωνα. Ακολουθεί η ανάγνωση και του υπόλοιπου κειμένου και οι ομάδες προβαίνουν στη συμπλήρωση της άσκησης 3 του τετραδίου εργασιών.

Η δεύτερη ερώτηση τόσο στο βιβλίο του μαθητή όσο και η αντίστοιχη στο τετράδιο εργασιών, επειδή απαιτούν πιθανότατα τη συγκέντρωση πληροφοριακού υλικού, προτείνεται να δοθούν ως συνθετικές εργασίες στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές, αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες στο εργαστήριο της πληροφορικής, χωρίζονται σε ομάδες εργασίας και χρησιμοποιώντας τον δικτυακό τόπο του Υπουργείου Πολιτισμού, βρίσκουν πληροφοριακό υλικό σχετικό με τον αρχαιολογικό χώρο της Δήλου. Από εκεί οδηγούνται επαγωγικά στη διαπίστωση του ρόλου που έπαιξε το νησί κατά τη διάρκεια των κλασικών χρόνων και με αυτό τον τρόπο έρχονται σε επαφή με τη δημιουργία της Α' Αθηναϊκής συμμαχίας. Στη συνέχεια μέσω του δικτυακού τόπου του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, η ελληνική ιστορία στο διαδίκτυο, κλασική περίοδος, συγκεντρώνουν στοιχεία που διαφωτίζουν ακόμα περισσότερο τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της Α' Αθηναϊκής Συμμαχίας.

Επιστρέφοντας στην τάξη μπορεί να γίνει η παρουσίαση της εργασίας της κάθε ομάδας και σε συνδυασμό με το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή να γίνει, στο σπίτι, η συμπλήρωση των ασκήσεων του τετραδίου των εργασιών.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία», «συμβολισμοί», «εξέλιξη-μεταβολή»

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα επικοινωνίας και δημιουργίας συμμαχιών ανάμεσα σε διαφορετικά κράτη για την επίτευξη κοινών στόχων και σκοπών.
2. Σε ζητήματα υιοθέτησης κοινών συμβόλων που εξυπηρετούν στην ενότητα και την κοινή πορεία των συμφερόντων διαφορετικών περιοχών.
3. Σε ζητήματα εξέλιξης και μεταβολής των συνθηκών που παρατηρούνται κατά τη διάρκεια σύναψης συμμαχιών με πιθανή εξέλιξη τη δημιουργία διαφωνιών και συγκρούσεων.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής οι μαθητές σε ομάδες εργασίας να κατασκευάσουν με διάφορα υλικά τη σημαία του συμμαχικού στόλου.

Ενδεικτικά οι ομάδες συζητούν τα πιθανά σύμβολα που σχετίζονται με την εποχή και επιλέγοντας το υλικό της προτίμησής τους (διάφορα είδη χαρτιών, χρώματα, υφάσματα, κόλλες, ξύλο, κ.ά.) κατασκευάζουν τη σημαία.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση αντιστοίχισης για αξιολόγηση της επίτευξης του στόχου διάκρισης των όρων επιθετικός πόλεμος- αμυντικός πόλεμος.
2. Άσκηση ανοικτού τύπου με αναφορές στη διαχρονικότητα αλλά και την εξέλιξη των στοιχείων

πολιτισμού μιας εποχής, καθώς και την αξιοποίησή τους από τις νεότερες γενιές για την ενίσχυση της συνεργασίας ανάμεσα στους λαούς και την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης.

3. Άσκηση αναγνώρισης χαρακτηριστικών των εννοιών συμμαχία-ηγεμονία με σκοπό την κατανόηση τόσο των ομοιοτήτων όσο και των διαφορών ανάμεσα στις δύο έννοιες.

	Συμμαχία	Ηγεμονία
Συμμετέχουν πολλές πόλεις-κράτη	X	X
Έχουν όλα τα μέλη ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις	X	
Αποφασίζει ένα κράτος επειδή είναι πιο ισχυρό		X
Συμμετέχουν όλοι στις αποφάσεις που παίρνονται με ψηφοφορία	X	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21. Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να αναφέρουν τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα αυτή την εποχή.
- Να αναφέρουν τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν στην Αθήνα στα χρόνια του Περικλή.
- Να διακρίνουν τα στοιχεία εκείνα που συνετέλεσαν στην ολοκλήρωση της αθηναϊκής δημοκρατίας.
- Να γνωρίσουν την τάξη των μετοίκων και να τη συσχετίσουν με τους σημερινούς μετανάστες.

Πρόσθετα στοιχεία

Αθηναίοι πολίτες ως το 451 π.Χ. λογίζονταν όσοι είχαν Αθηναίο πατέρα και από το 451 π.Χ. και εξής όσοι είχαν και τους δυο γονείς Αθηναίους. Αυτοί που είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα συμμετείχαν στην εκκλησία του δήμου, εκλέγονταν άρχοντες και, γενικά, διοικούσαν την Αθήνα. Οι δούλοι δεν είχαν κανένα απολύτως δικαίωμα και ήταν κτήμα του κυρίου τους που τους χρησιμοποιούσε σε όλες τις δουλειές. Η οικονομία όχι μόνο της Αθήνας αλλά και των άλλων πόλεων κρατών στην αρχαιότητα στηριζόταν κατά ένα μεγάλο μέρος στη φτηνή εργασία των δούλων.

Στα χρόνια του Περικλή (446-431 π.Χ.) ενισχύθηκε το δημοκρατικό πολίτευμα με την καθιέρωση χρηματικής αποζημίωσης για τους κληρωτούς άρχοντες. Το μέτρο αυτό επέτρεπε στους φτωχούς Αθηναίους να συμμετέχουν στα όργανα της εξουσίας. Παράλληλα παραχώρησε στους ζευγίτες το δικαίωμα να εκλέγονται στο σώμα των 9 αρχόντων. Η πολιτεία επέβαλλε στους πλούσιους Αθηναίους πολίτες έκτακτες υποχρεώσεις, τις λεγόμενες λειτουργίες. Από τον Περικλή επίσης θεσμοθετήθηκε η χορήγηση από το κράτος στους φτωχότερους πολίτες χρημάτων (τα θεωρικά), για το εισιτήριο στο θέατρο, το οποίο πραγματικά απέβη «σχολείο» του λαού.

Τότε ο Πειραιάς χτίστηκε σύμφωνα με τα σχέδια του πολεοδόμου Ιππόδαμου του Μιλήσιου και εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο εμπορικό λιμάνι της Μεσογείου. Την εποχή της ακμής ο στόλος της Αθήνας αριθμούσε περίπου 400 τριήρεις. Οι πολίτες ανέρχονταν σε 30.000. Οι δούλοι ήταν περισσότεροι.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Φωτογραφίες από την αρχαία πόλη της Αθήνας.
2. Εικόνες από το βιβλίο: Η αρχαία πόλη. Η ζωή στην Αθήνα και στην Ρώμη, Κόννολυ και Ντοτζ, μετάφραση Λεβεντοπούλου Μ, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002.
3. Στην Αθήνα του Περικλή, Εκδοτική Αθηνών.
4. Στα χρόνια του Περικλή, α' τόμος, Τσουκαλάς Γ., εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1995.

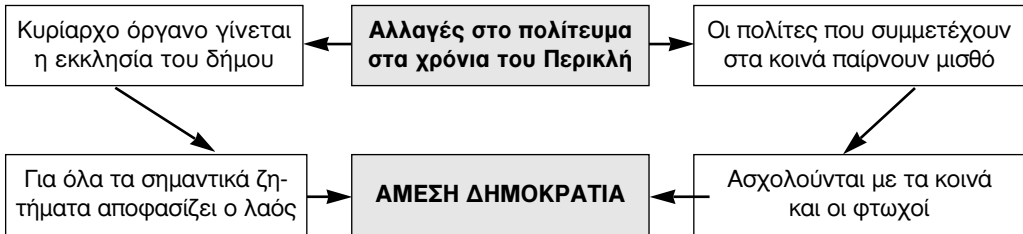
Προτάσεις για τη διδασκαλία

Ως προοργανωτής για την νέα γνώση προτείνεται να χρησιμοποιηθεί και να ανασυρθεί από τη μνήμη των μαθητών, με τη χρήση κατάλληλων ερωτήσεων από το δάσκαλο η σχετική ενότητα

με τις μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα και κυρίως του Κλεισθένη. Με αυτό τον τρόπο θα κατανοήσουν με μεγαλύτερη ευκολία τις αλλαγές που συνετέλεσαν στην ολοκλήρωση του δημοκρατικού πολιτεύματος από τον Περικλή.

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας και διαβάζουν σιωπηρά από το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο τους τις δύο πρώτες παραγράφους που αναφέρονται στις μεταρρυθμίσεις του Περικλή καλούμενοι να απαντήσουν σε ερώτηση του τύπου:

-Ποιες αλλαγές του Περικλή βοήθησαν να γίνει το πολίτευμα της Αθήνας πιο δημοκρατικό; Καλό είναι να κατασκευαστεί στον πίνακα εννοιολογικός χάρτης . Ενδεικτικά προτείνεται:

Στη συνέχεια οι μαθητές με ευκολία διακρίνουν τη διαφορά ανάμεσα στη άμεση δημοκρατία της εποχής του Περικλή και στην έμμεση που ισχύει σήμερα καταγράφοντας λόγους που ανάγκασαν τις σύγχρονες κοινωνίες να λειτουργούν με αυτό τον τρόπο.

Ακολουθεί η ανάγνωση του υπόλοιπου κειμένου καθώς και του 2ου παραθέματος και οι μαθητές συμπληρώνουν την εργασία 1 του τετραδίου εργασιών δημιουργώντας σχηματική αναπαράσταση της αθηναϊκής κοινωνίας της εποχής του Περικλή.

Με αφορμή την ερώτηση 2 που υπάρχει κάτω από το κείμενο καθώς και την εικόνα 2 δημιουργούμε στην τάξη σχετικό προβληματισμό για το θεσμό της δουλείας κάνοντας διακριτές τις διαφορές της συγκεκριμένης έννοιας στις αρχαίες κοινωνίες και στο σύγχρονο κόσμο.

Η άσκηση 2 του τετραδίου εργασιών σε συνδυασμό με την εικόνα 1 μπορεί να δείξουν τη διαχρονικότητα των τρόπων και των μέσων με τα οποία εκφράζονται οι πολίτες μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

Η άσκηση 3 από το τετράδιο εργασιών προτείνεται να δουλευτεί ομαδοσυνεργατικά.

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας και διαβάζουν τον προοργανωτή υπάρχει καθώς και το 1ο παράθεμα. Στη συνέχεια καλούνται να εκφράσουν μια αξιολογική κρίση για τον πολιτικό, σύμφωνα με τις πληροφορίες που άντλησαν από την πηγή, και να εντοπίσουν σε αυτή φράσεις οι οποίες τους βοηθούν να απαντήσουν στην 1η ερώτηση του βιβλίου τους. Ο δάσκαλος με την τεχνική της αφήγησης δίνει κάποια πρόσθετα στοιχεία σχετικά με το πολίτευμα της Αθήνας την εποχή του Περικλή. Σχετικά με την κοινωνική οργάνωση χρησιμοποιείται η προηγούμενη γνώση των μαθητών που αφορά στην κοινωνία της Σπάρτης. Γίνεται σχηματική αναπαράσταση στον πίνακα με τη μορφή πυραμίδας. Στη συνέχεια οι μαθητές διαβάζουν το 2ο παράθεμα και συμπληρώνουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών, αφού έχουν κατανοήσει τα χαρακτηριστικά της τάξης των μετοίκων, οι οποίοι αποτελούν και την καινούρια έννοια. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται και η διάκριση των διαφορών στον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας στις δυο πόλεις-κράτη της αρχαίας Ελλάδας.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός», «μεταβολή-εξέλιξη».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα ανάδειξης πολιτιστικών στοιχείων διαφορετικών εποχών που προκύπτουν μέσα από την οργάνωση και τη λειτουργία των κοινωνικών δομών.
2. Σε ζητήματα μεταβολής και εξέλιξης των θεσμών και του πολιτεύματος καθώς και των τρόπων με τους οποίους ασκείται η πολιτική σε αλληλεπίδραση με τη διάσταση του χώρου και του χρόνου. Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα των Μαθηματικών και της Αισθητικής Αγωγής.

γής και με αφόρμηση την άσκηση 2 από το τετράδιο εργασιών οι μαθητές να κατασκευάσουν κλεψύδρα από απλά υλικά και στη συνέχεια να τη χρησιμοποιήσουν για τη χρονομέτρηση κάποιων δραστηριοτήτων τους μέσα στην τάξη. Παράλληλα η χρονομέτρηση μπορεί να γίνεται και με το ρολόι τους για να προβούν σε συγκρίσεις ανάμεσα στα δύο διαφορετικά μέσα μέτρησης του χρόνου.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση σχηματικής αναπαράστασης της δομής της αθηναϊκής κοινωνίας στα χρόνια του Περικλή: Αθηναίοι πολίτες, μέτοικοι, δούλοι.
2. Άσκηση ανοικτού τύπου με αναφορές στην εξέλιξη του πολιτισμού που αναδεικνύεται μέσα από τους τρόπους μέτρησης του χρόνου στο χθες και το σήμερα.
3. Άσκηση ανοικτού τύπου με αναφορές στις ομοιότητες και τις διαφορές που μπορούν να εντοπιστούν ανάμεσα στην τάξη των μετοίκων της αρχαίας Αθήνας και τους οικονομικούς μετανάστες που υπάρχουν σήμερα στη χώρα μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22. Η καθημερινή ζωή και η εκπαίδευση των Αθηναίων

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να πληροφορηθούν για τον τρόπο ζωής των κατοίκων της αρχαίας Αθήνας και να τον συγκρίνουν με τον αντίστοιχο της Σπάρτης και το σημερινό.
- Να γνωρίσουν τη θέση της γυναίκας στην Αθήνα της κλασικής εποχής και να τη συγκρίνουν με τη Σπαρτιάτισσα και τη σύγχρονη γυναίκα.
- Να αντλήσουν πληροφορίες για την εκπαίδευση των νέων στην αρχαία Αθήνα.

Πρόσθετα στοιχεία

Η πόλη της Αθήνας δεν είχε χτιστεί με βάση κάποιο ρυμοτομικό σχέδιο, γι' αυτό οι δρόμοι ήταν στενοί. Τα σπίτια ήταν χτισμένα γύρω από μια εσωτερική αυλή. Περιλάμβαναν χωριστά διαμερίσματα για τους άνδρες (ανδρωνίτες) και τις γυναίκες (γυναικωνίτες). Απλή ήταν και η ενδυμασία: ο χιτώνας, που τον φορούσαν κατάσαρκα, και το ιμάτιο, κάτι σαν πανωφόρι. Τα υποδήματά τους ήταν τα σανδάλια ή πέδιλα, τα οποία φορούσαν στις επίσημες εκδηλώσεις.

Λαμπρές ήταν οι δημόσιες γιορτές της αρχαίας Αθήνας. Η πιο σημαντική ήταν τα Μεγάλα Παναθήναια, που τελούνταν κάθε 4 χρόνια προς τιμή της Αθηνάς. Οι εκδηλώσεις κορυφώνονταν με τη λαμπρή πομπή της μεταφοράς του πέπλου της θεάς στην Ακρόπολη. Κάθε χρόνο γιορτάζονταν τα Μικρά Παναθήναια, τα Μεγάλα ή «εν άστει» Διονύσια και τα μικρά ή «κατ' αγρούς» Διονύσια προς τιμή του Διονύσου. Κατά τα Διονύσια παρουσιάζονταν στο θέατρο νέα δραματικά έργα.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Στην αρχαία Αθήνα, πέντε νέοι και ο κόσμος τους, Γιαλούρης Άθας, εκδόσεις Πατάκη.
2. Η αρχαία πόλη. Η ζωή στην Αθήνα και στην Ρώμη, Κόννολυ και Ντοτζ, μετάφραση Λεβεντοπούλου Μ, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002.
3. Ιστορίες και ανέκδοτα από τον αρχαίο κόσμο, Σακελλαρίου Χάρης, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1991.
4. Μαθητής στην αρχαία Αθήνα, Βαρλάμης Γ., εκδόσεις Ωμέγα, Αθήνα 1994.
5. Ο Ξεφτέρης ταξιδεύει στην αρχαία Αθήνα, CD, παραγωγή s.i.em.
6. Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, Flaceliere Robert, μετάφραση Βανδώρος Γερ., εκδόσεις Παπαδήμα.
7. Υπουργείο Πολιτισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση, <http://culture.gr>
8. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση, [http:// ime.gr](http://ime.gr)

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται, επειδή το περιεχόμενο της ενότητας είναι σχετικό με τη ζωή και τις συνθήκες των ανθρώπων, οι μαθητές, παρατηρώντας το εικονογραφικό υλικό και διαβάζοντας τα παραθέματα και το λεξιλόγιο, να προσπαθήσουν να αντλήσουν πληροφορίες χρησιμοποιώντας παράλληλα και προηγούμενα γνωστικά σχήματα που κατέχουν. Έτσι αξιοποιώντας τις παραπάνω πηγές μπορούν να απαντήσουν σε ερωτήσεις του τύπου:

- Τι εννοούμε, όταν λέμε καθημερινή ζωή;
- Πώς νομίζεις ότι περνούσαν τις ελεύθερες ώρες τους οι Αθηναίοι;
- Πώς ήταν τα σπίτια τους;
- Τι έτρωγαν;
- Τι είδους σχολεία υπήρχαν στην Αθήνα;
- Πότε πήγαιναν τα παιδιά στο σχολείο;
- Ποια ήταν η βασική εκπαίδευση των παιδιών στην Αθήνα;

Αφού οι μαθητές απαντήσουν, στη συνέχεια διαβάζουν το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο τους και προβαίνουν σε αυτοδιόρθωση ή συμπληρώνουν κάποια στοιχεία που δεν έχουν ήδη συμπεριλάβει. Στο τέλος γίνεται η παρουσίαση των απαντήσεων στην τάξη και ακολουθεί η σύνθεσή τους που θα οδηγήσει και στη συνολική σύνθεση της διδακτικής ενότητας.

Στη συνέχεια οι μαθητές μπορούν να προβούν σε συγκρίσεις:

- Η καθημερινή ζωή των Αθηναίων σε σχέση με εκείνη των Σπαρτιατών.
- Η θέση της Αθηναίας γυναίκας σε σχέση με εκείνη της Σπαρτιάτισσας (σε συνδυασμό με την άσκηση 2 του τετραδίου εργασιών).
- Η εκπαίδευση των νέων της Αθήνας σε σχέση με την αγωγή των νέων στη Σπάρτη.

Οι συγκρίσεις στα παραπάνω θέματα μπορούν να επεκταθούν και στη σημερινή εποχή.

Στη συνέχεια, και αν ο χρόνος το επιτρέπει, γίνεται η συμπλήρωση των υπόλοιπων ασκήσεων στο τετράδιο εργασιών. Διαφορετικά συμπληρώνονται στο σπίτι.

Εναλλακτική προσέγγιση

Προτείνεται να χρησιμοποιηθεί υλικό από τα προτεινόμενα εποπτικά μέσα καθώς και τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις, απ' όπου οι μαθητές μπορούν να αντλήσουν άφθονες και έγκυρες πληροφορίες σχετικά με την καθημερινή ζωή και την εκπαίδευση των αρχαίων Αθηναίων.

Η παραπάνω δραστηριότητα μπορεί να γίνει και με χωρισμό της τάξης σε δύο ομάδες, που η καθεμία θα παρουσιάσει με τη μορφή συνθετικής εργασίας τα αντίστοιχα θέματα της ενότητας: Καθημερινή ζωή-Εκπαίδευση.

Η παρουσίαση μπορεί να έχει και στοιχεία αναπαράστασης πραγματικών καταστάσεων, όπως συζητήσεις στην Αγορά, διαλόγους ανάμεσα σε μαθητές και το γραμματιστή τους, διαλόγους ανάμεσα σε εμπόρους και αγοραστές κ.ά..

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός», «εξέλιξη-μεταβολή».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα εξέλιξης στοιχείων πολιτισμού που επηρεάζουν την καθημερινότητα των ανθρώπων ανάλογα με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκουν.
2. Σε ζητήματα εξέλιξης και μεταβολής συνθηκών και εθίμων που έχουν τις ρίζες τους στην ελληνική αρχαιότητα και στοιχεία τους εντοπίζονται και σήμερα στις αντίστοιχες εκδηλώσεις της σύγχρονης κοινωνίας.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής και με παράλληλη αξιοποίηση του 2ου παραθέματος η κατασκευή από τους μαθητές παιχνιδιών εκείνης της εποχής ή παιδικών αντικειμένων με υλικά όπως πλαστελίνη, πηλό κ. ά. Η παραπάνω δραστηριότητα μπορεί, αν η τοποθεσία του σχολείου το επιτρέπει, να συνδυαστεί με επίσκεψη στο Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς ή διαφορετικά οι μαθητές μπορούν να πραγματοποιήσουν μια εικονική επίσκεψη μέσω του διαδικτύου.

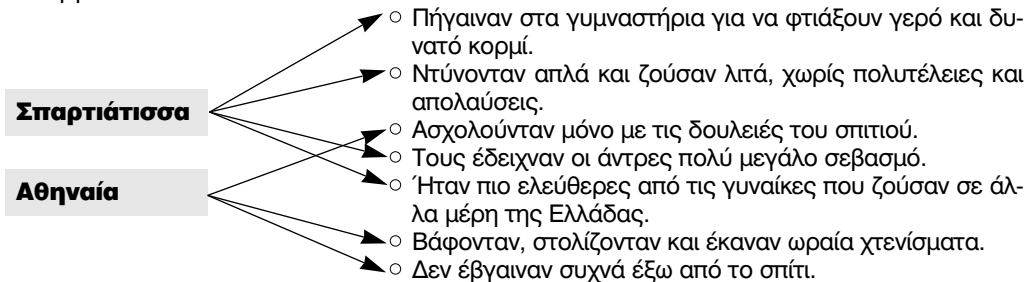
Επιπλέον σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας μπορεί να γίνει σύγκριση των παιχνιδιών της αρχαιότητας με τα σύγχρονα παιχνίδια, αλλά και με αυτά των γονέων και των παππούδων των μαθητών, από τους οποίους μπορούν να πάρουν συνεντεύξεις για τον τρόπο με τον οποίο περνούσαν εκείνοι τον ελεύθερο χρόνο τους.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση παρατήρησης και άντλησης πληροφοριών για τα επαγγέλματα της εποχής, όπως προκύπτουν από την εικονογράφηση των αγγείων.

1ο αγγείο: αγγειοπλάστης, 2ο αγγείο: ψαράς-ιχθυοπώλης, 3ο αγγείο: κρεοπώλης

2. Άσκηση συγκριτική που εξυπηρετεί την ανάδειξη των διαφορών που υπήρχαν ανάμεσα στην Σπαρτιάτισσα και την Αθηναία με επιπλέον στόχο τη δημιουργία συσχετισμών με τη σημερινή γυναίκα.

3. Άσκηση ανοικτού τύπου με αναφορές στη διαχρονικότητα αλλά και την εξέλιξη των στοιχείων πολιτισμού μιας εποχής, καθώς και την αξιοποίησή τους από τις νεότερες γενιές στην οργάνωση και τον τρόπο λειτουργίας της σύγχρονης κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23. Ο «χρυσός αιώνας» της τέχνης

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν τους λόγους για τους οποίους η Αθήνα έγινε σχολείο της Ελλάδας.
- Να γνωρίσουν τους σημαντικότερους εκπροσώπους των γραμμάτων του χρυσού αιώνα.
- Να αντιληφθούν τη διαχρονική αξία του αρχαίου δράματος.

Πρόσθετα στοιχεία

Τα Προπύλαια αποτελούσαν την είσοδο προς τα ιερά της Ακρόπολης και ήταν έργο του αρχιτέκτονα Μνησικλή, που χρησιμοποίησε το δωρικό ρυθμό σε συνδυασμό με τον ιωνικό. Στα δεξιά μας βρίσκεται ο μικρός ναός της Αθηνάς Νίκης, ιωνικού ρυθμού. Στο ψηλότερο σημείο της Ακρόπολης είναι χτισμένος ο Παρθενώνας, έργο των αρχιτεκτόνων Ικτίνου και Καλλικράτη. Αποτελεί το τελειότερο δημιούργημα του δωρικού ρυθμού με στοιχεία ιωνικού όπως η ζωφόρος.

Οι εργασίες κατασκευής διήρκεσαν 15 χρόνια. Το μεγαλύτερο μέρος του γλυπτού διακόσμου του βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Στα βόρεια του Παρθενώνα είναι το Ερέχθειο, ναός αφιερωμένος στους: Αθηνά Παλλάδα, Ποσειδώνα, Ερεχθέα και άλλες τοπικές θεότητες της Αθήνας. Μαρμάρινες κολόνες με μορφή νέων γυναικών, οι γνωστές Καρυάτιδες, υποβάσταζαν το θριγκό του Ερεχθείου. Ο Φειδίας υπήρξε δημιουργός των δύο χρυσελεφάντινων αγαλμάτων του Δία στην Ολυμπία και της Αθηνάς Παρθένου στον Παρθενώνα. Δε σώθηκε κανένα από τα έργα του, τα γνωρίζουμε μόνο από ρωμαϊκά αντίγραφα. Ένα δείγμα της τέχνης του διακρίνουμε στην ανάγλυφη διακόσμηση του Παρθενώνα, όπου εργάστηκε ο ίδιος και οι μαθητές του.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. φωτογραφίες, διαφάνειες (slides) από το μουσείο της Ακρόπολης
2. σχέδιο- κάτοψη της Ακρόπολης (του Ι. Τραυλού, Ιστορία του ελληνικού Έθνους της Εκδοτικής Αθηνών, Γ2, σελ.281)
3. Ακρόπολη, CD, παραγωγή εκδόσεων Λιβάνη
4. Αθήνα «χρυσός αιώνας», CD, παραγωγή Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα, 1998
5. Η μαρμαρένια κόρη κλαίει, Σκανδάλη Χρήστου, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1995
6. Περιπατώντας στην Ελλάδα ανακαλύπτεις την Αθήνα, Γανώση Άντα, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1992
7. Ακρόπολη, Μιχ. Ανδρόνικου, Εκδοτική Αθηνών
8. Φεγγάρι στην Ακρόπολη, Τ. Γκρίτση-Μιλλιέξ, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1991
9. Μουσειοσκευές Μουσείου Ακρόπολης
α. «Πάμε στην Ακρόπολη», β. «Ένας αρχαίος ναός»

10. Εκπαιδευτικά προγράμματα Μουσείου Ακρόπολης

α. «Μια μέρα στην Ακρόπολη, αναζητώντας τη θεά Αθηνά», β. «Πάμε στην Ακρόπολη», γ. «Πάμε στον περίπατο της Ακρόπολης»

11. Εκπαιδευτικά προγράμματα Κέντρου Μελετών Ακρόπολης «Οι θεοί του Ολύμπου στη ζωφόρο του Παρθενώνα»

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται, επειδή το μάθημα είναι σχετικό με την τέχνη της κλασικής εποχής, να χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος φωτογραφίες ή διαφάνειες από το μουσείο της Ακρόπολης, παράλληλα με το σχέδιο-κάτοψη της Ακρόπολης του Ι. Τραυλού (βλ. προτεινόμενα εποπτ. μέσα). Στην αρχή οι μαθητές θα παρατηρήσουν το σχέδιο και θα σχηματίσουν οπτική αντίληψη του χώρου. Αμέσως μετά μπορεί να προβάλει διαφάνειες ή να δείξει εικόνες του κάθε ναού χωριστά. Συγχρόνως με κατάλληλες ερωτήσεις έχει τη δυνατότητα να ανασύρει από τη μνήμη των μαθητών τις προηγούμενες γνώσεις τους σχετικά με την αρχαϊκή τέχνη (αρχιτεκτονικοί ρυθμοί, κούροι – κόρες). Στη συνέχεια θέτει πιο εξειδικευμένες ερωτήσεις και κάνει πιο λεπτές παρατηρήσεις για το κάθε μνημείο ξεχωριστά π.χ. για τον Παρθενώνα ότι είναι το λαμπρότερο δείγμα δωρικού ρυθμού με ιωνικά όμως στοιχεία όπως η ζωφόρος (αντί για τρίγλυφα και μετόπες), καθώς επίσης ότι δεν υπάρχει ευθεία γραμμή αλλά επικρατεί παντού η καμπύλη. Την ίδια μεθοδολογία ακολουθεί και για τη γλυπτική προβάλλοντας εικόνες των Καρυάτιδων, τμήμα της ζωφόρου του Παρθενώνα και αναπαράσταση του χρυσελεφάντινου αγάλματος της θεάς Αθηνάς, παράλληλα με τις εικόνες 2, 3 και 4 του σχολικού βιβλίου. Κατόπιν οι μαθητές ασχολούνται με την 1η εργασία του τετραδίου τους και βρίσκουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο αγαλμάτων, έτσι τους δίνεται η ευκαιρία να αξιολογήσουν τις παλιές και τις καινούριες γνώσεις τους. Κατόπιν διαβάζουν το 1ο παράθεμα του βιβλίου τους και συζητούν με το δάσκαλό τους για τα μάρμαρα της Ακρόπολης, που απέσπασε αυθαίρετα ο λόρδος Έλγιν, και εκτίθενται στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου. Καλό είναι να γίνει επίσης αναφορά και στις προσπάθειες που έχει καταβάλει το Υπουργείο Πολιτισμού για την επιστροφή τους στην Ελλάδα. Ακόμη με αφορμή τη 2η ερώτηση του βιβλίου είναι δυνατό να γίνει σύνδεση και με την τοπική ιστορία. Οι μαθητές, εφόσον υπάρχει ακρόπολη στον τόπο όπου κατοικούν, μπορούν να την επισκεφθούν, να συλλέξουν στοιχεία γι' αυτήν, να βγάλουν φωτογραφίες και να παρουσιάσουν στην τάξη τους ή στο τέλος της σχολικής χρονιάς τις εργασίες τους. Στα πλαίσια των εκπαιδευτικών επισκέψεων και, αφού έχει προηγηθεί η διδασκαλία του κεφαλαίου, προτείνεται οι μαθητές της Δ' τάξης των σχολείων της Αττικής να επισκεφθούν την Ακρόπολη ή το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας. Αντίστοιχα οι μαθητές της Δ' τάξης των άλλων περιοχών της Ελλάδας έχουν τη δυνατότητα να επισκεφθούν τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία της περιοχής τους.

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές πηγαίνουν στο εργαστήριο της πληροφορικής και χρησιμοποιούν τις εξής ηλεκτρονικές διευθύνσεις: α) του Υπουργείου πολιτισμού <http://culture.gr> και β) <http://www.UK.Digiserve.com/mentor/marmara/> (για τα μάρμαρα του Παρθενώνα). Αντλούν υλικό σχετικό με: α) τα μνημεία της Ακρόπολης των Αθηνών και τους δημιουργούς τους και β) τα μάρμαρα του Παρθενώνα που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου. Στη συνέχεια, αφού συγκεντρώσουν τις πληροφορίες και τις εικόνες που χρειάζονται παράλληλα με το σχολικό βιβλίο, εργάζονται ομαδοσυνεργατικά. Κατόπιν οι ομάδες παρουσιάζουν τις παρακάτω προτεινόμενες εργασίες: 1) Η 1η ομάδα για την Ακρόπολη γενικά και τους δημιουργούς των έργων λαμβάνοντας υπόψη εκτός των άλλων την 1η εικόνα και το 2ο παράθεμα του σχολικού βιβλίου. 2) Η 2η ομάδα για τα Προπύλαια και το ναό της Αθηνάς Νίκης. 3) Η 3η για το Ερέχθειο και τις Καρυάτιδες σε συνδυασμό με το 1ο παράθεμα και την 2η εικόνα του βιβλίου. 4) Η 4η ομάδα για τον Παρθενώνα ως μοναδικό έργο αρχιτεκτονικής και 5) η 5η ομάδα για το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς και τα γλυπτά του Παρθενώνα παράλληλα με τις εικόνες 3 και 4 και το αφηγηματικό κείμενο του βιβλίου. Την παρουσίαση μπορούν να παρακολουθήσουν και οι μαθητές της τρίτης τάξης. Σχηματίζοντας πλέον μία πρώτη αντίληψη της κλασικής τέχνης οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να συζητήσουν τους λόγους για τους οποίους τα έργα της Ακρόπολης θεωρούνται μοναδικά και αξεπέραστα. Ο δάσκαλος παράλληλα μπορεί να ξεκινήσει και το σχέδιο εργασίας « Η Ακρόπολη» (βλ. Οδηγίες για το σχέδιο εργασίας).

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες: «πολιτισμός» και «τέχνη». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Στη συσχέτιση της οικονομικής ευμάρειας με την καλλιτεχνική δημιουργία και την πολιτισμική άνθηση γενικότερα.
2. Σε θέματα που αφορούν τη διαχρονικότητα της ελληνικής κλασικής τέχνης.
3. Σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς και αξιοποίησης των αρχαιολογικών μνημείων του τόπου μας.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας: α) να κατασκευάσουν ένα άγαλμα χρησιμοποιώντας διάφορα υλικά όπως άσπρο πηλό, πλαστελίνη, χαρτί κ. α. β) να σχεδιάσουν ή να ζωγραφίσουν κάποιο άγαλμα ή αγγείο και γ) να συζητήσουν για τα χρώματα που χρησιμοποιούσαν τότε για τις ανάγλυφες παραστάσεις, αφού προηγουμένως παρατηρήσουν το τμήμα της ζωφόρου του Παρθενώνα από το βιβλίο τους. Στη συνέχεια να χρωματίσουν ανάλογα κομμάτια από τη ζωφόρο ή τις μετώπες που θα τους δοθούν σε φωτοτυπίες.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση σύγκρισης δύο αγαλμάτων διαφορετικών εποχών: αρχαϊκής-κλασικής, που στοχεύει στην ανάδειξη ομοιοτήτων και διαφορών.

Ομοιότητες: α) Και τα δύο αγάλματα δείχνουν δύο νέους άνδρες, β) Και οι δύο άνδρες είναι γυμνοί.

Διαφορές: Κούρος: α) Στέκεται κοιτάζοντας μπροστά. β) Πατάει σταθερά και με τα δύο πόδια των ποδιών. γ) Τα χέρια του ακουμπούν στους μηρούς και τα δάχτυλά του είναι σφιγμένα σε γροθιές. δ) Στο πρόσωπό του διαγράφεται ένα αχνό χαμόγελο, το «αρχαϊκό μειδίαμα».

Δορυφόρος: α) Λεπτομερής απόδοση των μερών του σώματος. β) Ίδανικές σωματικές αναλογίες. γ) Ισορροπία κινήσεων. δ) Το βάρος του σώματος πέφτει στο ένα σκέλος, ενώ το άλλο λυγίζει στο γόνατο.

3α. Άσκηση με δύο σκέλη στην οποία καλούνται οι μαθητές: α) να εντοπίσουν μέσα από το παράθεμα τα επαγγέλματα που υπήρχαν στην αρχαία Αθήνα και β) να διακρίνουν ποια από αυτά επιβιώνουν στις μέρες μας.

3β. Άσκηση ανοικτού τύπου που στηρίζεται στη δημιουργική φαντασία των μαθητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24. Η Αθήνα γίνεται «σχολείο της Ελλάδας»

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα αντιπροσωπευτικότερα δείγματα της αρχιτεκτονικής, της γλυπτικής και της αγγειοπλαστικής της εξεταζόμενης εποχής.
- Να σχηματίσουν μία πρώτη αντίληψη της έννοιας του κλασικού.
- Να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους τα κλασικά έργα προκαλούν τον παγκόσμιο θαυμασμό μέχρι σήμερα.
- Να συγκρίνουν τα έργα της κλασικής εποχής με αντίστοιχα έργα προγενέστερων εποχών.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι πληροφορίες μας για το Σωκράτη προέρχονται από τους μαθητές του, Πλάτωνα και Ξενοφώντα. Ο ίδιος περιφερόταν στους δημόσιους χώρους, όπου συζητούσε ιδιαίτερα με νέους, προσπαθώντας να τους κάνει να συνειδητοποιήσουν την άγνοιά τους. Στόχος του ήταν η ηθική αναμόρφωση του ανθρώπου.

Οι Αλεξανδρινοί φιλόλογοι έδωσαν στο έργο του Ηροδότου τον τίτλο «Ηροδότου Μούσαι» και το χώρισαν σε 9 βιβλία. Εκτός από το ιστορικό υλικό ο Ηρόδοτος καταχωρίζει πληθώρα γεωγραφικών και εθνολογικών πληροφοριών, καθώς επίσης νουβέλες και ανέκδοτα. Το έργο του Θουκυδίδη καλύπτει την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου από το 431-411 π.Χ. Τα γεγονότα μετά το 411 εξιστορεί ο Ξενοφώντας στα «Ελληνικά» του. Ο Θουκυδίδης ακολούθησε αυστηρά επιστημονική μέθοδο στη συγγραφή του και παρουσίασε τα γεγονότα με αντικειμενικό τρόπο.

Η δραματική ποίηση άκμασε στην Αθήνα τον 5ο αι. και διακρίνεται σε: τραγωδία, κωμωδία και σατυρικό δράμα. Οι κορυφικοί εκπρόσωποι της τραγωδίας Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης έζησαν και μεγαλούργησαν στην Αθήνα. Η κωμωδία τότε είχε πολιτικό χαρακτήρα και ο σημαντικότερος εκπρόσωπός της ήταν ο Αριστοφάνης.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Τα πέτρινα καθίσματα, Κοντολέων Μάνος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2001.
2. Λυσιστράτη, CD, παραγωγή Grafo A.E.
3. Σωκράτης- ο Μεγάλος Δάσκαλος, Κοντράου Ελ., Εκδόσεις Μόκας Ε.-Μορφωτική, Αθήνα, 1993.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Μπορεί να αξιοποιηθεί ο τίτλος του κεφαλαίου και ο προοργανωτής σε συνδυασμό με το προηγούμενο μάθημα: ο «χρυσός αιώνας της τέχνης» και ολόκληρη την ενότητα που αναφέρεται στο χρυσό αιώνα, προκειμένου να εκφράσουν οι μαθητές τις απόψεις τους για την πνευματική και καλλιτεχνική ανάπτυξη της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή. Έτσι ανακαλούν στη μνήμη τους και προηγούμενες γνώσεις, αλλά ταυτόχρονα αναπτύσσουν και την κριτική τους σκέψη.

Στη συνέχεια με μία πρώτη ανάγνωση του αφηγηματικού κειμένου του βιβλίου οι μαθητές μπορούν να διακρίνουν τα δύο θέματα της ενότητας που ανάγονται στη σφαίρα του πολιτισμού:- τα γράμματα και τους εκπροσώπους τους και- το θέατρο και τα είδη των θεατρικών έργων. Αφού διαβάσουν τις τρεις πρώτες παραγράφους, υπογραμμίζουν στο βιβλίο τους τα κύρια ονόματα και τις ιδιότητές τους π.χ. Σωκράτης: φιλόσοφος, Ηρόδοτος: πατέρας της ιστορίας, Θουκυδίδης: ιστορικός. Συγχρόνως διαβάζουν τα δύο παραθέματα που αναφέρονται στο Σωκράτη και το Θουκυδίδη, 1 και 3, και παρατηρούν τις δύο πρώτες εικόνες. Κατόπιν μπορούν να απαντήσουν σε ερωτήσεις όπως:

- Γιατί η Αθήνα έμοιαζε με σχολείο;

- Ποιος ήταν ο Σωκράτης και τι δίδασκε;

- Ποιοι έγραψαν ιστορία και ποια γεγονότα εξιστόρησαν;

Ύστερα διαβάζουν την τελευταία παράγραφο του κεφαλαίου καθώς και το 2^ο παράθεμα, ενώ παρατηρούν προσεκτικά τις δύο εικόνες που έχουν σχέση με το θέατρο, 1 και 3, και υπογραμμίζουν στο βιβλίο τους τα είδη των θεατρικών έργων και τους εκπροσώπους τους. Με ευκολία πλέον μπορούν να απαντήσουν σε ερωτήσεις όπως:

-Πώς κατασκεύασαν οι αρχαίοι Έλληνες τα πρώτα θέατρα;

-Τι είδους θεατρικά έργα παίζονταν;

-Ποιοι έγραψαν θεατρικά έργα;

Ολοκληρώνοντας το μάθημα οι μαθητές συνοψίζουν τους λόγους για τους οποίους η Αθήνα έγινε το σχολείο της Ελλάδας. Το μάθημα αυτό προσφέρεται για να γίνει αναφορά και στην τοπική ιστορία, εφόσον υπάρχει αρχαίο θέατρο στον τόπο όπου κατοικούν οι μαθητές. Στην περίπτωση αυτή μπορούν να συλλέξουν πληροφορίες και εικονιστικό υλικό και να το παρουσιάσουν στην τάξη.

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές διαβάζουν σιωπηρά το αφηγηματικό κείμενο της ενότητας, το λεξιλόγιο και τα τρία παραθέματα, παρατηρούν επίσης προσεκτικά το εικονογραφικό υλικό. Αμέσως μετά χωρίζονται σε δύο ομάδες εργασίας και αναλαμβάνουν να μελετήσουν η πρώτη ομάδα: τα γράμματα και τους εκπροσώπους τους και η δεύτερη το θέατρο, τα είδη των θεατρικών έργων και τους δημιουργούς τους. Παράλληλα συμπληρώνουν και τις ασκήσεις στο τετράδιο εργασιών ως εξής: η πρώτη ομάδα την 1η και τη 2η άσκηση εκτός από την 3η στήλη και η δεύτερη ομάδα την τρίτη στήλη της 2ης εργασίας και την 4η άσκηση. Η τρίτη άσκηση συμπληρώνεται και από τις δύο ομάδες.

Στη συνέχεια οι ομάδες αυτοαξιολογούν τις απαντήσεις τους, τις διορθώνουν και παρουσιάζουν στην τάξη τα αποτελέσματα της μελέτης τους. Στο τέλος, αφού οι μαθητές ανακαλέσουν στη μνήμη τους και το περιεχόμενο της προηγούμενης ενότητας, μπορεί να διεξαχθεί μία επικοινωνιακή συζήτηση στην τάξη μέσα από την οποία θα αναδειχθούν οι λόγοι που καθιέρωσαν την Αθήνα ως πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο με πανελλήνια ακτινοβολία.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός» και «τέχνη». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Στη γέννηση και εξέλιξη της ιστοριογραφίας και του δράματος.
2. Στην επικαιρότητα και διαχρονική αξία του αρχαίου θεάτρου.
3. Στον τρόπο παρουσίασης έργων του αρχαίου δραματολογίου σήμερα.

Σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής προτείνεται οι μαθητές, αφού παρατηρήσουν την 3η εικόνα του βιβλίου τους που δείχνει προσωπεία τραγωδίας και κωμωδίας, να κατασκευάσουν μάσκες χρησιμοποιώντας διάφορα υλικά όπως: πηλό, χαρτί, μπαλόνια, εφημερίδες κ. α..

Προτείνεται ακόμη ο δάσκαλος να διαβάσει στην τάξη αποσπάσματα από κάποια τραγωδία ή κωμωδία που θα επιλέξει ο ίδιος. Στη συνέχεια, να χωρίσει τους μαθητές σε ομάδες και να συζητήσει μαζί τους τον τρόπο με τον οποίο παίζονταν τα δράματα στην αρχαιότητα. Οι μαθητικές ομάδες μπορούν να παρουσιάσουν με δραματοποίηση ή με ελεύθερη μουσικοκινητική διάφορα θέματα ακόμη και μύθους ως τραγωδία ή κωμωδία.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Ανοικτού τύπου άσκηση σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας: φιλόζωος, φιλομαθής, φιλέλληνας κ.ά..
2. Άσκηση διάκρισης και κατάταξης των εκπροσώπων των γραμμάτων στην κατάλληλη στήλη.

Φιλοσοφία: Σωκράτης

Ιστορία: Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, **Θέατρο:** Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης, Αριστοφάνης.

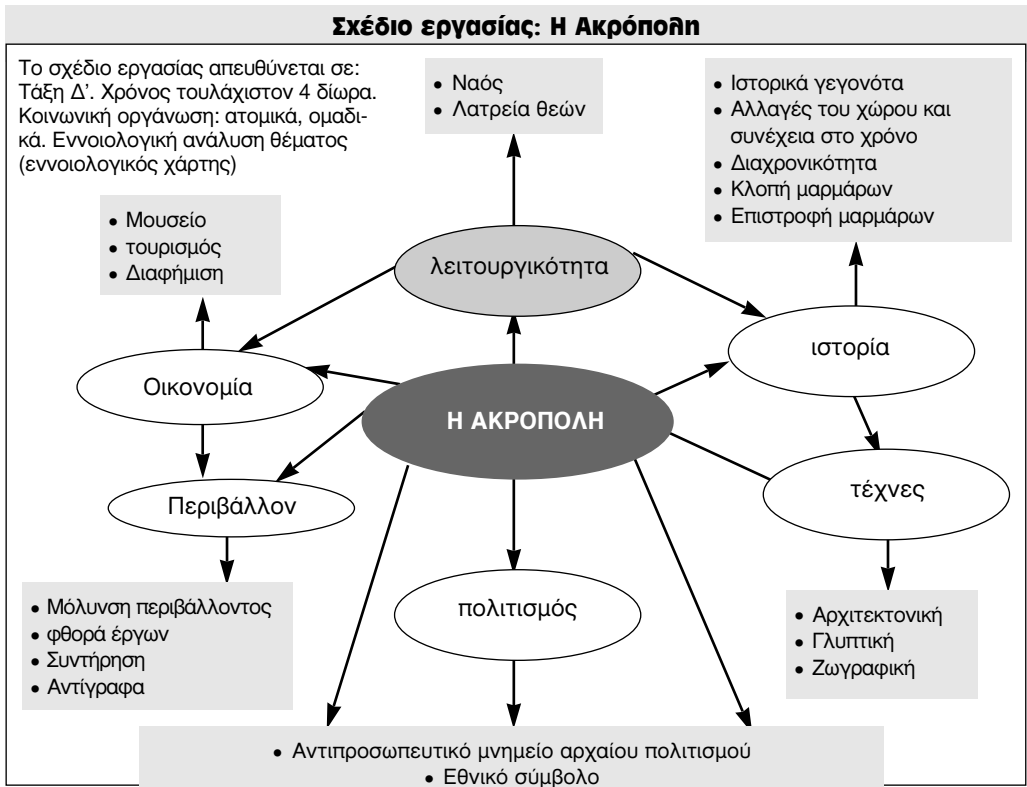
3. Ανοικτού τύπου άσκηση με αναφορές στην κοινωνική πολιτική της αρχαίας Αθήνας και της Ελλάδας του σήμερα.

4. Άσκηση σύνθεσης κειμένου με λέξεις κλειδιά, το οποίο αποτελεί συνοπτική επισκόπηση του μαθήματος.

Οι αρχαίοι Έλληνες διάλεξαν χώρους κοντά σε λόφους. Τους λόφους αργότερα τους έσκαφαν και έβαλαν πέτρινα καθίσματα. Έτσι παρακολουθούσαν παραστάσεις που ήταν άλλοτε τραγωδίες και άλλοτε κωμωδίες.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Εννοιολογική ανάπτυξη του θέματος (εννοιολογικός χάρτης)

Κάθετη ανάπτυξη

ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΕΣ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ
<p>Οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να γνωρίσουν και να περιγράψουν τα σημαντικότερα μνημεία του λόφου - αναφέρουν τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα της περιόδου που χτίστηκαν τα μνημεία - να επισημάνουν το γεγονός ότι η Ακρόπολη αποτελεί το σύμβολο μιας δημοκρατικής εποχής - να παρατηρήσουν και να καταγράψουν αλλαγές του χώρου στο πέρασμα του χρόνου - να γνωρίσουν μύθους και παραδόσεις που σχετίζονται με τα μνημεία 	<p>Οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - συγκεντρώνουν φωτογραφικό υλικό από διάφορα έντυπα για τα μνημεία της Ακρόπολης. - συγκεντρώνουν πληροφοριακό υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) σχετικό με τα ιστορικά γεγονότα της περιόδου που εξετάζουμε. - οργανώνουν επίσκεψη στο λόφο της Ακρόπολης. - παρατηρούν και καταγράφουν φυσικές και ανθρωπίνες φθορές στα μνημεία. - συντάσσουν άρθρο όπου καταγράφονται όλα τα μνημεία της Ακρόπολης - επιλέγουν και διαβάζουν λογοτεχνικά βιβλία που αναφέρονται στην Ακρόπολη 	<p>Ιστορία, Νεοελληνική Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Αισθητική Αγωγή</p>
<ul style="list-style-type: none"> - να γνωρίσουν το ιστορικό της κλοπής των μαρμάρων - να αναφέρουν τον τόπο παραμονής των κλεμμένων μαρμάρων - να επισημάνουν λόγους για την επιστροφή των μαρμάρων στην Αθήνα 	<ul style="list-style-type: none"> - συγκεντρώνουν πληροφοριακό υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) για την κλοπή των μαρμάρων, αφού επισκεφτούν διάφορους ηλεκτρονικούς κόμβους - καταγράφουν τα πιο σημαντικά τμήματα των μνημείων που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο - επισκέπτονται την ηλεκτρονική διεύθυνση του Βρετανικού Μουσείου - σχολιάζουν την παραμονή των μαρμάρων στη Βρετανία - συντάσσουν επιστολή προς το Βρετανικό Μουσείο και τη Βρετανική κυβέρνηση όπου αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους θα πρέπει τα μάρμαρα να επιστρέψουν στην Ελλάδα. - παρουσιάζουν με δραματοποίηση το ιστορικό της κλοπής - επιλέγουν και παρουσιάζουν μουσικοκινητικά ή και δραματοποιημένα την πορεία αρπαγής ενός από τα μνημεία το οποίο βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο 	<p>Ιστορία, Νεοελληνική Γλώσσα, Ξένη Γλώσσα</p>
<ul style="list-style-type: none"> - να εντοπίσουν σημάδια φθοράς από τη μόλυνση του περιβάλλοντος - να διακρίνουν τα σημάδια αυτά από τις φθορές που προξένησε ο ανθρωπίνος παράγοντας - να επισημάνουν την ανάγκη κατάλληλης συντήρησης - να κατανοήσουν την αναγκαιότητα τοποθέτησης αντιγράφων στα μνημεία, προκειμένου προστατευτούν τα γνήσια στο μουσείο - να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα δημιουργίας νέου σύγχρονου μουσείου 	<ul style="list-style-type: none"> - σημειώνουν τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τη φθορά των μαρμάρων, φυσική και μη - καταγράφουν τα μνημεία τα οποία παρουσιάζουν μεγαλύτερη φθορά - συγκεντρώνουν πληροφοριακό υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) σχετικό με τη συντήρηση των μνημείων - φωτογραφίζουν και σημειώνουν τα μνημεία όπου έχουν τοποθετηθεί αντίγραφα, όπως το Ερέχθιο - φωτογραφίζουν (όπου είναι δυνατό) τα γνήσια μνημεία. - επιλέγουν ένα έκθεμα από το μουσείο και αναπαριστούν την ιστορία του μουσικοκινητικά ή και δραματοποιημένα - συγκεντρώνουν υλικό ή και επισκέπτονται το χώρο όπου κατασκευάζεται το νέο μουσείο της Ακρόπολης. - παίρνουν συνέντευξη από κάποιο υπεύθυνο αρχαιολόγο του χώρου 	<p>Μελέτη Περιβάλλοντος (περιβαλλοντική αγωγή), Γλώσσα, Ιστορία</p>

ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΕΣ ΣΥΝΔΕΞΕΙΣ
<ul style="list-style-type: none"> - να διαπιστώσουν ότι ο αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης καθώς και το μουσείο προσελκύουν πλήθος τουριστών - να διακρίνουν τα θετικά στοιχεία του τουρισμού - να επισημάνουν την ανάγκη προβολής και θεμιτής διαφήμισης των μνημείων 	<ul style="list-style-type: none"> - καταγράφουν τον αριθμό των επισκεπτών (μαθητών και ενηλίκων) μιας ημέρας. - υπολογίζουν τα έσοδα από το εισιτήριο - διαχωρίζουν τους επισκέπτες σε Έλληνες και ξένους και συζητούν για τον τουρισμό. - εξάγουν συμπεράσματα σχετικά με τον εγχώριο και ξένο τουρισμό - παράγουν διαφημιστικό φυλλάδιο όπου προβάλλονται οι ομορφιές των μνημείων τόσο στον Έλληνα όσο και στον ξένο τουρίστα. 	<p>Μαθηματικά, Νεοελληνική Γλώσσα, Ξένη γλώσσα, Ιστο- ρία, Μελέτη Πε- ριβάλλοντος, Αι- σθητική Αγωγή</p>
<ul style="list-style-type: none"> - να εντοπίσουν και να γνωρίσουν τα βασικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής δομής της Ακρόπολης. - να συσχετίσουν την κατασκευή με τη θέση του μνημείου - να διακρίνουν τα χαρακτηριστικά της γλυπτικής της συγκεκριμένης περιόδου - να γνωρίσουν και να σημειώσουν τις βασικές αρχές της ζωγραφικής της συγκεκριμένης περιόδου 	<ul style="list-style-type: none"> - φωτογραφίζουν τα κτίρια του λόφου της Ακρόπολης - αναγνωρίζουν και καταγράφουν γεωμετρικά σχήματα βάσει των οποίων είναι σχεδιασμένα τα κτίρια - φωτογραφίζουν ή συγκεντρώνουν φωτογραφικό υλικό από τα διάφορα γλυπτά των μνημείων (Καρυάτιδες, μετόπες, ζωφόρος, αγάλματα) και καταγράφουν τα βασικά χαρακτηριστικά τους - επισκέπτονται το μουσείο της Ακρόπολης (ή συγκεντρώνουν φωτογραφικό υλικό) και εντοπίζουν στοιχεία που φανερώνουν πως ήταν ζωγραφισμένες οι μετόπες - κατασκευάζουν από διάφορα υλικά όπως πηλό ή πλαστελίνη τα κτίρια ή τα αγάλματα - σχεδιάζουν και χρωματίζουν ανάγλυφες παραστάσεις ανάλογα με τις αρχικές - συγκεντρώνουν πληροφοριακό υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) σχετικά με τον αρχικό ρόλο των κτισμάτων της Ακρόπολης 	<p>Μαθηματικά, Νεοελληνική Γλώσσα, Ιστο- ρία, Μελέτη Πε- ριβάλλοντος, Αισθη- τική Αγωγή</p>
<ul style="list-style-type: none"> - να επισημάνουν τους θρησκευτικούς λόγους για τους οποίους χτίστηκαν τα μνημεία του λόφου - να εντοπίσουν τη διαφορά ανάμεσα στο ναό και στο μνημείο - να διακρίνουν σε πιο θεό ήταν αφιερωμένο το κάθε μνημείο - να γνωρίσουν τις λατρευτικές συνήθειες των αρχαίων αθηναίων (ιδιαίτερη έμφαση μπορεί να δοθεί και στη γιορτή των Παναθηναίων) - να συγκρίνουν τον τρόπο λατρείας εκείνης της εποχής με τις σημερινές θρησκευτικές απόψεις και συνήθειες - να συγκρίνουν τις έννοιες εκκλησία και ναός (τότε και τώρα) 	<ul style="list-style-type: none"> - καταγράφουν ποιο μνημείο ήταν αφιερωμένο σε ποιο θεό και εξηγούν το γιατί - αναπαραστούν με ποικίλους τρόπους τις λατρευτικές συνήθειες των αρχαίων Αθηναίων: ζωγραφική, διήγηση, δραματοποίηση (επιπρόσθετα μπορούν, αφού συγκεντρώσουν το απαιτούμενο υλικό να περιγράψουν με αφήγηση ή και / κυρίως με δραματοποίηση την πομπή των Παναθηναίων) - επισκέπτονται μία εκκλησία, εντοπίζουν και καταγράφουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις σημερινές θρησκευτικές συνήθειες και εκείνες της αρχαιότητας - συγκρίνουν το ρόλο της σημερινής εκκλησίας με το ρόλο του αρχαίου ναού 	<p>Νεοελληνική Γλώσσα, Ιστορία, Θρησκευτικά, Μελέτη Περι- βάλλοντος, Αισθητική Αγωγή</p>
<ul style="list-style-type: none"> - να κατανοήσουν ότι η Ακρόπολη αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό μνημείο του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού - να συνειδητοποιήσουν τους λόγους για τους οποίους η Ακρόπολη αποτελεί ένα από τα εθνικά σύμβολα 	<ul style="list-style-type: none"> - συγκεντρώνουν όλα τα απαιτούμενα στοιχεία από τις παραπάνω δραστηριότητες που αποδεικνύουν τη μοναδικότητα της Ακρόπολης τόσο για την Ελλάδα όσο και διεθνώς - συνθέτουν μία ομαδική αφηγηματική ή διηγηματική ιστορία όπου μικροί ήρωες οι ίδιοι παρουσιάζουν με δικό τους τρόπο την Ακρόπολη - εικονογραφούν την ιστορία τους την ανατυπώνουν και την αποστέλλουν τόσο σε αρμόδιους φορείς, όσο και σε άλλα σχολεία. 	<p>Νεοελληνική Γλώσσα, Ιστορία, Μελέ- τη Περιβάλλο- ντος, Αισθητι- κή Αγωγή</p>

Οδηγίες για το σχέδιο εργασίας

Το σχέδιο εργασίας «Η Ακρόπολη», παρουσιάζεται τόσο σε εννοιολογικό χάρτη όσο και κάθετα ανεπτυγμένο. Με βάση την εννοιολογική ανάλυση του θέματος διαμορφώθηκαν οι στόχοι και οι δραστηριότητες των μαθητών. Ταυτόχρονα προτείνονται και οι διακλαδικές διασυνδέσεις, δηλαδή η διασύνδεση η οποία κρίνεται απαραίτητη με τα γνωστικά αντικείμενα της Δ' τάξης.

Το σχέδιο εργασίας προτείνεται να επεξεργαστεί κυρίως από ομάδες εργασίας.

Ο δάσκαλος στο αντίστοιχο κεφάλαιο όπου παρουσιάζεται η Ακρόπολη («Ο χρυσός αιώνας της τέχνης»), συζητά με τις ομάδες τον προτεινόμενο εννοιολογικό χάρτη χωρίς να τον παρουσιάζει ολοκληρωμένο. Προτείνεται η τμηματική παρουσίαση του ή και συμπλήρωσή του από κοινού με τους μαθητές. Εναλλακτικά μπορεί να ξεκινήσει την παρουσίαση του σχεδίου εργασίας, όταν ολοκληρωθεί η ενότητα. Θεμιτό θα ήταν η κάθε ομάδα να αναλάβει έναν τομέα τον οποίο θα αναπτύξει αναλυτικά και θα παρουσιάσει τα αποτελέσματά της εργασίας της στην τάξη. Οι δραστηριότητες που περιλαμβάνονται είναι καθαρά προτεινόμενες. Ο δάσκαλος μπορεί (και θα πρέπει) να προσαρμόσει τόσο τους στόχους όσο και τις δραστηριότητες στο μαθησιακό επίπεδο της τάξης. Μπορεί επίσης να επιλέξει ποιες από τις διαστάσεις του θέματος είναι εφικτό να αναπτυχθούν.

Προτεινόμενο συνοδευτικό υλικό

Βιβλία

1. Η Αρχαία Πόλη, *Η ζωή στην Αθήνα και στη Ρώμη*. Εκδ. Πατάκης
2. Στην Αρχαία Αθήνα, *Πέντε νέοι και ο κόσμος τους*. Γιαλούρη Άθα, Εκδ. Πατάκης
3. Ακρόπολη – Ελλάδα – Φως Άλκηστις, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα
4. Διαδρομές στην Ιστορία, Αρχαία Αθήνα. Εκδ. Ερευνητές, Ελένη Σβορώνου
5. Στην Αθήνα του Περικλή, *εκδοτική Αθηνών*
6. Ακρόπολη, *Εκδοτική Αθηνών*, Μιχ. Ανρόνικος
7. Εθνικό Μουσείο, *Εκδοτική Αθηνών*
8. Ιστορίες και ανέκδοτα από τον αρχαίο κόσμο, *Χάρης Σακελλαρίου, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1991, Α' έκδοση (3 κεφ)*
9. Το τεσσεραφύλλι, *Ζωή Βαλάση, Εκδ. Κέδρος*
10. Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, *Robert Flaceliere, μετάφραση Γερας. Βανδώρου, Εκδ. Παπαδήμα*
11. Περιπατώντας στην Ελλάδα ανακαλύπτεις την Αθήνα, *Γανώση Άννα, εκδ. Πατάκης, Αθήνα, 1992, εκδ 1η . (3 – 4 κεφ.)*
12. Η μαρμαρένια κόρη κλαίει, *Χρήστος Σκανδάλης, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1995 Γ' έκδοση (4 –σχέδιο)*
13. Στα χρόνια του Περικλή (Α' τόμος), *Τσουκαλάς Γεώργιος, εκδ. Άγκυρα, Αθήνα 1995, Β' έκδοση (4 – 5 κεφ σχέδιο)*
14. Πόλη Μαγική, *Κάντζολα – Σαμπατάκου Βεατρίκη, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 1995, Δ' έκδοση (4 – 5 κεφ)*
15. Μαθητής στην Αρχαία Αθήνα, *Βαρλάμης Γεώργιος, εκδ. Ωμέγα, Αθήνα 1994, Αε έκδοση (3 κεφ)*
16. Ιστορίες γύρω από την Ακρόπολη, *Μαξίμου Πηνελόπη, εκδ. Μίνωας, Αθήνα 1995, Α' έκδοση*
17. Φεγγάρι στην Ακρόπολη, *Γρκίτση – Μιλλιέξ Τατιάνα, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1991, Α' έκδοση (4 κεφ σχέδιο)*

Εκπαιδευτικό λογισμικό (CDs):

Ο Ξεφτέρης ταξιδεύει στην Αρχαία Αθήνα, Παραγωγή:

Περιπέτειες στις αρχαίες χώρες, Παραγωγή:

Αθήνα – Χρυσός Αιώνας, Παραγωγή Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα, 1998

Ακρόπολη, Παραγωγή Λιβάνη

Λυσιστράτη, παραγωγή Grafo A.E.

Χρήσιμες ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

Υπουργείο πολιτισμού: <http://culture.gr>

(Η επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα)

(Μουσεία, Μνημεία και Αρχαιολογικοί Χώροι της Ελλάδας- Εκπαιδευτικά προγράμματα)

<http://www.uk.digiserve.com/mentor/marmara/> (Για τα μάρμαρα του Παρθενώνα)

<http://ysma.culture.gr/>

(Τα έργα στην Ακρόπολη)

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: www.ime.gr

Προτεινόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα:

Μουσείο Ακρόπολης:

«Μια μέρα στην Ακρόπολη αναζητώντας τη θεά Αθηνά», «Πάμε στην Ακρόπολη» και «Πάμε στο περίπατο της Ακρόπολης»

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο:

«Το χαμόγελο του Κούρου»

Κέντρο Μελετών Ακρόπολης:

«Οι θεοί του Ολύμπου στη Ζωοφόρο του Παρθενώνος»

Προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό - μουσειοσκευές:

Μουσείο Ακρόπολης: «Πάμε στην Ακρόπολη», «Ένας αρχαίος ναός»

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στη φάση αυτή θεωρήθηκε χρήσιμο να παρατεθούν στοιχεία σχετικά με το είδος των γεγονότων που καλείται ο διδάσκων να παρουσιάσει στους μαθητές του.

Ιδιαίτερα η ενότητα του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.) και του Βοιωτικού και Κορινθιακού (395-386 π.Χ.) αποτελούν παραλλαγές ενός πολέμου. Οι δύο ιστορικοί, Θουκυδίδης και Ξενοφώντας, ασχολούνται κυρίως με στρατιωτικά γεγονότα. Ο πρώτος εξιστορεί τα γεγονότα ως το 411 π.Χ. , έτος από το οποίο αρχίζει ο Ξενοφώντας, για να τελειώσει την αφήγησή του με τη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.). Χαρακτηριστική είναι η ακροτελεύτια φράση του: «Και εγώ τελειώνω εδώ την εξιστόρηση. Για τα υπόλοιπα ίσως φροντίσει κάποιος άλλος» (Ξεν. , Ελλ. , 7.5.27). Κρίνεται ως εκ τούτου, σκόπιμο να παρατεθούν κάποια στοιχεία που θα φωτίσουν περισσότερο την αρνητική αυτή πλευρά του ανθρώπου στην ιστορική του διαδρομή.

Εμφύλιος πόλεμος: Ο πόλεμος είναι εμφύλιος με τις ιδιότητές του και τις αναπότρεπτες συνέπειές του. Ο Θουκυδίδης, με την οξύνοια που τον διακρίνει και την εμπειρία που διαθέτει, μας δίνει τα χαρακτηριστικά του (Θουκ. , 3. 82).

Τεχνικές-Τεχνάσματα: Στον πόλεμο δοκιμάζονται νέες τεχνικές και επινοούνται τεχνάσματα. Ο αγώνας για την επικράτηση συσπειρώνει τις πνευματικές και ψυχικές δυνάμεις του ανθρώπου. « Η παραδοσιακή υπεροχή των Αθηναίων στη θάλασσα βασιζόταν ως τώρα στην αποκτημένη από την πολύχρονη πείρα δεξιοτεχνία τους να κάνουν τόσο γρήγορους ελιγμούς, ώστε να καταλαμβάνουν «εκτός άμυνας» τα εχθρικά πλοία και να τα εμβολίζουν από τα πλευρά πριν προλάβουν να στραφούν. Οι ελιγμοί αυτοί απαιτούσαν χώρο και πλοία φτιαγμένα έτσι, ώστε να είναι γρήγορα, δηλαδή ελαφρά. Τώρα όμως είχε επινοηθεί στην Κόρινθο και τελειοποιηθεί στις Συρακούσες ένας νέος τύπος πλοίου με ενισχυμένη πλώρη, που φυσικά δε συνέφερε να εμβολιστεί από την πλώρη, αλλά ήταν ασύγκριτα υπέρτερο, αν συνέβαινε να γίνει η σύγκρουση πλώρη με πλώρη. Τα πλοία αυτά ήταν φτιαγμένα για να χρησιμοποιούνται σε περιορισμένο σχετικά χώρο, όπως ήταν το λιμάνι των Συρακουσών, όπου ο εχθρός δε θα μπορούσε να κάνει ελιγμούς, κι ήταν επίσης αρκετά μεγάλα πλοία, ώστε να μεταφέρουν σημαντικό αριθμό τοξοτών και σφενδονητών». J.H. Finley, Θουκυδίδης, μετ. Τ. Κουκουλιού, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 1983, σελ. 242-243.

Τα αντίποινα: Με την έννοια του πολέμου είναι συναρτημένα και τα αντίποινα στα οποία προσφεύγει κάποιος, για να ανταποδώσει το κακό που του έγινε. Είναι δηλαδή μια μορφή αντεκδίκησης. Τα δύο πρώτα έτη του Πελοποννησιακού πολέμου οι Σπαρτιάτες καταστρέφουν την Αττική με το πεζικό, ενώ οι Αθηναίοι ανταποδίδουν τα ίσα με το στόλο, λεηλατώντας τα παράλια της Λακωνίας.

Το φιλειρηνικό κίνημα: Αντίθετα με τη φιλοπόλεμη διάθεση που διακατέχει τους ανθρώπους της εποχής των εμφυλίων πολέμων, στην Αθήνα παρατηρείται μια έντονη φιλειρηνική κίνηση, στην οποία, εκτός από τον απλό λαό, που υφίσταται τα δεινά των ανελέητων συγκρούσεων, μετέχουν άνθρωποι του πνεύματος, όπως ο Αριστοφάνης και ο Ευριπίδης.

Ο ρόλος του ηγέτη: Στην Αθήνα κυριαρχεί η προσωπικότητα του Περικλή. Ο Περικλής είχε τη δύναμη να κατευθύνει, υπό την ιδιότητά του ως αιρετού στρατηγού, την πολιτική της Αθήνας επί σειρά ετών. Αποδέχτηκε την ανάγκη του πολέμου, την έκβαση του οποίου προέβλεπε νικηφόρα για την Αθήνα. Αναγνωρίζοντας την υπεροχή των Πελοποννησίων, δεν έβγαλε το στρατό του να δώσει μάχη εκ παρατάξεως. Με τον ταχύτατο στόλο ανταπέδιδε τα χτυπήματα λεηλατώντας σπαρτιατικές κτήσεις. Τον ενδιέφερε, προπάντων, η σωτηρία των ανθρώπων: «Δεν είναι τα άψυχα που κάνουν τους ανθρώπους, αλλ' οι άνθρωποι που κάνουν τα άψυχα». Δυστυχώς, ο μεγάλος ηγέτης της Αθήνας θα πεθάνει γρήγορα από το λοιμό. Η πόλη θα χάσει το φυσικό της αρχηγό την πιο ακατάλληλη γι' αυτή στιγμή.

Ο Αλκιβιάδης είχε σπινθηροβόλο πνεύμα και ωραία μορφή. Γνώριζε την υπεροχή του και επιβαλλόταν εύκολα στην πολιτική σκηνή. Ήταν οπαδός της θεωρίας που πρέσβευε το δίκιο του ισχυρού. Δυστυχώς, οι σπάνιες ικανότητές του σπαταλήθηκαν για κακό. Παρέσυρε χωρίς λόγο τους Αθηναίους στην εκστρατεία εναντίον των Συρακουσίων. Όταν ο ίδιος κινδύνευσε να συλληφθεί και να οδηγηθεί στην Αθήνα κατηγορούμενος για ασεβεία, κατέφυγε στη Σπάρτη προδίδοντας την πατρίδα του. Αργότερα διέφυγε στην Περσία ενεργώντας σε βάρος των Ελλήνων. Ο Αγησίλαος είναι μια σημαντική προσωπικότητα που ενέπνεε το σεβασμό και την αγάπη στους υπηκόους του. Ο τρόπος που ασκούσε την εξουσία εμπεριείχε στοιχεία δημοκρατικότητας και πανελληνισμού. Ο Αγησίλαος είχε συλλάβει την ιδέα διάλυσης του περσικού κράτους, αλλά οι περιστάσεις τον εμπόδισαν να την υλοποιήσει.

Καλό είναι, πάντως, να μην υπερτονίζεται η συμβολή της προσωπικότητας στην παραγωγή των γεγονότων, αφού είναι γνωστό ότι τα γεγονότα είναι σύνθετα και συντελούνται με συνεισφορά πολλών παραγόντων. Επειδή όμως τα παιδιά βιώνουν τα γεγονότα σε σχέση με τους χαρισματούς ηγέτες, καλό είναι να δίνονται περισσότερα στοιχεία γι' αυτούς, όποτε κρίνεται σκόπιμο. Οι Βίοι του Πλούταρχου (Περικλής, Αλκιβιάδης, Λύσανδρος, Αγησίλαος) μπορούν, διασκευασμένοι να αποτελέσουν σημεία αναφοράς.

Η αναζήτηση των αιτιών: Η σχέση αιτίας-αποτελέσματος συνιστά την αιτιότητα. Η αναζήτηση των αιτιών αποτελεί σημαντική φάση της προσπάθειας του ιστορικού. Η απάντηση στο «γιατί» εμπεριέχει δυσχέρειες. Είναι δύσκολο κάθε φορά να εξηγηθεί η ανθρώπινη δράση, αφού τα διαθέσιμα στοιχεία δεν επαρκούν πάντοτε για την επισήμανση των αιτιωδών σχέσεων. Συγκεκριμένα, «τα αίτια του πολέμου είναι τα αυτά με τα αίτια του ανταγωνισμού μεταξύ των ατόμων. Η τάση προς κτήση, η εριστικότητα και η περηφάνια, η επιθυμία προς απόκτηση αγαθών, γης, πρώτων υλών, κυριαρχίας». Ο Θουκυδίδης προσδιορίζει τα ανθρώπινα ελατήρια: δόξα, φόβος, όφελος.

Ο Θουκυδίδης κάνει διάκριση ανάμεσα στην αιτία και την αφορμή (πρόφραση). Η διάκριση όμως αυτή ούτε γενικεύεται ούτε είναι οριστική, αφού ως «αληθεστάτην πρόφρασιν», κυριότερο αίτιο δηλαδή, του πολέμου θεωρεί την αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας. Εξίσου ασαφής στο σημείο αυτό παραμένει ο Ξενοφώντας. Ο Πολύβιος διευρύνει το σχήμα: αιτία-αφορμή-αρχή (του γεγονότος). Τα παιδιά, πάντως, με παραδείγματα αντλημένα από την εμπειρία τους μπορούν να ξεχωρίσουν τις έννοιες.

Τα αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα ακολουθούν το γεγονός (τα αίτια προηγούνται) και συμπληρώνουν τη φυσιογνωμία του. Τα αποτελέσματα είναι λογικό να εξετάζονται, διότι αφορούν τους ανθρώπους. Βοηθούν να γίνουν οι απαραίτητες αναγωγές (σχέση αιτίας-αποτελέσματος) και παράλληλα συμβάλλουν στην απαραίτητη συναγωγή συμπερασμάτων. Επειδή της ενότητας αυτής αντικείμενο είναι ο πόλεμος, τα αποτελέσματα, πέραν των ιδιαιτεροτήτων, είναι γνωστά και μπορούν να εξεταστούν γενικά.

Β. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25. Αιτίες και αφορμές του πολέμου

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν τις αιτίες του πολέμου.
- Να κατανοήσουν την έννοια του εμφυλίου πολέμου
- Να προβληματιστούν για πιθανά αποτελέσματα του εμφυλίου πολέμου.

Πρόσθετα στοιχεία

Την τριαντάχρονη ειρήνη πρώτοι παραβίασαν οι Αθηναίοι, όταν απέστειλαν βοήθεια στην Κέρκυρα, που βρισκόταν σε διένεξη με τη μητρόπολή της Κόρινθο.

Οι Κορίνθιοι, μετά την ανάμειξη των Αθηναίων στην Κέρκυρα, για να τους εκδικηθούν, οδήγησαν σε αποστασία την Ποτειδαία στη Χαλκιδική, που ήταν αποικία των Κορινθίων αλλά σύμμαχος των Αθηναίων. Οι Αθηναίοι έστειλαν εκεί στρατό και στόλο και την πολιορκήσαν στενά. Σοβαρή επίσης αφορμή του πολέμου υπήρξε το μεγαρικό ψήφισμα του Περικλή, με το οποίο απέκλειε τους Μεγαρείς, συμμάχους των Σπαρτιατών, από τα λιμάνια και τις αγορές του αθηναϊκού κράτους. Στο συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στη Σπάρτη το 432 π.Χ. οι αντιπρόσωποι των πόλεων κρατών της Πελοποννησιακής συμμαχίας αποφάσισαν με μεγάλη πλειοψηφία τον πόλεμο παρά τις αντιρρήσεις των ειρηνόφιλων, των οποίων αρχηγός ήταν ο βασιλιάς της Σπάρτης Αρχίδαμος. Ο ίδιος μάλιστα είπε: « Μη μας παρασύρει η ελπίδα ότι ο πόλεμος θα τελειώσει γρήγορα, αν καταστρέψουμε τα χωράφια τους. Φοβούμαι μήπως τον πόλεμο αυτό τον αφήσουμε και στα παιδιά μας». (Θουκυδίδης, Α, 81)

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Χάρτης της Ελλάδας κατά τον 5ο αιώνα π.Χ.
2. Χάρτης της Ελλάδας με την Αθηναϊκή και την Πελοποννησιακή συμμαχία.
3. Ιστορική γραμμή

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται σε όλη την ενότητα του Πελοποννησιακού πολέμου να χρησιμοποιηθεί στην τάξη χάρτης του ελλαδικού χώρου της περιόδου αυτής, προκειμένου να βοηθηθούν οι μαθητές στην ιστορική «ένταξη» τους στον χώρο των γεγονότων. Επίσης καλό είναι να αξιοποιηθεί η ιστορική γραμμή ως εποπτικό μέσο, σε κάποιο εμφανές σημείο της τάξης για να αποκτήσουν οι μαθητές σωστό χρονικό προσανατολισμό. Με την υποβολή κατάλληλων ερωτήσεων επαναφέρεται στη μνήμη των μαθητών η προηγούμενη γνώση σχετικά με τη δύναμη που είχε αποκτήσει η Αθήνα. Στη συνέχεια οι μαθητές παρατηρούν το χάρτη 3 από το βιβλίο τους και ο δάσκαλος ζητά από τους μαθητές να φανταστούν, να εκτιμήσουν και να περιγράψουν τις σχέσεις των δύο πόλεων. Μέσα από διαλογική συζήτηση αναμένεται να διατυπωθούν απόψεις οι οποίες συγκλίνουν στο γεγονός ότι οι δύο πόλεις ήταν ανταγωνιστικές μεταξύ τους. Μπορούν ακόμα να εντοπίσουν μέσα από προηγούμενες γνώσεις τους τα στοιχεία εκείνα που διαφοροποιούν τις δύο πόλεις: το πολίτευμα, τον τρόπο ζωής και την οικονομική ανάπτυξη. Σ' αυτό το σημείο δίνονται από το δάσκαλο συμπληρωματικές πληροφορίες για την επέκτασή των εμπορικών δραστηριοτήτων της Αθήνας, καθώς και τον αρνητικό αντίκτυπο που είχε αυτό στους Κορίνθιους.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις ζητά από τους μαθητές να προβλέψουν, να φανταστούν τι θα επακολουθήσει. Οι μαθητές αξιοποιώντας προηγούμενες γνώσεις τους, είναι σε θέση να διακρίνουν τον επικείμενο πόλεμο.

Ο δάσκαλος, με την τεχνική της αφήγησης, αναφέρεται και στα γεγονότα τα οποία χαρακτηρίζονται ως αφορμές του πολέμου. Ο εννοιολογικός διαχωρισμός αιτία - αφορμή στη βαθμίδα αυτή προτείνεται να γίνει προσεγγιστικά με τα γεγονότα και με την εμπειρία με την χρήση ερωτήσεων του τύπου:

- Ποιος νομίζετε ότι ήταν ο λόγος εκείνος που οδήγησε στον πόλεμο;
- Ποια από τα γεγονότα που αναφέραμε παραπάνω ήταν δικαιολογία;
- Αναφέρετε παρόμοια παραδείγματα, τόσο από την ιστορία όσο και από τη ζωή σας καθημερινά.

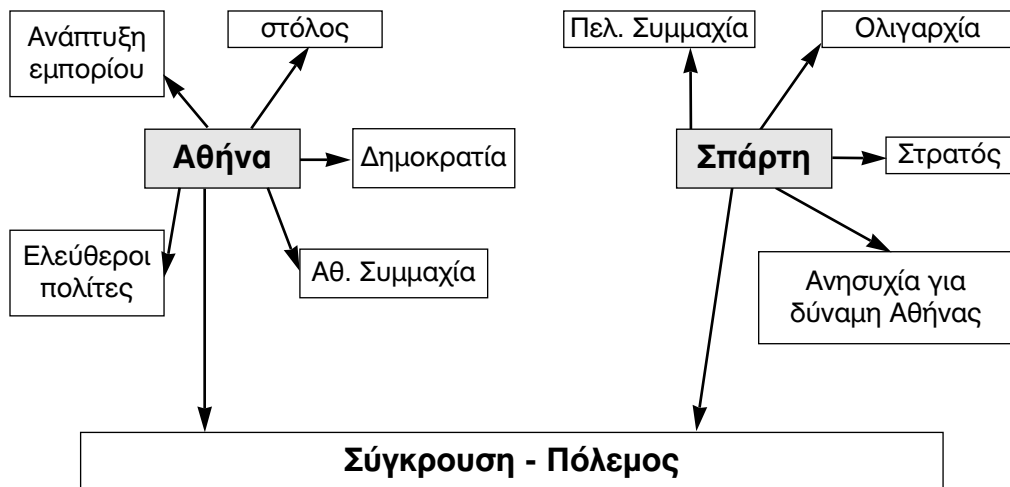
Ακολουθεί η συμπλήρωση της άσκησης 3 από το τετράδιο των εργασιών.

Κατόπιν με διαλογική συζήτηση και παράλληλη παρατήρηση της εικόνας 3 οι μαθητές διατυπώνουν πιθανά συμπεράσματα τόσο για την εξέλιξη όσο και για τα αποτελέσματα του πολέμου. Οι εικόνες 2 και 4 τούς βοηθούν να συνειδητοποιήσουν τον τομέα στον οποίο ήταν ισχυρή η κάθε πόλη. Ο δάσκαλος θα πρέπει να εστιάσει την προσοχή των μαθητών κυρίως στο χαρακτηρισμό «εμφύλιος πόλεμος», τον οποίο είτε τον αναφέρει είτε τον εκμαιεύει με ερωτήσεις. Ενισχυτικά διαβάζεται και το παράθεμα 1.

Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν τα λόγια του Μελήσσιπου και μετά από διαλογική συζήτηση στο πλαίσιο της τάξης μπορούν να συμπληρώσουν την άσκηση 2, η οποία απαιτεί ελεύθερο προβληματισμό και κριτική σκέψη.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος αναγράφει στον πίνακα τα ονόματα των δύο πόλεων Αθήνα-Σπάρτη. Ακολουθεί συζήτηση και ανάλυση των θεμάτων που σχετίζονται με τις πόλεις αυτές, για τη δημιουργία εννοιολογικού χάρτη. Διευκρινίζεται πως στην περίπτωση αυτή ο δάσκαλος θα πρέπει προσεκτικά να καθοδηγήσει με ανάλογες ερωτήσεις τους μαθητές.

Μπορεί να ακολουθηθεί δεύτερος εννοιολογικός χάρτης με τις αιτίες και τις αφορμές του πολέμου. Τα παραθέματα και το εικονογραφικό υλικό και εδώ λειτουργούν ως ενισχυτικά διαλογικά στοιχεία, όπως προαναφέρθηκε. Ειδικότερα με την παρατήρηση της εικόνας 3 υπάρχει η δυνατότητα διασύνδεσης και με την τοπική ιστορία. Ενδεικτικά παρουσιάζεται και μια τέτοια προσέγγιση: -Η πόλη όπου ζεις ή από όπου κατάγεται ανήκε σε κάποια από τις δύο συμμαχίες; Αν ναι, προσπάθησε μαζί με τους συμμαθητές σου να συγκεντρώσετε όσα σχετικά στοιχεία μπορείτε και να τα παρουσιάσετε στην τάξη.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «διάσταση-χρόνος», «διάσταση –δομή -ταξινόμηση», «επικοινωνία», «εξέλιξη-μεταβολή».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα επικοινωνίας και δημιουργίας συμμαχιών ανάμεσα σε διαφορετικά κράτη για την επίτευξη κοινών στόχων και σκοπών.
2. Σε ζητήματα εξέλιξης και μεταβολής των συνθηκών που παρατηρούνται κατά τη διάρκεια σύναψης συμμαχιών με πιθανή εξέλιξη την δημιουργία διαφωνιών και συγκρούσεων.
3. Στην τοποθέτηση ιστορικών γεγονότων σε χρονολογική σειρά για την πληρέστερη κατανόηση του χρονικού πλαισίου μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται.

Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής και των Μαθηματικών να αναθέσει στους μαθητές ανά ομάδες την κατασκευή με διάφορα υλικά, που οι ίδιοι μαθητές μπορούν να επιλέξουν, ιστορικής γραμμής. Οι ομάδες συζητούν μαζί με το δάσκαλο τον τρόπο κατασκευής. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στο ότι η βάση της ιστορικής γραμμής χωρίζεται σε ισομερή τμήματα σε αναλογία με τους αιώνες ή τα χρόνια- και αποφασίζουν ποια υλικά θα χρησιμοποιήσουν (χαρτόνι, ξύλο, νερομπογιές κ.ά.). Προτείνεται η κάθε ομάδα να τοποθετήσει την ιστορική γραμμή σε εμφανές σημείο μέσα στην τάξη και να την συμπληρώνει σε κάθε κεφάλαιο.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Ακροστιχίδα συμπλήρωσης λέξεων για την αξιολόγηση της κατανόησης-εμπέδωσης πληροφοριών που δίνονται στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα.

Περικλής, Εμφύλιος, Λόγια, Οιρόπμε, Πελοποννήσου, Οινόι, Ναυτικό, Νικητή, Η Κέρκυρα, Στεριά, Ισχυρές, Αρχίδαμος, Κόρινθος, Ημροφα.

2. Άσκηση εξαγωγής συμπερασμάτων για αξιολόγηση της κατανόησης της έννοιας «εμφύλιος πόλεμος». Αναφέρουμε ενδεικτικά:

- Οι σχέσεις ανθρώπων που ζουν σε κοντινές- γειτονικές περιοχές διαταράσσονται.
- Η πρόοδος των περιοχών που παίρνουν μέρος στον πόλεμο σταματάει.
- Επικρατεί αντί για τη λογική, το μίσος και ο φανατισμός.

3. Άσκηση διάκρισης των εννοιών αιτία-αφορμή.

α' πρόταση: Αιτία, β' πρόταση: Αφορμή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26. Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου.
- Να αναφέρουν τους λόγους της μεγάλης διάρκειας του πολέμου.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι περίοδοι του Πελοποννησιακού πολέμου ήταν τρεις: α) Δεκαετής ή Αρχιδάμειος πόλεμος (431-421 π.Χ.) β) Σικελική εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία (415-413 π.Χ.) γ) Δεκελεικός ή Ιωνικός πόλεμος (413-404 π.Χ.). Σπαρτιάτες και Αθηναίοι κουρασμένοι από την παράταση του πολέμου υπέγραψαν την πεντηκονταετή Νικίειο ειρήνη και συμφώνησαν να αποδώσουν: τα εδάφη που είχαν κατακτήσει κατά τη διάρκεια του πολέμου και τους αιχμαλώτους.

Η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία κατέληξε σε πανωλεθρία για τους εξής λόγους: 1) δεν υπήρχε συντονισμένο σχέδιο δράσης, 2) απουσία ικανής ηγεσίας, 3) εφεκτική στάση των συμμάχων τους στη Σικελία, 4) καταστροφικές συμβουλές του Αλκιβιάδη. Από τους 40.000 Αθηναίους διασώθηκαν μόνο 7.000. Από τους αιχμαλώτους οι Συρακούσιοι άλλους θανάτωσαν και άλλους τους έριξαν στα λατομεία. Όσοι έζησαν πουλήθηκαν ως δούλοι. Ελάχιστοι κατάφεραν να επιστρέψουν στην Αθήνα, για να φέρουν τη θλιβερή είδηση της συμφοράς. Ο Θουκυδίδης συμπυκνώνει το μέγεθος της καταστροφής στη φράση: «ουδέν έστιν, ό,τι ουκ απώλετο».

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

- 1.** Χάρτης της Ελλάδας κατά τον 5ο αιώνα π. Χ.
- 2.** Χάρτης του Πελοποννησιακού πολέμου.
- 3.** Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης, Αγγ. Βλάχος, εκδ. Εστία, Αθήνα 1998, εκδ. 12η
- 4.** Οι άνεμοι του πολέμου,
- 5.** ηλεκτρονική διεύθυνση, http://paroutsas.jmc.gr/pel_war/

Η ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου μέσα από ένα διαδραστικό παιχνίδι.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Το κεφάλαιο περιλαμβάνει τα κυριότερα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου. Προτείνονται οι τεχνικές του διαλόγου και της αφήγησης ως αποτελεσματικότερων προσεγγίσεων. Επίσης κρίνεται απαραίτητη η συμπλήρωση της ιστορικής γραμμής, προκειμένου οι μαθητές να παρακολουθήσουν πιο εύκολα τη ροή των γεγονότων.

Ο δάσκαλος αναφέρει τα σπουδαιότερα γεγονότα του πρώτου και του δεύτερου έτους του πολέμου αξιοποιώντας παράλληλα το 1ο παράθεμα και την 4η εικόνα. Στη συνέχεια μπορεί να συζητηθεί μέσα στην τάξη η πρώτη ερώτηση η οποία βρίσκεται κάτω από το κείμενο, καθώς και οι σκέψεις των μαθητών σχετικά με το γεγονός ότι οι Αθηναίοι έμειναν χωρίς αρχηγό. Ιδιαίτερη θα πρέπει να είναι η αναφορά στην προσπάθεια για ειρήνευση, αλλά και για τις ενέργειες του Αλκιβιάδη που τελικά οδήγησαν σε αντίθετα αποτελέσματα.

Σ' αυτό το σημείο ο δάσκαλος μπορεί να αξιοποιήσει κάποιο κομμάτι από τα βιβλία που αναφέρονται στα εποπτικά μέσα, προκειμένου οι μαθητές να γνωρίσουν κάποια από τα στοιχεία του χαρακτήρα του Αλκιβιάδη και να τα σχολιάσουν.

Παρατηρώντας το χάρτη 1 στο βιβλίο τους έχουν τη δυνατότητα να κατανοήσουν καλύτερα την εκστρατεία των Αθηναίων στις Συρακούσες, ενώ ο δάσκαλος με κατάλληλες ερωτήσεις τους οδηγεί σε προβληματισμό σχετικό με την έκβαση και τη μεγάλη διάρκεια του πολέμου.

Η αναφορά στη βοήθεια που πρόσφεραν οι Πέρσες προκειμένου οι Σπαρτιάτες να ενισχύσουν το ναυτικό τους θα πρέπει να γίνει χωρίς σχολιασμό, καθώς οι μαθητές καλούνται μέσω της δεύτερης ερώτησης να γίνουν οι ίδιοι σχολιαστές και να εκφράσουν τις απόψεις τους.

Με τα τελευταία γεγονότα, που οδηγούν στο τέλος του πολέμου, ουσιαστικά ολοκληρώνεται η αφήγηση του κεφαλαίου. Για την καλύτερη κατανόηση των συνεπειών του πολέμου για την πόλη της Αθήνας οι μαθητές διαβάζουν και το 3ο παράθεμα.

Εναλλακτική προσέγγιση

Εφόσον η σχολική μονάδα διαθέτει εργαστήρι ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας επισκέπτονται την ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://paroutsas.jmc.gr/pe_war/ όπου βρίσκεται καταχωρισμένο διαδραστικό παιχνίδι σχετικό με τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Ο κάθε μαθητής της ομάδας μπορεί να επιλέξει κάποιον ήρωα από αυτούς που απαρτίζουν τις δύο οικογένειες του παιχνιδιού, που η μια ζει στην Σπάρτη και η άλλη στην Αθήνα. Παρακολουθώντας τη ζωή του ήρωα στα τέσσερα μέρη του παιχνιδιού, ουσιαστικά «βιώνει» και τα σημαντικότερα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αλληλεπίδραση», «εξέλιξη-μεταβολή».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα αλληλεπίδρασης και συσχετισμού που λειτουργούν έτσι ώστε άλλες περιοχές να γνωρίζουν ανάπτυξη και άλλες να παρακμάζουν.

2. Σε ζητήματα εξέλιξης και μεταβολής των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που οφείλονται σε διαταραχές ισορροπιών μέσα από γεγονότα του ιστορικού γίνεσθαι κάποιων περιοχών.

Προτείνεται ο δάσκαλος, σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής και της Νεοελληνικής Γλώσσας, να αναθέσει στους μαθητές ανά ομάδες τη μελέτη της εξέλιξης της επικοινωνίας χρησιμοποιώντας ως έναυσμα το 2ο παράθεμα του βιβλίου τους. Ενδεικτικά προτείνονται τα εξής:

Οι μαθητές διαβάζουν το παράθεμα και εντοπίζουν τον τρόπο-κώδικα επικοινωνίας. Συζητούν και αναφέρουν και άλλους παρόμοιους κώδικες, τους λόγους για τους οποίους τους χρησιμοποιούν, τα πλεονεκτήματα και τα πιθανά μειονεκτηματά τους.

Ο δάσκαλος συμπληρωματικά μπορεί να αναφέρει και τη μέθοδο της σπαρτιατικής σκυτάλης, με την οποία επικοινωνούσαν μυστικά στον πόλεμο οι Σπαρτιάτες. Αυτή αποτελούνταν από ένα κυλινδρικό κομμάτι ξύλου συγκεκριμένων διαστάσεων, στο οποίο τύλιγαν σφιχτά μια λωρίδα με γράμματα, προκειμένου να διαβαστεί το μήνυμα. Αν η λωρίδα τυλιγόταν σε άλλο ξύλο με διαφορετικές διαστάσεις ήταν αδύνατο να διαβαστεί.

Οι μαθητές προτείνουν και συνθέτουν μηνύματα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν και σήμερα σε ανάλογες περιπτώσεις. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν διάφορα υλικά, όπως χαρτί, ξύλο, ύφασμα κ. ά.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση τοποθέτησης ιστορικών γεγονότων στη σωστή χρονολογική τους σειρά και αξιοποίησής τους ως φράσεις κλειδιά για την παραγωγή προφορικού λόγου- διήγησης των φάσεων του Πελοποννησιακού πολέμου.

3, 2, 1, 6, 5, 4

2. Άσκηση εντοπισμού μέσα από το πληροφοριακό υλικό της ενότητας των αιτιών που οδήγησαν στη μεγάλη διάρκεια του πολέμου, 27 χρόνια. Ενδεικτικά παραθέτουμε:

α) Ο ανταγωνισμός των δύο πόλεων.

β) Ο θάνατος του Περικλή και η εμφάνιση του φιλόδοξου Αλκιβιάδη.

γ) Η παρέμβαση των Περσών για την ενίσχυση του στόλου των Σπαρτιατών.

3. Άσκηση σωστού-λάθους για αξιολόγηση της δηλωτικής γνώσης που προσφέρεται μέσα από τη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα.

Λ, Σ, Λ, Σ, Σ, Λ, Λ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27. Η ηγεμονία της Σπάρτης

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα γεγονότα από το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου ως την Ανταλκίδειο ειρήνη.
- Να επισημάνουν το ρόλο των Περσών στην έκβαση των γεγονότων.

Πρόσθετα στοιχεία

Ο Κύρος, σατράπης της Λυδίας οργάνωσε μία μεγάλη εκστρατεία εναντίον του αδελφού του Αρταξέρξη, βασιλιά των Περσών. Σ' αυτήν έλαβαν μέρος και 13.000 Έλληνες μισθοφόροι, γνωστοί ως μύριοι. Στην πρώτη μάχη που δόθηκε στα Κούναξα το 401 π.Χ. ο Κύρος σκοτώθηκε. Τελικά οι 6.000 που απέμειναν από τους Έλληνες κατάφεραν μετά από πολλές ταλαιπωρίες να φτάσουν στα παράλια του Εύξεινου Πόντου υπό την ηγεσία του Ξενοφώντα. Οι Πέρσες στη συνέχεια ακολούθησαν την τακτική του «διαίρει και βασίλευε». Έτσι αρχίζει μία περίοδος εμφυλίων πολέμων μεταξύ των ελληνικών πόλεων με ρυθμιστή της κατάστασης το μεγάλο βασιλιά, ο οποίος στην αρχή υποστήριξε τους Αθηναίους και ύστερα τους Σπαρτιάτες. Η κατάληξη ήταν να υπογραφεί η ειρήνη του βασιλέως ή Ανταλκίδεια ειρήνη με τους εξής ταπεινωτικούς όρους για τους Έλληνες: 1) Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας και η Κύπρος περιέρχονταν στην κυριαρχία των Περσών. 2) Η Λήμνος, η Ίμβρος και η Σκύρος παρέμειναν στους Αθηναίους. 3) Οι υπόλοιπες ελληνικές πόλεις θα ήταν αυτόνομες. Ο βασιλιάς απείλησε μάλιστα πως θα πολεμήσει με όλα του τα μέσα όσους δε θα δέχονταν την ειρήνη.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Χάρτης όπου απεικονίζεται η πορεία του Αγησιλάου.
2. Ιστορίες από τον Ηρόδοτο, Γ. Μηλιάδης, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα, 1981, έκδοση Α'.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Καθώς το κεφάλαιο περιλαμβάνει μια αλληλουχία γεγονότων, προτείνεται ως αποτελεσματικότερη προσέγγιση η τμηματική αφήγηση σε συνδυασμό με το διάλογο: ερωτήσεις-απαντήσεις. Αρχικά οι μαθητές σχολιάζουν τον τίτλο του μαθήματος. Με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθούνται να ανακαλέσουν στη μνήμη τους πού αλλού συνάντησαν τον όρο «ηγεμονία». Έχουν γνωρίσει ήδη την ηγεμονία της Αθήνας και θυμούνται τις ενέργειες των Αθηναίων και τις αντιδράσεις των συμμάχων τους αλλά και των υπόλοιπων Ελλήνων. Ακολουθεί η αφήγηση από το δάσκαλο των ενεργειών της Σπάρτης ως ηγετικής δύναμης στον ελληνικό χώρο. Κατόπιν οι μαθητές καλούνται να σχολιάσουν τις ενέργειες των Σπαρτιατών και ιδιαίτερα την εγκαθίδρυση του τυραννικού καθεστώτος των τριάντα στην Αθήνα. Οι προηγούμενες γνώσεις θα διευκολύνουν τους μαθητές στο σχολιασμό. Στη συνέχεια παρουσιάζεται με την τεχνική της αφήγησης και με παράλληλη αξιοποίηση του χάρτη του βιβλίου, που απεικονίζει την πορεία του Αγησιλάου, ο τρόπος με τον οποίο κινήθηκαν οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας φοβούμενες τους Πέρσες και η άμεση ανταπόκριση των Σπαρτιατών. Τα επόμενα γεγονότα που αναφέρονται:

- α) στην ανάμειξη των Περσών στα εσωτερικά ζητήματα των ελληνικών πόλεων και στον παρεμβατικό τους ρόλο,
- β) στο νέο εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των ελληνικών πόλεων της Ν. Ελλάδας, όπου έχουμε ανατροπή των παλαιών συμμαχιών και
- γ) στους όρους της Ανταλκίδειας ειρήνης προσφέρονται για προβληματισμό και διάλογο μέσα στην τάξη. Οι μαθητές πέρα από την αξιοποίηση παλαιότερων γνώσεων μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους και να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη. Η 2η ερώτηση του μαθήματος μπορεί να απαντηθεί από τους μαθητές μέσα από συζήτηση. Οι εργασίες προτείνεται να συμπληρωθούν μετά την ολοκλήρωση του κεφαλαίου, μια και δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη δυσκολία.

Εναλλακτική προσέγγιση

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά ο προοργανωτής του μαθήματος σε συνδυασμό με τον τίτλο του κεφαλαίου. Οι μαθητές συσχετίζουν την ηγεμονία της Σπάρτης με εκείνη της Αθήνας, που διδάχθηκαν σχετικά πρόσφατα, και κατανοούν τους λόγους για τους οποίους οι ισχυρές

πόλεις, που εκδηλώνουν ηγεμονικές τάσεις, προκαλούν έντονες δυσaráσκείες στις άλλες οι οποίες συνήθως καταλήγουν σε εμφύλιες διαμάχες. Στη συνέχεια αξιοποιείται το αφηγηματικό κείμενο του σχολικού βιβλίου παράλληλα με το χάρτη, που απεικονίζει την πορεία του Αγησιλάου, το 2ο παράθεμα, που αναφέρεται στην προσωπικότητα του Σπαρτιάτη βασιλιά, και την 1η ερώτηση του μαθήματος. Ο νέος εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα και η ανάμειξη των Περσών εξετάζονται με αναφορές στον Πελοποννησιακό πόλεμο κατά τον οποίο και πάλι οι Πέρσες είχαν παρέμβει βοηθώντας τους Σπαρτιάτες στον αγώνα τους εναντίον των Αθηναίων. Οι μαθητές μέσα από συσχετισμούς και συγκρίσεις εύκολα οδηγούνται στη διατύπωση διαχρονικών συμπερασμάτων. Οι ταπεινωτικοί για τους Έλληνες όροι της Ανταλκίδειας ειρήνης πρέπει να προβληματίσουν τους μαθητές και να αποτελέσουν αντικείμενο διαλόγου. Στο τέλος του μαθήματος μπορεί να αναγνωστεί το 1ο παράθεμα και να επισημανθεί ότι οι Καρδούχοι, τους οποίους αναφέρει ο Ξενοφώντας, είναι οι πρόγονοι των σημερινών Κούρδων.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «Επικοινωνία: ομοιότητα-διαφορά», «Διάσταση-χρόνος», «Μονάδα-σύνολο».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε θέματα που αφορούν τη στάση του εκάστοτε ισχυρού έναντι των ανίσχυρων.
2. Στον παρεμβατικό-ρυθμιστικό ρόλο των Περσών στις διαφορές των ελληνικών πόλεων-κρατών.
3. Σε ζητήματα που έχουν σχέση με την αλλαγή συμμαχιών και ισορροπιών μέσα στο χρόνο.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας ο δάσκαλος να αναθέσει στους μαθητές κατά ομάδες να ιστορήσουν, να καταγράψουν δηλαδή ως ιστορικοί, τα γεγονότα της περιόδου που εξέτασαν. Συγκεκριμένα συζητούν οι μαθητές με το δάσκαλο το ρόλο του ιστορικού συγγραφέα και αναφέρουν διάφορους ιστορικούς, αποσπάσματα από το έργο των οποίων έχουν διαβάσει στο βιβλίο της ιστορίας τους, όπως τον Ηρόδοτο, το Θουκυδίδη, τον Ξενοφώντα. Στη συνέχεια προσπαθούν να φανταστούν πώς εργαζόνταν εκείνοι, προκειμένου να συλλέξουν, να αξιολογήσουν και να καταγράψουν τα γεγονότα. Αμέσως μετά η κάθε ομάδα αναλαμβάνει να καταγράψει και να παρουσιάσει τα γεγονότα όπως ένας ιστορικός. Επίσης σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής οι μαθητές μπορούν να σκισάρουν ελεύθερα πρόσωπα και γεγονότα της εξεταζόμενης εποχής που τους έκαναν εντύπωση.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση ταξινόμησης και κατάταξης των ονομάτων στη σωστή στήλη.
2. Άσκηση συμπλήρωσης συνοπτικού κειμένου με λέξεις από την παρένθεση:
Πελοποννησιακό, Σπάρτη, καταπίεση, Πέρσες, χωρισμένοι, εμφύλιος, κορινθιακός, δύσκολη, ειρήνη, ταπεινωτικοί.
3. Άσκηση επιλογής των προτάσεων που δικαιολογούν ότι τα γεγονότα αυτής της περιόδου ήταν άσχημα για τους Έλληνες:
 - Οι πόλεις της Μ. Ασίας και η Κύπρος χάνουν την ελευθερία τους και περνούν στην κυριαρχία των Περσών.
 - Οι Πέρσες βρήκαν την ευκαιρία να ανακατεύονται στα εσωτερικά ζητήματα των Ελλήνων.

Η ΘΗΒΑ

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η κυριαρχία της Θήβας

Η Θήβα με αρχηγούς τους δύο μεγάλους ηγέτες της, τον Επαμεινώνδα και τον Πελοπίδα, άρχισε να οργανώνει τη δική της κυριαρχία στην Ελλάδα, αντιδρώντας έτσι στην ηγεμονία της Σπάρτης. Κατάφερε μάλιστα να απλώσει τη δύναμή της μέχρι τη Μακεδονία. Το 371 π.Χ.

απέτυχε άλλη μια προσπάθεια για ειρήνη μεταξύ όλων των Ελλήνων. Αιτία γι' αυτό στάθηκαν οι απαιτήσεις της Θήβας. Την ίδια χρονιά η Σπάρτη νικήθηκε από τον Επαμεινώνδα σε μία φοβερή μάχη στα Λεύκτρα της Βοιωτίας. Από τους 700 Σπαρτιάτες οι 350 σκοτώθηκαν στη μάχη, με αποτέλεσμα να μη μπορεί πια η Σπάρτη να διατηρήσει την ηγεμονία της. Αμέσως μετά η Βοιωτία απελευθέρωσε τους κατοίκους της Μεσσηνίας, που ήταν ειλωτες των Σπαρτιατών. Έτσι η Μεσσηνία μετά από πολλούς αιώνες έγινε και πάλι ξεχωριστό ελληνικό κράτος. Η Αθήνα ανησύχησε βλέποντας τις φιλοδοξίες της Θήβας, μα πιο πολύ τη θορόβησε το ότι υπόγραψε η Βοιωτία συμμαχία με τους Πέρσες. Αυτό έγινε για να μπορούν οι Βοιωτοί να φτιάξουν καράβια και να κυριαρχήσουν στο Αιγαίο. Γι' αυτό στη συνέχεια η Αθήνα πλησίασε τη Σπάρτη και συμμαχίχσε μαζί της.

Βόλφανγκ Σούλλερ Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, σ.82-83,διασκευή

B. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28. Η Θήβα και η βοιωτική συμμαχία

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν την ίδρυση και την πορεία της Θήβας, μιας άλλης σημαντικής πόλης- κράτους των αρχαίων χρόνων.
- Να προβληματιστούν πάνω στις σχέσεις που δημιουργήθηκαν ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις μετά από έναν εμφύλιο πόλεμο.
- Να γνωρίσουν την άνθηση της τέχνης στη Θήβα και τον τρόπο με τον οποίο αυτή επηρέασε μελλοντικά την τέχνη ευρύτερων περιοχών.

Πρόσθετα στοιχεία

Οι Βοιωτοί δεν ασχολήθηκαν με το εμπόριο και τη ναυτιλία, γιατί οι ακτές της Βοιωτίας δεν είναι κατάλληλες για τη ναυσιπλοΐα. Η μεγάλη βοιωτική πεδιάδα ήταν αρκετή για να ικανοποιήσει τις ανάγκες των Αιολέων κατοίκων. Παρότι η περιοχή ήταν αγροτική, τα γράμματα και οι τέχνες γνώρισαν εξαιρετική άνθηση. Εδώ γεννήθηκαν και οι μεγάλοι ποιητές: Ησίοδος, Πίνδαρος και Κόριννα, ο ιστορικός και φιλόσοφος Πλούταρχος και οι ζωγράφοι: Αριστείδης και Νικόδημος. Η γλώσσα των Βοιωτών είχε στοιχεία από την αιολική και τη δωρική διάλεκτο. Σημαντικές βοιωτικές πόλεις ήταν η Θήβα, ο Ορχομενός, οι Πλαταιές, η Τανάγρα, η Κορώνεια, η Χαιρώνεια, οι Ερυθρές, οι Θεσπιές, τα Λεύκτρα, η Θίσβη κ. α. Η βοιωτική συμμαχία από τον 6ο π.Χ. αι. έκοψε σειρές ασημένιων νομισμάτων. Αυτά είχαν στη μία όψη την ίδια παράσταση, μία στρογγυλή ή αυγόσχημη ασπίδα με δύο κοψίματα μισού κύκλου στα πλάγια. Η ασπίδα ήταν το ιερό έμβλημα των Βοιωτών. Η άλλη όψη έφερε όποια παράσταση ήθελε η πόλη που το έκοβε.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Χάρτης της βοιωτικής συμμαχίας.
2. Αρχαίες ελληνικές πόλεις, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.sikyon.com>
3. Μουσείο Μπενάκη, ηλεκτρονική διεύθυνση, <http://www.benaki.gr>
4. Journey to Cyprus (Ταξίδι στην Κύπρο), Μάνια Δούκα, εκδόσεις Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, Αθήνα 1996.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται ως προοργανωτής, για τη θεματική σύνδεση της ενότητας με προηγούμενα γνωστικά σχήματα, η αναφορά στις συμμαχίες που έχουν γνωρίσει ήδη οι μαθητές - αθηναϊκή, σπαρτιατική (ερώτηση 1). Στη συνέχεια γίνεται ανάγνωση του προοργανωτή που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή και του 1ου παραθέματος για να παρουσιαστεί η καινούρια συμμαχία. Σε συνδυασμό με την παρατήρηση του χάρτη 1, οι μαθητές γνωρίζουν τις πόλεις που συμμετείχαν σε αυτή καθώς και την έκταση που είχε στην αρχή της ίδρυσής της.

Μετά την εξέταση του χώρου ο δάσκαλος με την τεχνική της αφήγησης παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης συμμαχίας. Οι μαθητές διακρίνουν μέσα από την αφήγηση την ισχυρή πόλη της συμμαχίας, ενώ παρατηρούν την εικόνα 3, με σκοπό να περιγρά-

ψουν το βιωτικό νόμισμα. Ο δάσκαλος σε αυτό το σημείο αναφέρει το γεγονός ότι οι Πλαταιείς, παρόλο που η πόλη τους ήταν στη Βοιωτία, δεν μετείχαν στη συμμαχία, αλλά ήταν φίλοι με τους Αθηναίους. Στη συνέχεια απευθύνει ερώτηση στην τάξη αν υπάρχει κάποιος γηγενής το οποίο να αποδεικνύει τη στενή φιλία των Αθηναίων με τους Πλαταιείς (Μαραθίνους).

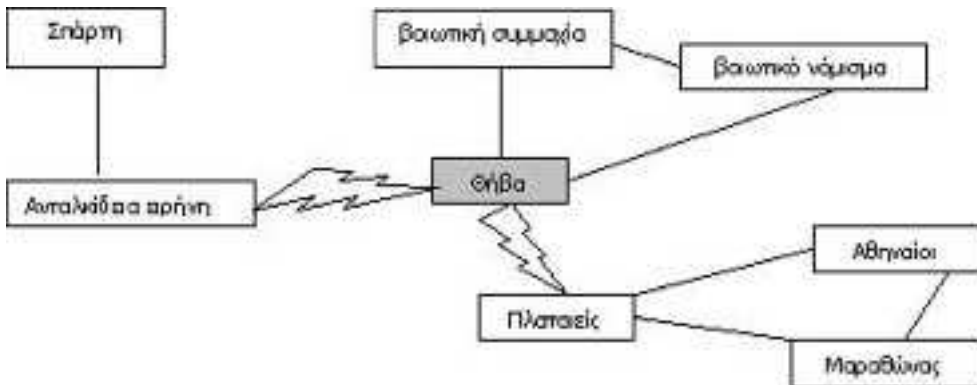
Ακολουθούν ερωτήσεις σχετικές με το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και την Ανταλκίδα ειρήνη που διδάχτηκαν στην προηγούμενη ενότητα (διαγνωστική αξιολόγηση). Αφού αναφερθούν οι όροι της ειρήνης, γίνεται ανάγνωση του 2ου παραθέματος μέσα από το οποίο οι μαθητές μπορούν να κατανοήσουν, με την ανάλογη καθοδήγηση του δασκάλου, τη συνεχή πλέον εμπλοκή των Περσών στα ζητήματα των ελληνικών πολέων ως συνέπεια του εμφυλίου πολέμου. Στη συνέχεια καλούνται να απαντήσουν στην ερώτηση 2.

Αν υπάρχει χρόνος, οι μαθητές, αφού διαβάσουν σιωπηρά το κείμενο της ενότητας, συμπληρώνουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών και γίνεται ομαδική διόρθωση στην τάξη.

Απαραίτητη θεωρείται η παρατήρηση-επεξεργασία των εικόνων 2, 4 και 5 για την ανάδειξη της τέχνης που αναπτύχθηκε στην αρχαία Θήβα, σε συνδυασμό με το παράθεμα 3 και την άσκηση 2 από το τετράδιο εργασιών. Για περισσότερη εμβάθυνση, προτείνεται το θέμα της τέχνης να προσεγγιστεί διαθεματικά.

Εναλλακτική προσέγγιση

Προτείνεται συνδυασμός αφήγησης, ανάγνωσης παραθεμάτων και παρατήρησης εικόνων- χάρτη για την τμηματική δημιουργία στον πίνακα εννοιολογικού χάρτη σε συνεργασία με τους μαθητές.

Τα διαφορετικά σύμβολα () χρησιμοποιούνται, για να δείχθει η μη ύπαρξη σχέσεων ανάμεσα στις λέξεις - κλειδιά. Είναι προτιμότερο να αναγραφούν πρώτα οι λέξεις - κλειδιά που θα προκύψουν από την επεξεργασία της ενότητας και στη συνέχεια να αναδειχθούν οι σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αλληλεπίδραση» και «πολιτισμός».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα σχέσεων και συσχετισμών ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη, που οδήγησαν στη δημιουργία καινούριων συμμαχιών.
2. Σε ζητήματα αλληλεπίδρασης στην τέχνη στον ελληνικό χώρο με ανάλογη πολιτιστική δημιουργία, η οποία άσκησε επιρροή σε μεταγενέστερες χρονικά εικαστικές εκφράσεις ακόμα και έξω από τα σύνορα της Ελλάδας.

Προτείνεται, σε συνδυασμό με την άσκηση 2 του τετραδίου των εργασιών, να γίνει συνθετική εργασία ή σχέδιο εργασίας με θέμα: «Το εργαστήρι της Ταναγραίας».

Οι μαθητές μπορούν να χωριστούν σε ομάδες εργασίας και, αφού διαβάσουν το παράθεμα 3 από το βιβλίο τους, να προσπαθήσουν, παρατηρώντας και το σύνολο του εικονογραφικού υλικού που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή, να γράψουν ένα άρθρο μέσα από το οποίο θα διαφαινούνται οι τά-

σεις που υπήρχαν στη μόδα την εποχή που οι κοροπλάστες κατασκεύαζαν τα κομψά αγαλματίδια. Το άρθρο μπορεί να εμπλουτιστεί με ανάλογες ζωγραφίες των μαθητών.

(Διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής)
Αν η απόσταση το επιτρέπει, είναι καλό η συγκεκριμένη εργασία να συνδυαστεί και με επίσκεψη στο Μουσείο Μπενάκη, ή στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, όπου τα παιδιά θα έχουν τη δυνατότητα να δουν από κοντά τέτοιου είδους αγάλματα. Επισημαίνεται ότι οι ανάλογες επισκέψεις είναι ουσιαστικού χαρακτήρα, όταν γίνονται οργανωμένα και οι μαθητές είναι προετοιμασμένοι για τα σημεία που θα πρέπει να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους, έτσι ώστε να είναι σε θέση να καταγράψουν συγκεκριμένες παρατηρήσεις. Επικουρικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν πληροφορίες και από το βιβλίο που προτείνεται στα εποπτικά μέσα. (Ταξίδι στην Κύπρο) Το βιβλίο, που απευθύνεται σε παιδιά, είναι γραμμένο στην αγγλική γλώσσα και έτσι επιτυγχάνεται διαθεματική προσέγγιση και με το μάθημα της ξένης γλώσσας.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση τελικής αξιολόγησης επίτευξης των βασικών γνωστικών στόχων της ενότητας.
Σ, Λ, Σ, Λ, Λ, Σ
2. Άσκηση ανοικτού τύπου με σκοπό την παρατήρηση μορφών τέχνης διαφορετικών εποχών για την ανάδειξη ομοιοτήτων και διαφορών που συνεπάγονται από την εξέλιξή της. Καλό είναι να αξιοποιηθεί και το παράθεμα 3. Ενδεικτικές απαντήσεις: **Ομοιότητες:** α) και τα δύο αγάλματα παρουσιάζουν γυναίκες, β) και οι δύο γυναίκες είναι ντυμένες με ρούχα εποχής, γ) έχουν προσεγμένα χτενίσματα. **Διαφορές:** α) η κόρη έχει φυσικό μέγεθος, η ταναγραία είναι μικρή (μινιατούρα), β) η ταναγραία έχει πιο ελεύθερη και φυσική κίνηση, γ) η κόρη φορά απλό ρούχο, ενώ η ταναγραία φορά και μανδύα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29. Η ηγεμονία της Θήβας

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα γεγονότα από την ανάπτυξη της Θήβας ως το τέλος της ηγεμονίας της.
- Να κάνουν συγκρίσεις των χαρακτηριστικών της θηβαϊκής ηγεμονίας με αυτά της σπαρτιατικής και της αθηναϊκής.
- Να κατανοήσουν βασικές ιστορικές έννοιες της ενότητας όπως λοξή φάλαγγα, ιερός λόχος.
- Να κατανοήσουν το ρόλο που παίζουν οι ηγέτες στη διαμόρφωση της ιστορίας ενός τόπου.
- Να διαπιστώσουν τις συνέπειες των συνεχόμενων εμφυλίων πολέμων ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις.

Πρόσθετα στοιχεία

Το 370 π.Χ. ο Επαμεινώνδας πραγματοποίησε εισβολές στην Πελοπόννησο και ίδρυσε στα σύνορα της Λακωνικής τη Μεγάλη πόλη (Μεγαλόπολη), που την κατέστησε κέντρο της ομοσπονδίας των Αρκάδων. Ο Πελοπίδας έφτασε μέχρι τη Μακεδονία, από την οποία πήρε για εγγύηση 30 ευγενείς νέους ως ομήρους, ανάμεσά τους ήταν και ο μετέπειτα βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος Β'. Το 367 π.Χ. ο Πελοπίδας πήγε στα Σούσα επικεφαλής θηβαϊκής αντιπροσωπείας αποβλέποντας στην εύνια του Πέρση μονάρχη, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το 362 π.Χ. ο Επαμεινώνδας εισέβαλε για τέταρτη φορά στην Πελοπόννησο. Προσπάθησε να καταλάβει τη Σπάρτη, αλλά απέτυχε. Έτσι αντιμετώπισε τους αντιπάλους του: Αθηναίους, Σπαρτιάτες, Αχαιοί, Ηλείους και Μαντινείς στη Μαντινεία της Αρκαδίας. Η νίκη έκλινε προς τους Θηβαίους, αλλά σκοτώθηκε ο αρχηγός τους. Με το θάνατό του κατέρρευσε η θηβαϊκή ηγεμονία, που ήταν μάλλον προσωποπαγής. Η μάχη αυτή προκάλεσε μεγάλη σύγχυση και αβεβαιότητα και έθεσε τέλος στις φιλοδοξίες των νότιων Ελλήνων για τα πρωτεία.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Χάρτης της θηβαϊκής ηγεμονίας
2. Αρχαίες ελληνικές πόλεις, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.sikyon.com>
3. Αρχαία Θήβα, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.geocities.com/thivaiosgr/history.html>

4. Λοξή φάλαγγα, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.outopia.gr/ancient/sterea/falagga.htm>

5. Ιερός Λόχος, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.army.gr>

6. Αλέξανδρος Υψηλάντης, ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.typos.com.cy>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Η ενότητα αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης, με σκοπό να αποδοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για την πορεία της πόλης-κράτους της Θήβας. Καλό είναι γι' αυτό το λόγο να γίνει άμεσος συσχετισμός ή ακόμα και να δουλευτούν και οι δύο μαζί σε ένα δώρο, αφήνοντας για ξεχωριστή επεξεργασία τις διαθεματικές προσεγγίσεις, αφού ολοκληρωθεί η παρουσίαση του γνωστικού σχήματος που αφορά στη Θήβα. Αξιοποιώντας την ήδη διδαχθείσα ενότητα ως προοργανωτή συνεχίζουμε λέγοντας στους μαθητές να συγκρίνουν τους δύο χάρτες (χάρτης 1, κεφ. 28- χάρτης 1, κεφ. 29). Οι μαθητές παρατηρούν την μεταβολή - αύξηση της κυριαρχίας των Θηβαίων, ενώ με την τεχνική της αφήγησης ο δάσκαλος παρουσιάζει τα γεγονότα καθώς και τα δύο βασικά πρόσωπα της ηγεμονίας, τον Πελοπίδα και τον Επαμεινώνδα. Στη συνέχεια γίνεται από τους μαθητές σιωπηρή ανάγνωση της ενότητας, με σκοπό να δοθούν απαντήσεις σε συγκεκριμένες ερωτήσεις που ο δάσκαλος αναγράφει στον πίνακα. Οι ερωτήσεις μπορεί να είναι του τύπου:

- Γιατί ξεκίνησε πόλεμος ανάμεσα στους Σπαρτιάτες και τους Θηβαίους;

- Γιατί οι Θηβαίοι νίκησαν στα Λεύκτρα;

- Ποιο ήταν το αποτέλεσμα της μάχης στη Μαντίνεια;

Οι μαθητές μπορούν να εργαστούν και χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας. Θα πρέπει να διακρίνουν μέσα από το κείμενο τα σημεία που αποτελούν τις απαντήσεις των ερωτήσεων δουλεύοντας και με την τεχνική της υπογράμμισης. Επειδή θα πρέπει να γίνουν συγκρίσεις με τις προηγούμενες ηγεμονίες, στο σημείο αυτό καλούνται να συμπληρώσουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών, καθώς και την άσκηση 2 που αποτελεί αντιστοίχιση αιτίων - αποτελεσμάτων και μπορεί να λειτουργήσει ως διαγνωστική αξιολόγηση για το δάσκαλο. Οι εικόνες 3 και 4 είναι καλό να παρατηρηθούν, για να γίνει από τους μαθητές μια προσέγγιση της έννοιας του χώρου όπου συνέβησαν σημαντικά γεγονότα της ενότητας. Η εικόνα 2 τους δίνει τη δυνατότητα σύγκρισης του Βοιωτού πολεμιστή με τους υπόλοιπους Έλληνες πολεμιστές, που έχουν γνωρίσει οι μαθητές σε προηγούμενες ενότητες. Τέλος οι ομάδες, που σε αυτό το σημείο μπορούν να γίνουν δύο, διαβάζουν τα παραθέματα 1 και 2, με σκοπό να χαρακτηρίσουν τις δύο μεγάλες προσωπικότητες της Θήβας. Αφού γίνει η παρουσίαση των χαρακτηρισμών, που μπορεί να είναι και προφορική, για μεγαλύτερο προβληματισμό ο δάσκαλος θέτει ερώτηση του τύπου: «Γιατί νομίζετε ότι μετά το θάνατο των δύο ανδρών τελείωσε και η ηγεμονία της Θήβας;»

Εναλλακτική προσέγγιση

Χρησιμοποιούμε ως μέσα τις γνώσεις της προηγούμενης ενότητας, το εικονογραφικό υλικό και τα παραθέματα. Θα προσπαθήσουμε μέσω αυτών και διαβάζοντας μόνο τον προοργανωτή να μπορέσουν οι μαθητές να εξαγάγουν στοιχεία και να συνθέσουν οι ίδιοι την ενότητα, αγνοώντας στην πρώτη αυτή φάση το κείμενο του βιβλίου.

Είναι προτιμότερο η τάξη να χωριστεί σε 4 ομάδες εργασίας. Η καθεμιά θα προσπαθήσει να συνθέσει μια παράγραφο 10 γραμμών με διαφορετικό θέμα. Η παραπάνω εργασία είναι προτιμότερο να συνδυαστεί με τη χρήση των ηλεκτρονικών σελίδων που προτείνονται, ώστε οι μαθητές να αντλήσουν ακόμα περισσότερο πληροφοριακό υλικό. Οι παράγραφοι έχουν τις εξής θεματικές:

- Σχέσεις Σπαρτιατών-Θηβαίων

- Μάχη στα Λεύκτρα

- Μάχη στην Μαντίνεια

- Πελοπίδας και Επαμεινώνδας

Η διδασκαλία αυτής της μορφής αποτελεί βιωματικού τύπου μάθηση, μια που οι μαθητές καλούνται οι ίδιοι να γίνουν οι συγγραφείς του κειμένου. Ο ρόλος του δασκάλου είναι καθαρά συντονιστικός. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στο σημείο όπου η συνθετική εργασία είναι αυστηρά οριοθετημένη σε έκταση. Έτσι θα αξιολογήσουμε τη δυνατότητα της ομάδας για την ανεύρεση της πληροφορίας μέσα από κείμενα ή εικόνες, αλλά επίσης και τη δυνατότητα μετατροπής της και διαμόρφωσής της σε συγκεκριμένο πλαίσιο.

Μετά την τελική σύνθεση των παραγράφων και την επεξεργασία τους, αν αυτό θεωρείται απαραίτητο, γίνεται η σύγκριση του κειμένου των ομάδων με αυτό του βιβλίου. Είναι αναμενόμενο

ότι οι μαθητές θα έχουν γράψει εκτενέστερο κείμενο, αλλά αν συμφωνήσουν, μπορεί να χρησιμοποιηθεί αυτό ως βάση για τη συμπλήρωση των εργασιών.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αλληλεπίδραση» και «άτομο». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα επαναφοράς μεθόδων που αποτέλεσαν σταθμούς για την εποχή τους σε καταστάσεις που παρουσιάζουν συνάφεια μέσα στην ιστορική πορεία ενός λαού.

2. Σε ζητήματα εξάρτησης ενός συνόλου-συστήματος από την παρουσία χαρακτηριστικών ατόμων και το ρόλο αυτών των ηγετικών μορφών στη διαμόρφωση της ιστορίας του συνόλου.

Προτείνεται σε συνδυασμό με τα παραθέματα 3 και 4 καθώς και την άσκηση 3 από το τετράδιο εργασιών να γίνει συνθετική εργασία για την παρουσίαση του «Ιερού λόχου» στις τρεις διαφορετικές στιγμές της ελληνικής ιστορίας που παρουσιάστηκε. Είναι καλό να αξιοποιηθούν και οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις, από όπου μπορεί να αντληθεί και πλούσιο εικονογραφικό υλικό.

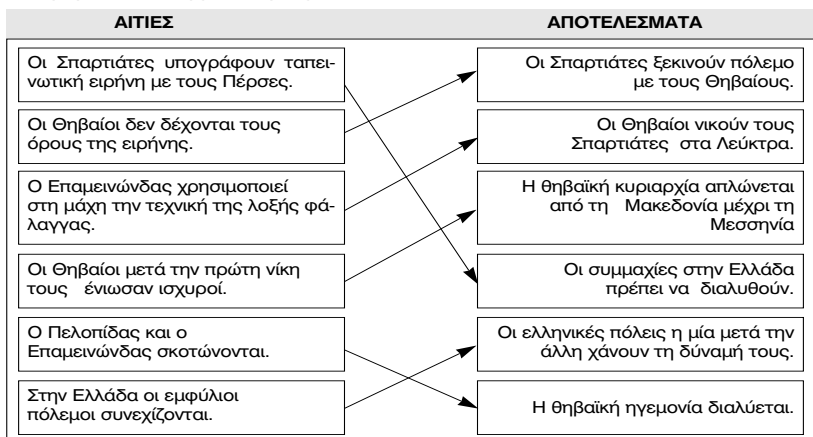
Η παραπάνω εργασία μπορεί άνετα να παρουσιαστεί από τους μαθητές της Δ' τάξης στη σχολική γιορτή της επετείου της 25ης Μαρτίου ή να εμπλουτίσει την ύλη μιας σχολικής εφημερίδας που πιθανότατα εκδίδεται από τη σχολική μονάδα.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συγκριτικού-ανακεφαλαιωτικού τύπου ανάμεσα στις τρεις ηγεμονίες.

	Αθηναϊκή ηγεμονία	Σπαρτιατική ηγεμονία	Θηβαϊκή ηγεμονία
Δημιουργήθηκε μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο.		X	
Δημιουργήθηκε μετά τους Περσικούς πολέμους.	X		
Ο σημαντικότερος ηγέτης της ήταν ο Περικλής.	X		
Δε συμφωνούσε με τους όρους της Ανταλκίδειας ειρήνης.			X
Ο σημαντικότερος ηγέτης της ήταν ο Αγησίλαος.		X	
Οι σημαντικότεροι ηγέτες της ήταν ο Πελοπίδας και ο Επαμεινώνδας.			X

2. Άσκηση σύνδεσης αίτιου - αποτελέσματος μέσα από την οποία διαφαίνεται ο τρόπος εξέλιξης των γεγονότων της ενότητας.

3. Άσκηση ανοικτού τύπου, σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, κατάλληλη για την ανάδειξη συσχετισμών ανάμεσα στον κοινό τρόπο αντιμετώπισης καταστάσεων σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους.

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το έργο του Μ. Αλέξανδρου

Με τον εξελληνισμό της Ανατολής η ελληνική γλώσσα (υπό τη μορφή της κοινής) έγινε όργανο παγκόσμιας συνεννοήσεως. Στην Ανατολή αντικατέστησε την Αραμαϊκή, που ήταν η γλώσσα επικοινωνίας στην περσική αυτοκρατορία. Η κατάκτηση δε του κράτους των Αχαιμενιδών από τον Αλέξανδρο δημιούργησε, τότε για πρώτη φορά, τις ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας οικουμενικής οικονομικής συνεργασίας και ενός οικουμενικού εμπορίου σε κλίμακα και σε πυκνότητα που δεν είχε γνωρίσει ποτέ άλλοτε ο αρχαίος κόσμος. Ολόκληρος ο χώρος από την αρτηρία του Γιβραλτάρ μέχρι τον Ινδό διαμορφώθηκε βαθμιαία κατά τους επόμενους αιώνες σ' ένα απέραντο, και μοναδικό, πεδίο ενιαίας οικονομικής δραστηριότητας. Συνήθως συγκρίνουν το άνοιγμα της Ανατολής από τον Αλέξανδρο με την κολομβιανή ανακάλυψη της Αμερικής. Αν πράγματι οι πρωτοβουλίες της μεγάλης ατομικής προσωπικότητας αποτελούν παράγοντα της παγκόσμιας ιστορίας, εδώ έχουμε ένα απτό παράδειγμα της δράσης της: Τούτη δίνει τώρα στον κόσμο μια καινούρια φυσιογνωμία. Η αποστολή στο Σουδάν με σκοπό τη διερεύνηση των αιτίων που προκαλούσαν τις πλημμύρες του Νείλου, ο πλους του Νεάρχου και του Ονησικρίτου από το Δέλτα του Ινδού στην αρτηρία του Hormuz και απ' αυτού στις εκβολές του Ευφράτη και του Τίγρητος, το σχέδιο για τον περίπλοκο της Αραβίας, που απασχολούσε τον ετοιμοθάνατο βασιλέα στη Βαβυλώνα, οι εργασίες στο δίκτυο των διωρύγων της Μεσοποταμίας, η πρόθεση να επικοινωνούν τα παράλια του Περσικού κόλπου, όλες αυτές οι επιχειρήσεις και τα σχέδια μάς αποκαλύπτουν το ευρύτατο πλάτος των οικονομικών προγραμματισμών του βασιλέα, ο οποίος και στον τομέα τούτο εμφανίζεται σαν ένας πρωτοπόρος δημιουργός μιας καινούριας εποχής.

Η υλική προϋπόθεση για την εγκαινιασθείσα από τον Αλέξανδρο διεθνή οικονομική συνεργασία ήταν η δημιουργία ενός νέου νομισματικού συστήματος στην αυτοκρατορία του. Με πλήρη συνείδηση των οικονομικών επιπτώσεων εγκατέλειψε ο βασιλιάς την τακτική του αποθησαυρισμού που εφάρμοζαν οι Αχαιμενίδες με αποτέλεσμα να συγκεντρώνουν στα θησαυροφυλάκια τους κολοσσιαίες ποσότητες παρθένων πολύτιμων μετάλλων σε ράβδους και μπάλες. Κυρίως δια των μισθοφόρων, που πληρώνονταν με το καινούριο χρήμα του Αλέξανδρου, έπαιρναν τα νομίσματα τον δρόμο προς την αγορά και την κυκλοφορία και δημιουργούσαν μια νέα βάση για την οικονομία. Το διμεταλλικό σύστημα, συνύπαρξη, δηλαδή, δύο νομισματικών κανόνων με βάση τον χρυσό και τον άργυρο, που κυριαρχούσε στην περσική αυτοκρατορία, και στη Μακεδονία επί του Φιλίππου Β', καταργήθηκε και καθιερώθηκε ο άργυρος σαν θεμέλιο του καινούριου νομισματός της αυτοκρατορίας. Εισάγοντας ο Αλέξανδρος τον αττικό νομισματικό κανόνα εξουδετέρωσε το χάος που επικρατούσε στην Ασία και προ πάντων στον ελληνικό κόσμο. Η τεράστια αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας επηρέασε τον οικονομικό βίο της Ελλάδας. Τώρα εγκαινιάζεται μια περίοδος ευημερίας, που εξαλείφει τη γενική αδράνεια των προγενεστέρων δεκαετηρίδων.

«Η αυτοκρατορία του Αλέξανδρου ήταν η πρώτη και μοναδική κοσμοκρατορία που γνώρισε η ιστορία, αν βέβαια με τον όρο κοσμοκρατορία εννοούμε ένα κράτος, κατά τη διάρκεια του οποίου δεν υφίσταται άλλη μεγάλη δύναμη» (Κ. J. Beloch). Η διαπίστωση τούτη ισχύει, ακόμη κι αν λάβουμε υπ' όψη ότι ο Αλέξανδρος δεν πραγματοποίησε τα δυτικά του σχέδια. Χωρίς τον Αλέξανδρο δεν θα υπήρχε ούτε ο Καίσαρ, ούτε το Imperium Romanum! Αρχίζοντας από τους Διαδόχους, το πρότυπο του Μακεδόνα κοσμοκράτορα άσκησε πάντοτε βαθιά επιρροή πάνω στους δυνατούς του κόσμου. Η imitatio Alexandri έχει ιστορία πολλών αιώνων, που ξεκινάει από τον Δημήτριο Πολιορκητή, συνεχίζεται μέχρι το τέλος της Αρχαιότητας, μέχρι τον Κωνσταντίνο και τον Ιουλιανό και φθάνει στους νεότερους χρόνους (Κάρολος ΙΒ' της Σουηδίας, Ναπολέων Α'). Σε όλους τους τομείς του βίου είναι σαφής η επίδραση του εξωτικού κόσμου της Αρχαίας Ανατολής πάνω στον Αλέξανδρο. Η καθιερωθείσα στα Σούσα σκηνή των ακροάσεων κατά το

πρότυπο των Αχαιμενίδων, το σχέδιο του Αλέξανδρου να οικοδομήσει για τον Ηφαιστίωνα ένα επιτύμβιο μνημείο όμοιο με τους βαβυλωνιακούς πύργους (Zikkurate), η πρόθεσή του να κατασκευάσει στις Αιγές ένα άλλο ταφικό οικοδόμημα για τον Φίλιππο Β', ψηλό όσο και η πυραμίδα του Χέοπα, όλα αυτά είναι ιδέες που πηγάζουν από τους πολιτισμούς της αρχαίας Ανατολής. Είναι βέβαια αλήθεια ότι η σκέψη του Αλέξανδρου για τη συγχώνευση πρωτοκαλλιεργήθηκε από την ελληνική, και μάλιστα τη σοφιστική διάνοηση. Ακόμη και αν δεχθούμε ότι πρωταρχικό του κίνητρο στην υπόθεση τούτη ήταν μια ώριμη και ρεαλιστική αντίληψη – τούτο τουλάχιστον ισχύει για τη συμπεριφορά του προς τους Βαρβάρους και για την υποστήριξή του προς τις ξένες θρησκείες – δεν μπορούμε να αρνηθούμε τη βαθιά επίδραση του ανατολίτικου περιβάλλοντος πάνω στην εύπλαστη ψυχή του νεαρού κατακτητή.

Μέσα του κορυφώθηκε η κραταιά αντίθεση Ανατολής και Δύσης, μετά τον πρώιμο θάνατό του έγινε αυτή το κεντρικό πρόβλημα της ελληνιστικής ιστορίας. Ο δρόμος, δια του οποίου θα μπορούσαν να ξεπεράσουν την αντίθεση τούτη, ανοίχθηκε από τον Αλέξανδρο. Σαν δημιουργικός πολιτικός άνδρας ο Αλέξανδρος προπορεύτηκε κατά πολύ της εποχής του και έδειξε κάποια πρωτοτυπία πνεύματος, που πραγματικά καθιερώθηκε για πάντα σαν ένα από τα πιο επιβλητικά φαινόμενα της παγκόσμιας ιστορίας. Ούτε η ρωμαϊκή κοσμοκρατορία, ούτε η θριαμβευτική πορεία του Χριστιανισμού, του οποίου οι κοινότητες απλώνονταν κατά το τέλος της Αρχαιότητας στον ευρύτατο, από την Ιρλανδία μέχρι τις Ινδίες, χώρο, ούτε ακόμη η βυζαντινή αυτοκρατορία και ο αραβικός πολιτισμός θα μπορούσαν να δημιουργηθούν χωρίς τον Μεγάλο Αλέξανδρο και το κοσμογονικό του έργο».

Χ. Μπέγγκτσον, Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, εκδ. Μέλισσα, μετ. Α. Γαβρίλη, Αθήνα 1991, σελ. 318 – 319.

Β. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30. Η Μακεδονία, μια νέα ελληνική δύναμη

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν την ανάπτυξη μιας νέας δύναμης στον ελληνικό χώρο, αυτής του μακεδονικού κράτους.
- Να γνωρίσουν την προσωπικότητα του Φιλίππου και να την κρίνουν από πολιτική και στρατιωτική άποψη.
- Να συνειδητοποιήσουν τους δεσμούς της Μακεδονίας με τα άλλα ελληνικά κράτη της εποχής.
- Να γνωρίσουν τις προσπάθειες του Φιλίππου για την ένωση των Ελλήνων εναντίον των Περσών.

Πρόσθετα στοιχεία

Στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. οι Πέρσες κατέλαβαν τη Μακεδονία, η οποία μετά τη λήξη των περσικών πολέμων απέκτησε πάλι την ανεξαρτησία της. Αξιόλογοι βασιλείς προκάτοχοι του Φιλίππου Β' ήταν ο Αλέξανδρος Α' που οργάνωσε τον στρατό και το κράτος του και ο Αρχέλαος που μετέφερε την πρωτεύουσά του από τις Αιγές στην Πέλλα. Ο Φίλιππος Β' διέθετε οργανωτική και διπλωματική ικανότητα, ήταν φιλόδοξος και είχε ισχυρή θέληση.

Οι στρατιωτικές επιτυχίες του Φιλίππου δίχασαν τους Αθηναίους και δημιουργήθηκαν δύο παρατάξεις, η φιλομακεδονική και η αντιμακεδονική, με επικεφαλής τους ρήτορες Αισχίνη και Δημοσθένη αντίστοιχα. Μετά τη μάχη στη Χαιρώνεια οι Μακεδόνες δεν είχαν κανένα αξιόλογο αντίπαλο στην Ελλάδα. Σκοπός του Φιλίππου ήταν η ένωση των ελληνικών πόλεων υπό την ηγεσία του και ο πόλεμος εναντίον των Περσών.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Χάρτης με το μακεδονικό κράτος και την επέκτασή του την εποχή του Φιλίππου.
2. Οι χρυσοί τάφοι στις Αιγές, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://alexander.macedonia.culture.gr>
3. Στη Βέροια, στη Βεργίνα, Χορτιάτη Θέτη, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1983.
4. Βεργίνα, θησαυροί, μύθοι και ιστορία της μακεδονικής γης, Θεοδώρου Λουκία, Γκράτσιου Βασίλική, εκδόσεις Άμμος, 1993
5. Κάτω από τον ήλιο της Μακεδονίας, Σίνου Κίρα, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1992.
6. Η κληρονομιά της Χαιρώνειας, Πατεράκη Γιολάντα, έκδοση Πανεζή Χρυσάφη, Αθήνα, 1993.

7. Στη Μακεδονία μια φορά, Πατεράκη Γιολάντα, εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα, 1994.

8. Ο Ολυμπιονίκης Μακεδόνας, Σφαέλλου Καλλιόπη, εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα, 1993.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως προοργανωτής, λειτουργώντας ταυτόχρονα και ως διαγνωστική αξιολόγηση, το περιεχόμενο της προηγούμενης διδακτικής ενότητας και κυρίως το σημείο στο οποίο διαφαίνεται η γενική παρακμή της νότιας Ελλάδας.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος χρησιμοποιώντας το χάρτη 1 οδηγεί τους μαθητές στην παρουσία της καινούριας δύναμης της Μακεδονίας. Ταυτόχρονα γίνεται ανάγνωση του προοργανωτή που υπάρχει στο βιβλίο και με αυτό τον τρόπο γίνεται γνωστή και συσχετίζεται με το συγκεκριμένο κράτος και η προσωπικότητα του Φιλίππου (παρατηρείται και σχολιάζεται και η εικόνα 4).

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας, διαβάζουν το 2ο παράθεμα και παρατηρώντας την εικόνα 2 καταγράφουν τις σκέψεις τους για την εξέλιξη των Μακεδόνων. Στη συνέχεια διαβάζουν από το βιβλίο τους τις δύο πρώτες παραγράφους και καλούνται να απαντήσουν κατά ομάδες στην πρώτη ερώτηση που υπάρχει στο βιβλίο τους. Η απάντηση δίνεται με σύνθεση πλέον σε επίπεδο τάξης των απαντήσεων των ομάδων.

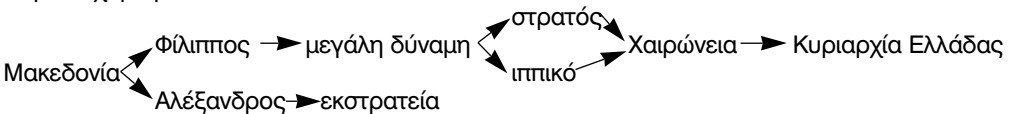
Ο δάσκαλος σε αυτό το σημείο με την τεχνική της αφήγησης ιστορεί στους μαθητές τα πολεμικά γεγονότα που ακολούθησαν, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο κατάφερε η Μακεδονία να κυριαρχήσει στην υπόλοιπη Ελλάδα. Η ερώτηση 2 είναι ανοικτού τύπου και καλό είναι να αφήσουμε τους μαθητές να εκφραστούν χωρίς να γίνει αξιολόγηση της απάντησης.

Οι μαθητές στη συνέχεια διαβάζουν το παράθεμα 3 για να έρθουν σε πρώτη επαφή με το σημαντικό αρχαιολογικό χώρο της Βεργίνας (παρατήρηση και των εικόνων 5 και 6) και στη συνέχεια δουλεύοντας πάντα ομαδικά συμπληρώνουν την πρώτη άσκηση του τετραδίου εργασιών. Με την ίδια τακτική και με παιγνιώδη ίσως τρόπο μπορεί να συμπληρωθεί και η ακροστιχίδα. Η άσκηση 3 καλό είναι να γίνει στο σπίτι, αφού οι μαθητές μελετήσουν και τα αντίστοιχα παραθέματα.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος γράφει στον πίνακα τη λέξη Μακεδονία. Οι μαθητές αναφέρουν και καταγράφουν σε ομάδες τις λέξεις που τους έρχονται στο μυαλό (καταιγισμός ιδεών).

Στη συνέχεια γίνεται μια ταξινόμηση των λέξεων με κριτήριο αυτές που αναφέρονται στην αρχαία Μακεδονία. Οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν τη διδακτική ενότητα και να συμπληρώσουν τις λέξεις με άλλες λέξεις κλειδιά που εντόπισαν στο κείμενο για την κατασκευή εννοιολογικού χάρτη του τύπου:

Ο εννοιολογικός χάρτης μπορεί να είναι περισσότερο λεπτομερής, ανάλογα με τις λέξεις κλειδιά που θα εντοπίσουν οι μαθητές.

Οι ασκήσεις συμπληρώνονται με αξιοποίηση των ανάλογων παραθεμάτων και εικόνων.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αλληλεπίδραση», «άτομο» και «πολιτισμός».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα σχέσεων και συσχετισμών ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις - κράτη που οδήγησαν στη δημιουργία καινούριων δυνάμεων και συμμαχιών.
2. Σε θέματα αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις γειτονικές πόλεις - κράτη, με αποτέλεσμα την εξέλιξη στη τέχνη και τον πολιτισμό.
3. Σε ζητήματα εξάρτησης ενός συνόλου - συστήματος από την παρουσία χαρισματικών ατόμων και το ρόλο αυτών των ηγετικών μορφών στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του ιστορικού γίγνεσθαι ενός τόπου.

Προτείνεται για διαθεματική προσέγγιση η γνωριμία με τον αρχαιολογικό χώρο της Βεργίνας ή κάποιον άλλο αρχαιολογικό χώρο που βρίσκεται στην περιοχή της σχολικής μονάδας. (Πέλλα, Δίον κ.λ.π.). Αν η απόσταση δεν επιτρέπει μια τέτοιου είδους δραστηριότητα, η επίσκεψη μπο-

ρεί να είναι εικονική, μέσα από τις πληροφορίες που θα συλλέξουν οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας.

Οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν το παράθεμα 3 μαζί με την εικόνα 6 ως προοργανωτή και στη συνέχεια με τη σχετική βιβλιογραφία η οποία προτείνεται, καθώς και τον δικτυακό τόπο του αρχαιολογικού χώρου, να ανακαλύψουν τους θησαυρούς που φιλοξενεί ή να οργανώσουν και να προετοιμάσουν ακόμα καλύτερα την επίσκεψή τους εκεί.

Στο τέλος της συνθετικής εργασίας μπορεί να δημιουργηθεί σε συνεργασία από τις ομάδες μικρός επεξηγηματικός οδηγός για τον αρχαιολογικό χώρο τον οποίο επισκέφτηκαν.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση κατανόησης του πλαισίου του χώρου στον οποίο εκτυλίσσεται η συγκρότηση και η επέκταση του κράτους της Μακεδονίας.

2. Άσκηση ανακεφαλαιωτικού τύπου με τις σημαντικότερες λέξεις-κλειδιά της ενότητας. **ΦΑΛΑΓΓΑ, ΙΣΧΥΡΟΣ, ΛΙΟΝΤΑΡΙ, ΙΠΠΙΚΟ, ΠΑΓΓΑΙΟ, ΠΕΛΛΑ, ΟΘΝΙΡΟΚ, ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ.**

3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με αξιοποίηση πληροφοριών που μας δίνονται μέσα από πηγές (παραθέματα 1, 2) για την εξαγωγή αξιολογικής κρίσης από τους μαθητές σχετικά με τις ικανότητες του Φιλίππου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31. Ο Μ. Αλέξανδρος καταλαμβάνει τη Μ. Ασία και την Αίγυπτο ■

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν την προσωπικότητα του Μ. Αλεξάνδρου.
- Να εκτιμήσουν τις ενέργειες που έκανε για την προετοιμασία της εκστρατείας του.
- Να γνωρίσουν το οργανωτικό έργο του Μ. Αλεξάνδρου και τα σχέδιά του.
- Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα πολεμικά γεγονότα και την πορεία της εκστρατείας μέχρι την επίσκεψή του στην Αίγυπτο.
- Να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν τους λόγους στους οποίους οφείλονταν οι νίκες των Ελλήνων.

Πρόσθετα στοιχεία

Την εποχή που πραγματοποίησε την εκστρατεία του ο Αλέξανδρος, βασιλιάς της Περσίας ήταν ο Δαρείος Γ΄ Κοδομανός και το κράτος του περνούσε μια περίοδο κρίσης και παρακμής. Παρόλα αυτά εξακολουθούσε να παραμένει μια υπολογίσιμη δύναμη. Στη Μακεδονία άφησε ως αντικαταστάτή του το στρατηγό του Αντίπατρο. Οι Πέρσες εκτός των στρατευμάτων τους διέθεταν και στράτευμα αποτελούμενο από 20.000 Έλληνες μισθοφόρους. Στις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας ο Αλέξανδρος κατέλυσε τα ολιγαρχικά καθεστώτα και παραχώρησε αυτονομία. Στη μάχη της Ισσού μετά βίας γλίτωσε ο Δαρείος την αιχμαλωσία. Αμέσως μετά ο Αλέξανδρος δέχτηκε προτάσεις για συνθηκολόγηση καθώς επίσης και την παραχώρηση των περιοχών δυτικά του Ευφράτη. Τις απέρριψε όμως και δήλωσε ότι σκοπεύει να γίνει κύριος ολόκληρης της Ασίας. Μετά την κατάληψη της Αιγύπτου ο περσικός στόλος διαλύθηκε, γιατί έμεινε χωρίς βάσεις. Τα κυπριακά και φοινικικά πλοία που τον αποτελούσαν προσχώρησαν στους Μακεδόνες.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Χάρτης με την πορεία της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου.
2. Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου, Βαλασάκης Παύλος, εκδόσεις Χελώνα.
3. Οι θεοί δεν πεθαίνουν στην Πέλλα, Δικαίου Ελένη, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1993.
4. Στη Μακεδονία μια φορά. Η σπίθα που έγινε φωτιά, Πατεράκης Γ., εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 1994.
5. Μέγας Αλέξανδρος, Δεληγιάνη - Αναστασιάδη Γεωργία, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 1995.
6. Ο Μέγας Αλέξανδρος, Μαξίμου Πηνελόπη, εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1980.
7. Μέγας Αλέξανδρος. Τα παιδικά χρόνια, εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1992.
8. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
9. Ο Μέγας Αλέξανδρος, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://alexanderthegreat.gr>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Η προσωπικότητα του Μ. Αλεξάνδρου είναι οικεία στους μαθητές και έτσι καλό θα ήταν ο δάσκαλος να αξιοποιήσει σε αυτήν την ενότητα ιδιαίτερα τις ιδέες των μαθητών ξεκινώντας αρχικά από την ανάδειξή τους και λειτουργώντας σύμφωνα με τις αρχές της εποικοδομητικής θεωρίας για τη μάθηση. Πιο συγκεκριμένα στον πίνακα παρουσιάζεται (ή με τη μορφή διαφάνειας αν αυτό είναι εφικτό) μια χαρακτηριστική εικόνα - προτομή του Αλέξανδρου, τον οποίο οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν. Μετά την παρουσίαση του προσώπου οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας θα καταγράψουν τις απαντήσεις τους σε ερωτήσεις που ο δάσκαλος θα αναγράψει στον πίνακα:

Ποια ήταν η καταγωγή του;

Ποιο ήταν το έργο του που τον έκανε ιδιαίτερα γνωστό;

Ποια στοιχεία του χαρακτήρα του πιστεύετε ότι τον βοήθησαν για να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του;

Οι μαθητές καταγράφουν τις απαντήσεις τους. Μετά καλούνται να ανοίξουν τα βιβλία τους και να διαβάσουν μόνοι τους σιωπηρά το κείμενο της αντίστοιχης ενότητας καθώς και τα παραθέματα 1, 3, 4 συμπληρώνοντας ή διορθώνοντας αυτά που έχουν ήδη καταγράψει.

Στην τάξη γίνεται η σύνθεση των απαντήσεων των ομάδων. Στη συνέχεια οι μαθητές δίνουν προφορικές απαντήσεις στις ερωτήσεις που υπάρχουν κάτω τα κείμενα. Κάνοντας χρήση του χάρτη 1 συμπληρώνουν στον πίνακα ιστορική γραμμή η οποία είναι του τύπου:

Στη συνέχεια καλούνται να συμπληρώσουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών.

Ακολουθεί η ανάγνωση του παραθέματος 2 και η συμπλήρωση της άσκησης 2.

Το σταυρόλεξο είναι άσκηση ανακεφαλαιωτικού τύπου και, αν δεν υπάρχει χρόνος, μπορεί να συμπληρωθεί και στο σπίτι. Για να αξιοποιηθεί το εικονογραφικό υλικό, ο δάσκαλος μπορεί να παροτρύνει τους μαθητές να παρατηρήσουν τις εικόνες 2, 3 και 4 και να φιλοτεχνήσουν μια δική τους που να παριστά το Μ. Αλέξανδρο.

Εναλλακτική προσέγγιση

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά η τεχνική της αφήγησης σε συνδυασμό με τις ερωτήσεις που υπάρχουν κάτω από το κείμενο στο βιβλίο του μαθητή. Με αυτό τον τρόπο ο δάσκαλος μπορεί να αξιολογήσει το βαθμό ικανότητας των μαθητών του, όταν αυτοί καλούνται να απαντήσουν σε κάτι που βρίσκεται «κρυμμένο» μέσα σε ένα κείμενο αφηγηματικό που προσεγγίζεται μόνο ακουστικά. Οι μαθητές διαβάζουν τις ερωτήσεις, στη συνέχεια ο δάσκαλος αφηγείται και τέλος εκείνοι απαντούν δουλεύοντας σε ομάδες. Κάθε ομάδα παραδίδει σε φύλλο στο δάσκαλο τις πρώτες της απαντήσεις. Για να αξιολογήσουν τις απαντήσεις τους οι μαθητές, διαβάζουν σιωπηρά το κείμενο, καθώς και τα παραθέματα 1, 2 και 4 και κάνουν τις ανάλογες αλλαγές. Συγκρίνουν τις πρώτες με τις δεύτερες απαντήσεις για να διαπιστώσουν τις ατέλειες ή τα λάθη τους (μεταγνωστική διαδικασία) και ανακοινώνουν τα αποτελέσματα της μελέτης τους στην ομάδα της τάξης.

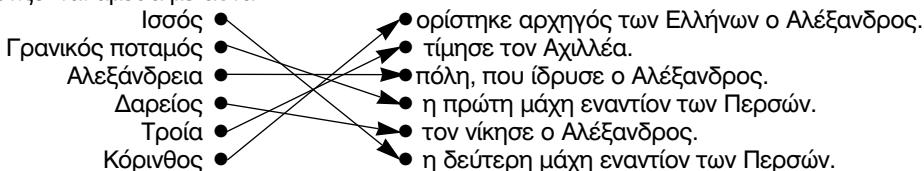
Με τη χρήση του χάρτη 1 και των γνώσεων που ήδη κατέκτησαν συμπληρώνουν την άσκηση 1 του τετραδίου εργασιών, ενώ, διαβάζοντας το παράθεμα 2, κάνουν τη 2η άσκηση.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Η πορεία του Μ. Αλεξάνδρου μπορεί να προσεγγιστεί διαθεματικά. Προτείνεται για μια πιο αποτελεσματική επεξεργασία, αυτό να γίνει μετά και την ολοκλήρωση της επόμενης ενότητας.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση αντιστοίχισης, όπου συνδέονται ονόματα (τόπων - ανθρώπων) με ενέργειες που σχετίζονται άμεσα με αυτά.

2. Άσκηση κατανόησης της ιστορικής έννοιας «γόρδιος δεσμός» και τρόπος διαχρονικής χρήσης της στο σημερινό λόγο.
«Μια κατάσταση πολύ μπερδεμένη που δεν είναι εύκολο να την καταλάβουμε.»
3. Σταυρόλεξο, μορφή άσκησης ανακεφαλαιωτικού τύπου.
Οριζόντια: 1. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ 2. ΑΣΙΑΣ 3. ΙΣΣΟ 4. ΑΧΙΛΛΕΑΣ 5. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ
Κάθετα: 1. ΦΑΡΑΩ 2. ΝΕΙΛΟΣ 3. ΓΡΑΝΙΚΟ 4. ΤΡΟΙΑ 5. ΔΑΡΕΙΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32. Η πορεία προς την Ινδία. Το τέλος της εκστρατείας

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα πολεμικά γεγονότα και την πορεία της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου.
- Να γνωρίσουν το οργανωτικό του έργο, τα σχέδιά του καθώς και το τέλος της εκστρατείας του.

Πρόσθετα στοιχεία

Την άνοιξη του 330 π.Χ. ο Αλέξανδρος κυρίευσε τα Εκβάτανα, παλιά πρωτεύουσα των Μήδων, και θεώρησε ότι έληξε πλέον η πανελλήνια εκστρατεία, της οποίας ηγήθηκε σύμφωνα με τις αποφάσεις του συνεδρίου της Κορίνθου. Γι' αυτό έστειλε στην Ελλάδα τους υπόλοιπους Έλληνες και παρέμεινε ο ίδιος με τους Μακεδόνες, ενεργώντας πλέον ως βασιλιάς της Μακεδονίας. Στη συνέχεια προχώρησε ανατολικά, όπου συνάντησε ισχυρή αντίσταση από τους ντόπιους. Μετά την κατάκτηση μιας περιοχής και ενώ προχωρούσε στα ενδότερα με το στρατό του, σημειώνονταν εξεγέρσεις και αναγκαζόταν να επιστρέψει και να τις καταστείλει. Μέχρι να κυριαρχήσει στο ανατολικό τμήμα του περσικού κράτους πέρασαν τρία χρόνια. Ο Αλέξανδρος αντιμετώπισε με σκληρότητα τη δυσαρέσκεια των εταίρων προς το πρόσωπό του, εκτελώντας μάλιστα κάποιους από τους πλέον σημαντικούς στρατηγούς του, όπως το Φιλώτα και τον Παρμενίωνα.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Χάρτης με την πορεία και το τέλος της εκστρατείας.
2. Ο Μεγαλέξαντρος, Ζαραμπούκα Σ., εκδόσεις Κέδρος
3. Ο κόσμος στους χρόνους του Μ. Αλεξάνδρου, Μακντόναλντ Φιόνα, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2000.
4. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
5. Ο Μέγας Αλέξανδρος, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://alexanderthegreat.gr>
6. Μέγας Αλέξανδρος: Η εποποιία του Ελληνισμού, παραγωγή MLS, εκπαιδευτικό λογισμικό.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Επειδή η συγκεκριμένη διδακτική ενότητα αποτελεί τη συνέχεια και την ολοκλήρωση της προηγούμενης, προτείνεται να συνεχιστεί ο ίδιος τρόπος προσέγγισης που ήδη έχει υιοθετηθεί. Δηλαδή οι μαθητές χρησιμοποιώντας τις βιωματικές τους γνώσεις, που έχουν δηλαδή κατακτήσει από προσωπικές εμπειρίες (λογοτεχνικά βιβλία, εκπομπές, διηγήσεις) και δουλεύοντας σε ομάδες εργασίας, καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αναγράφονται στον πίνακα του τύπου:

- Σε ποια μέρη έφτασε ο Αλέξανδρος κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του;
- Τι προβλήματα νομίζετε ότι αντιμετώπισε σ' αυτό το δύσκολο έργο;
- Γιατί τελικά αναγκάστηκε να σταματήσει και να γυρίσει πίσω;

Αφού οι μαθητές καταγράψουν τις απαντήσεις τους, στη συνέχεια διαβάζουν την αντίστοιχη ενότητα από το βιβλίο τους και προβαίνουν στις ανάλογες συμπληρώσεις ή διορθώσεις. Κατόπιν διαβάζουν τα παραθέματα και καλούνται να απαντήσουν ανά ομάδες στις ερωτήσεις που βρίσκονται κάτω από το κείμενο στο βιβλίο τους. Οι εργασίες του τετραδίου εργασιών αναφέρονται και στα δύο μέρη της εκστρατείας. Έτσι μπορεί αρχικά να ζητήσει ο δάσκαλος να προβούν οι ομάδες στη δημιουργία συνοπτικού εννοιολογικού χάρτη (που θα περιλαμβάνει στοιχεία και των δύο ενότητων) και στη συνέχεια να συμπληρωθούν οι εργασίες στο τετράδιο.

Η άσκηση 3 μπορεί να γίνει και με τη μορφή της δραματοποίησης, όπου ο ένας μαθητής θα έχει το ρόλο του δημοσιογράφου που θα θέτει τις ερωτήσεις και ο άλλος με ανοικτές απαντήσεις θα «παίζει» το ρόλο του Μ. Αλεξάνδρου (ενσυναίσθηση). Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα θα πρέπει να αξιοποιηθεί ιδιαίτερα και το εικονογραφικό υλικό, το οποίο αποτελεί μαρτυρία για τις συνθήκες και τις ιδιαιτερότητες που παρουσίαζε η συγκεκριμένη εκστρατεία.

Προτείνεται η διδασκαλία των δύο ενοτήτων που αφορούν στην εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου να γίνει σε ένα διδακτικό δίωρο, για να επιτευχθεί ολιστική και όχι αποσπασματική προσέγγιση αυτού του ιδιαίτερα σημαντικού ιστορικού γεγονότος.

Εναλλακτική προσέγγιση

Η ίδια λογική της συνέχειας ακολουθείται και στην εναλλακτική προσέγγιση.

Οι μαθητές πρώτα διαβάζουν τις ερωτήσεις που υπάρχουν στο βιβλίο τους κάτω από το κείμενο, στη συνέχεια ο δάσκαλος αφηγείται και τέλος εκείνοι απαντούν δουλεύοντας σε ομάδες. Κάθε ομάδα παραδίδει σε φύλλο στο δάσκαλο τις πρώτες της απαντήσεις.

Για να αξιολογήσουν τις απαντήσεις τους οι μαθητές διαβάζουν, σιωπηρά το κείμενο, καθώς και τα παραθέματα 1, 2 και 3 και κάνουν τις ανάλογες αλλαγές. Συγκρίνουν τις πρώτες με τις δεύτερες απαντήσεις για να διαπιστώσουν τις ατέλειες ή τα λάθη τους (μεταγνωστική διαδικασία) και ανακοινώνουν τα αποτελέσματα της μελέτης τους στην ομάδα της τάξης.

Με τη χρήση εννοιολογικού χάρτη που κατασκευάζει η κάθε ομάδα, όπου αναφέρονται τα κυριότερα σημεία της πορείας της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου, γίνεται ανακεφαλαίωση και των δύο ενοτήτων, για να μπορέσουν οι μαθητές να συμπληρώσουν τις ασκήσεις του τετραδίου εργασιών. Απαραίτητη, κυρίως στην άσκηση 3, κρίνεται και η αξιοποίηση του εικονογραφικού υλικού για την καλύτερο εντοπισμό πιθανών ερωτήσεων που θα κάνει ο δημοσιογράφος στον Μ. Αλέξανδρο σχετικά με τις ιδιαιτερότητες της εκστρατείας.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αλληλεπίδραση», «άτομο - σύνολο» και «εξέλιξη - μεταβολή».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα αλλαγής συσχετισμού των δυνάμεων που οδηγούν σε μεταβολές της δύναμης των κρατών στον ιστορικό χάρτη και των αλληλεπιδράσεων που προκύπτουν από αυτές τις μεταβολές.
2. Σε ζητήματα ικανότητας και ηγετικού ρόλου ατόμων που επιδρούν και επηρεάζουν την εξέλιξη ενός γενικότερου συνόλου.
3. Σε ζητήματα αλληλεπίδρασης πολιτιστικών στοιχείων διαφορετικών πολιτισμών και επίδειξης ανάλογου σεβασμού-θαυμασμού για τα πολιτιστικά αυτά στοιχεία των «άλλων».

Προτείνεται για διαθεματική προσέγγιση η πορεία της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου. Οι μαθητές μπορούν να προβούν δουλεύοντας ομαδικά στη δημιουργία επιτραπέζιου παιχνιδιού, που θα σχετίζεται με την οργάνωση, την πορεία και το τέλος της εκστρατείας. Κάποια ομάδα θα εργαστεί για τη δημιουργία του χάρτη - χώρου, ενώ άλλοι μαθητές θα διαμορφώσουν τους κανόνες και άλλοι θα ασχοληθούν με τις καρτέλες των ερωτήσεων που θα υποβάλλονται στους παίκτες καθώς και τις σωστές απαντήσεις. Οι ομάδες θα πρέπει να συνεργαστούν στη συνέχεια για την τελική σύνθεση του παιχνιδιού, ενώ ο ρόλος του δασκάλου καθ' όλη τη διάρκεια της συγκεκριμένης δραστηριότητας είναι καθοδηγητικός και συμβουλευτικός και σε καμιά περίπτωση παρεμβατικός.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση κατανόησης του χωρικού πλαισίου μέσα στο οποίο πραγματοποιήθηκε η εκστρατεία. Οι μαθητές μπορούν να προβούν σε αυτοαξιολόγηση ελέγχοντας τον χάρτη που συμπλήρωσαν βάσει αυτού που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή.
2. Άσκηση κατανόησης του χρονικού πλαισίου και των σημαντικότερων σταθμών-γεγονότων της εκστρατείας.

...Γρανικός.....Ισός.....Γαυγάμηλα.....Σούσα...
334 π. Χ. ...334 π. Χ.... 333 π. Χ.....331 π. Χ.....324 π. Χ.... 324 π. Χ.

3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας για τη δημιουργία συγκεκριμένου κειμενικού τύπου (δημοσιογραφικός λόγος), ο οποίος χρησιμοποιείται κατά τη διαδικασία υποβολής ερωτήσεων στη διάρκεια μιας επίσημης συνέντευξης .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33. Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν το οργανωτικό έργο του Αλέξανδρου.
- Να γνωρίσουν το τέλος του Αλέξανδρου.
- Να επιστημάνουν τα αποτελέσματα της εκστρατείας και να τα διαχωρίσουν σε θετικά και αρνητικά.
- Να διαπιστώσουν και να εκτιμήσουν τη σπουδαιότητα της εκστρατείας για τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού.

Πρόσθετα στοιχεία

Ο Αλέξανδρος υπήρξε αναμφίβολα μια στρατηγική ιδιοφυΐα, γιατί κατάφερε με ελάχιστες στρατιωτικές δυνάμεις και σε μικρό χρονικό διάστημα να καταλύσει το απέραντο περσικό κράτος. Κατάφερε να φέρει σε φιλική επαφή τον ελληνικό και τον ανατολικό κόσμο και συνέβαλε στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού. Με τα πορίσματα της έρευνας του επιστημονικού του επιτελείου διευρύνθηκε ο γνωστικός ορίζοντας των ανθρώπων. Μάλιστα οι περιγραφές της Αραχωσίας, της ερήμου της Γεδρωσίας και των παραλίων του Ινδικού ωκεανού από το Νέαρχο έδωσαν πολύ αργότερα την ώθηση στους θαλασσοπόρους για την ανακάλυψη νέων χωρών. Πολλοί χαρακτήρισαν την εκστρατεία ως «ένοπλο εξερεύνηση». Η Ανατολή γνώρισε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, οφειλόμενη κυρίως στην αξιοποίηση των αμύθητων περσικών θησαυρών και την κοπή ενιαίου νομίσματος, που διευκόλυνε τις οικονομικές συναλλαγές. Ο πρόωρος θάνατός του σε ηλικία 33 ετών ανέκοψε τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του για εκστρατεία στην Αραβία.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Οι θεοί δεν πεθαίνουν στην Πέλλα, Δικαίου Ελένη, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1993.
2. Μέγας Αλέξανδρος, Πότης Στρατικής, Εκδ. Στρατική
3. Ο μεγάλος Αλέξανδρος, Σοφία Ζαραμπούκα, Εκδ. Κέδρος, 1993.
4. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
5. Ο Μέγας Αλέξανδρος, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://alexanderthegreat.gr>
6. Ιστορικός χάρτης με την αυτοκρατορία του Αλέξανδρου.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Οι μαθητές γνωρίζουν ήδη από τη διδασκαλία του προηγούμενου κεφαλαίου την απόφαση του Αλέξανδρου να τερματίσει την εκστρατεία και να επιστρέψει μαζί με τον στρατό στα Σούσα.

Στο χάρτη αρχικά μπορούν να εντοπίσουν τη Βαβυλώνα και να παρατηρήσουν στην εικόνα 1 την πύλη απ' όπου εισήλθε επιστρέφοντας ο Αλέξανδρος. Αφού ο δάσκαλος αναφέρει το γεγονός του θανάτου του, μπορεί να τους ζητήσει να υποθέσουν τι νομίζουν ότι απέγινε το τεράστιο κράτος που έφτιαξε. Καθώς έπεται η παρουσίαση της διάσπασης του κράτους, προτείνεται ο δάσκαλος να ζητήσει να σημειώσουν γραπτά οι μαθητές τις προβλέψεις τους, προκειμένου να αξιοποιηθούν στη διδασκαλία του επόμενου κεφαλαίου. Χωρίς να σχολιάσει τις απαντήσεις τους, τους ζητά να διαβάσουν το παράθεμα 2 και να χαρακτηρίσουν τον Αλέξανδρο από αυτήν του την ενέργεια. Στη συνέχεια σημειώνει στον πίνακα τη φράση από το κείμενο «Η μεγάλη εκστρατεία είχε αλλάξει τη μορφή του κόσμου.» Σε παράλληλη αξιοποίηση με τον ιστορικό χάρτη της εποχής μπορεί μέσω ανάλογων ερωτήσεων να γίνει καταγραφή κάποιων από τα αποτελέσματα της εκστρατείας. Κατάλληλες θεωρούνται ερωτήσεις όπως:

- Τι κατάφερε ο Αλέξανδρος;
- Πώς άλλαξε ο τότε γνωστός κόσμος;
- Τι νέα πράγματα έμαθαν οι άνθρωποι;
- Πώς άλλαξε ο ελληνικός κόσμος;
- Ποια γλώσσα μιλούσαν περισσότερο οι άνθρωποι;

Σε αυτό το σημείο μπορεί να αναφερθεί ότι το στρατό ακολουθούσαν διάφοροι επιστήμονες, οι οποίοι κατέγραψαν διάφορες σημαντικές πληροφορίες και βοήθησαν να γίνουν γνωστές οι περιοχές που κατέκτησε ο Αλέξανδρος. Η ίδρυση των πόλεων είναι ένα ακόμη στοιχείο, το οποίο καλό θα ήταν να παρουσιαστεί ως μία ενέργεια που ώθησε πολλούς Έλληνες να εγκατασταθούν εκεί και να προωθήσουν τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας. Ενισχυτικά μπορεί να διαβαστεί και το παράθεμα 3, όπου οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν δύο βασικά αποτελέσματα της εκστρατείας: α) τη δημιουργία ενός καινούριου κόσμου, β) τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας μέχρι και την Ινδία. Αυτό εξάλλου αποδεικνύει και η εικόνα 4. Επειδή η ποίηση του Κ. Καβάφη χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες που δυσκολεύουν τους μαθητές σ' αυτή την ηλικία, θεμιτό θα ήταν ο δάσκαλος να αναφέρει στοιχεία στους μαθητές που αφορούν στην καταγωγή του (ζούσε στην Αλεξάνδρεια, πόλη που ίδρυσε ο Αλέξανδρος), καθώς και στη θεματολογία του έργου του (ελληνική ιστορία). Προκειμένου οι μαθητές να εντοπίσουν τα θετικά και τα αρνητικά αποτελέσματα της εκστρατείας, προτείνεται να γίνει η άσκηση 2 από το τετράδιο εργασιών ομαδικά και να ακολουθήσει αυτοαξιολόγηση. Μέσα από την παρατήρηση των εικόνων 2, 3 και 4 μπορούν να εντοπιστούν στοιχεία που αφορούν στο χαρακτηρισμό του Αλέξανδρου ως ήρωα, καθώς στις δύο παρουσιάζεται ως μεγαλοπρεπής βασιλιάς, για τον οποίο πλάστηκαν πολλές διηγήσεις και πολλές χώρες διεκδίκησαν την καταγωγή του. Οι μαθητές μπορούν μάλιστα να αναφέρουν αν γνωρίζουν το μύθο με τη γοργόνα και το Μ. Αλέξανδρο, ή την αντίστοιχη παράσταση από τον Καραγκιόζη και να διαβάσουν το παράθεμα 1. Ολοκληρώνοντας, αφού αναφερθεί ότι η περίοδος που ξεκινά με τον θάνατο του Αλέξανδρου ονομάζεται ελληνιστική, μπορούν να απαντήσουν στις δύο ερωτήσεις του βιβλίου τους. Η άσκηση 1 αφορά στην συνολική αξιολόγηση του κεφαλαίου, ενώ η 3 γίνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και τη συγγραφή ημερολογιακού κειμένου.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει τμηματικά το συνοδευτικό υλικό (εικόνες και παραθέματα) που περιέχεται στο βιβλίο σε συνδυασμό με αφήγηση, προκειμένου να παρουσιάσει το περιεχόμενο του κεφαλαίου. Αρχικά μπορεί μέσω της εικόνας 1 να διηγηθεί την άφιξη του Αλέξανδρου στη Βαβυλώνα. Στη συνέχεια οι μαθητές μπορούν να διαβάσουν το παράθεμα 2, να παρατηρήσουν την εικόνα 3 και να επιστημονούν το γεγονός του θανάτου του Αλέξανδρου. Προκειμένου να εντοπίσουν τα αποτελέσματα της εκστρατείας, μπορούν να αξιοποιήσουν το παράθεμα 3 και την εικόνα 4 και να συμπληρώσουν την άσκηση 2, ενώ το παράθεμα 1 και η εικόνα 2 μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να διαφανεί η φήμη που απέκτησε ο Αλέξανδρος ως ήρωας. Εναλλακτικά, μπορεί η παρουσίαση του κεφαλαίου να ξεκινήσει από τη 2η ερώτηση, προκειμένου οι μαθητές να αναφέρουν κάποια από τα αποτελέσματα της εκστρατείας του Αλέξανδρου στα οποία οφείλεται και ο χαρακτηρισμός Μέγας.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός», «λαογραφία» και «επικοινωνία». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Στο ρόλο του ηγέτη στην πολιτιστική διαμόρφωση και την εξέλιξη ενός κράτους.
2. Στη δημιουργία θρύλων που περιέχουν ιστορικά στοιχεία που προάγουν την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων.
3. Σε ζητήματα διατήρησης λαογραφικής παράδοσης μέσω προφορικού λόγου και παραδοσιακών έργων τέχνης. Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής οι μαθητές να συνθέσουν ένα δικό τους μύθο ή παραμύθι για το Μέγα Αλέξανδρο. Αρχικά χωρίζονται σε ομάδες εργασίας, διαβάζουν το παράθεμα 1 και όποια βιβλία επιλέξουν από τη βιβλιοθήκη της τάξης ή του σχολείου σχετικά με τον

Αλέξανδρο και συλλέγουν όλα εκείνα τα στοιχεία που συντελούν στη δημιουργία ενός μύθου λαϊκού ήρωα, για τον οποίο δεν είναι αποδεκτός ο θάνατος. (π.χ. γενναίος πολεμιστής, ικανός και αγαπητός βασιλιάς, έξυπνος, κ.α.). Στη συνέχεια συνθέτουν ένα δικό τους μύθο ή παραμύθι, το εικονογραφούν και μπορούν να το παρουσιάσουν στην τάξη με δραματοποίηση.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου:

Λ, Σ, Λ, Λ, Σ, Σ.

2. Άσκηση διαχωρισμού θετικών και αρνητικών αποτελεσμάτων:

θετικά: επαφή με πολιτισμούς άλλων λαών, γνωριμία νέων χωρών, πρόοδος στις επιστήμες

αρνητικά: μακροχρόνιος πόλεμος, θάνατος πολλών στρατιωτών, μείωση του πληθυσμού στην Ελλάδα

3. Ανοικτού τύπου άσκηση σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Επαναληπτικό μάθημα

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να επαναλάβουν όσα έμαθαν στις επιμέρους διδακτικές ενότητες.
- Να συνδυάσουν πρόσωπα, γεγονότα, επιτεύγματα.
- Να εκφράσουν τις απόψεις τους για τον πόλεμο και την ειρήνη.
- Να διακρίνουν την ορθότητα των γεγονότων.
- Να αξιολογήσουν τις γνώσεις που κατέκτησαν.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συμπλήρωσης ακροστιχίδας με πληροφορίες που δόθηκαν στην ενότητα με στόχο τον έλεγχο της κατανόησής τους.

ΠΕΡΣΙΚΟ, ΕΡΕΤΡΕΙΣ, ΡΑΒΕΝΝΑ, ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ, ΙΣΘΜΟ, ΚΑΤΟΙΚΟΙ, Ο ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ, ΙΩΝΕΣ.

2. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας. Οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν τον τρόπο παρουσίασης της ομιλίας τους με δραματοποίηση ή με ελεύθερη απόδοση.

3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας με στόχο την αξιοποίηση των παραθεμάτων ως ιστορικών πηγών για την παραγωγή αξιολογικής κρίσης σχετικής με το χαρακτήρα των δύο αντρών.

4. Άσκηση συμπλήρωσης σταυρόλεξου:

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ: 1. ΠΕΛΛΑ, 2. ΓΑΥΓΑΜΗΛΑ, 3. ΦΙΛΙΠΠΟΣ, 4. ΒΕΡΓΙΝΑ, 5. ΦΑΛΑΓΓΑ, 6. ΓΟΡΔΙΟΣ, 7. ΙΣΣΟ

ΚΑΘΕΤΑ: 1. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 2. ΒΟΥΚΕΦΑΛΑΣ, 3. ΥΦΑΣΗΣ, 4. ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ, 5. ΝΕΙΛΟΥ, 6. ΓΡΑΝΙΚΟΣ, 7. ΒΑΒΥΛΩΝΑ.

5. Άσκηση συμπλήρωσης λέξεων μέσα στη δομή κειμένου σχετικού με τον «χρυσό αιώνα». περσικούς, ηγεμονία, αυξήσει, πιο ισχυρή, στόλος, δημοκρατικό, Περικλή, έργα, χρυσός αιώνας.

4η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34. Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου χωρίζεται

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τις αιτίες διάσπασης του κράτους του Αλεξάνδρου.

- Να γνωρίσουν τα κράτη που δημιουργήθηκαν.
- Να γνωρίσουν την εξέλιξη του κράτους της Μακεδονίας.

Πρόσθετα στοιχεία

Φυσικοί διάδοχοι του Αλέξανδρου ήταν ο ετεροθαλής αδελφός του Φίλιππος Αρριδαίος, που ήταν πνευματικά αδύνατος, και ο μικρός Αλέξανδρος, ο γιος του Αλέξανδρου και της Ρωξάνης. Η εξουσία όμως περιήλθε ουσιαστικά στα χέρια των στρατηγών: Περδίκκα, Πτολεμαίου, Λυσίμαχου, Αντίγονου, Σέλευκου, Ευμένη, Κρατερού, Αντίπατρου και Κάσσανδρου. Αυτοί, υπέρμετρα φιλόδοξοι, οδηγήθηκαν σε συγκρούσεις. Η πιο αποφασιστική μάχη δόθηκε στην Ιψό (301 π.Χ.). Συνέπεια αυτής ήταν η οριστική διάσπαση του κράτους του Αλέξανδρου.

Οι Πτολεμαίοι στην Αίγυπτο διατήρησαν την παλιά διοικητική οργάνωση των Φαραώ και άσκησαν το έργο τους με τη βοήθεια αξιωματούχων και διοικητικών υπαλλήλων, που ήταν Έλληνες. Το βασίλειο των Σελευκιδών στήριζε την ενότητά του στη στρατιωτική του δύναμη και στις ελληνικές πόλεις που είχαν ιδρυθεί στην επικράτειά του.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Οι θεοί δεν πεθαίνουν στην Πέλλα, Δικαίου Ελένη, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1993.
2. Μέγας Αλέξανδρος, Πότης Στρατίκης, Εκδ. Στρατική
3. Ο μεγαλέξανδρος, Σοφία Ζαραμπούκα, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1993.
4. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
5. Ο Μέγας Αλέξανδρος, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://alexanderthegreat.gr>
6. Ιστορικός χάρτης με τα κράτη των διαδόχων του Αλέξανδρου.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει ως αφορμή για τη διδασκαλία της ενότητας τις προβλέψεις που είχαν σημειώσει οι μαθητές στο προηγούμενο κεφάλαιο για το μέλλον του κράτους του Αλέξανδρου. Χωρίς και πάλι να σχολιάσει τις απαντήσεις τους, τους ζητά να παρατηρήσουν την εικόνα 1, όπου παρουσιάζεται ο χάρτης με τα κράτη των διαδόχων. Οι μαθητές αναμένεται ότι εύκολα θα οδηγηθούν στο συμπέρασμα ότι η αυτοκρατορία του Αλέξανδρου διασπάστηκε σε μικρότερα κράτη. Μπορούν υπό την καθοδήγηση του δασκάλου να αναζητήσουν αιτίες που οδήγησαν σ' αυτό το γεγονός, όπως π.χ. οι διαφωνίες για τον τρόπο διακυβέρνησης και οι συγκρούσεις των στρατηγών. Με βάση το χάρτη ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει να αναφέρει στοιχεία για το κάθε κράτος. Για την ίδρυση της Αλεξάνδρειας μπορεί να αξιοποιηθεί το παράθεμα 1 σε συνδυασμό με τις εικόνες 2 και 3. Με κατάλληλες ερωτήσεις όπως «Τι παρατηρείτε στην είσοδο της Αλεξάνδρειας;», «Σε ποιες γλώσσες είναι γραμμένο το όνομα της πόλης;», «Γιατί νομίζετε ότι είναι γραμμένο εκτός από τα αιγυπτιακά και στα ελληνικά; Τι φανερώνει αυτό;» οι μαθητές μπορούν να διαπιστώσουν για ακόμη μία φορά τόσο την ευρεία χρήση της ελληνικής γλώσσας την εποχή εκείνη, όσο και τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού.

Η εικόνα 3 θα μπορούσε να αποτελέσει ερέθισμα, ώστε οι μαθητές να προβληματιστούν για τους λόγους που οδήγησαν στην κατασκευή λαμπρών και μοναδικών οικοδομημάτων στην Αλεξάνδρεια (μεγάλη πόλη, πλούσια, πολιτιστικό και πνευματικό κέντρο). Σε αυτό το σημείο μπορεί να αναφερθεί και η φημισμένη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας και να διαβαστεί το παράθεμα 2.

Στην πόλη της Περγάμου αναφέρεται το παράθεμα 3, ενώ παρουσιάζεται το αρχαίο θέατρο της στην εικόνα 4. Προτείνεται ο δάσκαλος να επισημάνει τη χρησιμοποίηση του παπύρου και να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν αν γνωρίζουν πού χρησιμοποιείται σήμερα (επίσημα έγγραφα: πτυχίο). Μπορεί επιπρόσθετα να αναφερθεί και η φράση «αυτός έχει περγαμηνές», που χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η μόρφωση και η επιστημονική κατάρτιση κάποιου.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος αναφέρει το κράτος της Μακεδονίας και την πορεία του προς την παρακμή εξαιτίας της μετακίνησης πληθυσμού και των συγκρούσεων με τις πόλεις της νότιας Ελλάδας. Ολοκληρώνοντας οι μαθητές απαντούν στις δύο ερωτήσεις του βιβλίου τους και συμπληρώνουν στις ασκήσεις στο τετράδιο εργασιών.

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας (ίσης δυναμικότητας) και, αφού διαβάσουν τον προ-οργανωτή, αναλαμβάνουν να μελετήσουν τα κυρίαρχα θέματα του κεφαλαίου: διάσπαση του κράτους του Αλέξανδρου και χωρισμός του στα κράτη της Μακεδονίας, της Συρίας, της Αιγύπτου και αργότερα της Περγάμου.

Χρησιμοποιούν το κείμενο του βιβλίου τους, τα παραθέματα και τις εικόνες και συμπληρώνουν τις αντίστοιχες ασκήσεις από το τετράδιο εργασιών. Οι ομάδες αυτοαξιολογούν τις απαντήσεις τους, τις διορθώνουν και παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της μελέτης τους στην τάξη.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «πολιτισμός», «τέχνη» και «επικοινωνία».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς και ιστορικής ταυτότητας.
2. Στη δημιουργία μοναδικών έργων τέχνης (επτά θαύματα του κόσμου) τόσο όσον αφορά στο μέγεθος όσο και στη διακόσμηση.
3. Σε φαινόμενα καταστροφής ή διάσωσης παγκοσμίου φήμης έργων τέχνης.

Προτείνεται, σε συνδυασμό με τα παραθέματα καθώς και την άσκηση 3 από το τετράδιο εργασιών, να γίνει συνθετική εργασία για την παρουσίαση των ιστορικών μνημείων στην Αλεξάνδρεια και που δεν υπάρχουν πια. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και συγκεντρώνουν πληροφοριακό υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό), εικόνες και κείμενα για μνημεία όπως τον φάρο ή τη βιβλιοθήκη. Συλλέγουν στοιχεία για την κατασκευή τους, το ρόλο που έπαιξαν στη ζωή της πόλης και τις διάφορες καταστροφές που υπέστησαν από βαρβάρους και την ολοκληρωτική εξαφάνισή τους. Στη συνέχεια παρουσιάζουν τις εργασίες τους στην τάξη, υπό τη μορφή project.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου:

Μέγα, Αντιόχεια, Κράτους, Ελληνιστική, Διάδοχο, Οκυελες, Νότιας, Ίδρυσε, Αλεξάνδρεια

2. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου:

Β) δε συμφωνούσαν οι στρατηγοί του

Γ) την Αλεξάνδρεια

Β) ζούσαν πολλοί και διαφορετικοί λαοί

3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35. Ο Πύρρος, ο βασιλιάς της Ηπείρου

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα σχέδια και τις εκστρατείες του Πύρρου στην Ιταλία, τη Σικελία και τη Νότια Ελλάδα.
- Να επισημάνουν ομοιότητες ανάμεσα στον Πύρρο και τον Αλέξανδρο.
- Να εκτιμήσουν τα αποτελέσματα των εκστρατειών του Πύρρου.

Πρόσθετα στοιχεία

Ο Πύρρος έζησε κατά την παραγμένη περίοδο των συγκρούσεων των διαδόχων. Έλαβε μέρος στη μάχη της Ίψου και έδειξε τα στρατιωτικά του προσόντα. Είχε πάρει ως σύζυγο την κόρη του Πτολεμαίου Α' με την υποστήριξη του οποίου ξανακέρδισε το βασιλείο του. Αναμειγνυόταν ενεργά στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας και είχε αποκτήσει τη φήμη μεγάλου στρατηγού. Παρόλο που το κράτος του δε διέθετε περισσότερους από 10.000 στρατιώτες, εκείνος ονειρευόταν να κατακτήσει τον κόσμο. Το 280 π.Χ. δέχτηκε πρόσκληση των κατοίκων του Τάραντα, αποβιβάστηκε στην Κάτω Ιταλία με 25.000 στρατό και πέτυχε πύρρεια νίκη κατά των Ρωμαίων στην Ηράκλεια και στο Άσκλο. Το 278 π.Χ. πέρασε στη Σικελία και περιόρισε τους Καρχηδόνιους στα δυτικά του νησιού. Η υπέρμετρη όμως φιλοδοξία του προκάλεσε τη δυσαρέσκεια των Ελλήνων της Σικελίας και ανέτρεψε τα σχέδιά του. Πέρασε και πάλι στην Ιταλία και το 275 π.Χ. κινήθηκε από τους Ρω-

μαίους στο Βενεβέντο. Έτσι επέστρεψε στην Ελλάδα, εγκαταλείποντας τις βλέψεις του να ιδρύσει μεγάλη αυτοκρατορία στη Δύση, ανάλογη εκείνης του Αλεξάνδρου στην Ανατολή.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
2. 66 φράσεις δυόμισι χιλιάδων χρόνων, Μπάρτζης Γιάννης, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1992.
3. Ταξίδι στην Ελληνιστική εποχή, Νάκου Ειρήνη, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1993.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Καθώς το κεφάλαιο περιλαμβάνει στοιχεία οργάνωσης του κράτους της Ηπείρου και τα γεγονότα των εκστρατειών του Πύρρου, προτείνεται η τμηματική αφήγηση ως η αποτελεσματικότερη προσέγγιση. Αρχικά οι μαθητές εντοπίζουν στο χάρτη 1 το κράτος της Ηπείρου και παρατηρούν το βασιλιά όπως απεικονίζεται στην εικόνα 4. Ο δάσκαλος αναφέρει τον τρόπο με τον οποίο οργάνωσε ο Πύρρος το κράτος του και την επιθυμία του να ασχοληθούν οι κάτοικοι με τη γεωργία και το εμπόριο. Για το λόγο αυτό έκοψε και νομίσματα, δείγμα των οποίων παρουσιάζεται στη εικόνα 3.

Πριν προχωρήσει στην περιγραφή των εκστρατειών του Πύρρου, μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να διατυπώσουν πιθανούς λόγους γι' αυτές του τις ενέργειες. Ενισχυτικά μπορεί να αναφέρει πως ο Πύρρος θαύμαζε τον Αλέξανδρο, έτσι ώστε οι μαθητές να συμπεράνουν πως ήθελε να επιτύχει ανάλογα κατορθώματα και να αποκτήσει αντίστοιχη φήμη.

Με βάση τον χάρτη 1 ο δάσκαλος αναφέρει την πρώτη εκστρατεία και ζητά από του μαθητές να διαβάσουν το παράθεμα 1, όπου μπορούν να εντοπίσουν τόσο το λόγο για την εκστρατεία στην Ιταλία, όσο και στοιχεία γενναιότητας αλλά και ματαιοδοξίας στο χαρακτήρα του.

Στη συνέχεια αφηγείται τις χωρίς αποτέλεσμα προσπάθειες του Πύρρου να κατακτήσει την Ιταλία, αναφέρει κι εξηγεί τη φράση «πύρρεια νίκη». Παράλληλα επισημαίνει πως, όπως παρουσιάζεται στην εικόνα 2, ο Πύρρος ήταν ο πρώτος βασιλιάς στην Ευρώπη που χρησιμοποίησε ελέφαντες στη μάχη. Ακολουθεί η διήγηση των προσπαθειών του Πύρρου να καταλάβει τη Νότια Ελλάδα και ταυτόχρονα αξιοποιούνται τα παραθέματα 2 και 3, όπου παρουσιάζονται στοιχεία της προσωπικότητας του Ηπειρώτη βασιλιά, καθώς και το άδοξο τέλος του.

Σε αυτό το σημείο οι μαθητές μπορούν να συμπληρώσουν την άσκηση 2 στο τετράδιο εργασιών τους, αφού πρώτα επαναφέρουν στη μνήμη τους χαρακτηριστικά στοιχεία του Μέγα Αλεξάνδρου. Επιπρόσθετα μπορούν να συγκρίνουν προφορικά και τα αποτελέσματα των εκστρατειών του Αλεξάνδρου με τα αντίστοιχα του Πύρρου. Στη συνέχεια μπορούν να απαντήσουν στις δύο ερωτήσεις του βιβλίου τους και να συμπληρώσουν και τις υπόλοιπες ασκήσεις.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο τίτλος του κεφαλαίου μπορεί να αξιοποιηθεί, προκειμένου οι μαθητές να διατυπώσουν υποθέσεις σχετικά με το ρόλο του βασιλιά Πύρρου στην εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων του ελλαδικού χώρου. Αναμένεται πως χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, αξιοποιώντας προηγούμενη εμπειρική γνώση (από τα κεφάλαια που αναφέρονται στον Αλέξανδρο), οι μαθητές είναι σε θέση να προβλέψουν κάποιες από τις προσπάθειες του Πύρρου να επεκτείνει το κράτος του.

Στη συνέχεια μπορούν να διαβάσουν το κείμενο του κεφαλαίου, να παρατηρήσουν τις εικόνες και να συμπληρώσουν την άσκηση 1 στο τετράδιο εργασιών. Η συμπλήρωση των άλλων δύο ασκήσεων μπορεί να γίνει ομαδικά στην τάξη, αφού προηγηθεί συζήτηση βάσει των παραθεμάτων

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία», «εξέλιξη» και «αλληλεπίδραση».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα γλωσσικής κληρονομιάς.
2. Σε θέματα εξέλιξης της χρήσης της ελληνικής γλώσσας.
3. Στην επικοινωνία μέσω της γλώσσας (γραπτής και προφορικής).

Οι μαθητές με αφορμή την άσκηση 3 από το τετράδιο εργασιών σε διαθεματική προσέγγιση

με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας σε ομάδες να παρουσιάσουν την εργασία «Λόγια του χθες, σήμερα».

Αρχικά συγκεντρώνουν διάφορες ιστορικές φράσεις από τα προηγούμενα κεφάλαια του βιβλίου τους (π.χ. «μολών λαβέ»), τις καταγράφουν και αναζητούν και άλλες φράσεις από μεταγενέστερες ιστορικές περιόδους.

Συζητούν την αρχική τους σημασία, τη σημειώνουν και στη συνέχεια παρουσιάζουν μέσα σε προτάσεις πού και πώς χρησιμοποιούνται στην εποχή μας. Μπορούν μάλιστα να φτιάξουν κολλάζ και να το αναρτήσουν στην τάξη τους.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση συνολικής αξιολόγησης του κεφαλαίου:

5, 7, 3, 1, 4, 6,2

2. Άσκηση επισήμανσης όμοιων στοιχείων· ενδεικτικές απαντήσεις: γενναίοι πολεμιστές, δημιουργία μεγάλου κράτους, άδοξο τέλος.

3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με τη γλώσσα.

Ενδεικτική απάντηση: «Πολλοί ποδοσφαιριστές τραυματίστηκαν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 36. Η καθημερινή ζωή στα ελληνιστικά χρόνια

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν το έμφυχο δυναμικό και την κοινωνική δομή των ελληνιστικών πόλεων.
- Να γνωρίσουν βασικά στοιχεία από τις οικονομικές συνθήκες και τον τρόπο οργάνωσης της καθημερινής ζωής των κατοίκων στις πόλεις αυτές.
- Να διακρίνουν αλλαγές που έχουν σημειωθεί στη ζωή των ανθρώπων σε σχέση με προηγούμενες χρονικές περιόδους και σε σχέση με τις πόλεις της Ελλάδας.

Πρόσθετα στοιχεία

Την εποχή αυτή ιδρύθηκαν εκτός Ελλάδας νέες πόλεις, που εξελίχθηκαν πολυάνθρωπες και πυκνοκατοικημένες. Τα σπίτια ήταν συνήθως διώροφα, ενώ στις μεγαλουπόλεις οι εύποροι φορούσαν ρούχα πολυτελή και πολύτιμα κοσμήματα, ενώ οι γυναίκες πρόσεχαν ιδιαίτερα την κόμμωσή τους. Η μαγειρική έγινε τέχνη περιωπής, ενώ γράφτηκαν τα πρώτα βιβλία μαγειρικής. Στους φούρνους και τα ζαχαροπλαστεία τηρούνται κανόνες υγιεινής. Οι άνθρωποι καταναλώνουν κρέας περισσότερο από κάθε άλλη εποχή.

Για τη συντήρησή του εφαρμόζονται νέες μέθοδοι παστώματος. Της μόδας έγιναν επίσης οι εκδρομές και τα ταξίδια αναψυχής, ειδικά στις περιοχές όπου υπήρχαν μεγάλα κέντρα πολιτισμού. Αυτή την εποχή ήταν γνωστοί περίπου διακόσιοι ελληνικοί χοροί. Οι Έλληνες όμως έμαθαν και χορούς ανατολικούς, αιγυπτιακούς κ. α.. Ιδιαίτερη σημασία έδιναν στα γράμματα. Ωστόσο η παιδεία ήταν ιδιωτική και οι γονείς πλήρωναν τους δασκάλους. Έτσι τα φτωχότερα παιδιά έπαιρναν μόνο στοιχειώδη μόρφωση, ενώ τα πλουσιότερα μορφώνονταν μέχρι τα εικοσιένα τους χρόνια.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ταξίδι στην ελληνιστική εποχή, Νάκου Ειρήνη, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1993.

2. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Η συγκεκριμένη διδακτική ενότητα προσφέρεται ιδιαίτερα για να διακρίνουν οι μαθητές στοιχεία που αναφέρονται σε δύο βασικές κατηγορίες: Πόλεις και άνθρωποι. Έτσι μπορούν να προβούν στη διαδικασία της ταξινόμησης, αφού πρώτα διακρίνουν τις λέξεις-κλειδιά που αναφέρονται στην κάθε κατηγορία. Οι μαθητές, αφού χωριστούν σε ομάδες εργασίας, διαβάζουν σιωπηρά το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο τους και τα παραθέματα 1 και 2. Στη συνέχεια συγκεντρώνουν, υπογραμμίζοντας μέσα στα κείμενα, τα βασικά στοιχεία της ενότητας, για να μπορέσουν να τα κατηγοριοποιήσουν. Ενδεικτικά θα μπορούσε ο πίνακας που θα προκύψει να έχει την εξής μορφή:

ΠΟΛΕΙΣ	ΑΝΘΡΩΠΟΙ
Ιδρύονται νέες πόλεις.	Οι κάτοικοι ασχολούνται με τη βιοτεχνία και το εμπόριο.
Η ύπαιθρος ερημώνει.	Οι άνθρωποι των πόλεων ανήκουν σε διαφορετικούς λαούς
Οι πόλεις στολίζονται με όμορφα κτίρια.	Οι κάτοικοι μιλούν την ελληνιστική.
Οι πόλεις έχουν πολλούς κατοίκους.	Υπάρχουν κι εδώ φτωχοί και πλούσιοι.
	Λατρεύονται εκτός από τους θεούς του Ολύμπου κι άλλοι θεοί.
	Οι άνθρωποι διασκεδάζουν πηγαίνοντας σε γιορτές, σε αγώνες και στο θέατρο.

Οι μαθητές με αυτόν τον τρόπο κωδικοποιούν τις βασικότερες αναφορές της ενότητας. Στη συνέχεια μπορούν να συμπληρώσουν την άσκηση 2 από το τετράδιο εργασιών.

Η παρατήρηση των εικόνων 1 και 3 θα τους δώσει τη δυνατότητα να διαπιστώσουν ότι ελληνικά στοιχεία αρχιτεκτονικής εμπλουτίστηκαν και με ανατολικά, όπως φαίνεται στο βαβυλωνιακό θέατρο. Η άσκηση 1 μπορεί να συμπληρωθεί στο σπίτι, ενώ για την άσκηση 3 κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν στοιχεία που ήδη γνωρίζουν οι μαθητές για τη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Καλό είναι να διαβαστεί και το παράθεμα 2 της ενότητας 34.

Εναλλακτική προσέγγιση

Προτείνεται, επειδή το περιεχόμενο της ενότητας είναι σχετικό με τη ζωή και τις συνήθειες των ανθρώπων, οι μαθητές παρατηρώντας το εικονογραφικό υλικό και διαβάζοντας τα παραθέματα να προσπαθήσουν να αντλήσουν πληροφορίες, χρησιμοποιώντας παράλληλα και προηγούμενα γνωστικά σχήματα που κατέχουν. Έτσι, αξιοποιώντας τις παραπάνω πηγές, μπορούν να απαντήσουν σε ερωτήσεις του τύπου:

- Στα ελληνιστικά βασίλεια ξέρουμε πως ιδρύθηκαν πολλές νέες πόλεις; Τι είδους κτίρια πιστεύεις ότι υπήρχαν σε αυτές;
- Ποιοι νομίζεις ότι ήταν οι κάτοικοι αυτών των νέων πόλεων;
- Ποια γλώσσα μιλούσαν οι άνθρωποι στην ελληνιστική εποχή;
- Ποιες ήταν οι κυριότερες ασχολίες των κατοίκων;
- Μιας φαντάζεσαι την καθημερινή των ανθρώπων μιας τέτοιας πόλης;
- Με ποιους τρόπους διασκεδάζαν και πώς περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους;

Αφού οι μαθητές απαντήσουν, στη συνέχεια διαβάζουν το κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο τους και προβαίνουν σε αυτοδιόρθωση ή συμπληρώνουν κάποια στοιχεία που δεν έχουν ήδη συμπεριλάβει. Στο τέλος γίνεται η παρουσίαση των απαντήσεων στην τάξη και ακολουθεί η σύνθεσή τους που θα οδηγήσει και στη συνολική σύνθεση της διδακτικής ενότητας.

Στη συνέχεια, και αν ο χρόνος το επιτρέπει, γίνεται η συμπλήρωση των ασκήσεων στο τετράδιο εργασιών, διαφορετικά οι ασκήσεις συμπληρώνονται στο σπίτι.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «αλληλεπίδραση», «εξέλιξη - μεταβολή».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα αλληλεπίδρασης πολιτιστικών στοιχείων διαφορετικών πολιτισμών και μεταβολών που προκύπτουν στην οργάνωση και τη λειτουργία των κοινωνικών δομών.
2. Σε ζητήματα αλληλεπίδρασης και συσχετισμού που λειτουργούν, έτσι ώστε άλλες περιοχές να γνωρίζουν ανάπτυξη και άλλες να παρακμάζουν.
3. Σε θέματα εξέλιξης και μεταβολής των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών καθώς και της καθημερινότητας που οφείλονται σε ανακατανομές πληθυσμών μέσα από γεγονότα του ιστορικού γίγνεσθαι κάποιων περιοχών.

Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Μελέτης Περιβάλλοντος να γίνει στην τάξη συζήτηση με θέμα: «Γιορτές και έθιμα, άλλοτε και σήμερα». Ως αφορμή μπορεί να αξιοποιηθεί το 1ο παράθεμα από το βιβλίο, απ' όπου οι μαθητές θα καταγράψουν τις γιορτές και τα έθιμα που είχαν οι άνθρωποι στην ελληνιστική περίοδο. Στη συνέχεια διακρίνουν ομοιότητες και διαφορές και κάνουν συγκρίσεις ανάμεσα στα

έθιμα εκείνης της εποχής και στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι γιορτάζουν τις αντίστοιχες εκδηλώσεις στις μέρες μας.

Απαντήσεις στις εργασίες

- Άσκηση ανακεφαλαιωτικού τύπου για αξιολόγηση της δηλωτικής γνώσης που προσφέρεται μέσα από τη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα.
ΕΛΛΑΔΑ, ΛΑΟΣ, ΛΑΤΡΕΥΑΝ, Η ΥΠΑΙΘΡΟΣ, ΝΑΟΙ, ΙΣΙΔΑ, ΣΑΡΑΠΗΣ, ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ, ΙΔΡΥΘΗΚΑΝ, ΚΩΜΩΔΙΕΣ, ΗΚΗΘΟΙΛΒΙΒ.
- Άσκηση συγκριτική που εξυπηρετεί την ανάδειξη των διαφορών που υπήρχαν αυτή την εποχή ανάμεσα στη ζωή στην Ελλάδα και τη ζωή στην Ανατολή.

Η ζωή στην Ελλάδα	Η ζωή στην Ανατολή
Λατρεία των θεών του Ολύμπου.	Λατρεία διάφορων θεών.
Μικρές πόλεις	Πολυάριθμες πόλεις.
Μικρή ανάπτυξη	Ανάπτυξη στην οικονομία.

- Άσκηση ανοικτού τύπου με αναφορές στη διαχρονικότητα αλλά και την εξέλιξη των στοιχείων πολιτισμού μιας εποχής, καθώς και την αξιοποίησή τους από τις νεότερες γενιές για την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας και της ιστορικής παράδοσης ενός κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 37. Οι τέχνες και τα γράμματα στα ελληνιστικά χρόνια

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν χαρακτηριστικά στοιχεία από τις εξελίξεις που σημειώθηκαν στα γράμματα, τις επιστήμες και τις τέχνες στην ελληνιστική εποχή.
- Να κατανοήσουν τις επιδράσεις που άσκησε ο ελληνικός πολιτισμός με την εξάπλωσή του.
- Να γνωρίσουν την ανάπτυξη της τεχνολογίας αυτής της εποχής κυρίως μέσα από το έργο και την προσωπικότητα του Αρχιμήδη.

Πρόσθετα στοιχεία

Τέχνη: Στην αρχιτεκτονική καθιερώνεται ένας νέος ρυθμός, ο κορινθιακός. Χτίζονται ναοί όπως του Δία στη Νεμέα και του Ασκληπιού στην Επίδαυρο. Έργο αυτής της εποχής είναι και το περίφημο για την ακουστική του θέατρο της Επιδαύρου. Τα πρωτότυπα έργα των γλυπτών της εποχής δε σώζονται. οι γνώσεις μας γι' αυτά προέρχονται κατά κύριο λόγο από ρωμαϊκά αντίγραφα. Αξιόλογα δείγματα της ζωγραφικής της εποχής βρέθηκαν στους βασιλικούς τάφους της Βεργίνας.

Γράμματα: Τα χρόνια αυτά διευρύνονται οι γνώσεις των ανθρώπων και σημειώνεται μεγάλη πρόοδος στις θετικές επιστήμες. Ο γεωγράφος Ερατοσθένης συνέταξε παγκόσμιο χάρτη, με πολλές βέβαια ατέλειες και έγραψε τα «Γεωγραφικά».

Στην Αλεξάνδρεια ιδρύθηκε ο πρώτος ζωολογικός κήπος. Ο Ηρόφιλος, σπουδαίος γιατρός, χρησιμοποίησε την ανατομία για τη μελέτη του ανθρώπινου σώματος. Ο Ήρωνας, σπουδαίος μηχανικός και μαθηματικός, κατασκεύασε την πρώτη ατμομηχανή.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

- Ταξίδι στην ελληνιστική εποχή, Νάκου Ειρήνη, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1993.
- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
- Μεγάλες μορφές της Αρχαίας Ελλάδας, Στρατικής Πότης, εκδόσεις Στρατική, Αθήνα, 1994.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται η συγκεκριμένη διδακτική ενότητα να παρουσιαστεί με την τεχνική της αφήγησης. Στη συνέχεια οι μαθητές αντλούν από αυτά που άκουσαν πληροφορίες για να απαντήσουν στη 2η ερώτηση του βιβλίου τους. Ο δάσκαλος εστιάζει το ενδιαφέρον τους στη δημιουργία των τριών από τα επτά θαύματα του κόσμου και τους παραπέμπει να παρατηρήσουν τις εικόνες 1 και 6 καθώς και την εικόνα 2 της ενότητας 34, να διαβάσουν το παράθεμα 2 και

να προσπαθήσουν να δικαιολογήσουν γιατί τα συγκεκριμένα μνημεία χαρακτηρίστηκαν ως θαύματα. Στο σημείο αυτό μπορούν να εντοπίσουν τα θαύματα της εποχής στην άσκηση 2 του τετραδίου εργασιών.

Οι μαθητές μέσα στο κείμενο του βιβλίου τους υπογραμμίζουν τις επιστήμες που γνώρισαν ιδιαίτερη ανάπτυξη αυτή την εποχή και τους σημαντικότερους εκπροσώπους της καθεμιάς. Στη συνέχεια συμπληρώνουν την άσκηση 1 από το τετράδιο εργασιών.

Οι μαθητές διαβάζουν το 1ο παράθεμα και παρατηρούν τις εικόνες 4 και 5. Ο δάσκαλος ζητά από τους μαθητές να γράψουν ένα δικό τους κείμενο που να αναφέρεται στην πολιορκία των Συρακουσών και το ρόλο που έπαιξαν σ' αυτή οι μηχανές του Αρχιμήδη. Στη συνέχεια ζητά από τους μαθητές να θυμηθούν χαρακτηριστικούς τρόπους άμυνας ή επίθεσης που γνώρισαν σε προηγούμενες ενότητες για να διαφανεί το στοιχείο της εξέλιξης και της εισαγωγής της τεχνολογίας στον αρχαίο κόσμο.

Εναλλακτική προσέγγιση

Ο δάσκαλος αξιοποιεί αποσπάσματα από το βιβλίο «Ταξίδι στην ελληνιστική εποχή» με αναφορές σχετικές με την ύλη της ενότητας. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες εργασίας και επεξεργάζονται μέσα από φωτοτυπημένες σελίδες του βιβλίου ξεχωριστές θεματικές ενότητες όπως:

- Η τέχνη την εποχή των ελληνιστικών χρόνων. Χαρακτηριστικά έργα της εποχής.
- Τα γράμματα και οι επιστήμες. Η πρόοδος και η ανάπτυξή τους.

Παράλληλα πληροφοριακό και εικονογραφικό υλικό μπορεί να συγκεντρωθεί, εφόσον το σχολείο διαθέτει εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών, και από την ηλεκτρονική διεύθυνση που προτείνεται στα εποπτικά μέσα. Αφού οι ομάδες προβούν σε σύνθεση των θεματικών ενότητων και ο χρόνος το επιτρέπει, οι μαθητές συμπληρώνουν τις ασκήσεις από το τετράδιο εργασιών.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «εξέλιξη - μεταβολή», «αλληλεπίδραση», «πολιτισμός».

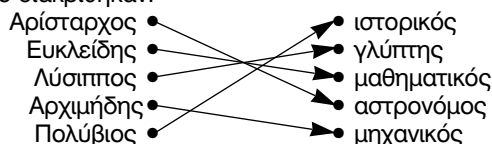
Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα που δημιουργούνται από την αλληλεπίδραση διαφορετικών πολιτιστικών στοιχείων που έρχονται σε επαφή και στην περαιτέρω εξέλιξη μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης του πολιτισμού της ανθρωπότητας.
2. Σε ζητήματα εξέλιξης της οργάνωσης της κοινωνίας και των επιτευγμάτων που προκύπτουν στην επιστήμη και στην τεχνολογία γενικότερα.

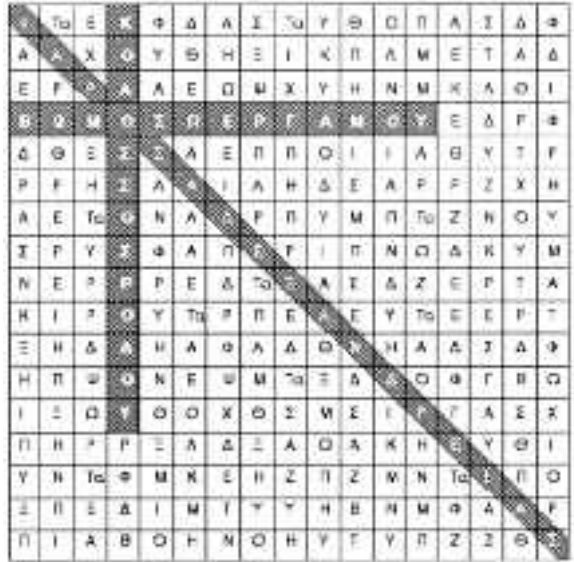
Προτείνεται σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής οι μαθητές να δημιουργήσουν ένα ψηφιδωτό. Ως αφορμή ο δάσκαλος τους προτρέπει να παρατηρήσουν την εικόνα 3 από το βιβλίο τους καθώς και την εικόνα 4 από την ενότητα 31. Στην αρχή γίνεται συζήτηση μέσα στην τάξη σχετική με την τεχνική του ψηφιδωτού και την εμφάνισή του ως μορφής τέχνης κυρίως στα ελληνιστικά χρόνια. Στη συνέχεια ο οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες εργασίας για να φτιάξουν ένα δικό τους ψηφιδωτό. Ο δάσκαλος καθοδηγεί τους μαθητές λέγοντάς τους πως αρχικά ζωγραφίζουμε πάνω στο υλικό που θα επικολληθούν οι ψηφίδες το περίγραμμα του σχεδίου το οποίο δεν χρειάζεται να έχει ιδιαίτερες λεπτομέρειες, αλλά θα πρέπει να είναι αρκετά αφαιρετικό. Για το θέμα των ψηφιδών μπορεί να τους προτείνει διάφορα υλικά όπως: μικρά χαλίκια (η κόλλα που χρησιμοποιείται σε αυτή την περίπτωση είναι η ατλακόλ), όσπρια, διάφορα ζυμαρικά, μικρά κομμάτια χαρτιού, λευκός πηλός ή κομμάτια χαρτιού από χρωματιστές σελίδες περιοδικών.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση αντιστοίχισης που συνδέει προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών με τον τομέα στον οποίο διακρίθηκαν.

2. Άσκηση εντοπισμού συγκεκριμένων φράσεων ανάμεσα σε σύνολο γραμμάτων χωρίς νοηματικό περιεχόμενο.

3. Άσκηση συμπλήρωσης κειμένου, το οποίο αποτελεί συνοπτική επισκόπηση της ενότητας, με λέξεις-κλειδιά που αναφέρονται σε αυτή.
Μ. Αλεξάνδρου, ακμή, τεράστια, οι επιστήμες, ελληνιστικός

ΡΩΜΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 38. Το ρωμαϊκό κράτος

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα γεγονότα που αφορούν στην ίδρυση και την ανάπτυξη του ρωμαϊκού κράτους.
- Να γνωρίσουν στοιχεία της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης της Ρώμης.
- Να συσχετίσουν την κοινωνική και πολιτική οργάνωση της Ρώμης με εκείνη των ελληνικών πόλεων.

Πρόσθετα στοιχεία

Η Ρώμη, σύμφωνα με την παράδοση, ιδρύθηκε το 753 π.Χ.. Φαίνεται όμως πως μερικοί από τους γύρω λόφους είχαν κατοικηθεί πολύ νωρίτερα. Στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. πιθανότατα την υπέταξαν οι γείτονές της Ετρούσκοι. Η Σύγκλητος στα χρόνια της βασιλείας είχε συμβουλευτικό μόνο χαρακτήρα. Την εποχή της δημοκρατίας διαχειριζόταν όλες τις σημαντικές υποθέσεις και ήταν το σπουδαιότερο όργανο διακυβέρνησης. Τα μέλη της ήταν ισόβια. Λαϊκή συνέλευση: Σ' αυτήν λάβαιναν μέρος όλοι οι μάχιμοι πολίτες. Εξέλεγε τους άρχοντες, αποφάσιζε για σοβαρά θέματα και ενέκρινε ή απέρριπτε προτάσεις νόμων. Οι δήμαρχοι ήταν αιρετοί άρχοντες και η θητεία τους διαρκούσε ένα χρόνο. Είχαν μεγάλη δύναμη λόγω του δικαιώματος της αρνησικυρίας (βέτο) έναντι των αποφάσεων των άλλων αρχόντων. Προέρχονταν από την τάξη των πληβείων, τους οποίους και προστάτευαν από τις αυθαιρεσίες των πατρικίων.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ίδρυμα Μειζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
2. Ιστορικός χάρτης με το ρωμαϊκό κράτος το 2ο αιώνα π.Χ..

3. Αρχαία Ρώμη (σειρά: Βιβλία γεμάτα γνώσεις), Μακίβερ Σ., εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
4. Μύθοι και θρύλοι της Ρώμης, Μαυροειδή – Παπαδάκη Σοφία, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
5. Ελληνιστική περίοδος και Ρώμη στο Π.Τ.Δ.Ε. – Α.Π.Θ., ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.eled.auth.gr/historia/>
6. Stroud Jonathan, Αρχαία Ρώμη (σειρά: Περιηγητές), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προοργανωτής ο χάρτης 1 του βιβλίου και η εικόνα 3 για να γίνει συζήτηση στην τάξη σχετικά με την τοπογραφία της Ρώμης. Έπειτα οι μαθητές επαγωγικά θα οδηγηθούν στην αναφορά των λόγων, που συνέβαλαν στην ακμή της πόλης.

Στη συνέχεια με κατάλληλες ερωτήσεις μπορούν να αξιοποιηθούν οι προηγούμενες γνώσεις των μαθητών για την κοινωνική διαστρωμάτωση των πόλεων κρατών της αρχαίας Ελλάδας (Αθήνας – Σπάρτης). Κατ' αυτό τον τρόπο πάνω στις παλιές γνώσεις θα προστεθούν οι καινούριες ονομασίες: πλούσιοι-πατρίκιοι, πελάτες, φτωχοί-πληβείοι.

Σχετικά με τη διοίκηση του ρωμαϊκού κράτους, προτείνεται και πάλι η ανάδειξη της παλιάς γνώσης με παράλληλη χρήση της συγκριτικής μεθόδου αναφορικά με την εξέλιξη των πολιτευμάτων στην αρχαία Ελλάδα και τα όργανα διοίκησης σε Αθήνα και Σπάρτη. Η χρησιμοποίηση σχεδιαγράμματος θα διευκόλυε τη διδασκαλία. Στο τέλος του μαθήματος μπορεί να γίνει εποικοδομητικός διάλογος στην τάξη, μέσα από τον οποίο οι μαθητές θα εκφράσουν τις απόψεις τους, θα εκθέσουν τις γνώσεις τους και θα καταλήξουν σε διαχρονικές διαπιστώσεις, όπως ότι: α) το αρχαιότερο πολίτευμα ήταν η βασιλεία, β) πλούσιοι και φτωχοί έρχονται σε σύγκρουση μέχρι να επέλθει η εξισορρόπηση, γ) τα πολιτεύματα και όλοι οι άνθρωποι θεσμοί με την πάροδο του χρόνου μεταβάλλονται και εξελίσσονται.

Κατά την πορεία της διδασκαλίας μπορούν οι μαθητές να έχουν δίπλα τους και το τετράδιο εργασιών και να συμπληρώνουν τις αντίστοιχες ασκήσεις.

Εναλλακτική προσέγγιση

Γίνεται συνδυαστική προσέγγιση του δεύτερου παραθέματος που αναφέρεται στην ίδρυση της Ρώμης και της εικόνας 3 και υποβάλλονται ερωτήσεις που συμβάλλουν στην προώθηση της διδασκαλίας:

- Ποια η σχέση του ήρωα της Τροίας Αινεία με τη Ρώμη;
- Να περιγράψεις την περιοχή όπου ιδρύθηκε η Ρώμη.
- Ποιος ήταν ο ιδρυτής της;
- Μήπως γνωρίζεις κάποιο άλλο μύθο που αναφέρεται στην ίδρυση μιας πόλης;

Μετά γίνεται ανάγνωση του 2ου παραθέματος, ενώ παράλληλα οι μαθητές παρατηρούν τη 2η εικόνα. Χρησιμοποιώντας αυτά ως έναυσμα ο δάσκαλος με τη συμμετοχή των μαθητών και παράλληλα με την ανάδυση στην επιφάνεια της γνώσης από παλιότερα μαθήματα, θα αναφερθεί στην κοινωνική οργάνωση και τη διοίκηση του ρωμαϊκού κράτους.

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία», «πολιτισμός» και «αλληλεπίδραση». Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε θέματα που αφορούν στις σχέσεις των ανθρώπων γειτονικών χωρών, όπως αυτές δομούνται μέσα από τις ιστορικές εξελίξεις.
2. Στην επικοινωνιακή διάσταση του τουρισμού.
3. Σε ζητήματα διαπολιτιστικής συνύπαρξης και επικοινωνίας.

Προτείνεται οι μαθητές, αφού χωριστούν σε ομάδες εργασίας, να αναλάβουν να οργανώσουν και να παρουσιάσουν εργασία με θέμα: «Ταξίδι στη Ρώμη» σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, των Μαθηματικών, της Μελέτης Περιβάλλοντος και της Αισθητικής Αγωγής. Αρχικά εντοπίζουν στο χάρτη της Ευρώπης την πόλη της Ρώμης και στη συνέχεια προτείνουν μέσα για να μεταβούν εκεί (αεροπλάνο, αυτοκίνητο, τρένο, πλοίο). Αναζητούν το κόστος σε κάθε περίπτωση καθώς και τον χρόνο που απαιτείται. Στη συνέχεια, αφού συγκεντρώσουν πληροφοριακό υλικό (έντυπο και ηλεκτρονικό) και κυρίως ταξιδιωτικούς οδηγούς, σχεδιάζουν διαδρομές μέσα στην πόλη, σημειώνοντας στο χάρτη τα

αξιοθέατα και τα μνημεία που θα συναντήσουν. Επιλέγουν κάποιο από αυτά π.χ. το λόφο Παλατινό και ετοιμάζουν μια σύντομη περιγραφή. Καταληκτικά επιλέγουν εικόνες της Ρώμης, ζωγραφίζουν, γράφουν για τη ζωή στην πόλη και δημιουργούν εργασία (υπό τη μορφή πόστερ) για την τάξη.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση αντιστοίχισης που αφορά στην κοινωνική πολιτική δομή της Ρώμης.
βασιλεία	•	→	•	οι φτωχοί Ρωμαίοι
πατρίκιοι	•	→	•	η θητεία τους κρατούσε ένα χρόνο
πελάτες	•	→	•	την αποτελούσαν μόνο πατρίκιοι
πληβείοι	•	→	•	το πρώτο πολίτευμα της Ρώμης
ύπατοι	•	→	•	οι Ρωμαίοι ευγενείς
σύγκλητος	•	→	•	η μεσαία τάξη στη Ρώμη
2. Άσκηση συσχετισμού της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης της Ρώμης με εκείνης των Ελληνικών πόλεων.

αρχαία Σπάρτη	αρχαία Ρώμη	αρχαία Αθήνα
είλωτες	πελάτες	Αθηναίοι πολίτες
περίοικοι	πατρίκιοι	δούλοι
Σπαρτιάτες πολίτες	πληβείοι	μέτοικοι

3. Άσκηση ανοικτού τύπου όπου οι μαθητές ανακαλούν στη μνήμη τους τα βασικά στοιχεία της πόλης κράτους, αξιοποιώντας προγενέστερη γνώση και αναφέρουν γνωστές πόλεις – κράτη, όπως η Αθήνα, η Σπάρτη και η Θήβα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 39. Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα κυριότερα γεγονότα που αφορούν στην ίδρυση και την ανάπτυξη της Καρχηδόνας.
- Να γνωρίσουν τα σημαντικότερα γεγονότα της σύγκρουσης της Καρχηδόνας με τη Ρώμη και την καταστροφή της.

Πρόσθετα στοιχεία

Η Καρχηδόνα ήταν μια από τις πλουσιότερες πόλεις του αρχαίου κόσμου και η μεγαλύτερη ναυτική δύναμη. Την εξουσία είχαν στα χέρια τους οι πλούσιοι έμποροι. Δε διέθετε εθνικό στρατό αλλά ξένο, μισθοφορικό. Αφορμή και θέατρο του Α' Καρχηδονιακού πολέμου υπήρξε η Σικελία. Νικήτρια εξήλθε η Ρώμη, ενώ η Καρχηδόνα πλήρωσε πολεμική αποζημίωση. Στο Β' Καρχηδονιακό πόλεμο διακρίθηκε ο Καρχηδόνιος στρατηγός Αννίβας. Ήταν τολμηρός στις πολεμικές επιχειρήσεις, ψυχραιμος στους κινδύνους, ακούρατος στις ταλαιπωρίες και γι' αυτό κέρδισε τη λατρεία των στρατιωτών του. Διέθετε την πονηριά του Φιλίππου και την ανδρεία του Αλεξάνδρου. Με τις νίκες του στη λίμνη Τρασιμένη και στις Κάννες ο Αννίβας έγινε κύριος της Ν. Ιταλίας. Ο Ρωμαίος στρατηγός Σκιπίωνας μετέφερε τον πόλεμο πρώτα στην Ισπανία, όπου και κατέλαβε την πρωτεύουσα, Καρθαγένη, και μετά στην Αφρική. Μετά τη νίκη του στη Ζάμα ο Σκιπίωνας ονομάστηκε Αφρικανός.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ίδρυμα Μειζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
2. Ιστορικός χάρτης με το ρωμαϊκό κράτος το 2ο αιώνα π.Χ..
3. Αρχαία Ρώμη (σειρά: Βιβλία γεμάτα γνώσεις), Μακίβερ Σ., εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
4. Μύθοι και θρύλοι της Ρώμης, Μαυροειδή – Παπαδάκη Σοφία, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
5. Ελληνιστική περίοδος και Ρώμη στο Π.Τ.Δ.Ε. – Α.Π.Θ., ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.eled.auth.gr/historia/>

6. Stroud Jonathan, Αρχαία Ρώμη (σειρά: Περιηγητές), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει παράλληλα με το αφηγηματικό κείμενο του βιβλίου και το χάρτη, για να εντοπίσουν οι μαθητές τη γεωγραφική θέση της Καρχηδόνας, της Ισπανίας, της Σικελίας και της Ρώμης και να κατανοήσουν: α) γιατί η Καρχηδόνα ήταν πλούσια πόλη και πώς εξελίχθηκε σε μία σημαντική δύναμη στο χώρο της δυτικής Μεσογείου και β) τους λόγους που οδήγησαν τις δύο μεγάλες δυνάμεις της εποχής Ρώμη και Καρχηδόνα σε μία μακρόχρονη σύγκρουση.

Στη συνέχεια καλό είναι, αφού παρουσιαστούν τα παραθέματα 2 και 3 που έχουν άμεση σχέση με το μεγάλο πρωταγωνιστή των γεγονότων, τον Αννίβα, να αναφερθούν από το δάσκαλο πρόσθετα στοιχεία σχετικά με την προσωπικότητά του και ύστερα οι μαθητές να συζητήσουν στην τάξη για το μεγάλο Καρχηδόνιο στρατηγό. Μετά θα ακολουθήσει το 1^ο παράθεμα που αναφέρεται στον άλλο μεγάλο πρωταγωνιστή των γεγονότων, το Ρωμαίο στρατηγό Σκιπίωνα. Έτσι οι μαθητές θα συνδέσουν τα πρόσωπα με τα γεγονότα και θα εκφράσουν τις απόψεις τους. Ο δάσκαλος θα πρέπει να έχει απλά το ρόλο του συντονιστή και να βοηθάει τους μαθητές στην πορεία της διδασκαλίας.

Η εκστρατεία του Αννίβα στην Ιταλία προσφέρεται και για συσχετισμούς με την εκστρατεία του Αλέξανδρου εναντίον των Περσών. Καθώς τα γεγονότα που έχουν σχέση με τον Αλέξανδρο διδάχτηκαν πρόσφατα, οι μαθητές θα τα θυμούνται και θα έχει ενδιαφέρον να ακουστούν οι απόψεις τους, μια που τελειώνει η σχολική χρονιά και το βιβλίο και θα πρέπει να δίνεται έμφαση και στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης.

Παράλληλα οι μαθητές μπορούν να απαντήσουν και στις ασκήσεις του τετραδίου εργασιών. Το συγκεκριμένο μάθημα αποτελεί και μια καλή ευκαιρία για αναφορά σε προηγούμενες ενότητες και επανάληψη (αποικίες, ανάπτυξη εμπορίου - οικονομικές σχέσεις - ανταγωνισμός, υπερπόντιες εκστρατείες Αλέξανδρου – Αννίβα - Ρωμαίων και τα αποτελέσματά τους).

Εναλλακτική προσέγγιση

Οι μαθητές διαβάζουν σιωπηρά την ενότητα καθώς και τα παραθέματα και παρατηρούν προσεχτικά το εικονιστικό υλικό. Στη συνέχεια ο δάσκαλος αναθέτει σε ομάδες εργασίας να παρουσιάσουν: α) την εκστρατεία του Αννίβα στην Ιταλία και β) την απόβαση των Ρωμαίων στην Καρχηδόνα. Κατόπιν μπορεί να γίνει σύγκριση της εκστρατείας του Αλέξανδρου με αυτή του Αννίβα. Σε μία στήλη θα αναγραφούν οι ομοιότητες και σε άλλη οι διαφορές. Στο τέλος οι μαθητές θα καταλήξουν σε συμπεράσματα σχετικά με την επιτυχημένη εκστρατεία του Αλέξανδρου και την αποτυχία του Αννίβα (π.χ. Ο Αλέξανδρος εκστράτευσε εναντίον μιας μεγάλης χώρας που βρισκόταν σε κατάσταση παρακμής, ενώ ο Αννίβας εναντίον μιας ανερχόμενης δύναμης κ.ο.κ.).

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «επικοινωνία», «χώρος», «χρόνος» και «αλληλεπίδραση».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Σε ζητήματα βιωματικής εμπειρίας και καταγραφής της πραγματικότητας.
2. Στο ρόλο της ιστορίας στη διάσωση γεγονότων του παρελθόντος.
3. Σε θέματα που αφορούν τον τρόπο συγγραφής της ιστορίας (ιστοριογραφία).

Προτείνεται ο δάσκαλος σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας να ζητήσει από τους μαθητές να φανταστούν ότι περνούν τις Άλπεις μαζί με τον Αννίβα. Μπορούν να υιοθετήσουν ένα ρόλο π.χ. στρατιώτης, ιστορικός, μεταφορέας και να διηγηθούν με το δικό τους τρόπο το δύσκολο πέρασμα και τα γεγονότα που ακολούθησαν.

Πιο συγκεκριμένα: Ο δάσκαλος χρησιμοποιώντας το παράθεμα 3 ως αφορμή μπορεί να παρουσιάσει το ακόλουθο θέμα:

«Το δύσκολο πέρασμα από τις Άλπεις», ή «Κοντά στον Αννίβα». Οι μαθητές χρησιμοποιώντας και το χάρτη 1 αναλαμβάνουν να συνθέσουν μια φανταστική αφήγηση των όσων συνέβησαν, όταν ο στρατός του Αννίβα περνούσε από τις Άλπεις, φροντίζοντας να διατηρήσουν όσον το δυνατόν περισσότερα από τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Άσκηση σύγκρισης των δύο στρατηγών.

	Μ. Αλέξανδρος	Αννίβας
Ήταν ικανός στρατηγός	X	X
Εκστράτευσε σε άλλη ήπειρο	X	X
Είχε μεγάλο στρατό	X	X
Γνώρισε ήττα		X
Ίδρυσε νέες πόλεις	X	
Αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες		X
Διέδωσε τον πολιτισμό	X	

2. Άσκηση ανοικτού τύπου, με αξιοποίηση του 3ου παραθέματος, σε διαθεματική προσέγγιση με τη Νεοελληνική Γλώσσα.

3. Όταν ξαφνικά παρουσιάζεται μεγάλος κίνδυνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 40. Η υποταγή του ελληνικού κόσμου

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα κυριότερα γεγονότα που οδήγησαν στη υποταγή της Ελλάδας στη Ρώμη.
- Να διαπιστώσουν ως μία κύρια αιτία υποταγής των Ελλήνων τη διχόνοια.

Πρόσθετα στοιχεία

Το γεγονός που διευκόλυνε την υποταγή στους Ρωμαίους ήταν ότι ακόμη και στις κρίσιμες στιγμές οι Έλληνες εξακολουθούσαν να διατηρούν τον υπέρμετρο τοπικισμό τους και φιλονικούσαν μεταξύ τους. Τις έριδες αυτές τις υποδαύλιζαν οι Ρωμαίοι, ενώ οι ελληνικές πόλεις στη συνέχεια ζητούσαν τη διαιτησία της Ρώμης, την οποία καθιστούσαν ρυθμιστή της πολιτικής κατάστασης, προετοιμάζοντας την πλήρη υποταγή τους. Μετά την κατάκτηση οι Ρωμαίοι ρύθμισαν την κατάσταση στη Ν. Ελλάδα με βάση τη στάση των πόλεων απέναντι στη Ρώμη. Η Κόρινθος καταστράφηκε, η Αχαϊκή Συμπολιτεία διαλύθηκε, ενώ η Εύβοια, η Βοιωτία και η Φωκίδα πλήρωσαν βαρύ φόρο. Αντιθέτως ελεύθερες ανακηρύχτηκαν η Σπάρτη, η Σικυώνα και η Αθήνα. Οι Ρωμαίοι στήριξαν την κυριαρχία τους στην Ελλάδα στα ολιγαρχικά καθεστώτα που εγκαθίδρυσαν και στις φιλωρωμαϊκές παρατάξεις. Μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση οι ελληνικές πόλεις οδηγήθηκαν στην παρακμή εξαιτίας της οικονομικής εκμετάλλευσης και της πολιτικής καταπίεσης.

Προτεινόμενα εποπτικά μέσα

1. Ίδρυμα Μειζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ime.gr>
2. Ιστορικός χάρτης με το ρωμαϊκό κράτος το 2ο αιώνα π.Χ..
3. Αρχαία Ρώμη (σειρά: Βιβλία γεμάτα γνώσεις), Μακίβερ Σ., εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
4. Μύθοι και θρύλοι της Ρώμης, Μαυροειδή – Παπαδάκη Σοφία, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
5. Ελληνιστική περίοδος και Ρώμη στο Π.Τ.Δ.Ε. – Α.Π.Θ., ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.eled.auth.gr/historia/>
6. Stroud Jonathan, Αρχαία Ρώμη (σειρά: Περιηγητές), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.

Προτάσεις για τη διδασκαλία

Προτείνεται ο δάσκαλος να αξιοποιήσει το αφηγηματικό κείμενο του βιβλίου εστιάζοντας την προσοχή των μαθητών στο τι επικρατούσε στον ελληνικό χώρο και στις προετοιμασίες των Ρωμαίων για την υποταγή του ελληνικού κόσμου.

Ειδικότερα μια συνοπτική σχηματική απεικόνιση θα αποτελούσε το έναυσμα για συζήτηση και προσέγγιση σε βάθος των συνθηκών που οδήγησαν στην υποταγή της Ελλάδας στους Ρωμαίους.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ	ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
<ul style="list-style-type: none"> • Διάσπαση ελληνικών πόλεων • Επέμβαση στις ελληνικές υποθέσεις • Παρουσίαση των Μακεδόνων ως κατακτητών και των Ρωμαίων ως ελευθερωτών των ελληνικών πόλεων 	<ul style="list-style-type: none"> • Οργάνωση Αιτωλικής και Αχαϊκής συμπολιτείας • Χρησιμοποίηση κοινού νομίσματος • Αποτυχία ένωσης των ελληνικών πόλεων και έναρξη συγκρούσεων μεταξύ τους.

Σύγκρουση με τους Μακεδόνες, υποταγή πρώτα των Μακεδόνων και στη συνέχεια επέκταση της κυριαρχίας των Ρωμαίων σε όλο τον ελληνικό κόσμο. Το σχέδιο των Ρωμαίων πρώτα για διάσπαση του ελληνικού κόσμου και στη συνέχεια για υποταγή ολοκληρώθηκε το 146 π.Χ.

Εναλλακτική προσέγγιση

Η διδασκαλία μπορεί να αρχίσει με παράλληλη αξιοποίηση των πρόσθετων στοιχείων, των δύο παραθεμάτων και του εικονιστικού υλικού. Ύστερα θα ακολουθήσει σιωπηρή ανάγνωση του μαθήματος και στη συνέχεια ο δάσκαλος θα δραστηριοποιήσει τους μαθητές, ώστε να συμμετάσχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία με κατάλληλες ερωτήσεις, όπως:

- Γιατί οι Ρωμαίοι θέλησαν να κατακτήσουν την Ελλάδα;
- Τι είχε προηγηθεί στην Ελλάδα και βρισκόταν σε κατάσταση παρακμής;
- Ποιος ήταν ο σκοπός της ίδρυσης των συμπολιτειών;
- Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν οι συμπολιτείες από τις συμμαχίες του παρελθόντος;
- Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι οι Έλληνες είδαν τους Ρωμαίους ως ελευθερωτές;
- Ποιοι άλλοι στο παρελθόν και με ποιον τρόπο προσπαθούσαν στο παρελθόν να έχουν τους Έλληνες διαιρεμένους;
- Πώς πέτυχαν οι Ρωμαίοι να πραγματοποιήσουν το στόχο τους;
- Ποια εντύπωση σου προκαλεί το θέαμα του αιχμάλωτου βασιλιά Περσέα και της οικογένειάς του;
- Τι έγινε στη Νότια Ελλάδα μετά την κατάκτηση της Μακεδονίας;
- Ήταν τελικά οι Ρωμαίοι ελευθερωτές, όπως ισχυρίζονταν;

Διαθεματικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της παραπάνω ενότητας παραπέμπει στις θεμελιώδεις έννοιες «σύστημα», «εξέλιξη», «πολιτισμός» και «αλληλεπίδραση».

Οι έννοιες αυτές μπορούν να προσεγγιστούν ολιστικά με αναφορές:

1. Στην περίοδο της ρωμαϊκής κατοχής της Ελλάδας.
2. Σε ζητήματα που αφορούν στον τρόπο διοίκησης μιας υποταγμένης χώρας.
3. Σε θέματα που αφορούν στις σχέσεις διαφορετικών λαών, όπως αυτές δομούνται μέσα από τις πολιτειακές αλλαγές.
4. Στην προσπάθεια διατήρησης του ελληνικού πολιτισμού, υπό συνθήκες ανελευθερίας.

Οι μαθητές, αφού γνωρίσουν τα γεγονότα που οδήγησαν στην υποταγή της Ελλάδας από τους Ρωμαίους, όπως παρουσιάζονται στο κεφάλαιο (κείμενο, παραθέματα, εικόνες) καλούνται να φανταστούν πώς θα είναι η ζωή των Ελλήνων τα χρόνια που θα ακολουθήσουν. Χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό από τη βιβλιοθήκη της τάξης (ή του σχολείου) και μαζί με τη βοήθεια του δασκάλου τους περιγράφουν έναν πιθανό διαφορετικό τρόπο ζωής, κάνοντας αναφορές στην καθημερινότητα, στον πολιτισμό, στη γλώσσα κ.α..

Η συγκεκριμένη εργασία μπορεί να αξιοποιηθεί και στην έναρξη της επόμενης τάξης, ως εισαγωγή για την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση κατανόησης της χρονικής διαδοχής των γεγονότων

2, 1, 3, 5, 4.

2. Άσκηση ανοικτού τύπου, όπου οι μαθητές καλούνται να διατυπώσουν την άποψή τους για

μια πιθανή διαφορετική εξέλιξη των γεγονότων και να επισημάνουν το στοιχείο της ενότητας των Ελλήνων ως σημαντικό παράγοντα για τη διατήρηση της ελευθερίας τους.

- 3. ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ:** 1.ΛΕΥΚΟΠΕΤΡΑ, 2. ΡΩΜΑΙΟΙ, 3. ΚΥΝΟΣ, 4. ΑΧΑΙΚΗ, 5. ΕΠΑΡΧΙΑ
ΚΑΘΕΤΑ: 1. ΙΣΧΥΡΟ, 2.ΙΣΕΣ, 3. ΚΟΡΙΝΘΟΣ, 4. ΠΕΡΣΕΑΣ, 5. ΑΙΤΩΛΙΚΗ

Επαναληπτικό μάθημα

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να επαναλάβουν τα βασικότερα στοιχεία των κεφαλαίων.
- Να συγκρίνουν το κράτη των διαδόχων με το κράτος της Ρώμης, που αυτή την εποχή αποκτά ιδιαίτερη δύναμη.
- Να αξιολογήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν.

Απαντήσεις στις εργασίες

1. Άσκηση διάκρισης σωστού-λάθους: **Σ , Λ , Λ , Σ , Λ , Λ.**
2. Άσκηση ταξινόμησης βασικών ιστορικών στοιχείων της ευρύτερης ενότητας των ελληνιστικών χρόνων με το χωρικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν.

	Ελλάδα	Καρχηδόνα	Ρώμη
Ανίβας		X	
Τίβερης			X
Περσέας	X		
Αχαϊκή συμπολιτεία	X		
Σκιπίωνας			X
φοινικική αποικία		X	

3. Άσκηση ανοικτού τύπου σε διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής με παράλληλη αξιοποίηση πληροφοριών που δίνονται μέσα από τις πηγές.
4. Άσκηση συμπλήρωσης λέξεων σε περιληπτικό κείμενο που αναφέρεται στην πόλη κράτος της Ρώμης μέχρι και την εποχή που η Ελλάδα υποτάσσεται σε αυτή. ρωμαϊκό κράτος, πληβείους, ύπατοι, σύγκλητος, Καρχηδόνας, Σκιπίωνας, Έλληνες, Λευκόπετρα, Αχαϊκής συμπολιτείας, 1ου αιώνα.

5η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41 α. Μια παράσταση αρχαίου θεάτρου

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τα σχετικά με τη γέννηση, την ανάπτυξη, τη λειτουργία και την επιβίωση του αρχαίου θεάτρου ως τις μέρες μας.
- Να εκτιμήσουν τον παγκόσμιο θαυμασμό που συγκεντρώνει το θέατρο ως σήμερα.

Εποπτικά μέσα

1. Σοφοκλής, Οιδίππου τύραννος, μετάφρ. Νικολαΐδου Ελένη, Φράγκου Μαρί, εκδόσεις Σαβάλλα, Αθήνα 2003.
2. Αριστοφάνης, Όρνιθες, μετάφρ. Κοτσιφός Γιάννης, εκδόσεις Σύγχρονοι ορίζοντες, Αθήνα 2002.

3. Αισχύλος, Προμηθέας δεσμώτης, μετάφρ. Νικολαΐδου Ελένη, Μιχαλοπούλου Ελένη, εκδόσεις Σαβάλλα, Αθήνα 2002.
4. Αριστοφάνης, Λυσιστράτη, μετάφρ.- διασκευή Ζαραμπούκα Σοφία, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1997.
5. Ζαραμπούκα Σοφία, Θέατρο για παιδιά, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1993.
6. Ποταμίτης Δημήτρης, Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη, εκδόσεις Ντουντούμη, Αθήνα 1994.
7. Πίτερ Κόννολλυ, Χάζελ Ντοτζ, Η ζωή στην αρχαία πόλη, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2001.
8. Πιερ Μικέλ, Η ιδιωτική ζωή των ανθρώπων στην αρχαία Ελλάδα, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2001.

Διδακτική προσέγγιση

Η συγκεκριμένη διδακτική ενότητα έχει ως σκοπό οι μαθητές μέσω μιας βιωματικής προσέγγισης να έρθουν σε επαφή και να εξοικειωθούν, με το αρχαίο θέατρο, το οποίο αποτελούσε σημαντική εκδήλωση πολιτισμού στην αρχαία Ελλάδα καθώς και να οδηγηθούν στην κατανόηση της διαχρονικής του αξίας. Έτσι προτείνεται το κείμενο στο βιβλίο του μαθητή να λειτουργήσει ως προοργανωτής που θα οδηγήσει την ομάδα της σχολικής τάξης σε παραπέρα προβληματισμό και μελέτη τόσο για τη λειτουργία του συγκεκριμένου δρώμενου στο χτες όσο και στο σήμερα. Για το λόγο αυτό προτείνεται ο χωρισμός της τάξης σε ομάδες εργασίας, οι οποίες θα ασχοληθούν με θεματικές ενότητες της συγκεκριμένης εκδήλωσης συγκεντρώνοντας, με την παράλληλη αξιοποίηση των εποπτικών μέσων ή άλλων σχετικών πηγών, σχετικό πληροφοριακό και εικονογραφικό υλικό υλικό. Ενδεικτικά προτείνονται οι συγκεκριμένες θεματικές:

α. Η γέννηση του αρχαίου θεάτρου β. Η λειτουργία του στην αρχαία Αθήνα γ. Ο χώρος και η εξέλιξή του δ. Ο τρόπος με τον οποίο γίνονται σήμερα οι παραστάσεις.

Τέλος οι ομάδες μπορούν να επιλέξουν κάποια τραγωδία ή κωμωδία, να τη διασκεύασουν και με τον τρόπο που επιθυμούν να τη σκηνοθετήσουν και να την παρουσιάσουν στην τάξη σύμφωνα με το πρότυπο των θεατρικών αγώνων που γίνονταν στην αρχαία Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41β. Η γλώσσα που μιλάω

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας και γραφής.
- Να κατανοήσουν ότι η γλώσσα είναι δημιούργημα του λαού και εξελίσσεται συνεχώς, ενώ κάποια βασικά στοιχεία της παραμένουν αναλλοίωτα.
- Να εκτιμήσουν την αξία της ελληνικής γλώσσας ως εκφραστικού οργάνου για τη δημιουργία πολιτιστικών επιτευγμάτων υψηλής στάθμης και τη διαχρονική πορεία της στη μακραίωνη ιστορία του ελληνισμού.

Εποπτικά μέσα

1. Λίθοι φθεγγόμενοι, εκπαιδευτικό πρόγραμμα, Επιγραφικό Μουσείο.
2. Γλώσσα και γραφή, Μουσειοσκευή, Μουσείο Μπενάκη.
3. Μπάρτζης Γιάννης, 66 φράσεις δυόμισι χιλιάδων χρόνων, εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 1992.

Διδακτική προσέγγιση

Αντίστοιχη προσέγγιση προτείνεται και στη συγκεκριμένη υποενότητα. Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας θα χρησιμοποιήσουν τις αναφορές του κειμένου, προκειμένου να εντοπίσουν μέσα στις ενότητες που έχουν διδαχθεί στοιχεία για να κατανοήσουν τη γέννηση, την ανάπτυξη και τη συνεχή εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας μέσα από το πέρασμα των αιώνων. Ο ρόλος του δασκάλου θα πρέπει να είναι καθοδηγητικός και κυρίως

να προσανατολίσει τους μαθητές στον εντοπισμό των σχετικών εννοτήτων, έτσι ώστε να φτάσουν σε μια γραμμή εξέλιξης του τύπου:

Γραμμική Β' → Φοινικικό αλφάβητο → Γλώσσα κλασικών χρόνων → ελληνιστική κοινή → νεοελληνική γλώσσα.

Θα πρέπει δηλαδή οι μαθητές να κατανοήσουν ότι η νεοελληνική γλώσσα είναι η φυσική εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής με ενδιάμεσο στάδιο την αλεξανδρινή κοινή.

Παράλληλα οι μαθητές θα πρέπει να εξοικειωθούν με την έννοια της αλληλεπίδρασης που παρατηρείται ανάμεσα στις γλώσσες των λαών που κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες έρχονται σε επαφή, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται από τις κοινές λέξεις ή ρίζες λέξεων που μπορούν να εντοπίσουν σε διαφορετικές γλώσσες.

Απαντήσεις στις εργασίες

α.

1. Άσκηση ανοικτού τύπου στην οποία οι μαθητές συγκεντρώνοντας, εικονογραφικό υλικό από σύγχρονες παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας, μπορούν να οδηγηθούν σε συμπεράσματα για τη διαχρονική αξία του θεάτρου καθώς και στην καταγραφή στοιχείων που έχουν διαφοροποιηθεί σε σχέση με το παρελθόν και αφορούν στον τρόπο με τον οποίο γίνονται οι παραστάσεις σήμερα.

2. Ελεύθερη άσκηση με σκοπό την παραγωγή θεατρικού λόγου από τους μαθητές για την περιγραφή ή το σχολιασμό κάποιου γεγονότος ή θέματος της σημερινής καθημερινής ζωής.

β.

1. Άσκηση που έχει ως σκοπό να καταγράψει από τη μια το μέγεθος της αλληλεπίδρασης των γλωσσών που οδηγεί πολλές φορές στην περιορισμένη χρήση της ελληνικής λέξης και την αντικατάστασή της με την αντίστοιχη ξένη και από την άλλη να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές στη χρήση των ελληνικών λέξεων που θα διατηρηθούν με αυτό τον τρόπο ζωντανές.

ανσανσέρ (γαλλική) = ανελκυστήρας
 τρένο (γαλλική) = αμαξοστοιχία
 γκαρσόνι (γαλλική) = σερβιτόρος
 μουσαφίρης (τουρκική) = επισκέπτης
 σοφέρ (γαλλική) = οδηγός
 ίντερνετ (αγγλική) = διαδίκτυο
 πόρτα (λατινική) = θύρα
 μαχαλές (τουρκική) = γειτονιά
 μπόι (τουρκική) = ύψος

σινεμά (γαλλική) = κινηματογράφος
 σπίτι (ιταλική) = κατοικία
 βάλτος (σλαβική) = έλος
 κομπιούτερ (αγγλική) = υπολογιστής
 τέντζερης (τουρκική) = χύτρα
 μπάσκετ (αγγλική) = καλαθοσφαίριση

2. Άσκηση αντιστοίχισης που αποδεικνύει τη συνέχεια των λέξεων και τον τρόπο με τον οποίο η ελληνική γλώσσα εξελίχθηκε μέσα στο χρόνο.

Το ύδωρ	το παιδί
Η ξυμφορά	το κουδούνι
Ο κώδων	η συμφορά
Ο παις	το νερό
Η γυνή	ο άνδρας
Ο ανήρ	εμείς
Ημείς	η γυναίκα
Ούτοι	η αλεπού
Ειμί	αυτοί
Η αλώπηξ	είμαι
Ο οίνος	το μάτι
Ο άρτος	το κρασί
Ο οφθαλμός	το ψωμί

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 42. Μια μέρα στην αρχαία Ολυμπία

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- Να κατανοήσουν τις έννοιες «αρχαιολογικός χώρος» και «μουσείο»
- Να αντιληφθούν την αξία των αρχαιολογικών χώρων
- Να νιώσουν την ανάγκη να επισκέπτονται αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία

Διδακτική προσέγγιση

Η συγκεκριμένη ενότητα έχει ως στόχο να βοηθήσει τους μαθητές να προσεγγίσουν με τρόπο διαδραστικό το μάθημα της Ιστορίας και τα άλλα αρχαιογνωστικά γνωστικά αντικείμενα για να γίνουν οι ίδιοι ικανοί να αξιολογούν τη αυθεντικότητα και τη σπουδαιότητα των δημιουργημάτων της τέχνης και των γραπτών μαρτυριών και να τα χρησιμοποιούν κατάλληλα για την κατανόηση του παρελθόντος.

Η προτεινόμενη δραστηριότητα της επίσκεψης στην αρχαία Ολυμπία είναι απόλυτα ενδεικτική.

Αποτελεί μια εκδοχή της εκπαιδευτικής διαδικασίας που συνίσταται στο σχεδιασμό προγράμματος επίσκεψης σε αρχαιολογικό χώρο.

Θεωρείται απαραίτητος ο χωρισμός της τάξης σε ομάδες εργασίας. Καθεμιά θα ασχοληθεί με συγκεκριμένη διαδρομή και παρατήρηση ερευνημάτων που θα πρέπει να έχει προετοιμάσει στο σχολείο πριν από την πραγματοποίηση της επίσκεψης.

Επίσης κρίνεται σκόπιμο η ανάπτυξη συζήτησης σχετικής με το χώρο για την έγκαιρη αντιμετώπιση δυσκολιών και πρακτικών ζητημάτων που θέτουν η μουσειακή και η σχολική πραγματικότητα.

Σ' αυτό το σημείο ο δάσκαλος θα λάβει σοβαρά υπόψη του και τη χρονική διάρκεια του προγράμματος, ώστε να μην προκληθεί κόπωση στους μαθητές.

Η επαφή των μαθητών με πραγματικά αντικείμενα, προκαλεί το ενδιαφέρον και ερεθίζει τη φυσική περιέργεια και την εξερευνητική τους διάθεση.

Το παιχνίδι της ανακάλυψης μέσα από την παρατήρηση, τη σύγκριση και την ταύτιση, η αμεσότητα και η ζωντανή επαφή με τα μνημεία-μαρτυρίες πολιτισμού γεννούν στους μαθητές την επιθυμία διεύρυνσης της ιστορικής γνώσης και οδηγεί σταδιακά στην απόκτηση ιστορικής σκέψης και ιστορικής συνείδησης που αποτελούν και τον απώτερο σκοπό του μαθήματος.

Απαντήσεις στις εργασίες

Προτείνεται η συγκεκριμένη ενότητα και οι εργασίες της να πραγματοποιηθούν με αντίστοιχο σχεδιασμό για επίσκεψη κάποιου αρχαιολογικού χώρου. Θεωρείται ότι η επιλογή του θα πρέπει να έχει ως βασικό κριτήριο τις ιστορικές γνώσεις των μαθητών και να σχετίζεται άμεσα με αυτές.

Οι εργασίες στοχεύουν στην αξιολόγηση του προγράμματος, είναι όλες ανοικτού τύπου και προσεγγίζονται διαθεματικά και ολιστικά.

Με την τέταρτη άσκηση ο δάσκαλος αντλεί δεδομένα, τα οποία θα του επιτρέψουν να εκτιμήσει το βαθμό επίτευξης των στόχων που είχαν τεθεί για να οδηγηθεί στην οργάνωση του επόμενου προγράμματος με μεγαλύτερη επιτυχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 43. Η ιστορία του τόπου μου

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές :

- Να γνωρίσουν την ιστορία του τόπου τους, να την εκτιμήσουν και να την εντάξουν στη γενική ιστορία.
- Να έρθουν σε επαφή με ιστορικά στοιχεία, ερευνησίμα και προσιτά.
- Να εθιστούν στην παρατήρηση και στην έρευνα συγκεκριμένων ιστορικών χώρων.

- Να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με θέματα που αφορούν την τοπική κοινωνία.
- Να γνωρίσουν τη λαογραφία της περιοχής τους και να ευαισθητοποιηθούν σε τρόπους που θα την κάνουν να παραμείνει ζωντανή.

Βιβλιογραφία

1. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα Σχολής Χιλλ.
2. Οδηγοί του κόσμου, Κρήτη, εκδόσεις Ερευνητές, Αθήνα 2001
3. Κρήτη, πλήρης τουριστικός οδηγός, εκδόσεις Χαϊταλής, Αθήνα 1996
4. Ρέθυμνο, οδηγός για την πόλη, Α. Μαλαγάρης, Χ. Στρατιδάκης, Ρέθυμνο 1995.
5. Π. Πρεβελάκης, Το χρονικό μιας πολιτείας, Αθήνα 1938.
6. Μ. Γιουμπάκης, Φορτέτζα, η ιστορία του βενετσιάνικου φρουρίου του Ρεθύμνου, Ρέθυμνο 1970.
7. Θ. Δετοράκης, Ιστορία της Κρήτης, Ηράκλειο 1990, Β' έκδοση.
8. Α. Μηλογιαννάκη, Δώσε φτερά του λογισμού, εκδόσεις Καλέντη, Αθήνα 2004.
9. Μ. Τριανταφυλλίδη, Τα οικογενειακά ονόματα, εκδόσεις Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1982.
10. Το μάθημα της ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σεμινάριο 9, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα, Μάρτης 1988.
11. Περπατώντας στην Αθήνα, ένας οδηγός της πόλης για παιδιά, Σχολή Χιλλ, εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 1999.
12. Θ. Κατσουλάκος, Σ. Κόνδης, Α. Κυρκίνη, Η τοπική ιστορία στα παιδιά της σχολικής παιδείας, Ο.Ε.Δ.Β, Αθήνα 1999, (υπό έκδοση).

Θεωρητική προσέγγιση

Τοπική ιστορία μπορούμε να ονομάσουμε την προσέγγιση και τη σφαιρική γνωριμία με την πορεία στο χρόνο μιας συγκεκριμένης περιοχής της πατρίδας μας στα όρια της οποίας γεννηθήκαμε, ζούμε και θα κληθούμε πιθανότατα να δράσουμε στο μέλλον.

Με την περιοχή αυτή μας ενώνει ολόκληρο το παρελθόν μας, τόσο οι οικογενειακές μας ρίζες όσο και το πνευματικό και πολιτιστικό κλίμα μέσα στο οποίο δημιουργήσαν οι πρόγονοί μας, που ταυτόχρονα συνιστά και το πλαίσιο στο οποίο οι νεότερες γενιές ζουν και ενεργούν. Η προσέγγιση, η ανάλυση, η μελέτη και η περιγραφή όλων αυτών των στοιχείων, τα οποία θα μας προσφέρουν μια πλήρη και εναργή εικόνα του παρελθόντος, του παρόντος και των μελλοντικών δυνατοτήτων μιας συγκεκριμένης περιοχής, επιτυγχάνονται αφενός με την προσεκτική διερεύνηση και κατανόηση του παρελθόντος και αφετέρου με τη συνειδητοποίηση της επιβίωσης αυτού του παρελθόντος στο παρόν. Η γνώση της τοπικής ιστορίας συμβάλλει στον προσδιορισμό της ταυτότητάς μας. Όλες οι εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής, καθώς και η οργάνωση τόσο του οικογενειακού όσο και του γενικότερου κοινωνικού βίου, αντανακλούν την στενότερη ιστορία του τόπου που αποτελεί κομμάτι της γενικής μας ιστορίας.

Τέλος η τοπική ιστορία μάς δίνει τη δυνατότητα να γνωρίσουμε και τους άλλους λαούς, οι οποίοι πέρασαν από τον τόπο μας και άφησαν ίχνη του περάσματός τους τόσο στη γλώσσα μας, τη νοοτροπία μας, τη συμπεριφορά μας όσο και στα μνημεία που μας περιβάλλουν.

Έτσι καταλαβαίνουμε ότι είναι και αυτά μέρη της δικής μας πολιτιστικής κληρονομιάς και γι' αυτό οφείλουμε να τα αγαπήσουμε και να τα διατηρήσουμε. Αποτελούν άλλωστε μια από τις όψεις της πολυπρόσωπης πατρίδας μας.

Διδακτική προσέγγιση

Στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα οι μαθητές καλούνται να λειτουργήσουν οι ίδιοι ως ιστορικοί, οι οποίοι αξιοποιώντας τις πηγές, που σχετίζονται με διάφορα γνωστικά αντικείμενα (Ιστορία, Μελέτη Περιβάλλοντος, Λογοτεχνία, Νεοελληνική Γλώσσα) προσπαθούν να αντλήσουν τις πληροφορίες εκείνες που θα τους οδηγήσουν στη σύνθεση μιας περισσότερο ολοκληρωμένης εικόνας του τόπου τους.

Γι' αυτό το λόγο προτείνεται η διαθεματική προσέγγιση και, όπου αυτό κρίνεται εφικτό, ο χωρισμός της τάξης σε ομάδες εργασίας, για να γίνει η διερεύνηση των επιμέρους θεμάτων περισσότερο διεξοδική.

Ο ρόλος του δασκάλου στον αρχικό σχεδιασμό, την καθοδήγηση και το συντονισμό του συγκεκριμένου σχεδίου κρίνεται αποφασιστικός. Αυτός είναι που μαζί με τους μαθητές θα φέρει στην επιφάνεια τις πηγές απ' όπου θα αντληθεί το απαραίτητο υλικό και οι οποίες αποτελούν το «κλειδί» για την επίτευξη της στοχοθεσίας.

Αυτές μπορεί να είναι:

- Τα γεωγραφικά στοιχεία μιας περιοχής, τα οποία αποτελούν το απαραίτητο υπόβαθρο σε κάθε σοβαρή ιστορική προσέγγιση.

- Η χωροταξία της περιοχής, η πυκνότητα του πληθυσμού, η απόστασή της από την πρωτεύουσα του κράτους συνιστούν επίσης αξιοπρόσεκτη πηγή πληροφόρησης για την εξέλιξη της ιστορίας της πόλης, του χωριού.

- Κάθε είδους αρχιτεκτονικές κατασκευές, η παρατήρησή τους, η φωτογράφησή τους και η μελέτη των χαρακτηριστικών τους μπορούν να δώσουν ενδιαφέρουσες ιστορικές μαρτυρίες για την τοπική ιστορία.

- Γραπτές πηγές:

- Επιγραφές σε ναούς, δημόσια και ιδιωτικά κτίρια.
- Επιστολές διαφόρων προσώπων.
- Αφηγηματικά κείμενα: χρονικά, ημερολόγια, απομνημονεύματα.
- Δημοσιεύματα του τοπικού τύπου σχετιζόμενα με γεγονότα που συνέβησαν στην περιοχή.
- Ιστορικά βιβλία γενικής ή τοπικής ιστορίας.
- Τοπωνύμια και διαλεκτικοί τύποι της γλώσσας της περιοχής.
- Λογοτεχνικά έργα με αναφορές στη συγκεκριμένη περιοχή.

- Εικαστικά έργα, αγιογραφίες, προσωπογραφίες, ανδριάντες ή προτομές προσώπων, έργα λαϊκής τέχνης, κεντήματα κτλ.

- Φωτογραφίες και κάρτες που απεικονίζουν χώρους, κτίρια, πρόσωπα ή εκδηλώσεις.

- Ηχογραφημένα κείμενα ή μουσικά έργα σχετικά με την περιοχή.

- Κινηματογραφικές ταινίες ή ντοκιμαντέρ.

- Προφορικές μαρτυρίες κατοίκων της περιοχής, κυρίως ηλικιωμένων οι οποίοι μεταφέρουν και μαρτυρίες από ανθρώπους που δε ζουν πια. Οι μαθητές, για να διευκολύνουν τη ροή της συνέντευξης, καλό είναι να έχουν ετοιμάσει από πριν ερωτηματολόγιο και, αν είναι εφικτό, να ηχογραφούν τα λόγια του συνομιλητή τους. Όλα τα παραπάνω αποτελούν ενδεικτικούς τρόπους, με τους οποίους οι μαθητές θα μπορέσουν να προβούν με τις διαδικασίες της ανάλυσης και της σύνθεσης στη συλλογή των πληροφοριών που τους ζητούνται στην κάθε επιμέρους ενότητα της τοπικής ιστορίας.

Απαραίτητη κρίνεται και η έρευνα πεδίου δράσης με επισκέψεις σε χώρους, παρατηρήσεις, καταγραφές, φωτογραφίες και απεικονίσεις, για να μπορέσουν να συγκρίνουν το χθες με το σήμερα και να κάνουν υποθέσεις για το αύριο. Στο πλαίσιο αυτό προτείνονται και οι εργασίες στο τετράδιο του μαθητή.

Μετά την ολοκλήρωση των ενοτήτων προτείνεται η κατασκευή, σε συλλογικό επίπεδο, επιτραπέζιου παιχνιδιού, με διαδρομές σε πολεοδομικό χάρτη της περιοχής, επισκέψεις σε διάφορα σημεία, για τα οποία οι μαθητές έχουν ήδη αναφερθεί, και καρτέλες ερωτήσεων και απαντήσεων σχετικών με αυτά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διδακτική της Ιστορίας

- Αβδελά Ε., *Ιστορία και σχολείο*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1998
- Αντωνιάδη Λ., *Η διδακτική της ιστορίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995.
- Βερτσέτη Α. Β., *Διδακτική της ιστορίας*, Αθήνα 1988.
- Κόκκινου Γ., *Από την ιστορία στις ιστορίες*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
- Κόκκινου Γ., *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της ιστορίας*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 1998.

- Λε Γκοφ Ζ., *Θέματα διδακτικής της ιστορίας*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1993.
- Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, *Σεμινάρια*: 3 (1984), 9 (1988), 17 (1994), 21 (1999), Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.
- Ρεπούση Μ., *Διδακτική της ιστορίας, στοχασμοί, διεργασίες και ζητούμενα*, 1880-1980, περ. Τα Ιστορικά 33 (2000) 191-220.
- Τζόκα Σπ., *Διδακτικές στρατηγικές στο μάθημα της ιστορίας*, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα 2002.

Γενικά βοηθήματα

- Barber R. L. N., *Οι Κυκλάδες την εποχή του χαλκού*, Ε.Τ.Ε., Αθήνα 1994.
- Βασιλικού Ντόρα, *Ο μυκηναϊκός πολιτισμός*, Αθήνα 1995.
- Boardman J., *Ελληνική πλαστική, Η αρχαϊκή περίοδος*, μετ. Ε. Σημαντώνη- Μπουρνιά, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1982.
- Cartledge P., *Οι Σπαρτιάτες*, μετ. Α. Φιλιππάτου, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2004.
- Coldstream J. N., *Γεωμετρική Ελλάδα*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1997.
- Δασκαλάκη Α. Β., *Ο μέγας Αλέξανδρος και ο Ελληνισμός*, (Ο. Ε. Δ. Β.), Αθήνα 1979.
- Drews R., *Η έλευση των Ελλήνων*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997.
- Ellis J. R.- Walbank F.W., *Ακμή και τέλος του μακεδονικού βασιλείου*. Συλλογικό Έργο, Μακεδονία, 4.000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και Πολιτισμού. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1982, σσ.110-159.
- Encyclopedie de la Pleiade, *Ιστορία και μέθοδοι της* τ. Α, μετ. Ελένης Στεφανάκη,
- Μ. Ι. Ε. Τ., *Αθήνα* 1979. τ. Β. (τεύχος 1), μετ. Σ. Συμεωνίδη, 1981. τ. Β. (τεύχος 2),
- Μετ. Ελένης Στεφανάκη, 1981. τ. Δ., μετ. Χρ. Παπάζογλου, 1980.
- Εταιρεία Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας-Τεχνικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, «*Αρχαία Ελληνική Τεχνολογία*». Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1997.
- Gehzrke H.-J., *Ιστορία του ελληνοιστικού κόσμου*, μετ. Α. Χανιώτη, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2000.
- G. Gruben, *Ιερά και ναοί της αρχαίας Ελλάδας*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2000.
- Hammond N. G. L., *Φίλιππος ο Μακεδών*, μετ. Α. Θεοδωρίδη, εκδ. Μαλλιάρη- Παιδεία, Αθήνα 1993.
- Hammond N. G. L., *Αλέξανδρος, ένας ιδιοφυής*, μετ. Α. Θεοδωρίδη, εκδ. Μαλλιάρης -Παιδεία, Αθήνα 1997.
- Καλτσά Ν., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, *Τα Γλυπτά*, εκδ. Καπόν, Αθήνα 2001.
- Κανελλόπουλος Π., *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος*, εκδ. Γιαλελή, Αθήνα 1982.
- Καραγιώργη Β., *Η αρχαία Κύπρος. Από τη νεολιθική εποχή ως το τέλος της ρωμαϊκής*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1978.
- Κοκκορού-Αλευρά, *Η τέχνη της αρχαίας Ελλάδος*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 19953
- Κρεμμυδά Β.- Μαρκιανού Σ., *Ο αρχαίος κόσμος- Ανατολικοί λαοί και Ελλάδα ως το 323 π. Χ.*, Αθήνα 1982.
- Leveque P. *Ο ελληνοιστικός κόσμος*, μετ. Μαρίας Παπαδάκη, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003.
- Μαρινάτου Σπ., *Κρήτη και μυκηναϊκή Ελλάς*, εκδόσεις Αθηνών 1959.
- Μαστραπά Α., *Ελληνική αρχιτεκτονική*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994.
- Μελά Μ., *Η αρχαιολογία σήμερα, κοινωνική-πολιτισμική θεωρία, Ανθρωπολογία και Αρχαιολογική ερμηνεία*, Αθήνα 2003.
- Mosse Cl., *Ιστορία μιας δημοκρατίας*, μετ. Δ. Αγγελίδου, Αθήνα 1988.
- Mosse Cl., *Η αρχαϊκή Ελλάδα*, Μ.Ι.Ε.Τ., μετ. Στρ. Πασχάλη, Αθήνα 20013.
- Mosse Cl., *Επίτομη Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας*, μετ. Λύντιας Στεφάνου, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2002.
- Μπένγκκτσον Ερ., *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας*, μετ. Α. Γαβρίλη, Αθήνα 1979.
- Πλάτωνος Ν., *Η ακμή του μινωικού πολιτισμού, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1970, τ. Α., σσ 161-211.
- Pollit J. J., *Η τέχνη στην ελληνοιστική εποχή*, μετ. Ανδ. Γκαζή, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1994.

- Ραμού- Χαψιάδη Άννα, *Από τη φυλετική κοινωνία στην πολιτική*, εκδ. Καρδαμίτσα Αθήνα 1982.
- Rendrew C. – Bahn P., *Αρχαιολογία, Θεωρία, Μεθοδολογία και Πρακτικές Εφαρμογές*, μετ. Ι. Καραλή- Γιαννακοπούλου, Αθήνα 2001.
- Ruyrepez S. M.- Meleua L. Jose, *Οι μυκηναίοι Έλληνες*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996.
- Σβορώνου Ν. Γ., *Το ελληνικό έθνος*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004.
- Sinclair R., *Δημοκρατία και συμμετοχή στην αρχαία Αθήνα*, μετ. Ε. Ταμβάκη, Αθήνα 1997.
- Τιβέριου Μ., *Ελληνική τέχνη, Αρχαία αγγεία*, εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.
- Walbank F. W., *Ο ελληνιστικός κόσμος*, μετ. Τ. Δαρβίρη, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999.
- Wilcken U., *Αρχαία ελληνική ιστορία*, μετ. Ι. Τουλουμάκου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή στη σπουδή της Ιστορίας	
Σκοποί του μαθήματος	5
Διαδακτική προσέγγιση	9
Σημείωση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου	10
Γνωριμία με το βιβλίο	11
ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ: Ιστορική προσέγγιση	16
Διαδακτική προσέγγιση:	
1. Η κάθοδος των Δωριέων	16
2. Οι Έλληνες δημιουργούν αποικίες	19
3. Η ποίηση και η θρησκεία των Ελλήνων	21
4. Η τέχνη και η γραφή	23
Επαναληπτικό μάθημα	25
ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ: Ιστορική προσέγγιση	25
Διαδακτική προσέγγιση: 5. Νέες αποικίες των Ελλήνων	26
6. Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα	29
7. Οι δεσμοί που ένωναν τους Έλληνες	31
8. Η τέχνη της αρχαϊκής εποχής	33
9. Τα γράμματα	36
10. Σπάρτη: Η κοινωνία και το πολίτευμα	38
11. Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη	40
12. Το παλιό πολίτευμα της Αθήνας	42
13. Οι νόμοι του Σόλωνα. Ο Πεισίστρατος γίνεται τύραννος	44
14. Ο Κλεισθένης θεμελιώνει τη δημοκρατία	46
Επαναληπτικό μάθημα	49
ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ	
1. ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ: Ιστορική προσέγγιση	50
Διαδακτική προσέγγιση:	
15. Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μ. Ασίας	51
16. Ο περσικός κίνδυνος	53
17. Η μάχη των Θερμοπυλών	55
18. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας	56
19. Η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία της Μυκάλης	58
2. Ο «ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ» (5ος ΑΙΩΝΑΣ π.Χ.): Ιστορική προσέγγιση	60
Διαδακτική προσέγγιση:	
20. Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή πόλη	61
21. Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή	63
22. Η καθημερινή ζωή και η εκπαίδευση των Αθηναίων	65
23. Ο «χρυσός αιώνας» της τέχνης	67
24. Η Αθήνα γίνεται «σχολείο της Ελλάδας»	69
Σχέδιο εργασίας: Η Ακρόπολη	71
3. Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ: Ιστορική προσέγγιση	75
Διαδακτική προσέγγιση:	
25. Αιτίες και αφορμές του πολέμου	76
26. Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου	79
27. Η ηγεμονία της Σπάρτης	81
4. Η ΘΗΒΑ: Ιστορική προσέγγιση	82
Διαδακτική προσέγγιση:	
28. Η Θήβα και η βοιωτική συμμαχία	83
29. Η ηγεμονία της Θήβας	85
5. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ: Ιστορική προσέγγιση	88
Διαδακτική προσέγγιση: 30. Η Μακεδονία, μια νέα ελληνική δύναμη	89
31. Ο Μ. Αλέξανδρος καταλαμβάνει τη Μ. Ασία και την Αίγυπτο	91
32. Η πορεία προς την Ινδία. Το τέλος της εκστρατείας	93
33. Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου	95
Επαναληπτικό μάθημα	97
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ 1. ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ	
Διαδακτική προσέγγιση: 34. Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου χωρίζεται	97
35. Ο Πύρρος, ο βασιλιάς της Ηπείρου	99
36. Η καθημερινή ζωή στα ελληνιστικά χρόνια	101
37. Οι τέχνες και τα γράμματα στα ελληνιστικά χρόνια	103
2. ΡΩΜΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ: Διαδακτική προσέγγιση: 38. Το ρωμαϊκό κράτος	105
39. Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη	107
40. Η υποταγή του ελληνικού κόσμου	109
Επαναληπτικό μάθημα	111
ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ: 41α. Μια παράσταση αρχαίου θεάτρου	111
41β. Η γλώσσα που μιλάω	112
42. Μια μέρα στην αρχαία Ολυμπία	114
ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: 43. Η ιστορία του τόπου μου	114
Βιβλιογραφία	116

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, ΑΔ)

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.